

Republika e Kosovës

Republika Kosova - Republic of Kosovo

Qeveria –Vlada–Government

PROGRAM EKONOMSKIH REFORMI (PER)

2022-2024

Sadržaj

1.	OPŠTI OKVIR POLITIKE I CILJEVI.....	7
2.	SPROVOĐENJE PREPORUKA POLITIKE	7
3.	MAKROEKONOMSKI OKVIR.....	15
3.1.	Eksterno ekonomsko okruženje.....	15
3.2.	Ekonomska kretanja na Kosovu i izgledi za 2021.....	18
3.2.1.	Realni Sektor.....	18
3.2.2.	Glavni pokazatelji tržišnog rada.....	22
3.3.	Srednjoročni makroekonomski scenario	24
3.3.1.	Projekcije realnog sektora	24
3.3.2.	Monetarna i devizna politika i inflacija.....	25
3.3.3.	Spoljni sektor i njegova srednjoročna održivost.....	26
3.3.3.1	Tekući račun.....	26
3.3.3.2	Finansijski račun.....	30
3.4.	Financijski sektor.....	31
3.5.	Alternativni Scenario I Rizici.....	34
4.	FISKALNI OKVIR	38
4.1.	Sprovođenje budžeta za 2021 (preliminarni podaci).....	38
4.2.	Pregled fiskalnih implikacija krize Covid-19.....	40
4.3.	Prognoza budžeta za 2022. i srednjoročni period	41
4.4.	Prognoza rashoda za period 2022. i srednjoročni period	42
4.5.	Fiskalni strukturni bilans	43
4.6.	Nivoi i kretanja duga, analiza operacija ispod nivoa i prilagođavanje stanja I tokova	45
4.7.	Analiza osetljivosti i upoređivanje sa prethodnim programom	47
4.7.1.	Upoređivanje sa prethodnim programom	47
4.8.	Fiskalno upravljanje i budžetski okviri	47
4.9.	Održivost javnih finansija	48
4.9.1.	Održivost duga.....	48
5.	REFORMSKIH MJERA 2022-2024.....	58
5.1.	Ažuriranje tri glavnih prepreka o konkurenciji i povećanje sveobuhvatnih mera koje se odnose na reforme	58
5.2.	Analiza prepreka u oblastima i mere vezane sa strukturnom reformom.....	73
5.2.1.	Upravljanje javnim finansijama	73

5.2.2.	Zelena tranzicija.....	75
5.2.3.	Digitalna transformacija	78
5.2.4.	Poslovno okruženje i smanjenje sive ekonomije	82
5.2.5.	Istraživanje, razvoj i inovacija	87
5.2.6.	Reforme za ekonomsku integraciju:.....	90
5.2.7.	Reforma tržišta energije	95
5.2.8.	Reforme na tržištima transporta	96
5.2.9.	Poljoprivreda, industrija i usluge	99
5.2.10.	Obrazovanje i veštine	110
5.2.11.	Zapošljavanje i tržište rada	114
5.2.12.	Zaštita i socijalna uključenost	115
5.2.13.	Sistemi zdravstvene zaštite	118
5.3.	Rezime reformskih mjera.....	121
6.	TROŠKOVI I FINANSIRANJE STRUKTURNIH REFORMI	122
7.	INSTITUCIONALNA PITANJA I UKLJUČIVANJE ZAINTERESOVANIH STRANA.....	123
	ANNEX 1 TABELE PROGRAMA EKONOMSKIH REFORMI 2022-2024.....	124
	ANEKS 2: VEZE IZMEĐU REFORMSKIH OBLASTI I RELEVANTNIH DOKUMENTA POLITIKE	159
	ANEKS 3: EKSTERNI DOPRINOS PER-u 2022-2024	172

Figure 1. Broj primenjenih doza na 100 stanovnika, po susednim zemljama i zemljama prihoda (IC)	15	
Figure 2. Izgledi rasta BDP - Evropska Komisija.....	17	
Figure 3. BDP sa cenama prethodne godine – sezonirano prilagođeno.....	19	
Figure 4. Doprinos razmenljivoj i nerazmenljivoj inflaciji	Figure 5. Glavna inflacija u odnosu na baznu inflaciju	21
Figure 6. Bruto prosečne plate PAK, u evrima	23	
Figure 7. Realni BDP i glavni doprinosioci	25	
Figure 8. Herfindahl-Hirschman Index	27	
Figure 9. Trade Openness Index	28	
Figure 10. Komponenti finansijskog računa.....	30	
Figure 11. Neto Međunarodna investiciona pozicija	30	
Figure 12. Rast kreditiranja privatnog sektora.....	32	
Figure 13. Obaveze javnih nefinansijskih preduzeća (JP) kao procenat BDP-a (2019) (Eurostat, 2021) ..	35	
Figure 14. Udeo ukupnih obaveza po JP/ima (procenat BDP-a)	37	
Figure 15. Struktura prihoda u opštim приходима	41	
Figure 16. Struktura budžetskih rashoda.....	42	
Figure 17. Neprilagođeni primarni bilans, primarni strukturni bilans i proizvodni jaz (2007-2024)	44	
Figure 18. Primarni strukturni bilans, fiskalni stav i fiskalni impuls (2007-2024).....	45	
Figure 19. Dug kao % BDP- Osnovni scenario	Figure 20. Potreba za finansiranjem kao % BDP-a – Osnovni scenario.....	50
Figure 21. Ukupna struktura bilansa – osnovni scenario (mil Eur)	50	
Figure 22. Stanje duga prema osnovnom i alternativnom scenariju	51	

Table 1. Cene na međunarodnim tržištima	18
Table 2. Vodeći i koincidencijalni indikatori za komponente agregatne potražnje	19
Table 3. Glavni pokazatelji tržišnog rada	22
Table 4. Izvoz I uvoz roba I usluga.....	29
Table 5. Sažeti finansijski izveštaji za sektor javnih preduzeća (hiljade evra).....	36
Table 6. Prihodi/rashodi vlade, u milionima evra	39
Table 7. Estimated Fiscal Impact of the COVID 19 Crisis in 2021	41
Table 8. Ukupan državni dug, u milionima evra (osim ako nije drugačije naznačeno).....	46
Table 9. Državne garancije	47

LISTA SKRAĆENICA

ARS	Alternativno rešavanje sporova	LMIS	Informacioni sistem upravljanja radnom snagom
ALM	Aktivno tržište rada	MCC	Korporacija milenijumskih izazova
PPR	Program poljoprivrede i ruralnog razvoja	MKOS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
BCI	Pokazatelj poslovne klime	MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
BEEPS	Istraživanje poslovnog okruženja i učinka preduzeća	MŽSPP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
CBK	Centralna banka Kosova	MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
CEFTA	Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini	MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
CMIS	Informacioni sistem za upravljanje predmetima	MFRT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
CPI	Indeks potrošačkih cena	MP	Ministarstvo pravde
AZRK	Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo	NEET	Mladi koji nisu deo obrazovanja, zapošljavanja ili obuke
EK	Evropska komisija	SOT	Srednjoročni okvir troškova
EE	Energetska efikasnost	MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
EED	Direktiva o energetskej efikasnosti	NSR	Nacionalna strategija razvoja
EFTA	Evropsko udruženje slobodne trgovine	MMSP	Mikro, mala i srednja preduzeća
KA	Kosovska agencija za akreditaciju	NVO	Nevladine organizacije
EPC	Inženjering, nabavka i izgradnja	NPSSSP	Nacionalni program za sprovođenje SSP
AER	Agenda evropskih reformi	OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PER	Program ekonomskih reformi	OPEC	Organizacija zemalja izvoznica nafte
SDI	Strane direktne investicije	UJF	Upravljanje javnim finansijama
BDP	Bruto domaći proizvod	PISA	Program međunarodnog ocenjivanja učenika
VK	Vlada Kosova	RKJN	Regulatorna komisija za javne nabavke
HBS	Anketa o potrošnji domaćinstava	REER	Stvarni efektivni kurs
VO	Visoko obrazovanje	OIE	Obnovljivi izvori energije
IVO	Institucije visokog obrazovanja	IRI	Istraživanje, razvoj i inovacije
HEMIS	Informacioni sistem za upravljanje visokim obrazovanjem	SEED	Usklađene kvalifikacije profesionalnih vozača Jugoistočne Evrope
HHI	Herfindahl-Hirschman indeks	STO	Svetska trgovinska organizacija
IFI	Međunarodne finansijske institucije	SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
MMF	Međunarodni monetarni fond	MSP	Mala i srednja preduzeća
IPA	Instrument za pretprijetupnu pomoć	KSP	Kancelarija za strateško planiranje
EMIS	Informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem	STIKK	Kosovsko udruženje za informacione i komunikacione tehnologije
BK	Budžet Kosova	TPD	Razvoj turističkog proizvoda
KAK	Katastarska agencija Kosova	TE	Termoelektrana
KEDS	Distribucija i snabdevanje električnom energijom na Kosovu	KIESA	Kosovska agencija za podršku investicijama i preduzećima
SPOK	Strateški plan za obrazovanje na Kosovu	UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
KFKG	Kosovski fond za kreditne garancije	USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
ULC	Jedinični troškovi rada	LFS	Anketa o radnoj snazi
LFPR	Stopa učešća radne snage	SB	Svetska banka

1. OPŠTI OKVIR POLITIKE I CILJEVI

Proces izrade PER-a 2022-2024 vodi Ministar Finansija, Rada i Transfera kao nacionalni koordinator, Kancelarija za Strateško Planiranje (SPO) u kabinetu premijera i koordinatori oblasti iz resornih ministarstava. Koordinator su se redovno sastajali kako bi razgovarali o sadržaju mjera, njihovoj doslednosti sa relevantnim dokumentima strateškog planiranja i smjernicama o politici dobijenim kroz ekonomski i fiskalni dijalog sa Evropskom Komisijom.

Međuresorske radne grupe sastale su se kako bi uverile da su kratkoročne aktivnosti iz nacarta PER-a uključene u godišnji plan rada Vlade za 2022. godinu i da su u skladu sa aktivnostima planiranim u nacrtu nacionalnog plana za implementaciju SSP-a (SAANIP) i Evropskoj Reformskoj Agendi (ERA), kao i sa budžetom za 2022. godinu. SPO je, u saradnji sa koordinatorima, uverio da je većina mera direktno vezana za Nacionalnu strategiju razvoja i mape puta za njeno sprovođenje.

Uzimajući u obzir trenutnu ekonomsku strukturu Kosova i brojne prepreke ekonomskom rastu, neophodno je usmeriti strukturne reforme koje imaju za cilj funkcionalnu tržišnu ekonomiju i jačanje konkurentnosti, koje se takođe ogledaju kao glavne osnove u Programu Vlade 2021-2025.

U tom smislu, Vlada ostaje posvećena podršci ekonomskom oporavku i poboljšanju izgleda za zapošljavanje. Opšti okvir politike PER-a je kombinacija: (1) programa ekonomskog oporavka koji ima za cilj da podrži ekonomski oporavak nakon pandemije; (2) fiskalna politika zasnovana na pravilima koja je orijentisana na stabilnost javnih finansija I u okviru raspoloživog fiskalnog prostora, podržava ekonomski rast kroz kapitalne investicije i povećanje finansiranja prioriternih razvojnih oblasti; i (2) set prioriternih strukturnih reforma koje se bave ključnim preprekama ekonomskom rastu, podržavajući razvoj konkurentnih privrednih sektora i osiguravajući da ekonomski rast bude inkluzivan i da unapređuje blagostanje.

2. SPROVOĐENJE PREPORUKA POLITIKE

[1.A] Pružiti dobro ciljnu privremenu fiskalnu podršku domaćinstvima i preduzećima ugroženim od pandemije; [1.B] Pod uslovom da je ekonomski oporavak dobro ukorenjen, predvidite u budžetu za 2022. i srednjoročnom okviru rashoda postepen povratak do 2023 god. na granicu fiskalnog deficita od 2%, prema definiciji fiskalnog pravila. [1.C] U cilju obezbjeđivanja efikasne, pravične i održive javne potrošnje, revidirati zakon o platama u javni sektor i pripremiti reviziju sistema socijalnog osiguranja, uključujući penzije ratnih veterana. [1.D] Preduzeti reviziju poreskih rashoda kvantifikujući veličinu prihoda izgubljenog od izuzeća i sniženih stopa.

[1.A] U cilju stvaranja ravnopravnog društva i povećanja blagostanja građana, izdvojiće se 50 miliona evra za ugrožene društvene grupe. Ova podrška ima za cilj da ublaži teret koji su ovi društveni slojevi morali da podnesu kao rezultat pandemije. Većina preduzetih mera za podršku domaćinstvima su još uvek u toku – te mere su sledeće:

- Odluka VK donjeta u aprilu 2021. povećava isplate socijalne pomoći za 30% i povećava mesečne penzije koje su ispod 100 evra na 100 evra
- 1.500 evra podrške za porodice koje su izgubile člana porodice;
- 170 evra za nezaposlene porodilje (6 meseci) I zaposlene porodilje (3 meseci)
- Pored redovne penzije, 100 evra za jedan mesec za sve penzionere;

- Porodice na šemi socijalne pomoći, primile su duple uplate za poslednja dva meseca 2021. godine;
- Podrška likvidnosti domaćinstva subvencionisanjem 10% potrošačkih kredita, do maksimalno 300 evra.
- Finansijska podrška u iznosu od 1 milion evra za NVO/zajedničke kuhinje koje dele hranu za siromašne i marginalizovane grupe.

Nedavno povećanje socijalne potrošnje za kategorije kojima je najpotrebnija biće stalna počevši od 2022. godine, gde je trajno povećanje osnovne penzije, s posebnim potrebama, porodične i radna invalidnosti penzije na 100 evra (ranije između 75 i 90 evra) obezbediti da za ove ugrožene grupe ne isplaćuju se mesečne penzije nižih od 100 evra.

S obzirom na to da zapošljavanje je prvi prioritet Vlade, preduzeto je nekoliko mera koje imaju cilj direktnu podršku onima koje traže posao, kao što su:

- **Podrška onima koji su izgubili posao:** ima za cilj podršku preduzećima koja su vratile na posao osobe koje su izgubile posao tokom pandemije. Podrška za ovu meru sastoji se od subvencije zarade do 50% bruto mesečne zarade za tri meseca, pri čemu subvencija ne može biti veća od 170 evra;
- **Ozvaničenje zapošljavanja:** ima za cilj podršku preduzećima koja imaju formalizovane zaposlene, subvencionisanjem penzijskog doprinosa zaposlenih u iznosu od 10% bruto mesečne zarade, na 12 meseci, pri čemu subvencija ne može biti veća od 100 evra.
- **Podrška pri zapošljavanju žena:** ima za cilj podršku preduzećima koja su zapošljavala žene, subvencionisanjem do 50% bruto mesečne zarade za tri meseca, pri čemu subvencija ne može biti veća od 170 evra. Po isteku tromesečnog perioda, podrška po ovoj meri nastaviće se još 9 meseci, u vidu subvencionisanja penzijskog doprinosa zaposlenih u iznosu od 10% bruto mesečne zarade, pri čemu subvencija ne može biti veća od iznosa od 100 evra.

Podrška preduzećima, koja su najteže pogođena od pandemije, obezbeđena je kroz subvencionisanje 50% njihove mesečne zakupnine za jedan mesec, da pokrije troškove za mesec (april 2021) tokom kojeg su vladine restriktivne mere bile na snazi i preduzeća nisu mogla da rade.. Ostale mere, usvojene tokom poslednjeg kvartala 2021. godine, bile su 20% subvencija investicionih kredita za proizvođače i prerađivače (do 400.000 evra), 20% subvencija investicionih kredita za preduzeća u vlasništvu žena (do 400.000 evra), 10% subvencionisanje kredita za likvidnost (do 30.000 evra), i direktne subvencije za izvoznike za izgradnju kapaciteta, stručne sertifikate i marketing.

[1.B] U zakon budžeta za 2022. predviđa se postepen povratak na fiskalno pravilo u srednjem roku. Tačnije, očekuje se da će budžetski deficit dostići 3% BDP-a 2022. godine, i da će se vratiti u okviru fiskalnog pravila od 2% u naredne dve godine.

[1.C] N nacrt zakona o platama u javni sector trenutno radi radna grupa koju je imenovao Vlada. Radnu grupu predvode pravni službenici Ministarstva Unutrašnjih Poslova. Prema legislativnom programu Vlade Republike Kosovo, rok za usvajanje ovog nacrta zakona od strane Vlade je mart 2022. godine.

Početkom 2021. godine Ministarstvo Finansija, Rada i Transfera primio je tehničku pomoć od MMF-ovog Odeljenja za Fiskalna Pitanja u proceni učinka penzionog sistema. Fokus pomoći je bio na dugoročnim penzijskim politikama i kompatibilnosti postojećih i planiranih šema sa

makroekonomskim, demografskim, tržišnim i administrativnim ograničenjima Kosova. Primarni cilj pomoći bio je da pruži informacije o uspostavljanju sveobuhvatnog okvira socijalne politike u zemlji i tekućim naporima Svetske Banke u modeliranju penzije. Značajan izuzetak od procene je sistem ratnih beneficija koje nude beneficije koje su tipično iznad standardnih socijalnih davanja koje se isplaćuju u slučajevima sličnih rizičnih događaja i uslovljene blažim kriterijumima podobnosti.

[1.D] Ministarstvo Finansija, Rada i Transfera sprovelo je početnu procenu izgubljenih prihoda od oslobađanja od poreza na dobit preduzeća za 2019. do 30% i 20% za sponzorisanje sportskih i umetničkih udruženja. Zakon je stupio na snagu u drugoj polovini 2019. godine, a VK ograničava sportske i umetničke događaje 2020. godine, tako da je primećena niska stopa iskorišćenja (1% u 2019. i 3% ukupnog prihoda od PPK-a u 2020.). Zbog neočekivane ekonomske aktivnosti i ukupnog učinka prihoda, rezultati procene nisu uključeni u makro fiskalni okvir za 2022-2024, ali se lako mogu ažurirati kada period za podnošenje poreskih prijava 2021. bude konačan i efekti nakon COVID-19 nestanu, i biće uključeni u predstojeći krug projekcija. Kada se efekti pandemije smire i MFRT bude u mogućnosti da vrati svoj fokus sa upravljanja ekonomskim oporavkom, MFRT će kontinuirano vršiti procene drugih postojećih poreskih rashoda.

[2.A] Unaprediti izvršenje kapitalne potrošnje primenom administrativnih uputstava o planiranju, odabiru, izvršenju i praćenju kapitalnih projekata i unapređenju višegodišnjeg planiranja projekata. [2.B] Da bi se smanjio rizik od potencijalnih obaveza, poboljšao finansijski nadzor i odgovornost preduzeća u javnom vlasništvu, uključujući njihovo redovno tromesečno izveštavanje. [2.C] Preduzeti sledeće korake ka uspostavljanju nezavisnog tela za fiskalni nadzor, na osnovu preporuka dokumenta o opcijama.

[2.A] Administrativno uputstvo o kriterijumima za odabir kapitalnih projekata je na snazi i sprovodi se za drugu godinu zaredom. Većina kapitalnih projekata uključenih u budžet su višegodišnji projekti. Takođe, početkom naredne godine stupiće na snagu modul upravljanja gotovinom kao rezultat reforme preduzete uz podršku Svetske Banke. Pored toga, potpisan je Memorandum o razumevanju između Trezora/MFRT-a i Regulatorne Komisije za Javne Nabavke Kosova (RKJN) u vezi sa implementacijom interfejsa između dva sistema (KFMIS i e-nabavke) kako bi se osiguralo da su sredstva rezervisana (posvećena) da obezbedi budžetska izdvajanja za sprovođenje ugovora.

[2.B] Ministarstvo Ekonomije je već predložilo nacrt zakona za JP koji će se ugraditi u Zakonodavni Plan za 2022. Potreba za izmjenom ovog novog zakona nastala je zbog određenih upozorenja koja su onemogućavala punu primenu važećeg zakona čak i nakon njegovih amandmana. Jedan od glavnih argumenata u korist nacrta zakona je da stari zakon sadrži nejasnoće o procedurama za regulisanje JP. Nacrt zakona namerava da se jasno pozabavi pitanjem finansijskog izveštavanja u skladu sa međunarodnim principima.

Jedinica za politike i praćenje javnih preduzeća, od 2020. godine, izveštava na kvartalnoj osnovi u Odeljenju trezora u Ministarstvu Finansija, Rada i Transfera u vezi sa podacima o dugu JP. Pored toga, tromesečni finansijski izveštaji, prema prethodno dogovorenom šablonu, se dele sa odeljenjem za makroekonomske politike u MFRT-u, što im omogućava da sprovedu analizu fiskalnog rizika u vezi sa POE. Ovi kvartalni finansijski izveštaji objavljuju se na sajtu MFRT-a¹, kako je predviđeno Makrofinansijskom pomoći EU

---

¹ <https://mf.rks-gov.net/page.aspx?id=1,187>

[2.C] Tokom poslednjeg kvartala 2020. i prvog kvartala 2021. godine, MFRT je dobio tehničku pomoć od MMF-ovog FAD-a u vezi procena opcija za razvoj nezavisnog fiskalnog nadzora u okviru kosovskih pravnih i institucionalnih okvira i raspoloživih kapaciteta. Ovaj dokument sa opcijama je početni korak za donošenje odluke i implementaciju nezavisne fiskalne institucije. U ovaj dokument su navedene i ključni koraci koje treba preduzeti.

[3.A] Održavanje snažnog regulatornog okvira finansijskog sektora u skladu sa najboljim međunarodnim praksama i praksama EU, obezbeđivanje dobrog upravljanja rizikom kreditiranja, transparentan prikaz kvaliteta sredstva, adekvatno obezbeđivanje rezervisanja i razvoj integrisanijeg okvira za merenje zaduženosti stanovništva. [3.B] Nastaviti smanjenje preostale institucionalne i pravne prepreke za brzo i efikasno rešavanje problematičnih kredita. [3.C] Osigurati efikasno funkcionisanje centralne banke preduzimanjem dubinske analize kadrovskih potreba u njenim ključnim oblastima politike, posebno finansijske stabilnosti i nadzora finansijskog sektora i popunjavanjem upražnjenih pozicija u odboru potrebnih za obnavljanje kvoruma.

[3.A] Tokom izmene postojećih propisa, kao i kada treba da se uvedu novi propisi, merilo koje koristi CBK odnosi se na direktive EU i Bazelski Okvir.

- i. Uredba o adekvatnosti kapitala banaka zasniiva se na Bazelskom Okviru i to:
  - Definicija kapitala prema Bazelu III
  - Ponderi kreditnog rizika – Standardizovani pristup Bazel II
  - Tržišni rizik prema standardizovanom pristupu Bazel II
  - Operativni rizik prema standardizovanom pristupu Bazel II
- ii. Uredba o koeficijentu leveridža zasnovana je na dokumentu Bazel III
- iii. Od januara 2020. CBK je u skladu sa standardom MSFI 9
- iv. Trenutno, CBK je finalizirala nacрте o koeficijentu pokrića likvidnosti (LCR) i neto stabilnom finansiranju (NSFR) na osnovu direktiva EU
- v. CBK je u procesu izmene i dopune uredbe o upravljanju rizikom likvidnosti u skladu sa Bazelskim Okvirom. Štaviše, novi nacrt zakona o bankama je finalizovan i prosleđen telima za donošenje odluka CBK-a na dalje usvajanje. Novi nacrt zakona o bankama uključuje okvir za oporavak i sanaciju koji je usklađen sa Direktivom 2014/59/EU.

CBK je u procesu izrade konačnog izveštaja o prezađuženosti zajmoprimaca domaćinstava. Studija koristi podatke iz kreditnog registra, kao i iz finansijskih institucija. Devet banaka i devet mikrofinansijskih institucija dostavilo je tražene podatke. Procenjuje se da će studija biti objavljena uskoro.

[3.B] Bankarski sektor na Kosovu nastavlja da bude stabilan čak i tokom perioda pandemije Covid-19. Banke su uspostavile dobar sistem upravljanja kreditnim rizikom, stvarajući adekvatne mehanizme za nadzor nad kreditnim rizikom, posebno sa povećanom pažnjom tokom pandemije Covid-19. Banke su na kontinuiranoj osnovi pažljivo pratile učinak zajmoprimaca i na osnovu vodiča CBK-a za restrukturiranje kredita zbog Covid-19, primenile su restrukturiranje kredita na zajmoprimce koji su imali problema u svom poslovanju zbog situacije pandemije Covid-19.

Što se tiče transparentnosti u predstavljanju kvaliteta imovine, banke redovno izveštavaju finansijske izveštaje CBK-u, prikazujući i kvalitet imovine. Kvalitet aktive se ocenjuje i tokom pregleda banaka, koji su potvrdili ono što su banke prijavile u svojim finansijskim izveštajima dostavljenim CBK-u. Kvalitet aktive se iskazuje u skladu sa MSFI 9 i podeljen je u tri stuba prema modelu za očekivane kreditne gubitke (ECL). Što se tiče adekvatnosti rezervisanja, banke takođe

redovno izveštavaju finansijske izveštaje CBK-u, što uključuje i davanje kredita. Rezervisanje se primenjuje u skladu sa zahtevima MSFI 9, gde banke, na osnovu modela predviđenih kreditnih gubitaka, primenjuju rezervisanja i klasifikacije u okviru jedne od tri faze MSFI 9. Tokom ispitivanja procenjuje se da banke imaju dovoljne rezerve prema svojim modelima MSFI 9.

[3.C] Uloga i funkcija odeljenja za finansijsku stabilnost je proširena usvajanjem okvira makro prudencijalne politike u 2016. godini od strane Centralne Banke Republike Kosovo, pošto je glavna odgovornost odeljenja sistemsko praćenje rizika. Ovo je izazvalo potrebu za produblivanjem veština sadašnjih zaposlenih i proširenjem tima da pokrije širinu i dubinu pitanja.

Osoblje odeljenja za bankarsku superviziju (BSD) je kategorisano u tri nivoa, naime, viši ispitivači, ispitivači i mlađi ispitivači – svi su opremljeni ekonomskim iskustvom. Međutim, predviđajući razvoje u bankarskoj industriji, tačnije one koji se odnose na MSFI 9 modele i na osnovu interne analize potreba za osobljem, CBK je u završnoj fazi objavljivanja slobodnih radnih mesta za novo osoblje BSD-a sa različitim iskustvom, kao što je matematika, finansijska matematika i inženjering podataka.

Skupština Kosova je 22. novembra 2021. izabrala dva neizvršna člana Odbora CBK-a. Ova dva neizvršna člana izabrana od strane Skupštine Kosova čekaju dekret predsednika Republike Kosovo, u skladu sa Zakonom o CBK. Na narednim sednicama Skupštine očekuje se glasanje za još jednog neizvršnog člana CBK.

[4.A] Usvojiti koherentnu dugoročnu energetska i klimatsku strategiju za smanjenje emisija ugljenika, uključujući planove za postepeno ukidanje subvencija za ugalj i fosilna goriva kao što je obaveza prema Sofijskoj deklaraciji. [4.B] U skladu sa obavezama Zelene agende za Zapadni Balkan: povećati podsticaje energetske efikasnosti za privatni sektor i domaćinstva i [4.C] Poboljšati šeme podrške za projekte obnovljive energije uvođenjem konkurentnih ponuda/aukcija; [4.D] usvojiti akcioni plan za postepeno prilagođavanje energetske tarifa koji odražava stvarne troškove i pruža mere ublažavanja za ugrožene potrošače.

[4.A] Radna grupa odgovorna za izradu dugoročne energetske strategije fokusirana je na identifikaciju uslova za implementaciju Zelene Agende za Zapadni Balkan. Sveobuhvatna radionica I konsultacije sa privatnim sektorom i OCD, su održane.

Međuinstitucionalna radna grupa, zadužena za izradu Energetske Strategije 2022-2031, osnovana je 18. oktobra 2021. godine, i ustanovio su se sledeće radne podgrupe:

- Radna podgrupa za generisanje i fleksibilnost;
- Radna podgrupa za OIE i EE;
- Radna podgrupa za regulatornu i međunarodnu saradnju.

Radna podgrupa za proizvodnju i fleksibilnost radi na dizajniranju scenarija zasnovanih na dekarbonizaciji, sigurnosti snabdevanja, pristupačnosti i kriterijumima diversifikacije.

Štaviše, Energetski i klimatski plan se izrađuje uz podršku GIZ-a. Rezultati analize procesa izrade energetske strategije poslužiće za utvrđivanje politika i mera dimenzija za energetski i klimatski plan.

[4.B] Administrativno uputstvo o energetske usluga (ESCO) za privatni sektor i sektor domaćinstava usvojeno je tokom decembra 2021. Štaviše, u pogledu podsticaja energetske efikasnosti za privatni sektor i domaćinstva i obnovljivu energiju, izrada nacрта podsticaj energetske efikasnosti za oba sektora je u početnoj fazi uz podršku MCC projekta. Pored ovoga,

Kosovska agencija za energetska efikasnost dobija podršku kroz REEPLUS projekat u izradi projektnog zadatka za izgradnju kapaciteta na lokalnom i centralnom nivou za podnošenje podataka o energetska efikasnosti. GIZ takođe podržava zainteresovane strane u razvoju opcija za finansijske mehanizme koji povećavaju stope implementacije EE i RE mjera u stambenom/privatnom sektoru

[4.C] Da bi se adresirala nova šema podrške za obnovljive izvore energije, Ministarstvo ekonomije je formiralo radnu grupu za izradu nove šeme podrške za obnovljive izvore energije na osnovu konkurentskog procesa – nadmetanja/aukcije. Inicijalni koncept dokument je razvijen uz podršku EBRD. S tim u vezi, Svetska Banka je takođe pokazala interesovanje da pruži dalju podršku. Kao rezultat toga, šema će se razvijati paralelno sa nacrtom zakona o OIE tokom naredne godine.

[4.D] Regulatorni ured za energiju u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima kontinuirano se bavi pitanjem odraza troškova na pravičan način za sve kategorije potrošača. U tom cilju sproveo je studije koje su dale uvid u trend maloprodajnih cena, uključujući i uticaj postepene deregulacije potrošača.

Regulatorna kancelarija za energetiku je u procesu preispitivanja vanrednih tarifa za delatnosti u sektoru električne energije, zbog neviđenog povećanja cena na evropskim tržištima električne energije, na koje je uticala potražnja za gasom u Aziji i zbog ekonomskog oporavaka nakon početnih ograničenja COVID-19. Da bi pokrio dodatno povećane troškove sistema i da bi se troškovi pravedno odrazili na kategorije kupaca, RUE je dao predlog za izmenu strukture tarifa i maloprodajnih tarifa električne energije za kupce sa pravom na univerzalno snabdevanje od meseca februara 2022. Predloženo je da se dodatni troškovi sistema pokriju kroz progresivnih blok tarifa preko 600 KVh za potrošače u domaćinstvu i da tarife za poslovne kupce i za potrošače u domaćinstvu sa potrošnjom ispod 600 KVh ostanu na 0%. Tako će se ovim predlogom RUE eliminisati subvencije kategorijama regulisanih tarifnih kupaca, gde će svaka kategorija potrošača plaćati reflektujuće troškove usluga uzrokovanih sistemom. Iako je proces revizije tarifa pokrenut od strane RUE uključujući gore navedene predloge, treba napomenuti da će RUE odlučivati o svim potencijalnim promenama u stvarnim tarifama tek nakon procesa javnih konsultacija, što može rezultirati drugačijim ishodom.

U vezi sa reformom tarifa za potrošače kojima je potrebna električna energija, RUE je inicirao formiranje radne grupe za potrošače kojima je potrebna električna energija, koju je osnovalo Ministarstvo Finansija, Rada i Transfera. Ova grupa uz podršku Svetske Banke i Nacionalne Asocijacije Regulatornih Komisionara (NARUC) je razvila izveštaj/studiju, koja se bavi aspektima politike za potrošače kojima je potrebna električna energija. Izveštaj je upućen resornim ministarstvima gde su preporučene politike zaštite potrošača kojima je potrebna električna energija. U skladu sa članom 49. stav 1. Zakona o električnoj energiji, Ministarstvo Finansija, Rada i Transfera, uz konsultacije sa Regulatorom i drugim zainteresovanim stranama u elektroenergetskom sektoru, nadležno je za izradu detaljnog programa za utvrđivanje statusa elektroenergetskih potrošača u potrebi i mere u cilju zaštite potrošača u potrebi u zadovoljavanju njihove potražnje za električnom energijom.

Pogođene potrošače trenutno podržava šema direktnog plaćanja Vlade Republike Kosovo u iznosu od 4.5 miliona evra za pokrivanje dela troškova energije.

[5.A] Ažurirati akcioni plan nacionalne strategije za prevenciju i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala 2019–2023. i obezbediti njegovu primenu. [5.B] Sprovesti podsticajne mere u cilju formalizacije

neformalnog zapošljavanja i poslovanja; i [5.C] adresirati utaju poreza u identifikovanim sektorima visokog rizika u skladu sa strategijom i akcionim planom. [5.D] U cilju sprečavanja utaje poreza na prihod od imovine poboljšati transparentnost objavljivanjem svih prodajnih cena nekretnina.

[5.A] Novi plan akcije za nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala (2019-2023) radi sekretarijat ove strategije uz pomoć spoljnog stručnjaka angažovanog od strane projekta LuxDev-a. Ovaj akcioni plan predviđa brojne aktivnosti koje se bave glavnim ciljevima Strategije.

[5.B] Da bi smanjio troškove i administrativno opterećenje za male kompanije sa ograničenim pristupom pravnoj ekspertizi, MFRT je izradio i objavio 3 tipa šablona ugovora o radu (dugoročne, kratkoročne i specifične dužnosti), koje mogu koristiti ili prilagođavati široki kruga poslodavaca, sa ciljem povećanja registracije zaposlenih². Poreska uprava trenutno sprovodi široku kampanju u cilju povećanja registracije zaposlenih, između ostalog, omogućavanjem online obrasca gde zaposleni mogu da provere da li su navedeni na platnom spisku svog poslodavca³. Akcioni plan predviđa nekoliko ključnih aktivnosti koje imaju za cilj da pristupe pod ovim pitanjem, kao što su:

- Sprovođenje informativnih kampanja za širu javnost o prednostima i posledicama neformalnog zapošljavanja i informisanje poslodavaca o posledicama neformalnog zapošljavanja. Statistički podaci će takođe biti predstavljeni u ovim kampanjama kako bi se ukazalo na rizik od identifikovanja poslodavaca koji imaju neformalno zaposlene;
- Organizovanje zajedničkih aktivnosti sa socijalnim partnerima, u cilju rešavanja neformalnog zapošljavanja; i
- Izrada priručnika/operativnih procedura za inspekciju rada.

[5.C] Aktivnosti u nacionalnoj strategiji i akcionom planu koje se bave pitanjem utaje poreza u identifikovanim sektorima visokog rizika u skladu sa strategijom i akcionim planom su:

- Stvaranje zajedničkih grupa Carine Kosova i PAK-a u cilju kontrole robe kategorisane po visokom riziku od utaje poreza.
- Povećanje broja poseta i revizija koje sprovodi PAK, na osnovu procene rizika u borbi protiv sive ekonomije i utaje poreza.

[5.D] Da bi se sprečila utaja poreza na prihod od imovine, poboljšala transparentnost objavljivanjem svih prodajnih cena nepokretnosti, biće uspostavljen memorandum o saradnji između Ministarstva pravde i PAK-a ili MFRT-a kako bi se obezbedila razmena podataka od notara o promet nekretninama, što bi doprinelo sprečavanju utaje poreza na prihod od imovine.

[6.A] Temeljno primeniti postojeće mehanizme obezbeđenja kvaliteta na svim nivoima obrazovanja kroz pojačane inspekcije škola i delotvornost koordinatora kvaliteta, kao i praćenje studijskih programa od strane Agencije za Akreditaciju. [6.B] Razviti sistem za praćenje i predviđanje potreba za vještinama na tržištu rada kako bi se olakšalo usklađivanje sistema obrazovanja i obuke i pružanje prekvalifikacija i usavršavanja sa potrebama tržišta rada. [6.C] Uspostaviti međuresornu radnu grupu koja uključuje

---

² <https://mf.rks-gov.net/Page.aspx?id=1%2C190>

³ <https://apps.atk-ks.org/regemployer>

relevantna ministarstva, njihove agencije i zainteresovane strane za izradu plana implementacije garancije za mlade.

[6.A] Prosvetna inspekcija je započela proces poboljšanja rada direktora škola i zamenika direktora. U martu 2021. godine obučeno je 49 direktora škola i 3 zamenika direktora. Zbog Covid-19 postoji nekoliko odloženih procesa kao što su: proces školskih performansi; evaluacija rada nastavnika, ograničena kao rezultat fizičkog prisustva u školama;

Prosvetni inspektor je spreman da nastavi sa ovim procesima, čim situacija sa pandemijom dozvoli. Dalje, trenutno prosvetni inspektorat je u procesu zapošljavanja novih kadrova, koji će raditi kao prosvetni inspektori.

Sve škole na Kosovu imaju koordinate za kontrolu kvaliteta. Proteklih godina je obučeno oko 300 školskih koordinatora, kao i koordinatora kvaliteta na nivou opštinskih odeljenja. Nakon izrade novog administrativnog uputstva o ovom pitanju, biće održane obuke za novoimenovane koordinate kontrole kvaliteta.

Kosovska agencija za akreditaciju je već završila administrativno uputstvo (AU) za praćenje kvaliteta. Ovaj AU je trenutno u fazi javne rasprave, gde će se dobiti povratne informacije od svih zainteresovanih strana u visokom obrazovanju. Nakon dobijanja povratnih informacija, upitnike će finalizirati i odobriti Komisija državnih službenika. Uz odobrenje ovog AU, biće moguće pokrenuti procedure praćenja svih visokoškolskih ustanova. Sa sadašnjom dinamikom, očekujemo da smernice budu odobrene u K1 ili K2 2022. Očekuje se da monitoring visokoškolskih ustanova počne u septembru 2022. godine.

[6.B] LuxDev projekti na Kosovu promovišu obrazovanje uopšte i razvijaju veštine za odrasle. Direktni korisnik ovih projekata je Ministarstvo Prosvete, koje preko agencije za stručno obrazovanje i obuku realizuje projekte. EdGuard Institute for Education Studies je odgovoran za realizaciju projekta obuke i edukacije odraslih, dok će Global CT biti zadužen za tehničku implementaciju. Trenutno, ova kompanija radi na izradi upitnika koji imaju za cilj prikupljanje informacija o potrebama tržišta rada. Nalazi upitnika biće ugrađeni u informacioni sistem upravljanja zapošljavanjem (SIMP).

[6.C] U oktobru 2020. Evropska Komisija (EK) objavila je sveobuhvatan ekonomski i investicioni plan za zapadni Balkan (EIP), sa fokusom na dugoročni ekonomski oporavak, zelenu i digitalnu tranziciju, regionalnu integraciju i konvergenciju sa Evropskom Unijom. EIP je predstavio vodeću inicijativu #10, sugerišući da vlade SB-6 treba da uspostave garanciju za mlade u skladu sa garancijom EU za mlade.

Dana 8. jula 2021. godine, na drugom ministarskom sastanku EU-Zapadni Balkan o zapošljavanju i socijalnim pitanjima, ministar finansija, rada i transfera usvojio je Deklaraciju o obezbeđivanju održive integracije mladih ljudi na tržište rada. Deklaracija prepoznaje nesrazmeran uticaj tekuće krize na mlade ljude i navodi posvećenost postepenoj implementaciji i poboljšanju šema garancija za mlade u regionu, uzimajući inspiraciju iz Preporuke Saveta EU od 30. oktobra 2020. o Mostu do radnih mesta – jačanje mladih garancija. U julu 2021. godine, pokrenut je Instrument za tehničku pomoć EK/ILO (TAF) za garanciju za mlade u VB-6, nudeći privredama učesnicama, uključujući Kosovo, tehničku pomoć u pripremi Plana za implementaciju garancije za mlade. TAF-u se pridružila i Fondacija za obuku (ETF).

U skladu sa smernicama o GM koje je pripremila EC/ILO, Vlada je 13. oktobra 2021. godine donela odluku o osnivanju međuresorske grupe (na političkom nivou) za garanciju za mlade.

Ministar finansija, rada i transfera je 29. oktobra 2021. godine takođe doneo odluku o formiranju interresornog tehničkog tima GM (u daljem tekstu: YGTT) na čelu sa koordinatorom GM. Koordinator GM je 14. oktobra prisustvovao uvodnom sastanku za Fazu 1 – izrada planova implementacije garancija za mlade na Zapadnom Balkanu.

Radna grupa za garancije za mlade (YGTT) radi na izradi Plana implementacije garancije za mlade (YGIP), a isporuka sistema je u toku. Proces podržavaju ILO i ETF. Do marta/aprila 2022. nacrt YGIP-a će biti prosleđen EC/ILO/ETF radi tehničke povratne informacije. Do avgusta 2022. YGIP će biti finalizovan i podnet. Kao deo ovog procesa, već je započeta priprema statističkog profila mladih NEET na Kosovu na osnovu dostupnih podataka koje je proizvela Agencija za Statistiku. Takođe, u pripremi je revizija politike zapošljavanja mladih.

3. MAKROEKONOMSKI OKVIR

3.1. Eksterno ekonomsko okruženje

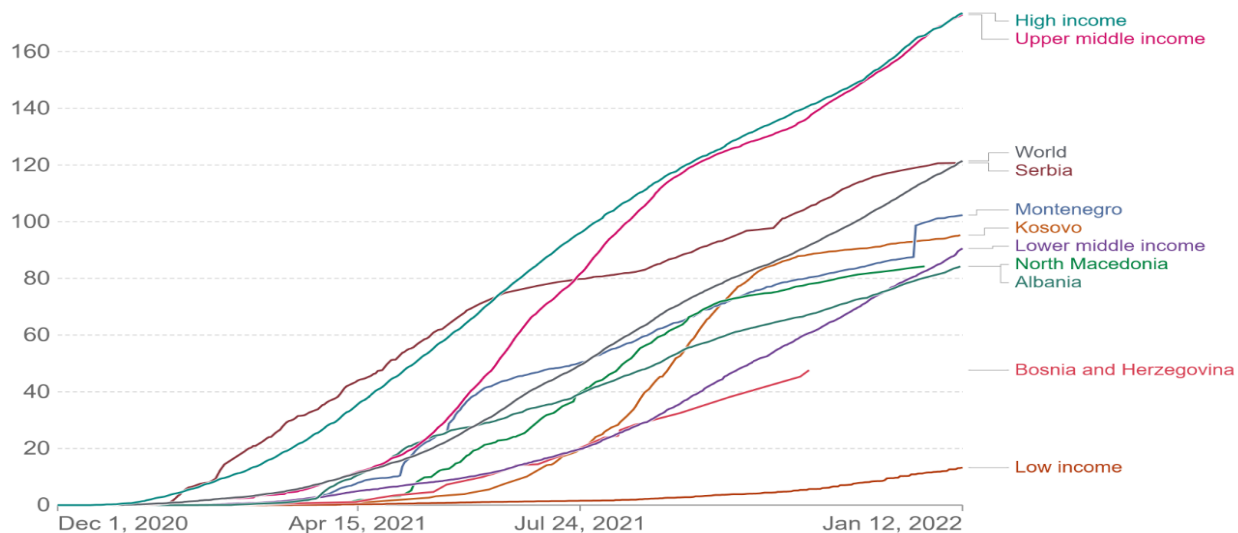
Oporavak globalne ekonomije je u toku, iako sa velikim razlikama između zemalja i regiona. Ove razlike se objašnjavaju fiskalnom održivošću, nivo državne potrošnje za podršku privatnom sektoru i marginalizovanim grupama; i broj novih slučajeva zaraze sa Covid-19. U skoro svim zemljama javni dug je značajno porastao iznad nivoa finansijske krize 2007-2009. Međutim, svetska ekonomija je u prvoj polovini 2021. imala bolje rezultate nego što se očekivalo.

Pokazalo se da su vakcine protiv virusa COVID-19 uspešne u borbi protiv pandemije, ali je njihova distribucija u zemljama širom sveta duboko nejednaka. Razvijene zemlje su, uglavnom, prve vakcinisale značajan deo stanovništva. Početkom januara 2022. godine, u proseku je primenjeno oko 122 vakcina na 100 ljudi širom sveta⁴. Vodeće zemlje po broju vakcinisanih bili su Ujedinjeni Arapski Emirati sa oko 228 doza na 100 stanovnika, zatim Urugvaj i Izrael sa oko 200, odnosno 185 doze.

Figure 1. Broj primenjenih doza na 100 stanovnika, po susednim zemljama i zemljama prihoda (IC)

---

⁴ Broj vakcinisanih osoba u 100 stanovnika možete naći u: <https://ourworldindata.org/grapher/covid-vaccinationdosesper-capita>

Zadnji podaci pokazuju da je Kosovo blizu trenda zemlja sa niskim srednjim prihodima proseka. Iako je Kosovo počelo sa vakcinacijom relativno kasnije od drugih balkanskih zemalja, veoma brzo je podigla tempo. Prema podacima za Covid-19 na 'OurWorldInData.org', do 25. januara 2022. godine, Kosovo je na najvišem rangiranju u regionu sa 53% vakcinisanih (potpuno i delimično), zatim slede Srbija (48%) i Crna Gora (46%)⁵

Uprkos povećanju stope vakcinacije, Delta verzija je ponovo izazvala neizvesnost na tržištu, primoravajući različite zemlje da ponovo uvedu delimične mere zaključavanja. Ove mere su usporile trend oporavka. Šanse da se nove verzije virusa pojave u narednim mesecima otežavaju predviđanje kraja pandemije i kako će to uticati na oporavak u poređenju sa nivoima pre krize. Veruje se da je pomoć u vakcinaciji stanovništva za siromašne zemlje neophodna za okončanje pandemije. Do sada su ove zemlje daleko od svetskog proseka i potrebna je brza intervencija za povećanje intenziteta vakcinacije. Stoga je oporavak svetske privrede ka nivou pre pandemije teško predvideti u okolnostima rizika koji proističu iz pojave novih varijanti virusa i velike neizvesnosti na tržištu.

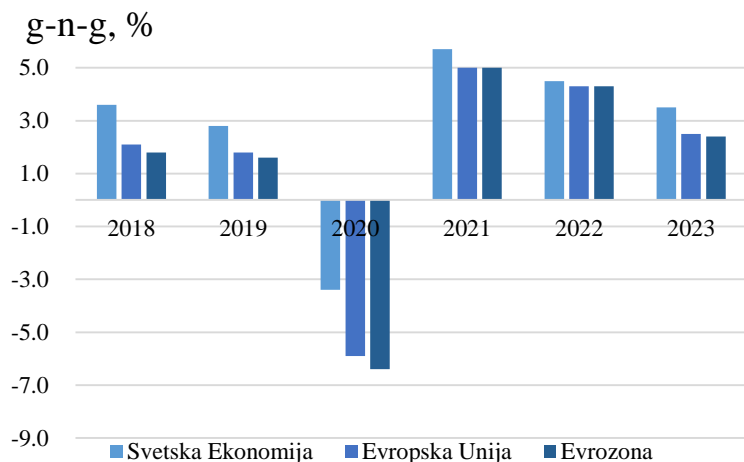
U prva dva kvartala 2021, ekonomija je imala bolje rezultate nego što su prognozirale međunarodne finansijske institucije. Skoro sve zemlje su doživele porast ekonomske aktivnosti, vođen povećanom tražnjom usled ponovnog otvaranja preduzeća i paketa fiskalnih stimulacija – posebno u razvijenim zemljama. MMF je objavio svoju prognozu rasta BDP-a za april i ponovo je revidirao u julu i oktobru. Nedavne prognoze ukazuju na rast svetske privrede od 5,9% u 2021. godini i 4,9% u 2022⁶. godini. Ažurirana prognoza, na kojoj stopa rasta BDP-a se smanjila za 0,1 p.p, nastala je kao rezultat poremećaja na strani ponude - uglavnom u razvijenim zemljama -, distribucije vakcina i podrške vlade sektorima pogođenim zdravstvenom krizom. Očekuje se da će razvijene zemlje rasti za 5,2% u 2021. godini, a 4,5% sledeće godine. Relativno sličan rast se očekuje u zemljama evrozona, gde živi značajan broj kosovskih emigranata. S druge strane, od evropskih zemalja u razvoju očekuje se rast od 6% ove godine i 3,6% u 2022. Ove prognoze su bile veće od julskih i aprilskih procena, za 1,1 i 1,6 pp, respektivno.

⁵ <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

⁶ World Economic Outlook publication;: <https://www.imf.org/en/Publications/ĖEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021>

Figure 2. Izgledi rasta BDP - Evropska Komisija⁷

Jesenska prognoza Evropske Komisije, predstavljena na slici 2, predlaže slične projekcije kao i MMF. Očekuje se da će Evropska Unija i evrozona rasti približno sličnom stopom u naredne dve godine. Dalje, projektovani ekonomski rast svetske ekonomije je 5,7% za 2021. godinu, odnosno 4,5% i 3,5% za naredne dve godine, što je nešto niža od prognoza MMF-a. Energetska kriza sa kojom se suočava veći deo Evrope i dalje predstavlja ozbiljnu pretnju

pozitivnom trendu ekonomskog rasta. Ublažavanje efekata ove krize ostaje veliki izazov za vlade pogođenih zemalja. Postoji nekoliko uzroka za ovu pretnju⁸. Prvo, najveće evropsko polje za ekstrakciju gasa, Groningen u Holandiji, počelo je polako da se iscrpljuje. Ovo iscrpljivanje je izazvalo male zemljotrese u okolini, oštetivši kuće i preduzeća. Kao rezultat toga, najveći evropski dobavljač je smanjio proizvodnju. Drugo, Kina i druge Azijske zemlje se udaljavaju od uglja, koristeći prirodni gas kao zamenu ili prolazni izvor energije. Procenjuje se da je svake godine oko 15 miliona domova u Kini povezano na gasnu mrežu. Ovo je jednako potražnji za gasom Holandije i Belgije zajedno. Osim Kine, takve strategije sprovode i druge azijske zemlje. Konačno, ruska državna monopolska kompanija Gazprom vodi državnu politiku, povećavajući uticaj države na evropskom kontinentu. Eksponencijalno povećanje cene gasa je podiglo troškove proizvodnje. Iako energetska kriza ne utiče direktno na tržište Kosova, kod nas se mogu osetiti indirektni uticaji kroz uvozne cene, niže od prognoza MMF-a.

Inflacija ostaje jedna od glavnih pretnji brzom oporavku. Konačno, MMF je revidirao naviše svoju prognozu inflacije za 2021. godinu, na 2,9% za razvijene zemlje i 4,9% za zemlje u razvoju. MMF je takođe upozorio centralne banke širom sveta da budu veoma oprezne sa svojom politikom i da pažljivo prate porast cena. Prema njihovim rečima, stabilizacija inflacije se očekuje oko sredine 2022. godine. Ekonomisti, s druge strane, su zabrinuti da čak i ako porast cena izgleda prolazan, rizikuje da postane trajan⁹. Oni tvrde da su glavne centralne banke i dalje uglavnom vezane za mere uvedene u martu 2020, kada su panika i neizvesnost bili na vrhuncu. Tržište doživljava šok ponude, a ne potražnje. Može se primetiti da je kategorija trajne robe je kategorija sa najvećom inflacijom. Ovo se možda objašnjava porastom potražnje za takvom robom nakon izolacije.

⁷ European Commission Autumn Forecast; can be found in: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip160_en_0.pdf

⁸ Energy crisis analysis; se može naći u: <https://www.ft.com/content/72d0ec90-29e3-4e95-9280-6a4ad6b481a3>

⁹ Inflation analysis; se može naći u: <https://www.ft.com/content/dc3bedc7-5694-4868-8b86-f9a215966f52>

Table 1. Cene na međunarodnim tržištima

	2019 Avg	2020				2021		
		Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3
Indeks cena svih osnovnih roba MMF cene osnovnih roba) ¹⁰	117.6	108.1	91.7	106.7	117.1	139.7	154.1	167.5
Indeks cena hrane i pića MMF cene osnovnih roba)	98.2	100.2	95.5	97.9	106.1	117.2	130.1	129.7
Cena nafte bruto, Brent (BB Pink Sheet) ¹¹	64	50.5	31.4	42.7	44.5	60.6	68.6	73.0
Nikal, \$ po metričkoj toni (Pink Sheet)	13,914	12,690	12,237	14,266	15,957	17,618	17,359	19,112

Tabela 1 odražava trend rasta cena za sve proizvode, koji se ogleda u svakoj kategoriji. Predviđeno je da će cene nafte u posljednjem kvartalu 2021. godine, u odnosu na isti period prethodne godine, porasti za preko 50%, dok se očekuje rast cena ostalih proizvoda u proseku za 16%. Tokom ove godine očekuje se rast cena i ostalih roba.

3.2. Ekonomska kretanja na Kosovu i izgledi za 2021

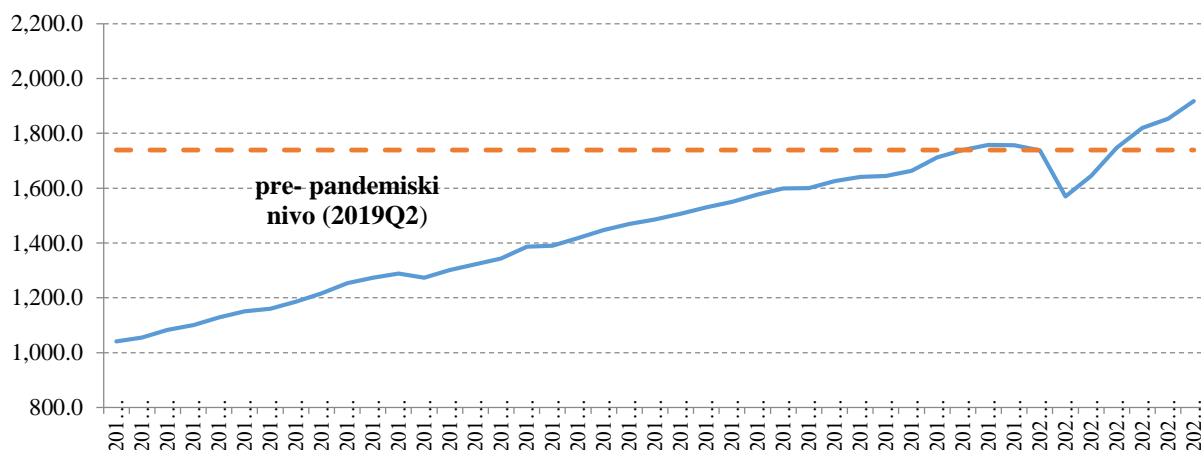
3.2.1. Realni Sektor

Prema poslednjoj publikaciji KAS-a o nacionalnim računima, bruto domaći proizvod za prvi kvartal 2021. godine je zabeležio realni godišnji rast od 4,12%, praćen dvocifrenim rastom u naredna dva kvartala (K2 i K3) oko 16.77% i 14.53%, respektivno. Kao rezultat toga, realni BDP prosečno je rastao 12.1% godišnje u periodu januar-septembar, nakon oštrog pada od 5,3% u 2020 . Ovaj rast je u skladu sa našim očekivanjima o značajnom oporavku privrede nakon ublažavanja restriktivnih mera preduzetih u kontekstu pandemije Covid-19 i odražava ne samo osnovni efekat značajnog pada u drugom kvartalu prošle godine, već i intenzitet faktora koji su podstakli rast tokom ovog perioda 2021. Međutim, magnituda privrednog rasta bila je nešto veća od početnih očekivanja MFRT-a..

¹⁰ IMF commodity prices portal: <https://www.imf.org/en/Research/commodity-prices>

¹¹ World Bank commodity prices portal: <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>

Figure 3. BDP sa cenama prethodne godine – sezoniirano prilagođeno

U pogledu agregatne tražnje, ekonomski rast odražavao je ekspanziju sve njegove komponente prema rashodovnom pristupu, posebno privatne potrošnje i izvoza usluga.

Prema preliminarnim podacima od KAS za nacionalne račune, ukupna potrošnja realno porasla u proseku za 7.5% (privatna za oko 6,9%, a javna za 11.0%). Ovo povećanje privatne potrošnje podržalo je povećanje uvoza robe široke potrošnje za 30.5% (g-n-g), povećanje novih kredita za potrošače za 69,8% (g-n-g); povećanje doznaka za 18.0%; i povećanje naplate PDV-a od 35,8%, i podršku vlade kroz pružanje pomoći za domaćinstva i firme, bonuse na plate za osnovne radnike, podršku pri zapošljavanju i dečije i porodijske dodatke za ugrožena domaćinstva. Dodatno, **ukupne investicije** tokom prva tri kvartala 2021. godine (privatne i javne) su se **oporavile**, označavajući realni rast od oko 15.5% u proseku, uglavnom kao rezultat povećanih privatnih investicija.

Trgovinski deficit je realno **povećan** za oko 0.5% u odnosu na januar-septembar prethodne godine, pošto je značajno povećanje uvoza roba i usluga gotovo u potpunosti nadoknađeno povećanjem izvoza, posebno usluga.

Table 2. Vodeći i koincidencijalni indikatori za komponente agregatne potražnje

Pokazatelj	Proxy Variable	Tip	2019 (Avg.)	2020 (Avg.)	2021 (Avg.)
Prilivi doznaka	Privatna potrošnja	Vodeci	7.90%	15.40%	18.10%
Promet (TAK)	Privatna potrošnja I investicije	Slučajnost	6.60%	-6.80%	33.20%
Naplata PDV-a	Ukupna potrosnja	Vodeci	5.80%	-8.90%	34.80%
Novi potrosacki krediti	Privatna potrosnja	Vodeci	-4.10%	-4.00%	138.30%
Uvoz robe široke potrošnje	Privatna potrosnja	Vodeci	5.60%	-2.90%	29.80%
Vladina potrosnja	-	Slučajnost	8.20%	5.30%	3.70%
Vladine investicije	-	Slučajnost	0.20%	-28.50%	10.70%
Ukupan uvoz robe (Carina)	-	Slučajnost	3.80%	-5.70%	42.70%
Ukupan izvoz robe (Carina)	-	Slučajnost	4.40%	20.80%	62.30%
Uvoz usluga	-	Slučajnost	6.10%	-19.50%	44.90%
Izvoz usluga	-	Slučajnost	7.30%	-40.60%	106.80%
Uvoz kapitalnih dobara	Investicije	Vodeci	3.70%	0.00%	33.70%

Novi investicioni zajmovi	<i>Privatne Investicije</i>	<i>Vodeci</i>	0.90%	13.40%	-6.60%
Strane Direkte Investicije	<i>Privatne Investicije</i>	<i>Slucajnost</i>	-6.40%	35.80%	57.90%
Potrosnja energije		<i>Slucajnost</i>	11.80%	2.20%	20.2%

Rast BDP po ekonomskim aktivnostima, tokom tri kvartala 2021, odražavao je istovremenu ekspanziju gotovo svih delatnosti, posebno trgovine (veleprodaja i maloprodaja), proizvodnje, prevoza I građevine.

Prema procenama MFRT-a, **očekuje se rast kosovske ekonomije za 9,7% realno i 12,2% nominalno, što predstavlja najveći istorijski rast.** Godišnji rast od 16,8% I 14.5 u drugom I trećem kvartalu 2021, potvrđuje da je ekonomija Kosova skoro u potpunosti oporavila gubitke izazvane pandemijom u ekonomskoj aktivnosti.

Indirektna analiza podataka (Tabela 2) sugeriše da će realni BDP u četvrtom kvartalu 2021. godine takođe registrovati ubranu stopu rasta, ali sporiju od onih u prethodna dva kvartala, uglavnom zbog osnovnog efekta i ponovnog uvođenja restriktivnih mera krajem avgusta, koje je delimično nastavljeno u preostalom delu godine.

Realni ekonomski rast od 9,7% u 2021. godini predstavlja reviziju naviše za oko 3,4 procentna poena u odnosu na prethodnu rundu projekcija ostvarenih u junu 2021. (u okviru rebalansa budžeta 2021.), uglavnom kao rezultat revizije nagore doprinosa privatne potrošnje (sa 1,3 pp na 5,3 pp) podržana snažnim rastom bankarskih kredita i doznaka, i značajnu podršku vlade; a takođe i kao rezultat revizije doprinosa izvoza roba i usluga naviše (sa 9,8 p.p. na 15,6 p.p) podržane bržim povratkom poseta dijaspori nego što se prvobitno očekivalo.

Inflacija je porasla u proseku za 3.4% u 2021. godine, uz snažan trend rasta, najviše se odrazilo na povećanje cena kategorije „hrana” sa doprinosom od 0,9 procentnih poena, kategorije „transport” sa doprinosom od 1,2 pp i cena „komunikacije” sa doprinosom od 0,6 pp. pp, dok inflacija ostalih kategorija potrošačke korpe nije pretrpela značajnije promene.

Stopa inflacije od 3,4% u 2021. godini, preostala je znatno veća od nivoa zabeleženog u 2020. godini (0,2%). Privremene neravnoteže ponude i potražnje na međunarodnim tržištima donele su dodatne šokove inflaciji, mimo onih koje prirodno diktira ekonomski oporavak, na globalnom nivou i u domaćoj privredi.

Bazna inflacija¹² u 2021. godini, merena isključujući kategorije „hrana i bezalkoholna pića” i „transport”, zabeležila je prosečni godišnji porast od 2,1% tokom januara – decembra 2021. godine, dok kada se isključi samo kategorija „transport” bazna inflacija je procenjeno na oko 1,9%. Obe mere bazne inflacije su niže od ukupne inflacije (u proseku 3.4%), pri čemu je ovo drugo podstaknuto značajnim povećanjem cena roba, posebno od drugog kvartala 2021. godine pa nadalje. Takođe, tokom 2021. godine povećan je doprinos nerazmenljive komponente u odnosu na prethodnu godinu, fluktuirajući za oko 0.9 procentni poen, što je najvećim delom posledica povećanja cena telefonskih i telefaks usluga (Slika 4 i 5)

¹² Bazna inflacija meri promenu cena proizvoda potrošačke korpe, isključujući privremenu i prelaznu volatilitnost, koja uglavnom karakteriše kategoriju hrane ili energije.

Figure 4. Doprinos razmenljivoj i nerazmenljivoj inflaciji

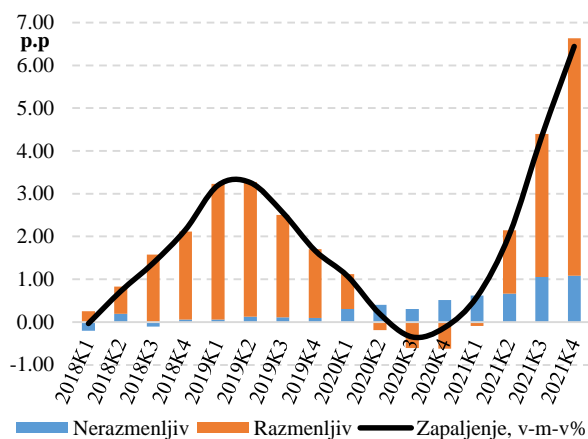
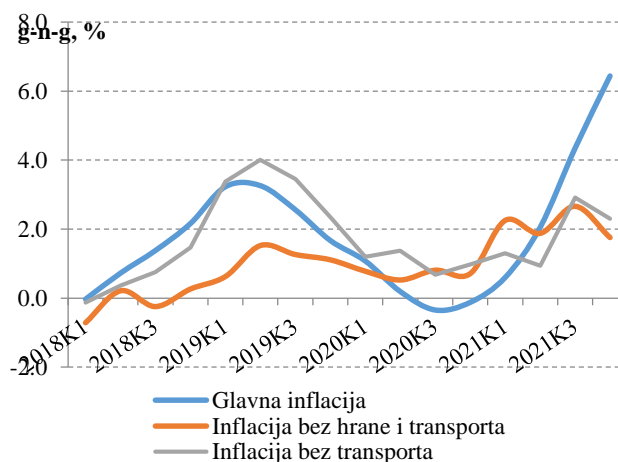

Figure 5. Glavna inflacija u odnosu na baznu inflaciju

Informativni okvir 1. Razlike između aktuelnih i projekcija, 2019. i 2020

2020 aktuelni vs. 2020 projekcije

Pad stope na realni BDP u 2020. godini, na osnovu najnovije publikacije ASK-a, rezultirao je niže od naših projekcija predstavljenih u prethodnom podnešenju PER-a (za 2020. godinu). Prema KAS-u, pad realne stope BDP-a za 2020. godinu je $-5,3\%$ dok je projektovano da fluktuirao oko $-6,7\%$. Dok je stopa pada nominalnog BDP-a bila $-4,0\%$, što je nešto niže od projektovanog, oko $-6,2\%$.

Razlika između aktuelnih i projektovanih vrednosti BDP-a u 2020. je najvećim delom posledica nižih očekivanja potrošnje i investicija. Zbog povećanog priliva doznaka, državnih socijalnih transfera i povlačenja 10% štednje od KFPŠ, privatna potrošnja je bila veća od očekivane. Pad ukupnih investicija je rezultirao manjim od očekivanog zbog iznenađujuće dobrog učinka privatnih investicija, što je prekomerno kompenzovalo nisku implementaciju javnih investicija. Očekivano, izvoz roba je bio zadovoljavajući, dok je izvoz usluga bio znatno lošiji od očekivanog.

Projekcija inflacije za 2020. se pokazala tačnom, jer je godišnja inflacija bila $0,2\%$.

2021 prethodne projekcije vs. 2021 ažurirane projekcije

Za 2021. godinu, prognozirana stopa rasta realnog BDP-a je revidirana naviše na $9,7\%$, što je za oko $4,5$ p.p više od prethodne projektovane stope u prethodnom podnošenju PER-a. Ova značajna revizija naviše je prvenstveno zbog situacije koju je izazvala pandemija COVID-19. U prethodnoj rundi projekcija, koja je realizovana u četvrtom kvartalu 2020. godine, postojala je velika neizvesnost u pogledu nivoa oporavka, odnosno poseta dijaspore, potencijalnih restriktivnih mera i napretka u uvođenju vakcine.

Očekuje se da će privatna potrošnja imati godišnji rast od $6,3\%$, što se značajno razlikuje od vrednosti u prethodnom PER-u, koji je predviđao rast od $1,4\%$. Očekuje se da će ukupne investicije rasti po nižoj stopi u odnosu na prethodnu projekciju, zbog manjeg nego očekivanog

izvršenja javnih investicija. Međutim, izvoz robe je revidiran naviše, kao rezultat značajno boljeg učinka prikazanog u periodu januar-oktobar 2021. Slično tome, očekuje se značajan rast izvoza usluga (83,9%), s obzirom na to da su posete dijaspore ove godine bile neočekivano visoke. S druge strane, očekuje se i rast uvoza roba i usluga, ali po nižoj stopi od izvoza usluga (46,9%). U prethodnom PER-u bilo je projektovano povećanje od 12,2%, dok je projektovano povećanje izvoza usluga za 20,0%.

Inflacija u 2021. godini (u proseku 3,1%) viša je od inflacije predviđene u prethodnoj rundi projekcija (u proseku 2,0%). Razlika je uglavnom zbog nedavnog i znatno većeg od očekivanog povećanja međunarodnih cena (posebno hrane i goriva), i baznog efekta.

Glavne razlike između stvarnih i projekcija za 2020. godinu i glavne razlike između prethodne i stvarne runde projekcija za 2021. godinu

<i>Makroekonomski pokazatelji, godišnje stope realnog rasta u %, osim ako nije drugačije naznačeno</i>	2020 projekcije	2020 aktualno	2021 prethodne projekcije	2021 azurirane projekcije
Realni BDP	-6.7	-5.3	5.2	9.7
Nominalni BDP	-6.2	-4.0	7.1	12.2
Index Potrošačkih Cena	0.2	0.2	2.0	3.1
Privatna Potrošnja	-0.4	2.5	1.4	6.3
Javna Potrošnja	1.3	2.1	1.5	0.6
Ukupne Investicije	-19.2	-7.1	16.0	10.5
Ukupan Izvoz	-16.8	-29.1	14.5	72.0
Izvoz robe	21.3	21.7	-1.2	47.2
Izvoz usluga	-25.8	-41.0	20.0	83.9
Ukupan Uvoz	-7.2	-6.1	7.2	27.6
Uvoz robe	-3.8	-3.7	6.3	23.8
Uvoz usluga	-21.7	-16.2	12.2	46.9

3.2.2. Glavni pokazatelji tržišnog rada

Poslednji dostupni podaci o tržištu rada koje je objavila Kosovska Agencija za Statistike (KAS) pokazuju da je stopa zaposlenosti u prvom kvartalu 2021. godine zabeležila blagi rast na godišnjem nivou i dostigla 29,3%. Učešće u radnoj snazi se poboljšala za 0,7 p.p, dostižući 39,5%. Dok je stopa nezaposlenosti porasla za 0,8 p.p. na godišnjem nivou dostižući 25,8%. Treba napomenuti da su opšti izbori održani u februaru 2021. godine, što je možda doprinelo privremenom poboljšanju pokazatelja tržišta rada

Sektori sa najvećom zaposlenošću i dalje su: trgovina sa učešćem od 16,8% u ukupnoj zaposlenosti; proizvodnja za 12,4%, obrazovanje za 11,1% i građevinarstvo za 9,4%. Zaposlenost muškaraca bila je veća u sektorima trgovine, građevinarstva i proizvodnje, dok je zaposlenost žena bila veća u sektoru obrazovanja, trgovine i zdravstva.

Table 3. Glavni pokazatelji tržišnog rada

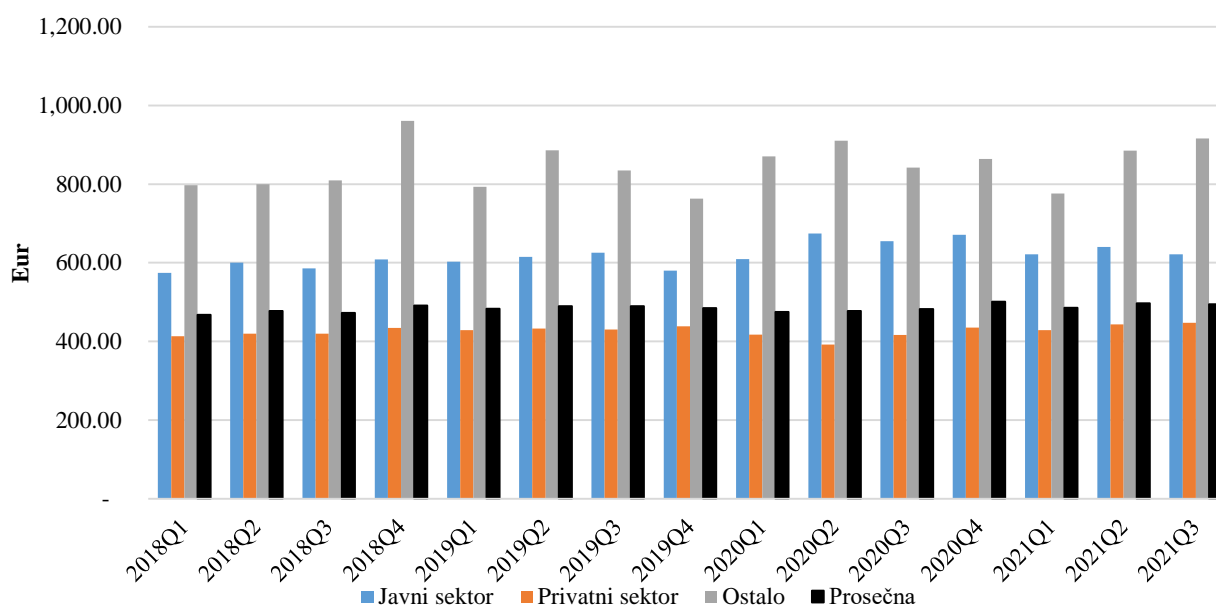
Pokazatelj	2018	2019	2020	Q1 2020	Q1 2021
Ukupna populacija	1,793,467	1,796,376	1,795,666	1,795,666	1,798,188
Žena	889,508	892,946	894,972	887,232	891,381
Muškarci	903,959	903,430	900,694	908,434	906,807
Radno sposobno stanovništvo	1,190,272	1,206,806	1,222,104	1,218,112	1,225,729

Radna snaga	Žena	590,180	600,929	613,219	606,601	616,023
	Muškarci	600,092	605,877	608,885	611,511	609,706
		490,103	488,485	468,450	472,669	483,823
Zaposleni	Žena	110,340	126,971	127,686	123,350	139,584
	Muškarci	379,763	361,514	340,764	349,319	344,239
		345,131	363,180	347,071	354,672	359,167
Stopa učesća radne snage (LFPR)	Žena	18.4%	21.1%	20.8%	20.3%	22.7%
	Muškarci	63.3%	59.7%	56.0%	57.1%	56.5%
Stopa zaposlenosti	Žena	12.3%	13.9%	14.1%	14.1%	15.9%
	Muškarci	45.3%	46.2%	42.8%	44.0%	42.8%
Stopa nezaposlenosti	Žena	33.4%	34.4%	32.3%	30.6%	29.7%
	Muškarci	28.5%	22.6%	23.5%	23.0%	24.2%

Izvor: Godišnje i kvartalne publikacije Ankete o radnoj snazi KAS

U odsustvu podataka koje su objavljene u anketi o radnoj snazi KAS-a, za preostale kvartale 2021, podaci PAK-a, se koriste za pružanje potpunije slike zapošljavanja za 2021. Poslednji pokazuju povećanje u zaposlenost za 10,5% u odnosu na isti period prethodne godine, u skladu sa zadovoljavajućim obavljanjem ekonomske aktivnosti i merama Vlade u pogledu formalizacije.

Figure 6. Bruto prosečne plate PAK, u evrima

Prema administrativnim podacima PAK-a, u periodu K1-K3/2021 prosečna bruto mesečna plata je porasla za 3,0% u 2021. Dinamika rasta prosečne plate po sektorima ostaje nešto brža u privatnom sektoru. Prosečna plata u privatnom sektoru u ovom periodu 2021. godine porasla je za 7,7%, što se uglavnom može pripisati neusklađenostima ponude i potražnje radne snage, izazvanim snažnim oporavkom u 2021. U međuvremenu, osnovni efekat u 2020. godini tokom kojeg su primenjene dodatne naknade za radnike u zdravstvenom sektoru i policiju u javnom sektoru izazvalo da prosečna plata je smanjena za 2,8%, (ni jednoj kategoriji u javnom sektoru se nije smanjila plata). Međutim, treba napomenuti da dostupni podaci o platama iz obe institucije KAS i PAK ne dozvoljavaju analizu koja uzima u obzir promene u setovima veština, nadoknađujući učinak privatnog sektora ili potencijalno nedovoljno izveštavanje zarada u privatnom sektoru.

3.3.Srednjoročni makroekonomski scenario

3.3.1. Projekcije realnog sektora

Očekuje se nastavak brzog ekonomskog oporavka i u narednoj godini (2022.), rastom od 7,8% realno i 10,6% nominalno.

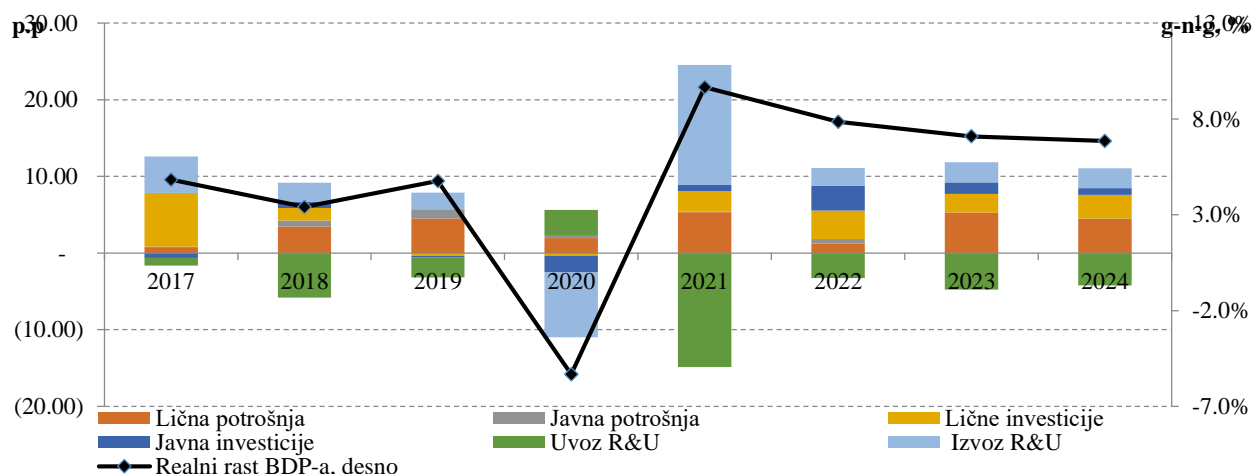
Za razliku od 2021. godine, očekuje se da će glavni doprinos ekonomskom rastu tokom 2022. doći od privatnih investicija, podržanih smanjenjem neizvjesnosti u zemlji, nizom politika fiskalnih stimulacija usmjerenih na privatni sektor i poboljšanjem bilansa stanja privatnog sektora. Očekuje se da će javne investicije u narednoj godini (2022) imati izrazito ubrzanu dinamiku izvršenja. Izvoz roba i usluga nastaviće sa pozitivnim doprinosom, ali u manjoj meri u odnosu na prethodnu godinu, uglavnom zbog baznog efekta, ali i stabilizacije cena roba na međunarodnim tržištima. Nastavak rastućeg trenda doznaka (iako sporijim tempom nego 2020. i 2021. godine), kreditiranje banaka i nastavak niza socijalnih transfera u okviru podrške porodici predviđenih u „Paketu za ekonomsko oživljavanje“¹³ nastaviće da podržava rast privatne potrošnje u narednoj 2022. godini, ali na sporiju stopu rasta nego u prethodnoj godini. Međutim, očekuje se da će rast privatne potrošnje u 2022. biti sporiji u odnosu na prethodnu godinu kao rezultat smanjenja štednje akumulirane tokom pandemije. U skladu sa kretanjima potrošnje i investicija, očekuje se i rast uvoza u 2022, ali po nižim stopama nego u prethodnoj godini. Slično kao u 2021. i u 2022. godini, očekuje se da će kosovska ekonomija nastaviti da raste na nivou koji je viši od prosečne istorijske stope rasta.

---

¹³ <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/7EB4F774-43C5-4471-9942-09197BC03E4F.pdf>

Figure 7. Realni BDP i glavni doprinosioci

Što se tiče budućih kretanja inflacije, od šokova ponude koji su odredili učinak inflacije u posljednjem mesecu 2021, smatraju se privremenim i očekuje se da će se normalizovati sredinom 2022. Inflacija u 2022 očekuje se da će fluktuirati oko 2,7% i da se stabilizuje na prosečnih 2,0% u srednjem roku.

Međutim, uticaji na inflaciju koji dolaze od šokova u ponudi su prolazni i očekuje se da se normalizuju sredinom sledeće godine. **Očekuje se da će inflacija u narednoj godini (2022) fluktuirati oko 2.7% i očekuje se da će se srednjoročnom periodu stabilizovati u proseku oko 2.0%.**

Međutim, projekcija bazne inflacije značajno je uslovljena produžavanjem neravnoteža između ponude i potražnje uzrokovanih pandemijom Covid-19, rastom cena roba na međunarodnim tržištima i smerom ili intenzitetom monetarne politike u drugim zemljama, posebno u eurozoni. U međuvremenu, ne očekuje se da će energetska kriza koja je pogodila evropske zemlje izazvati inflatorne pritiske na cene energije na Kosovu, s obzirom da je tržište energije na Kosovu regulisano, a snabdevanje električnom energijom uglavnom obezbeđuje se od domaće proizvodnje i bez poteškoća iz uvoza. Štaviše, komponenta snabdevanja eklektičnom energijom, gasom i drugim gorivima ima nisko učešće u potrošačkoj korpi, procenjeno na oko 5%. Međutim, dugo trajanje energetske krize u Evropi, što je dovelo do neviđeno visokih cena uvoza energenata u kombinaciji sa neočekivanim nedostatkom domaće proizvodnje energije u vreme velike potrošnje (zbog hladnog vremena) stvaraju pritisak na povećanje tarifa energije već neko vreme. Kao posledica, regulatorna kancelarija za energetiku je nedavno obavila vanrednu reviziju tarifa električne energije i predložila izmene u tarifnoj strukturi i maloprodajnim tarifama električne energije za potrošače, počev od februara 2022. Takva odluka, koja tek treba da bude doneta, imaće značajan uticaj na cene u 2022. godini i druge ekonomska kretanja.

3.3.2. Monetarna i devizna politika i inflacija

Kosovo je 1999. jednostrano usvojilo nemačku marku, a kasnije (početkom 2002.) evro kao svoju zvaničnu valutu. Shodno tome, zemlja je ograničena u dostupnosti tradicionalnih instrumenata monetarne politike za kontrolu kretanja inflacije u svojoj privredi ili za signaliziranje promena u ponašanju tekuće potrošnje prema budućoj potrošnji. Međutim, to ne znači da Centralna banka Kosova (CBK) nema sredstva da utiče na ekonomiju.

Prvo, zdrava primena makroprudencijalne politike može ublažiti sistemske finansijske rizike i izbeći prekomernu akumulaciju kredita tokom ekspanzivnih perioda ili prekomerno ugovaranje kredita tokom perioda recesije, što bi pomoglo u ublažavanju inflacije ili realnih fluktuacija deviznog kursa.

Drugo, Centralna banka nastoji da promoviše i održi održiv i efikasan finansijski sektor na Kosovu putem licenciranja, regulisanja i nadzora banaka, osiguravajućih kompanija i mikrokreditnih organizacija.

Treće, CBK može uticati na rast kredita komercijalnih banaka utvrđivanjem nivoa potražnje za rezervama ili putem drugih propisa o bankarskim operacijama. Odbor Centralne banke Republike Kosovo je 25. aprila 2019. godine usvojio Uredbu o otkupu hartija od vrednosti kod Centralne banke Republike Kosovo, kojom se CBK ovlašćuje da obavlja kreditne operacije sa komercijalnim bankama u zemlji koja obavlja uloga zajmodavca sa hartijama od vrednosti kao kolaterala. Ova uredba će bankama pružiti alternativu za upravljanje likvidnošću i kratkoročnim finansiranjem.

Tokom pandemije, Centralna banka je, uprkos nedostatku monetarne politike, uspešno doprinela ublažavanju uticaja šoka Covid-19 na zajmoprimce i banke kroz odlaganje otplate kredita i omogućavanje reprograma kredita do jedne godine.

Uprkos ograničenjima monetarne politike, tokom vremena inflacija na Kosovu je bila relativno stabilna. U pogledu kretanja deviznog kursa, Kosovo nije mnogo izloženo fluktuacijama deviznog kursa. Ovo je zbog činjenice da je većina trgovinskih partnera iz zemalja evrozona i da je značajan deo drugih izvora finansiranja u evrima (npr. pozajmice banaka ili doznake). Tokom 2021. godine (januar-oktobar), evro je bio procenjen na oko 0,9% u poređenju sa korpom valuta vodećih međunarodnih trgovinskih partnera (NEER). Ova apresijacija je uglavnom posledica apresijacije evra u odnosu na tursku liru (oko 26,1%) i američki dolar (oko 5,6%). Konačno, realni efektivni kurs apresirao je za 1,9% u odnosu na januar-oktobar prošle godine.

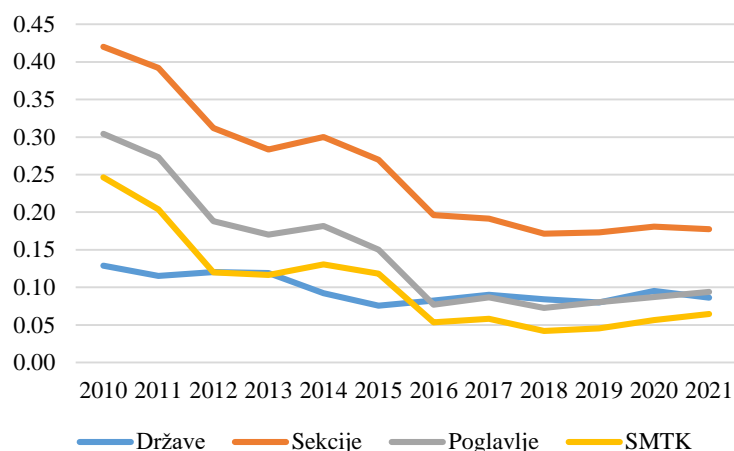
3.3.3. Spoljni sektor i njegova srednjoročna održivost

3.3.3.1 Tekući račun

Bilans deficita tekućeg računa u periodu januar-oktobar 2021. godine iznosio je -424.4 miliona evra i predstavlja značajno smanjenje deficita tekućeg računa u odnosu na isti period prethodne godine.

Izvoz roba je povećan za oko 60.9%, dok je izvoz usluga zabeležio značajan godišnji porast od 106.8%. Struktura izvoza Kosova trenutno ostaje koncentrisana na izvoz osnovnih metala, koji čine oko 34.1% ukupnog izvoza robe. Ostali značajni sektori i dalje su kategorija raznih industrijskih proizvoda sa učešćem od 19.4% u ukupnom izvozu, zatim proizvodi od plastike sa učešćem od 10,3%, sektor pripremljene hrane sa 7,4%; i mineralnih proizvoda sa učešćem od 5,9% u ukupnom izvozu.

Figure 8. Herfindahl-Hirschman Index

Ohrabruje činjenica da je zemlja poslednjih godina doživela promene u strukturi robnog izvoza. Diversifikacija je pozitivan razvoj za privredu kao što je Kosovo, jer promene u primarnom izvoznom miksu pomažu u izgradnji tampon u privredi koji će smanjiti efekat varijabilnosti svetskih cena roba. Ovo smanjuje zavisnost od nekoliko sektora i potencijalne ranjivosti u vezi sa njima.

Za merenje diverzifikacije izvoza

korišćen je Herfindahl-Hiršman indeks¹⁴. Kosovo je doživelo diversifikaciju izvoza u poslednjih nekoliko godina. SSP i mere politike za podsticanje proizvodnog sektora odigrale su ulogu u ovom procesu. Očekuje se da će se takav pozitivan efekat nastaviti. Ipak, 2021. godine diverzifikacija je smanjena u pogledu odeljaka i poglavlja, dok se povećala u pogledu zemalja. Struktura izvoza Kosova se i dalje odnosi na izvoz baznih metala, koji je tokom perioda januar-oktobar 2021. godine činio 34.1% ukupnog izvoza, manje nego u 2020. i 2019. godini (35.8% i 36.9%, respektivno). Kategorije robe koje su povećale svoje učešće u ukupnom izvozu su razni industrijski proizvodi. S druge strane, geografski sastav izvoza robe, fokusirajući se na zemlje i grupe zemalja koje čine više od 80% ukupnih izvoznih destinacija Kosova, takođe odražava promene tokom godina. Učešće izvoza robe u zemlje EU i CEFTA je smanjeno tokom 2021. godine, dok je izvoz u druge zemlje kao učešće u ukupnom izvozu povećan, posebno prema SAD. Očekuje se da će ukupna diverzifikacija strukture izvoza biti od koristiti lokalnoj privredi na srednji i dugi rok tako što će izvoz učiniti održivijim.

Izvoz usluga za period januar-oktobar bio je veći za 106.8% u odnosu na isti period 2020. godine, uglavnom zbog većih turističkih usluga. Turističke usluge doprinele su sa 78.2 pp i imale su godišnji rast od 152.4%; transport je doprineo sa 3,7 pp i povećao se za 71.6% u odnosu na isti period prethodne godine. Očekuje se da će izvoz usluga za 2021. godinu dostići 1.884 miliona evra i zabeležiti godišnji porast od 89,5%. U srednjem roku očekuje se rast izvoza usluga za 9,2%. Ovo povećanje, koje prati istorijski trend izvoza usluga pre pandemije, uglavnom je podržano izvozom usluga putovanja, informacionih-komunikacionih tehnologija (IKT).

Uvoz roba u periodu januar-oktobar 2021. godine povećan je za 42.7% na godišnjem nivou, uz najveći doprinos mineralnih proizvoda za 13.2 procentnih poena (godišnji rast od 74.6%); sledi kategorija 'mašine, aparati, elektrika' sa doprinosom od 12,5 procentnih poena (godišnji porast od 39,4%) Struktura uvoza robe iz različitih zemalja i grupa zemalja je relativno konstantna tokom godina sa glavnim partnerima. budući da su članice EU i CEFTA. Ipak, udeo uvoza robe iz zemalja EU poslednjih godina ostaje gotovo konstantan. Ovaj razvoj događaja je delimično posledica

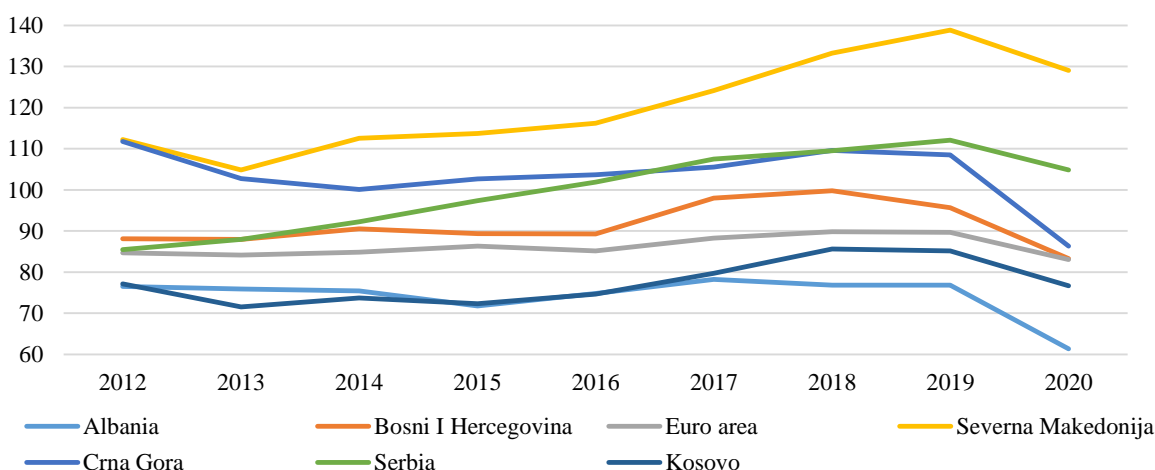
¹⁴ Herfindahl Hirschman indeks se izračunava kao zbir udela svakog proizvoda na kvadrat u ukupnom izvozu. Zemlja sa savršeno diversifikovanim izvoznim portfeljem imaće indeks blizu nule, dok zemlje sa koncentrisanim portfeljem imaju vrednost 1 (najmanje diversifikovan).

efekta SSP-a. Očekuje se da će uvoz robe u 2021. godini ostvariti godišnju stopu rasta od 33,2%, dok se u srednjoročnom periodu očekuje rast uvoza robe za 10%.

U periodu januar-octobar **uvoz usluga** bio je veći za 44.9% u istom periodu 2020. godine. Uvoz turističkih usluga je doprineo sa 42.1 p.p. i imao je godišnji porast od 67.1%; uvoz transportnih usluga je na godišnjem nivou povećan za 57.0% uz doprinos od 23.5 p.p. Očekuje se da će uvoz usluga u 2021. godini zabeležiti godišnji porast od 48,4%, dok se u srednjem roku očekuje rast od 7,3%.

Deficit roba u periodu januar-oktobar 2021. godine povećan je za oko 39.7%, dok je višak usluga u ovom periodu zabeležio rast od 198.6%.

Figure 9. Trade Openness Index

Uprkos tome što je mala (okružen kopnom) otvorena ekonomija sa liberalnim trgovinskim režimom, Kosovo karakteriše niža **trgovinska otvorenost**¹⁵ u odnosu na većinu susednih zemalja, uglavnom zbog niske izvozne baze, koja predstavlja jedan od glavnih strukturnih izazova sa kojima se suočava privreda Kosova. Međutim, tokom protekle tri godine, kosovska ekonomija je doživela sve veći nivo trgovinske otvorenosti, osim prošle godine kada je na ekonomiju uticala situacija koju je stvorio COVID-19. Mere VK usmerene na stimulisavanje domaće proizvodnje, što je već ugrađeno u Zakon o budžetu za 2022. godinu, a očekuje se da će dalja implementacija SSP-a povećati izvoz i dodatno ukloniti trgovinske barijere. Ipak **u srednjem roku**, očekuje se da će se i uvoz vratiti na svoje istorijske nivoe u skladu sa spoljnim kretanjima (naročito stabilizacijom cena) i projekcijama agregatne tražnje, dok se očekuje da će izvoz porasti iznad svog istorijskog nivoa zbog državne podrške domaćim proizvođačima. Projekcije su okružene neizvesnošću koja proizilazi iz buduće evolucije pandemije i njegov potencijalni uticaj na lance snabdevanja i globalne cene. Međutim, srednjoročno se predviđa povratak u normal

¹⁵ Indeks otvorenosti je ekonomska metrika izračunata kao odnos ukupne trgovine zemlje, zbir izvoza plus uvoza, i bruto domaćeg proizvoda zemlje. = (Izvoz + Uvoz)/(Bruto domaći proizvod). „Što je indeks veći, to više uticaja trgovina ima na domaću aktivnost te zemlje.

Table 4. Izvoz I uvoz roba I usluga

% promene ako nije drugačije naznačeno	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Izvoz (nominalno u milionima evra)	2,068	1,469	2,644	2,906	3,204	3,524
Izvoz	6.7	-29.0	80.0	9.9	10.3	10.0
Roba	4.4	20.8	60.0	15.9	10.9	10.0
Usluge	7.3	-40.7	89.5	7.5	10.0	10.0
Uvoz (nominalno u milionima evra)	3,983	3,651	4,953	5,408	5,948	6,492
Uvoz	4.2	-8.3	35.7	9.2	10.0	9.1
Roba	3.8	-5.7	33.2	10.0	10.4	9.4
Usluge	6.1	-19.6	48.4	5.5	8.1	8.1

Bilans **primarnih prihoda** u periodu januar-oktobar 2021. godine zabeležio je pad od 21.7% u poređenju sa istim periodom prošle godine, uglavnom po osnovu naknada zaposlenima. Očekuje se da će do kraja 2021. godine bilans primarnog dohotka zabeležiti godišnji pad od 4%. Bilans **sekundarnog dohotka** je imao godišnji porast od 11,1% tokom ovog perioda, sa glavnim doprinosom iz neto doznaka koje su zabeležile godišnji porast od 20.1%. Povećanje je bilo izraženije tokom prvog kvartala, tokom kojeg je većina doznaka poslata formalnim kanalima, dok verovatno u drugom tromesečju dijaspora kanalisala deo njih u VK „Obveznice dijaspora“¹⁶

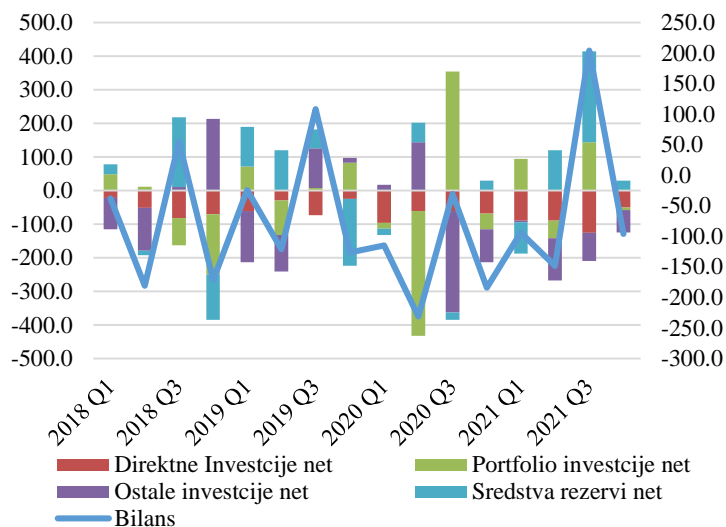
Doznake su se povećale tokom ovog perioda i uglavnom zato što doznake na Kosovo dolaze iz dijaspora koja živi u glavnim evropskim zemljama, koje su, uprkos pogođenim pandemijama, koristile vladinu podršku kroz fiskalne mere. Očekuje se da će doznake i dalje biti značajan izvor finansiranja tokom cele godine. Očekuje se da će 2021. bilans sekundarnog dohotka imati godišnji porast od oko 17%.

Na srednji rok (2022-2024), očekuje se povećanje bilansa primarnog dohotka za 4% u proseku, uglavnom zbog kategorije naknada zaposlenih. Ova kategorija je stabilna kao udeo u ukupnom primarnom dohotku i očekuje se da će biti održiva komponenta čak i na srednji rok. Očekuje se da će se **sekundarni dohodak u srednjem roku** povećati za 4,6% u proseku, uglavnom zahvaljujući doznakama. Ove dve komponente (primarni i sekundarni dohodak) su uglavnom stabilni izvori finansiranja tekućeg računa, pri čemu se očekuje da će njihov udeo u BDP-u održati sličan nivo u srednjem roku.

¹⁶ <https://mf.rks-gov.net/page.aspx?id=1,2,1100>

3.3.3.2 Finansijski račun

Figure 10. Komponenti finansijskog računa

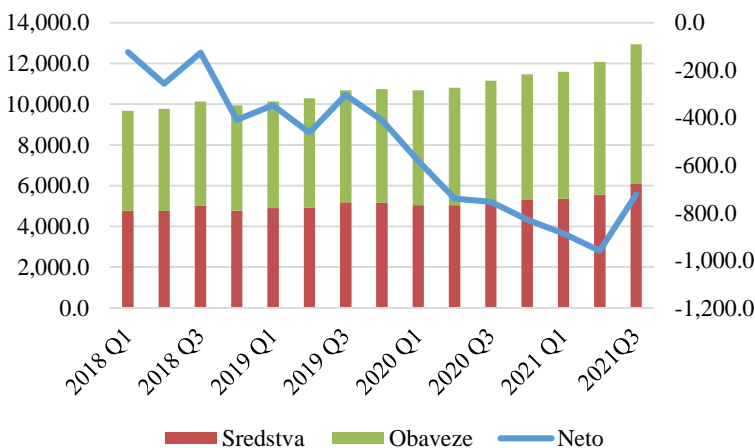

Do oktobar 2021. godine, ukupni prilivi SDI iznosili su oko 439.3 miliona evra, što predstavlja godišnji porast od 58%. Ovo je uglavnom podstaknuto povećanjem SDI u delatnosti nekretnina, što se objašnjava većim brojem dijaspore koja posećuje Kosovo ove godine i investira u nekretnine. Direktne investicije u inostranstvu su u ovom periodu povećane za 32.7 miliona evra. Portfolio investicije u stranu aktivu porasle su za 206 milion evra tokom januara-oktobar 2021. godine, dok su portfolio investicije na Kosovu ostale na oko 6,4 miliona evra. Ostala investiciona imovina porasla je za 74.5

miliona evra, a ostale investicione obaveze su porasle za 177.6 miliona evra u istom periodu 2021. Direktne strane investicije i dalje predstavljaju najveće učešće u obavezama po finansijskim računima, sa oko 53.3% tokom januara-oktobar 2021. godine.

Kao takve, SDI se smatraju održivim izvorom finansiranja jer imaju bolje mogućnosti podele rizika i podložnije su makro stabilnosti. Ipak, treba napomenuti da je oko 68.3% ukupnih SDI u periodu januar-oktobar 2021. godine bilo usmereno na nekretnine i aktivnosti iznajmljivanja. Slede finansijske usluge i usluge osiguranja kao drugi najveći apsorber SDI, koji čine 21.8% ukupnih SDI. Generalno, prilivi kapitala u nerazmjenjivi sektor (kao što su nekretnine i aktivnosti iznajmljivanja i finansijsko posredovanje) su skloniji stvaranju finansijske krhkosti kroz neusklađenost platnog bilansa jer je takvim sektorima teško generisati prihod. Bez obzira na to, SDI kao najveća komponenta obaveza finansijskog računa ne stvaraju dugove i stoga su manje ranjive.

Figure 11. Neto Međunarodna investiciona pozicija

Međunarodna investiciona pozicija (MIP) odražava stanje imovine i obaveza koje je dostiglo -723.6 miliona evra u trecem kvartalu 2021. godine. U strukturi aktive dominiraju ostale investicije koje čine 36.8% aktive, a zatim portfolio investicije koje čine oko 33.9% aktive, rezervna sredstva sa 20.1% i direktne investicije sa 9,2%. S druge strane, direktne strane investicije nastavljaju da budu najveća

kategorija u okviru obaveza, čineći oko 67.6% ukupnih obaveza do kraja trećeg kvartala 2021. Dok se 32.3% ukupnih obaveza sastoji od ostalih investicija, tačnije od opšte države dug i obaveze drugih sektora.

3.4. Financiski sektor

Kosovo će nastaviti napore ka potrebi da obezbedi kvantitativne i kvalitativne informacije o razvoju finansijskog sektora, uključujući njegovu posredničku ulogu između investitora i štediša i kako su na njega uticale implikacije pandemije Covid-19 i mere politike ublažavanja.

Kosovski finansijski sektor obeležio je period ekspanzije i snažnog rasta tokom 2021. godine, prikrivajući negativne uticaje koje je pandemija imala na ekonomske aktere privrede. Kosovo je od septembra 2020. godine imalo tri talasa izbijanja Covid-19, od kojih je najteži u avgustu i septembru 2021. godine, što je uticalo na zdravstveni sistem, pokrenuvši restriktivne mere kretanja građana i obustavu redovnog rada pojedinih privrednih sektora, uglavnom uslužni sektor. Mere podrške, koje je preduzela CBK, kao što su moratorijum i restrukturiranje kredita i obustava isplate dividendi banaka od 2020. godine da bi se suprotstavila nametnutim ograničenjima, kao i vladine mere olakšice, ublažile su prenošenje neposrednog efekta pandemije na finansijski sistem. Međutim, oporavak privrede je praćen stalnim neizvesnostima u vezi sa trajanjem pandemije i obimom budućih preventivnih mera, posebno u vreme kada su slučajevi Covid-19 u porastu u Evropi i regionu.

Neposredni makro rizik od drugog kvartala 2021. je inflacija. Kosovo je u oktobru 2021. zabeležilo godišnji porast HICP od 5,7 odsto, među najvišima u regionu. Naša projekcija sugerise prosečnu godišnju stopu inflacije od 3,2 odsto u 2021. godini, koja je uglavnom iz uvoza. Dok se očekuje da će se cene energije i hrane stabilizovati u prvoj polovini 2022. godine, stalna inflacija bi mogla negativno uticati na potrošnju i ponašanje u potrošnji oba segmenta, domaćinstva i preduzeća, sa implikacijama na finansijsku stabilnost.

Finansijski sektor se pokazao otpornim tokom 2021, podržano od mera direktne podrške VK subvencionisanjem i potrošačkih i investicionih kredita. Doživeo je snažan rast kredita i depozita, sa glavnim pokazateljima finansijskog zdravlja koji ukazuju na zdrav sektor uprkos kontinuiranom uticaju krize Covid-19.

Ukupna aktiva finansijskog sistema od septembra 2021. godine, isključujući Centralnu Banku Republike Kosovo (CBK), obeležila je godišnju stopu rasta od 12,1%, koja je iznosila 8,59 milijardi evra (110,7% BDP-a), u poređenju sa prosečnom stopom rasta poslednje dve godine¹⁷ od 11,0%. Banke ostaju dominantan sektor sa 67,1% ukupne aktive finansijskog sistema, a slede penzijski fondovi i mikrofinansijske institucije sa 25,9% i 4,0%, respektivno. Finansijskim sistemom i dalje dominiraju strane banke, koje čine 85,9% ukupne aktive bankarskog sektora (od septembra 2021. godine). Ipak, stepen koncentracije bankarskog tržišta nastavio je polako da opada.

Uglavnom zahvaljujući ublažavanju ograničenja putovanja tokom drugog i posebno trećeg kvartala 2021. godine, ekonomska aktivnost je bila snažno podržana većim posetama dijaspore koje su podstakle izvoz usluga i doznake Kosova i prevele su se u ubranu dinamiku kreditiranja i veće depozite u bankarskom sektoru. Dalje produženje mera restrukturiranih zajmova početkom 2021. godine, u kombinaciji sa poboljšanim izgledima na tržištu, dovelo je do povećanog kreditnog

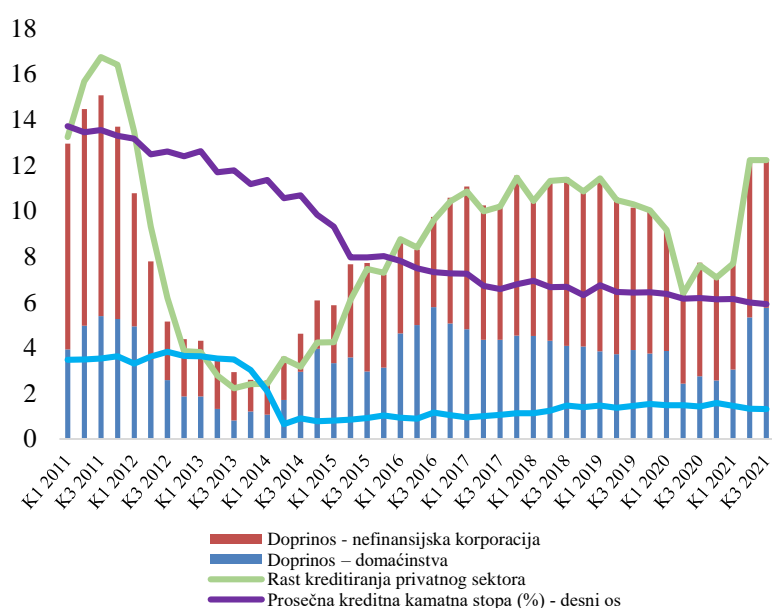
¹⁷ Prosek septembra 2020./septembra 2019. (primenjuje se i na druga poređenja u tekstu)

rasta, dinamike za koju se očekuje da će se nastaviti prema očekivanjima BLS-a za povoljnu ponudu kredita i povećanje potražnje za kreditima, kao i bankarske projekcije za 2021. (projektovanje rasta kredita od 12,4 odsto).

Kreditiranje je ostalo važan faktor koji obezbeđuje rast privatnih investicija i potrošnje. Obim bankarskih kredita je rastao do septembra 2021. godine po ubrzanom stopi rasta od 12,2%, u odnosu na 7,6% u septembru 2020. Pozajmice banaka prema nefinansijskim preduzećima porasle su na godišnjem nivou za 10,2% (7,9% u prethodnoj godini), dok su kredite stanovništvu više nego udvostručio svoj tempo rasta, povećavajući se godišnje za 15,8% (7,6% u septembru 2020.).

Finansijska dubina, merena nivoom domaćih kredita¹⁸ u odnosu na BDP¹⁹, ostaje niska (48,9% od septembra 2021. godine), što ukazuje na prostor za dalje produblјivanje finansijskog posredovanja (slika 12).

Figure 12. Rast kreditiranja privatnog sektora

18 Iz perspektive finansijske stabilnosti, upadljiv razvoj ove godine je povećanje novih kredita sektoru stanovništva od bankarskog sektora, koji je skoro dostigao vrednost novih kredita za nefinansijska preduzeća. Novi krediti stanovništvu u periodu januar-septembar 2021. povećani su za 51,4% (za 197,2 miliona evra), dostigavši vrednost od 581,1 miliona evra – od čega je 401,8 miliona evra za potrošnju (skoro 70% ukupnih novih kredita stanovništva). S druge strane, novo hipotekarno

kreditiranje je takođe ubrzano za 75,8% na godišnjem nivou (za 62,5 miliona evra). Procena potencijalnih rizika od ekspanzije kreditnog portfolija u segmentu stanovništva je izazovna.

Prema Anketi o Kreditiranju Banaka, dinamika kreditiranja u 2021. bila je vođena pozitivnim promenama i u ponudi i potražnji za kreditima. Međutim, u većoj meri, dinamiku na kreditnom tržištu najviše je diktirala veća tražnja privatnog sektora, posebno tokom drugog kvartala 2021. godine. Dok su banke tokom ova tri kvartala zadržale relativno ublažene kreditne standarde, iako konstantne. Podrška KCGF preduzećima i rastući pritisci konkurencije doprineli su povoljnoj ponudi kredita. Očekuje se da će potražnja za kreditima u poslednjem kvartalu 2021. uticati na dinamiku kredita privatnog sektora (nefinansijske korporacije i domaćinstva). Očekuje se da će krediti za potrošnju i zajmovi za mala i srednja preduzeća predvoditi rast privatnog sektora u narednom kvartalu.

¹⁸ Krediti od banaka i mikrofinansijskih institucija

¹⁹ Projekcije BDP-a od CBK-a za 2021

Moratorijum i mere restrukturiranja kredita doprineli su obuzdavanju potencijalnog povećanja nekvalitetnih kredita (NPL). Odnos nekvalitetnih kredita ostaje nizak između 2,5% i 2,4% procenata od januara do septembra 2021. godine, uz rezervisanja za gubitke po kreditima i problematične kredite koji su ostali značajni na 144,4% (137,8% u septembru 2020. i 161,3% u septembru 2019.). Veća stopa rasta kreditne aktivnosti doprinela je nižem koeficijentu problematičnih kredita, dok je vrednost problematičnih kredita porasla za 1,9%. Krediti kategorisani u 2. fazu su smanjeni po obimu i činili su 8,8% ukupnih kredita (10,9% u septembru 2020. godine). Puni uticaj pandemije na kvalitet kreditnog portfolija tek treba da se proceni kada isteknu mere moratorijuma na kredite. U februaru 2021. CBK je izdala poslednje uputstvo o restrukturiranju kredita u okviru mera Covid-19. Učešće kredita pod merama restrukturiranja iznosi 0,6% ukupnih bankarskih kredita u septembru, od čega restrukturirani krediti stanovništvu čine 0,1%, a nefinansijska preduzeća 0,8% ukupnih kredita. Većina restrukturiranih kredita je dospela u oktobru, dok se do februara 2022. očekuje dospeće preostalih restrukturiranih kredita.

Sistem pokazuje snažne rezerve kapitala i likvidnosti, pri čemu je regulatorni kapital prema aktivni ponderisanoj riziku iznosio 17,9% u septembru 2021. (znatno iznad minimalnog zahtevanog odnosa od 12%). Pozicija likvidnosti sektora je dodatno poboljšana u septembru 2021. godine, dostigavši 39,8% (37,7% u septembru 2020. godine), dok je profit bio rekordno visok od 90,1 milion evra. Brži rast likvidnih sredstava (gotovina i bilans kod CBK, stanje u bankama i ulaganja u hartije od vrednosti) u poređenju sa rastom kratkoročnih obaveza (uglavnom prenosivih depozita) doprineo je većem koeficijentu likvidnosti. Pored toga, odnos likvidnih sredstava prema ukupnoj aktivni iznosio je 30,6% od septembra 2021. godine (28,3% u proseku u poslednje dve godine). Koeficijent prosečnog prinosa na kapital iznosio je 20,6% u septembru, dok je prinos na prosečnu imovinu iznosio 2,5%.

Rizik finansiranja ostaje umeren za bankarski sektor jer se banke uglavnom oslanjaju na domaće depozite. Depoziti su u septembru 2021. dostigli vrednost od 4,67 milijardi evra (3,89 milijardi evra u proseku u poslednje dve godine), uz godišnji rast od 15,1% (12,5% prosečno povećanje u poslednje dve godine). Depoziti stanovništva, koji predstavljaju najveću kategoriju depozita (68,5%), zabeležili su godišnji porast od 18,3%, u poređenju sa prosečnim rastom u poslednje dve godine od 9,2%. Depoziti nefinansijskih preduzeća porasli su za 28,4% u poređenju sa prosečnim povećanjem od 13,8% u poslednje dve godine. Prema BLS, snažan rast depozita uglavnom se pripisuje manjoj sklonosti trošenju (neizvesnosti zbog dinamike pandemijske krize), visokim prilivom doznaka (23,5% januar-septembar 2021/2020), kao i velikom prilivu dijaspore tokom trećeg kvartal (neformalne doznake). Kamatne stope, kako na kredite tako i na depozite, nisu se značajno menjale u odnosu na prethodne periode, neznatno su se smanjivale.

Imovina **penzionih fondova** dostigla je vrednost od 2,23 milijarde evra do septembra 2021. godine, što predstavlja 25,9% ukupne imovine sistema. Ukupna aktiva je porasla na godišnjem nivou za 7,1%, kao rezultat stabilnih prihoda od penzijskih doprinosa, kao i povrata na ulaganja. Penzijski doprinosi u septembru 2021. iznosili su 157,0 miliona evra (135,1 u prethodnoj godini), dok je povraćaj ulaganja dostigao vrednost od 133,5 miliona evra (12,5 u prethodnoj godini – efekat poremećaja zbog Covid-19).

Sektor osiguranja predstavlja 2,7% ukupne aktive sistema i iznosi 235,7 miliona evra. U odnosu na prethodnu godinu, aktiva je povećana za 10,0% (9,3% u prethodnom periodu). Sektor osiguranja je zabeležio brži rast prihoda (bruto fakturisane premije), kao rezultat ublažavanja ograničenja Covid-19, koji su od septembra 2021. dostigli vrednost od 86,9 miliona evra (72,3 u

prethodnoj godini). S druge strane, isplaćena potraživanja²⁰ dostigla su 48,7 miliona evra (36,9 miliona evra u prethodnoj godini). Kao rezultat bržeg rasta isplaćenih šteta u odnosu na zaračunate bruto premije, odnos šteta i fakturisane premije je povećan na 56,1% (51,1% u septembru 2020. godine). Sektor je poslovao sa neto dobiti od 5,9 miliona evra (4,4 miliona evra u prethodnoj godini) zbog povećanja bruto fakturisane premije i drugih izvora prihoda, prevazilazeći rast isplaćenih šteta.

Mikrofinansijske institucije čine 4,0% ukupne aktive i iznose 342,2 miliona evra. Kreditna aktivnost ovog sektora se ove godine oporavila sa godišnjom stopom rasta od 12,4% u odnosu na pad u prošloj godini od 4,2%. Povećani su krediti za oba segmenta, stanovništvo i nefinansijska preduzeća. Aktivnost lizinga je nastavila da se širi, iako sporijim tempom u odnosu na prethodne tri godine. Mikrofinansijski sektor je nastavio da bude profitabilan, sa niskim nivoom problematičnih kredita od 2,9% i adekvatnom pokrivenošću problematičnih kredita sa rezervisanjem od 136,5%.

3.5. Alternativni Scenario I Rizici

Tokom 2022. godine očekuje se da će fiskalni rizici biti manji u odnosu na 2021. godinu i sa manjom verovatnoćom materijalizacije za neke od njih. Ključni razlog za ovu promenu od 2021. do 2022. godine je smanjenje neizvesnosti izazvane pandemijom COVID-19. Kontinuirana vakcinacija, imunizacija velikog dela stanovništva i povećana ekonomska aktivnost tokom 2021. godine vratili su poverenje svih privrednih subjekata na Kosovu. Shodno tome, potencijalni rizici, koji okružuju osnovni makro-fiskalni scenario, generalno potiču iz spoljašnjeg okruženja. S tim u vezi, treba biti oprezan zbog mnogih međupovezanosti naše privrede sa inostranom ekonomijom, posebno kroz dva glavna kanala: trgovinu i doznake.

Spisak internih i eksternih rizika detaljnije je dat u nastavku.

Domaći rizici

1. rizik: Ograničenja u usporavanju širenja virusa Covid-19

Tokom 2021. godine, ovakva ograničenja smo doživeli nekoliko puta. Mogućnost njihovog ponovnog pojavljivanja postoji s obzirom na mogućnost širenja novih varijanti virusa, kao što se nedavno desilo sa Delta I Omicron varijantom. Takođe, u nekim zemljama mere su vraćene uprkos visokom nivou vakcinacije. Efekti novih varijanti mogu biti umereni u odnosu na početak pandemije, ali mogu da odlože oporavak privrede ka nivou pre pandemije.

2. rizik: Pritisak da se poveća potrošnja na nove šeme

Uzimajući u obzir dobre fiskalne performanse tokom 2021. i nove mogućnosti za dodatnu potrošnju, pritisak za nove subvencije ili inicijative socijalne podrške mogao bi se povećati tokom 2022. Takav pritisak čini izazovom identifikovanje i dizajniranje šema koje mogu imati najveći multiplikativni efekat u privreda. Shodno tome, potreban je dodatni oprez u analizi svake šeme, fokusirajući se na dva specifična pitanja: ekonomski povratak ili socijalna pitanja kojima se šema bavi, kao i razvoj kriterijuma u cilju poboljšanja ciljanja.

Ipak, uprkos pritisku za povećanje tekućih rashoda, izvršenje kapitalnih izdataka zahteva značajan fokus. Zbog činjenice da je, veci deo, ekonomske kriza prošla 2020, a s obzirom da su na osnovu

---

²⁰ uključen i Kosovski Biro za Osiguranje

preliminarnih podataka gubici od krize nadoknađeni, izvršenje kapitalnih izdataka je ključno za postizanje dugoročno održivog rasta.

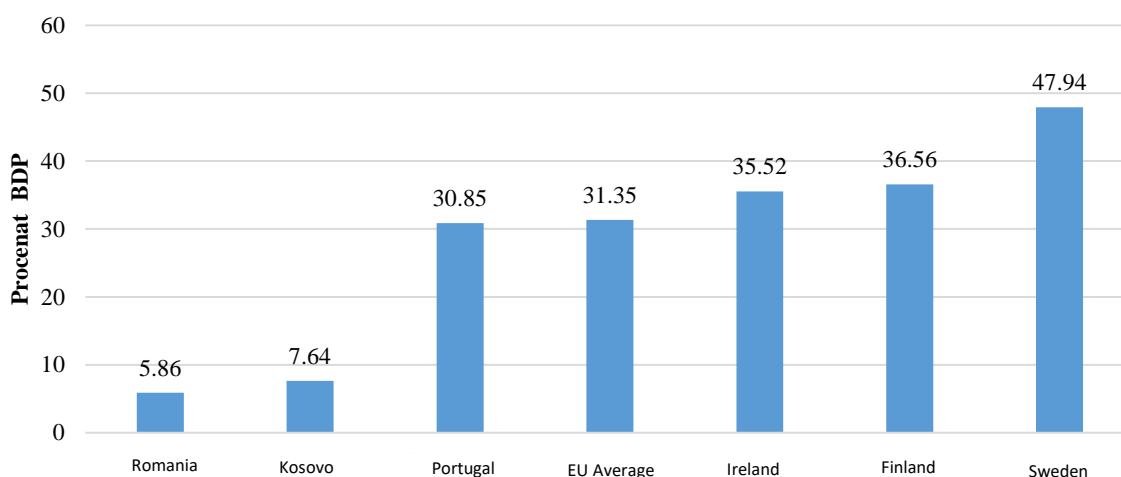
3. rizik: Fiskalni rizici od javnih preduzeća

Pregled strukture javnih preduzeća

U Republici Kosovo postoje dva tipa javnih preduzeća (JP/a) u vlasništvu centralne vlade i ona u vlasništvu lokalnih vlasti. Na nivou centralne vlade, sektor javnih preduzeća obuhvata 19 preduzeća. Ministarstvo privrede vrši nadzor 17; Skupština nadgleda Operatera sistema, prenosa i tržišta (KOSTT); dok aerodrom u Đakovici nadgledaju Kosovske bezbednosne snage (KBS). Država poseduje 80 odsto akcija Trepče, dok osoblje poseduje preostalih 20 odsto. Ostatak JP je u potpunosti u vlasništvu vlade. JP posluju u nekoliko sektora, uključujući električnu energiju, transport, vodosnabdevanje, telekomunikacije i rudarstvo. Sledeća analiza je sprovedena na osnovu finansijskih podataka koji pripadaju 17 JP pod nadzorom Ministarstva privrede.

Sektor javnih preduzeća je relativno mali u poređenju sa zemljama u Evropskoj uniji (vidi sliku 10 za više detalja).

Figure 13. Obaveze javnih nefinansijskih preduzeća (JP) kao procenat BDP-a (2019) (Eurostat, 2021)

Na kraju 2020. godine imovina JP iznosila je 18,7 odsto BDP-a, što je povećanje od 2,1 procentna poena u odnosu na 2019. godinu (16,6 odsto BDP-a u 2019. godini), dok su njihove obaveze iznosile 7,9 odsto BDP-a (sa 7,6 odsto u 2019.). Njihovi ukupni prihodi su ekvivalentni 4,9 odsto BDP-a (sa 4,6 odsto u 2019. godini) ili 16,1 odsto ukupnih budžetskih prihoda.

Generalno, sektor javnih preduzeća je ostvario profit od 13,2 miliona evra u 2020. godini, što je poboljšanje u odnosu na ukupni gubitak od 8,4 miliona evra u 2019. godini. Više od polovine javnih preduzeća je ostvarilo profit. Uprkos činjenici da je ovaj sektor bio profitabilan tokom 2020. godine, ukupan prinos iz sektora je nizak – prinos na kapital od 1,8 procenta u 2020. Likvidnost ovog sektora slabi, ali JP i dalje imaju dovoljno kratkoročnih sredstava da ispune kratkoročne obaveze. U proseku, oko 42 procenta finansiranja JP dolazi iz duga. Međutim, loš finansijski učinak (gubitak u skoro polovini javnih preduzeća), znači da je ovaj nivo duga visok u poređenju sa prihodima koji je ovaj sektor ostvario.

Table 5. Sažeti finansijski izveštaji za sektor javnih preduzeća (hiljade evra)

	2016	2017	2018	2019	2020
Ukupni prihodi	307,029.1	286,537.9	298,658.3	326,597.4	329,535.3
<i>BDP procenat</i>	5.06	4.47	4.48	4.63	4.87
EBITDA	73,484.3	76,663.2	98,356.8	99,562.7	102,148.8
<i>BDP procenat</i>	1.21	1.20	1.47	1.41	1.51
Neto profit ili gubitak	29,324.2	(33,435.1)	7,292.5	(8,370.8)	13,222.2
<i>BDP procenat</i>	0.48	-0.52	0.11	-0.12	0.20
Ukupna sredstva	1,005,846.8	996,931.6	978,517.0	1,169,390.1	1,267,340.8
<i>BDP procenat</i>	16.57	15.54	14.67	16.6	18.7
Kratkotrajna sredstva	271,389.5	256,818.9	226,132.7	238,911.1	264,902.7
<i>BDP procenat</i>	4.47	4.00	3.39	3.39	3.91
Ukupne obaveze	527,894.9	517,011.8	513,086.6	538,757.9	534,153.2
<i>BDP procenat</i>	8.70	8.06	7.63	7.56	7.77
Kratkotrajna obaveze	115,697.5	116,831.9	123,462.7	173,216.8	200,869.6
<i>BDP procenat</i>	1.91	1.82	1.85	2.45	2.97
Kapital	478,836.8	480,786.8	464,047.2	630,632.6	733,187.7
<i>BDP procenat</i>	7.89	7.50	6.96	8.94	10.83

Procena fiskalnog rizika JP

JP mogu direktno uticati na fiskalne indikatore, na primer, kada se daju subvencije, zajmovi ili kapitalne injekcije veće od očekivanog; dolazi do kristalizacije potencijalnih (potencijalnih) obaveza; ili prihod od poreza i dividendi niži od očekivanog. JP takođe mogu imati indirektan uticaj na fiskalne indikatore kroz uticaj svojih aktivnosti na ekonomski rast. Materijalizacija rizika na nivou kompanije je veća verovatnoća da će izazvati fiskalne rizike kada JP nisu dovoljno kapitalizovana, u gubitku su i imaju nizak nivo likvidnosti.

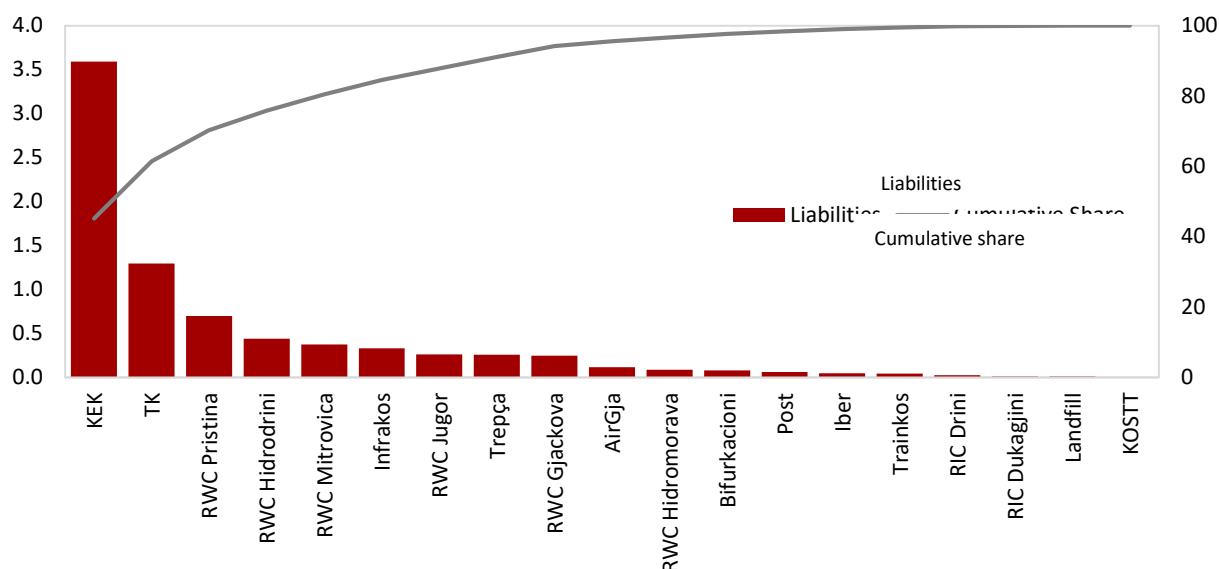
Pored hitnog odgovora fiskalne podrške koja je pružena JP tokom perioda pandemije (otprilike 11,7 miliona evra), materijalizovani su i drugi fiskalni rizici u vezi sa JP. Nagomilali su se neplaćeni poreski dugovi JP. Infrastruktura i oprema JP postaju zastareli i prekomerno depresiraju. Sada ih treba zameniti, međutim JP nisu u mogućnosti da priušte ove investicije. Za JP kao što su železničke kompanije i Pošta Kosova, između ostalih, tarife koje naplaćuju, a koje su regulisane, nisu dovoljne da pokriju njihove troškove. Neka JP, posebno Telekom Kosova, doživljavaju tako ozbiljne finansijske poteškoće da je možda potrebna podrška vlade da bi se obezbedio njihov opstanak.

Sastavljena je procena fiskalnog rizika za 17 JP. Procena fiskalnog rizika je zasnovana na revidiranim godišnjim rezultatima (revidiranim finansijskim izveštajima) za 2020. Za svako preduzeće izračunato je šest ključnih finansijskih indikatora: i) koeficijent nadoknade troškova; ii) prinos na kapital; iii) tekući odnos, iv) dani potraživanja; v) odnos duga i imovine; i vi) odnos duga prema EBITDA (prihod pre kamata, poreza, deprecijacije i amortizacije). Ovi indikatori su odabrani jer obezbeđuju dobar opšti pokazatelj profitabilnosti, likvidnosti i solventnosti svakog JP. Svakom izveštaju je dodeljena procena rizika, zasnovana na međunarodnim normama. Ukupna procena rizika je izračunata kao aritmetička sredina procena rizika za pojedinačne izveštaje. Ova metodologija će, međutim, nastaviti da se poboljšava i/ili menja na osnovu konteksta i dostupnosti podataka.

Od 17 JP, šest je klasifikovano kao „visok rizik“ ili „veoma visok rizik“ (tokom 2019. godine bilo ih je ukupno deset). Zajedno, neizmirene obaveze ovih preduzeća iznose 2,5 odsto BDP-a. Procena rizika pokazuje da, generalno, većina JP ima dobru poziciju likvidnosti, ali neka od kompanija

imaju poteškoća u naplati dugova od svojih dužnika. Mnoga JP imaju visok nivo obaveza kada se ima u vidu njihova (nedovoljna) sposobnost da generišu prihode da bi kasnije pokrila te obaveze.

Figure 14. Udeo ukupnih obaveza po JP/ima (procenat BDP-a)

Da bi rešila neke od gore navedenih problema, Vlada je u procesu izmena Zakona o JP, koji stvara okvir za funkcionisanje sektora JP, kako bi prilagodila korporativno upravljanje JP sa međunarodno priznatim standardima, poboljšala učinak. JP, povećati vrednost njihove imovine i pružiti kvalitetne usluge javnosti. Takođe postoji niz mera o kojima treba razgovarati u bliskoj budućnosti kako bi se rešili postojeći problemi JP, kao što su: stabilizacija odbora i upravljanja za ostanak JP kroz transparentan proces zasnovan na zaslugama, restrukturiranje, privatizacija, ili čak likvidacija, među drugima.

Rizik po osnovu potencijalnih obaveza po osnovu podpozajmljenih kredita i državnih garancija

U portfelju javnog duga Kosova, potencijalni izvor ovog rizika su garantovani zajmovi javnog sektora i međunarodni zajmovi koji se podpozajmljuju kompanijama koje pružaju osnovne javne usluge. Garantovani krediti na kraju četvrtog kvartala 2021. godine iznosili su 30,63 miliona evra i čine 1,8% ukupnog duga. Deo portfelja koji bi mogao zahtevati pažljivije praćenje su garancije države Gradskom saobraćaju i podpozajmice preduzećima koja pružaju javne usluge. Analize finansijskog i ekonomskog rizika izazvale su zabrinutost zbog lošeg učinka javnih preduzeća. Dublje odstupanje finansijskih rezultata ovih preduzeća može srednjoročno da optereti Vladu kako za subvencionisanje usluga koje pružaju, tako i za preuzimanje finansijskih obaveza prema spoljnim poveriocima. Da bi se ograničio uticaj rizika od potencijalnih obaveza, nastaviće se sprovođenje niza mera, kao što su: (a) praćenje finansijskog položaja korisnika (b) početna procena mogućnosti materijalizacije postojećih potencijalnih obaveza. U zavisnosti od procene za navodne gubitke, biće utvrđene važeće garantne naknade u skladu sa Zakonom o javnom dugu. Kao mera za upravljanje ovim rizicima služi i uključivanje garancija u iznos ukupnog duga, u obračun limita duga prema BDP-u. U srednjoročnom periodu, dodatna mera koju bi trebalo preduzeti u cilju upravljanja ovim rizicima je uključivanje pozicije u Zakon o budžetu kao budžetskih izdvajanja

za gubitke po osnovu garancija i podpozajmljenih kredita u slučaju neotplate do glavni zajmoprimac.

Eksterni rizici

Povećanje cena struje u Evropi

Trenutno je to ključni rizik koji dolazi od spoljne ekonomije. Usled brzog globalnog oporavka, povećana je i potražnja za gasom, kao jednim od izvora električne energije. Ove godine gas u Evropi je poskupeo i do 600 odsto. Ovakav razvoj događaja može imati negativne posledice po našu ekonomiju. Kao što je ranije pomenuto, međusobne veze naše privrede sa eksternom su brojne, posebno kroz dva kanala: trgovinu i doznake.

Pored toga, skorašnji negativan razvoj kao rezultat rasta cena gasa je zaustavljanje proizvodnje jednog od ključnih izvoznika na Kosovu, kao što je Novo preduzeće Ferronikeli, koje je takođe poslodavac oko 1.000 zaposlenih.

Mere za rešavanje visoke inflacije u evrozoni

Pored brzog oporavka u našoj zemlji, tokom ove godine dosta se govorilo i o temi rasta cena. Ova tema je prisutna u skoro svim zemljama sveta, gde je bilo sličnih dešavanja.

Moguće je da će tokom 2022. godine, unutar zemalja evrozona (gde se nalazi veliki deo naših trgovinskih partnera), monetarna politika pooštriti (povećanje kamatnih stopa) kako bi odgovorila na trend rasta cena. Ove politike bi mogle negativno uticati na privrednu aktivnost ovih zemalja, što bi se potencijalno moglo preneti na našu ekonomiju.

4. FISKALNI OKVIR

4.1. Sprovođenje budžeta za 2021 (preliminarni podaci)

Povećanje prihoda, u svim kategorijama, podržano je brzim oporavkom ekonomske aktivnosti, podržana snažnim povratkom potrošnje, merama preduzetim u okviru povećanja dobrovoljnog usklađenosti obaveza, obnovljeno poverenje u institucije i visoka inflacija izazvana uglavnom visokim cenama uvoza..

Podaci za period januar-decembar 2021. godine pokazuju veće ostvarenje prihoda kao i manje rashode od planiranih u Rebalans Budžeta za 2021. godinu²¹.

Prihodi od indirektnih poreza zabilježili su značajan rast jer direktno odražavaju povećanje uvoza robe, ne samo zbog većeg obima uvoza već i zbog viših uvoznih cijena. Indirektni prihodi u ovom periodu porasli su za 31.02% na godišnjem nivou u odnosu na 2020. godinu, odnosno 17.8% u odnosu na 2019. godinu. Prihodi od carina u ovom periodu beleže godišnji rast od 22.7%. Prihodi od PDV-a na granici su zabeležili godišnji porast od 36.3% u 2021. Takođe, prihodi od akciza, kao jedan od najvećih doprinosa ukupnim budžetskim prihodima, do kraja decembra beleže rast od 25.6%. Ovo povećanje se uglavnom pripisuje ekonomskom rastu u zemlji koji direktno utiče na rast agregatne tražnje, što se ogleda u kontinuiranom rastu redovnog uvoza nafte i benzina tokom ovog perioda. Pored toga, u ovom periodu povećan je uvoz cigareta i alkoholnih pića, u skladu sa ponovnim otvaranjem privrede i posebno ugostiteljskog sektora.

---

²¹ Ovaj odeljak je zasnovan na preliminarnim podacima za 2021. godine, koji mogu biti podložni malim razlikama kada se finansijski izveštaji za 2021. godinu finalizuju i objave

S druge strane, **prihodi od direktnih poreza** za period januar-decembar su povećani za 27.6% na godišnjem nivou, zbog povećane privredne aktivnosti, i 16.6% u odnosu na 2019. godine. Porez na dohodak za 19.6% u odnosu na prošlu godinu; porez na dobit povećan za 33.4%; a porez na imovinu povećan je za 57.7%.

Neporeski prihodi u ovom periodu dostigli su vrednost od 233.8 miliona evra, rast od 29.1% na godišnjem nivou i 9.0% u odnosu na 2019. U ovom periodu prihod od dividende iznosi 10 miliona evra koje je platio Kosovo Energy Corporation J.S.C. KEK.

S druge strane, **ukupni rashodi budžeta** u periodu januar-decembar 2021. godine zabeležili su rast od 2,5% u odnosu na prethodnu (2020.) godinu. Rashodi u kategoriji „**plate i dodaci**” zabeležili su godišnji porast od 1.0% u odnosu na prošlu godinu, što je uglavnom posledica mera povezanih sa pandemijom. Rashodi za „**roba i usluge**” zabeležili su rast od 9,2%, delom kao rezultat ubrzanog aktivnosti javne uprave ali i zbog nabavke vakcina. Pored toga, MFRT je takođe platio nekoliko neizmirenih plaćanja za robu i usluge, unazad nekoliko godina. Rashodi „**subvencija i transfera**” su na godišnjem nivou manji za oko 2.8%, uglavnom zbog efekta baznog iznosa u prošloj godini (2020), zajedno sa boljim ciljanjem socijalne potrošnje.

Ukupni kapitalni rashodi u periodu januar-decembar 2021. zabeležili su rast od 11.0%. U strukturi kapitalnih izdataka prema izvorima finansiranja dominira redovni budžet sa oko 82,8%; zatim od ostalih fondova (11.0%); spoljno zaduživanje finansirano klauzulom investicija (4.8%); a iz redovno eksterno zaduživanje (1.4%).

Rashodi za kamate u ovom periodu iznosili su 32.2 milion evra i veći su za 17,0% u odnosu na prošlu godinu.

Do kraja ove godine, **rashodi za suočavanje sa pandemijom Covid-19 u okviru „Programa ekonomskog oporavka**” iznose 234.2 miliona evra (3.2% BDP-a), od čega 22.8 milion evra za plate, 20.8 miliona evra za robu i usluge i 190.1 miliona evra za subvencije i transfere.

Potrošnja za Covid-19 u 2021. ostaje ispod nivoa registrovanog u prethodnoj godini, koji se procenjuje na oko 4,2% BDP-a.

Table 6. Prihodi/rashodi vlade, u milionima evra

Opis	2020	2021 Revidirani bužet	2021 Jan-Dec, Aktuelni/Prelimin
1. UKUPNO BUĐETSKI PRIHODI	1,722.2	2,043.2	2,183.71
1.1 PORESKI PRIHODI	1,507.0	1,791.3	1,947.96
Direktni porezi	267.2	326.4	342.17
Porez na prihode korporacija	85.3	110.2	113.95
Porez na lične dohotke	158.0	176.3	189.52
Porez na imovinu	22.7	35.0	36.26
Ostali direktni porezi	1.3	4.9	2.44
Indirektni porezi	1,272.7	1,512.9	1,664.70
Porez na dodanu vrednost (PDV)	770.1	929.1	1,038.22
Prikupljeno u zemlji:	222.4	264.5	291.67
Prikupljeno na granici:	547.8	664.5	746.55
Carinske obaveze	101.6	126.3	124.61
Akcize	398.1	454.1	501.30
Ostali indirektni porezi	2.9	3.5	0.57
Poreska refundacija	-33.0	-48.0	-58.91
1.2 NE-PORESKI PRIHODI	181.2	241.4	235.75
Takse, nameti, i ostalo od BO Centralne Vlade	103.5	119.7	129.2
Takse, nameti, i ostalo od Lokalne Vlade	42.7	49.0	57.27
Prihodi sa koncesija	2.7	19.0	16.97

Mineralna Renta	29.4	20.0	19.24
Prihodi sa liberalizacije tržišta mobilne telefonije	0.0	30.0	10.0
Prihodi od kamata (JP)	2.7	3.7	3.07
1.3 BUDŽETSKA PODRŠKA I GRANTOVI	34.0	10.5	0.0
1.4 Određenih grantovi donatora	9.0	12.0	16.80
2. UKUPNO BUĐETSKI RASHODI	2,234.9	2,516.6	2,290.86
2.1 TEKUĆI RASHODI	1,827.7	1,927.4	1,837.87
Redovni tekući troškovi	660.8	646.2	667.33
	<i>Od kojih Covid-19</i>	<i>n/a</i>	<i>22.8</i>
Plate i dohodci	299.2	384.3	327.86
	<i>Od kojih Covid-19</i>	<i>n/a</i>	<i>20.8</i>
Roba i usluge	867.8	864.3	842.68
	<i>Od kojih Covid-19</i>	<i>n/a</i>	<i>190.10</i>
2.2 KAPITALNI RASHODI	380.0	554.5	420.79
Finansiranje od: Redovnog budžeta	283.0	443.6	402.30
Klauzula investicija	43.0	111.0	18.49
Fondovi likvidacije (KAP)	54.0	0.0	0.0
2.3 Kamata na javni dug	27.5	34.7	32.2
Budžetski deficit (definicija fiskalnog pravila kao % BDP-a)	-5.40%	-4.60%	-0.84%
Korišćenje bankarskog bilansa kao % BDP-a	3.50%	3.90%	3.97%
Ukupni rashodi za Covid-19, mln euro	287.3		234.2
Ukupni rashodi za Covid-19, % BDP-a	4.2%		3.2%

4.2. Pregled fiskalnih implikacija krize Covid-19

Slično, kao i prethodne godine, Vlada Kosova je 2021. godine nastavila da usvaja obe restriktivne mere u cilju sprečavanja širenja novih varijanti virusa Covid-19 i pružanja fiskalne podrške najugroženijim grupama i preduzećima, uz stimulisanje ekonomskog oporavka, mere podrške za Covid-19 uvedene tokom rebalansa budžeta za 2021. godinu, I Paket za Ekonomsko Oživljavanje, sa budžetom od oko 440 miliona evra. Međutim, na osnovu preliminarnih podataka o izvršenju takvog paketa, ocenjuje se da će rashodi vezani za Covid-19 biti oko 234 miliona evra do kraja 2021. godine, ili oko 3.2% BDP-a.

Pored direktnih mera pomoći, vlada je preduzećima takođe omogućila odlaganje plaćanja poreza, ali većina njih je morala da bude uplaćena tokom 2021. godine. Pored toga, Zakon o Ekonomskom Oporavku koji je Skupština usvojila krajem 2020. predviđa dve mere koje su uticale na prihode budžeta tokom tekuće godine (2021). Jedna od mera se sastojala u oslobađanju subjekata od plaćanja tantijema za rudarstvo od 1. januara 2021. do 31. maja 2021. godine, uz procenjeni gubitak budžetskih prihoda od oko 14,5 miliona evra.

Druga mera se sastojala u smanjenju PDV-a sa 18% na 8% za hotelske, restoranske i ugostiteljske usluge, sa fiskalnim troškom od oko 5-7 miliona evra. Sveukupno, ove mere su doprinele gubitku budžetskih prihoda od oko 19,5-21.5 miliona evra, ili oko 0,2% BDP-a.

Ipak, na prihode je uticao snažan oporavak privredne aktivnosti, uprkos tome što je pandemija i dalje trajala tokom 2021. Kada se ukloni ciklična komponenta iz budžetskih prihoda, uticaj ovog oporavka na budžetske prihode se procenjuje na oko 1,2% BDP-a.

Pandemija Covid-19 donela je potrebu za dodatnim finansiranjem. Vlada je dobila dodatno finansiranje u iznosu od 78 miliona evra u 2021. godini, od čega 50 miliona evra iz makro finansijske pomoći EU (druga tranša); 17 miliona evra iz finansiranja javnog sektora za hitne slučajeve Covid-19 (CEB); 3,51 miliona evra iz IDA zdravstvenog projekta i 7,54 miliona evra iz IDA Kosovskog hitnog projekta Covid-19, od kojih su svi isplaćeni.

Table 7. Estimated Fiscal Impact of the COVID 19 Crisis in 2021

	Due to one-off discretionary measures (in % of GDP)	Due to the recovery of economic activity (in % of GDP)
U rashodima budžeta	+ 2.0%	
u prihodima budžeta	- 0.2%	+1.2%
Ukupan uticaj na budžet	+ 1.8%	+1.2%
U javnom dugu	+ 1.0%	
U potencijalnim obavezama		

4.3. Prognoza budžeta za 2022. i srednjoročni period

Očekuje se da će se budžetski prihodi u srednjoročnom periodu imati rast u odnosu iznad njihovog istorijski trend iz perioda pre pandemije. Prema prognozama, očekuje se da će se ukupni budžetski prihodi imati rast u proseku za 10.5% na srednjoročni period. Prognozirani rast je najizraženiji 2022 godine sa povećanjem od 15.0%, uglavnom kao rezultat nastavka oporavka privrede nakon pandemije.

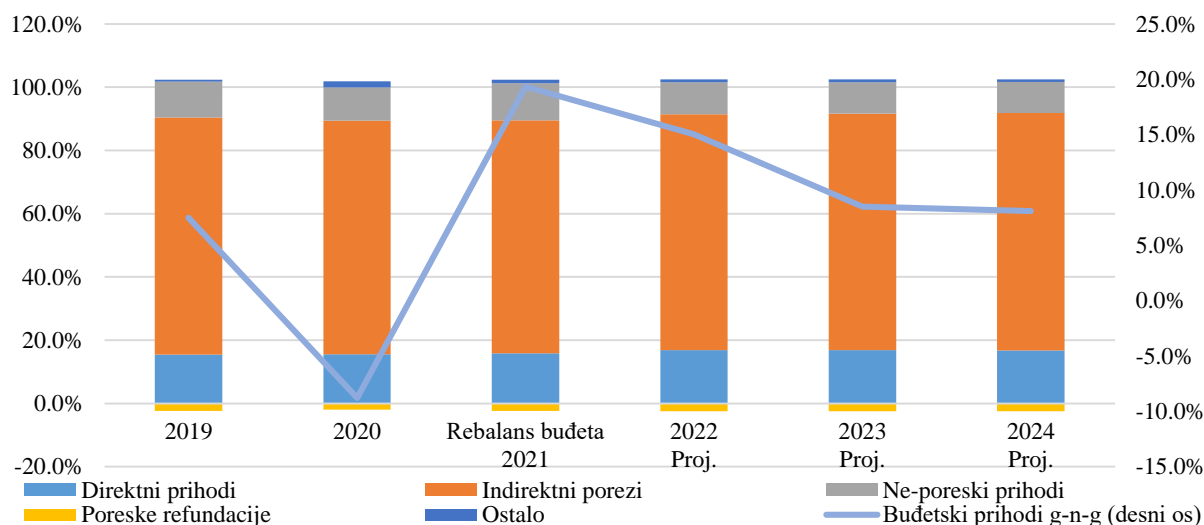
Prihodi od indirektnih poreza i dalje će imati najveće učešće u ukupnim prihodima, od 74.6% u 2022. godini, a očekuje se da će imati rast od 16.5% u odnosu na revidirani budžet za 2021. godinu. Očekuje se da će PDV imati rast za 18.7%, usled povećanog uvoza robe i potrošnje. Takođe je vredno napomenuti da izvoz turističkih usluga, ima pozitivan efekat na povećanje lokalnih prihoda od PDV-a. Predviđa se da će se prihodi od akciza imati rast za 17.1% tokom 2022. godine, dok se očekuje da će se prihodi od carina smanjiti za 0.6% u odnosu na revidirani budžet za 2021. godinu.

Očekuje se da će **prihodi od direktnih poreza** tokom 2022. godine imati rast za oko 22.2% u odnosu na rebalans budžeta za 2021. godinu i činiti 16.9% ukupnih prihoda.

Predviđeno je da **neporeski prihodi** tokom 2022. godine imati blagi pad od 1% u odnosu na rebalans zakona o budžetu za 2021. godinu i očekuje se da će dostići iznos od oko 239.1 milion evra. Ovo smanjenje dolazi kao posledica osnovnog efekta u 2021. godini, tokom kojeg prihod od dividende u iznosu od 10 miliona evra je isplacen od KEK-a

U naredne dve godine (2023-2024) očekuje se da će se ukupni budžetski prihodi imati rast od 8.5% i 8.1% respektivno. Očekuje se da će **direktni porezi** u periodu 2023-2024 imati prosečan rast od 8.0%. Prihodi od poreza na dobit korporacija imati prosečan rast od 8.1%. Slično se očekuje da će porez na lični dohodak imati prosečan rast od 8.1%, dok se očekuje da će porez na imovinu označiti izraženiji prosečni rast od 7.4%. Što se tiče **indirektnih poreza** očekuje se da će imati rast od 8.7% u 2023-2024. god. Predviđa se povećanje prihoda od PDV-a za 9.4%, carinskih prihoda od 8.9% i prihodi od akciza za 7.0%. Rast je uglavnom uzrokovan povećanjem poreske osnovice svake vrste poreza, ali i uzimajući u obzir negativan efekat sporazuma o slobodnoj trgovini sa Turskom i SSP. Očekuje se da će neporeski prihodi slediti svoj istorijski trend i povećati se za 6.9% u periodu 2023-2024.

Figure 15. Struktura prihoda u opštim prihodima

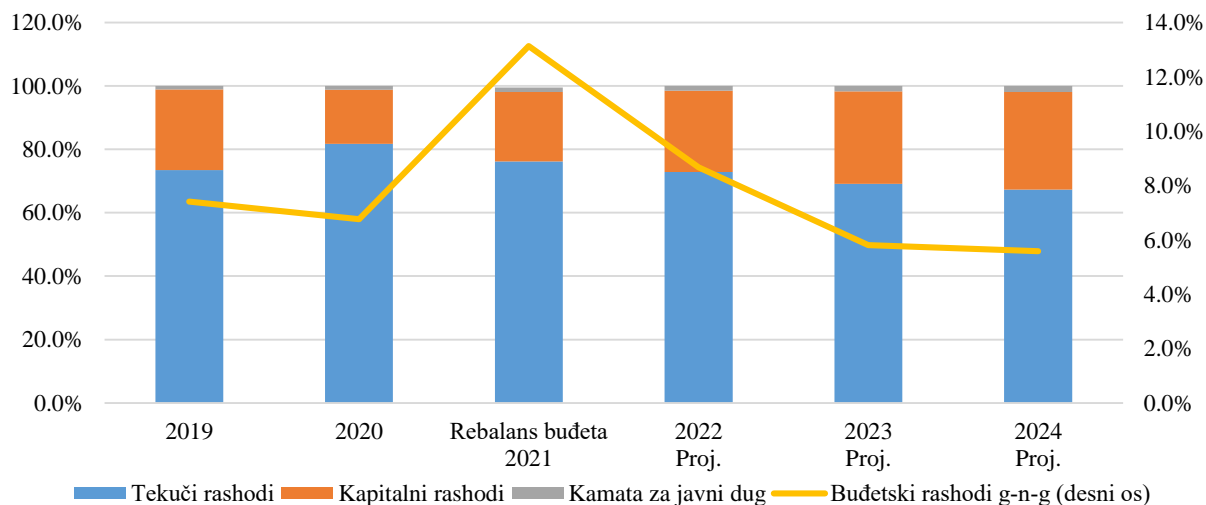
4.4. Prognoza rashoda za period 2022. i srednjoročni period

Očekuje se da će ukupni budžetski rashodi 2022. godine imati rast od 8.7% u godišnjem nivou u odnosu na revidirani budžet za 2021. godinu.

Planirano je da se ukupni tekući rashodi tokom 2022. godine imati rast za 3.2% u odnosu na rebalans budžeta za 2021. godinu, dostigavši vrednost od 1,996.8 mln evra. Planirano je da rashodi za kategoriju plata i dodataka iznose 670.9 miliona evra i da će imati rast za 3.8%, ostajući u okviru fiskalnog pravila. Planirano je da rashodi u kategoriji roba i usluga zabeleže rast od 5.1% u odnosu na rebalans budžeta za 2021. godinu. Očekuje se da će subvencije i transferi tokom 2022. godine imati rast za 3.3%, uglavnom zbog povećane potrošnje za ugrožene grupe (osnovne i odabrane penzije), socijalne pomoći, isplata porodiljskog odsustva, dečjih dodataka I i drugi rashodi u vezi sa pandemijom. Kapitalni rashodi - čine značajan deo ukupnih rashoda i očekuje se da će predstavljati oko 25.7% ukupnih rashoda 2022. god. Tokom ovog perioda očekuje se sprovođenje kapitalnih projekata na osnovu liste prioriteta koji sadrže projekte sa uticajem na poboljšanje mreže saobraćaja, poboljšanje električne mreže i poboljšanje uslova u obrazovanju, društvenom sistemu i zdravstvenom sistemu. Očekuje se da će se većina kapitalnih ulaganja finansirati iz redovnog budžeta, ali je planirano da se veliki broj projekata u različitim sektorima finansira eksternim kreditiranjem kroz klauzulu investicija. Na kraju, za kategoriju tekuće rezerve izdvaja se oko 25,7 miliona evra.

Tokom narednih 2023. i 2024. godine planirano je povećanje ukupnih rashoda po prosečnoj stopi od 5,7%. Tekući rashodi tokom 2023. i 2024. godine planirano je povećanje u proseku za 1,6% dok je planirano povećanje kapitalnih izdataka za 16,0%.

Figure 16. Struktura budžetskih rashoda

4.5. Fiskalni strukturni bilans

Strukturni bilans predstavlja fiskalni bilans države, korigovan za efekte ili fluktuacije poslovnog ciklusa, koje država ne kontroliše direktno. Često se tvrdi da ukupni fiskalni bilans ne daje sveobuhvatan pogled na fiskalnu poziciju jer je na ovu poziciju u značajnoj meri utiču i poslovni ciklusi kroz koje prolazi privreda. Tokom perioda kada ekonomija doživljava ubrzani ekonomski rast, poreski prihodi imaju tendenciju povećanja; dok u uslovima usporavanja privrede, budžetski prihodi, posebno oni koji potiču od prihoda i potrošnje, opadaju, a istovremeno raste i državna potrošnja uglavnom zbog većih izdataka za naknade za nezaposlene²². Ova kretanja u fiskalnim pokazateljima, koja se dešavaju bez ikakve diskrecione intervencije vlade, pomažu u ublažavanju ekonomskih fluktuacija i stoga su poznata kao „automatski stabilizatori“. Strukturni fiskalni bilans (prilagođen poslovnom ciklusu) ima za cilj da izmeri fiskalnu poziciju „bez“ ovih stabilizatora, sa ciljem boljeg razumevanja obima i intenziteta diskrecione fiskalne politike.

Da bi se postigla strukturna ravnoteža, važno je izolovati cikličnu komponentu fiskalnog bilansa, koja zauzvrat zavisi od veličine proizvodnog jaza i od izlazne elastičnosti budžeta. U slučaju kada je privreda na svom potencijalnom nivou (output gap je nula), ova ciklusna komponenta fiskalnog bilansa biće nula, te stoga tekući fiskalni bilans predstavlja istovremeno i strukturni bilans. Procenu strukturnog bilansa predstavljenu u ovom odeljku, treba tumačiti sa značajnim oprezom, s obzirom na ograničenu dostupnost godišnjih podataka o BDP-u i neizvesnosti oko izračunavanja potencijalnog outputa. U ovoj ažuriranoj verziji PER-a, strukturni bilans je procenjen korišćenjem godišnjih podataka koji pokrivaju period 2007-2024 (ukupno 18 zapažanja, od kojih su 4 projekcije).

Varijable koje se koriste za procenu fiskalnog strukturnog bilansa su: realni BDP, potencijalni BDP (izračunat korišćenjem HP filtera), proizvodni jaz, budžetski prihodi u realnom smislu (tačnije poreski prihodi, neporeski prihodi i grantovi), rashodi u realnom smislu, i izlaznu

²² Literatura sugerise da su naknade za nezaposlene obično jedina ciklična komponenta rashoda koju treba uzeti u obzir prilikom izračunavanja strukturnog fiskalnog bilansa.

elastičnost poreskih prihoda²³. Da bi se uklonila ciklična komponenta, ili da bi se 'podesile' promenljive potrebne za ovaj proračun, korišćena je sledeća specifikacija:

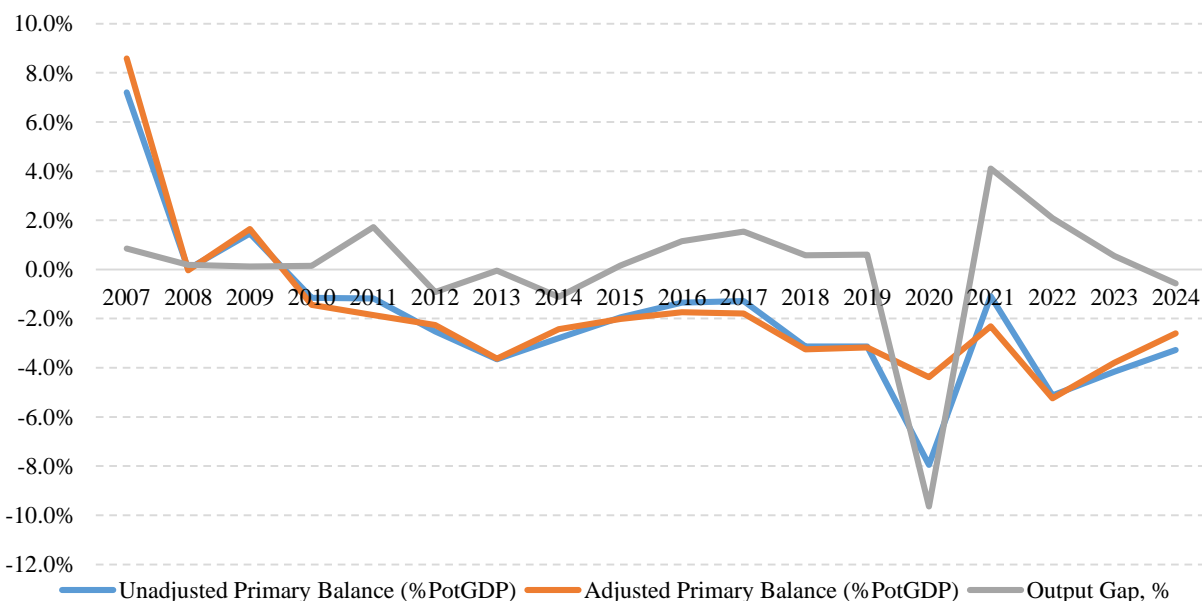
$$\text{Prilagođena fiskalna varijabla} = \text{Neprilagođena fiskalna varijabla} * \left(\frac{\text{potencijalni BDP}}{\text{Aktualni BDP}}\right)^{\text{Elasticitet}}$$

Poreski prihodi su korigovani korišćenjem izlazne elastičnosti poreskih prihoda, procenjene na oko 1,12. Ova elastičnost implicira da poreski prihodi nesrazmerno rastu više nego što raste BDP, što se može objasniti sa više faktora. Jedan može biti da serija poreskih prihoda nije prilagođena ili ispravljena za diskrecione promene politike. Drugi razlog se može pripisati distorzijama koje donosi neformalni sektor, a koje utiču na poreski uzgon i elastičnost. Što se tiče elastičnosti korišćene za „prilagođavanje“ neporeskih prihoda, korišćena je vrednost 1,00. Obrazloženje za korišćenje ove vrednosti zasniva se na teorijskom objašnjenju da se neporeski prihodi obično kreću u skladu sa BDP-om. Takođe, uzimajući u obzir činjenicu da Kosovo nema automatske stabilizatore (kao što su naknade za nezaposlene), što implicira da rashodi ne zavise od cikličnog stanja privrede, nije primenjeno prilagođavanje ni na jednu kategoriju rashoda. Isto važi i za grantove.

Nakon što su gore navedene varijable „prilagođene“, primarni strukturni bilans je izračunat na sledeći način:

Primarni strukturni bilans = poreski prihodi + neporeski prihodi + grantovi – rashodi

Figure 17. Neprilagođeni primarni bilans, primarni strukturni bilans i proizvodni jaz (2007-2024)

Grafikon 17 pokazuje učinak odnosa između neprilagođenog primarnog bilansa, strukturnog primarnog bilansa i proizvodnog jaza. Primarni strukturni bilans pokazuje kakav bi bio primarni saldo da je trenutni BDP jednak potencijalnom BDP-u (ili ukratko, ako se ciklična komponenta

²³ Indeks potrošačkih cena se koristi za transformaciju nominalnih varijabli u realnim terminima, odnosno poreskih, neporeskih prihoda, grantova i rashoda.

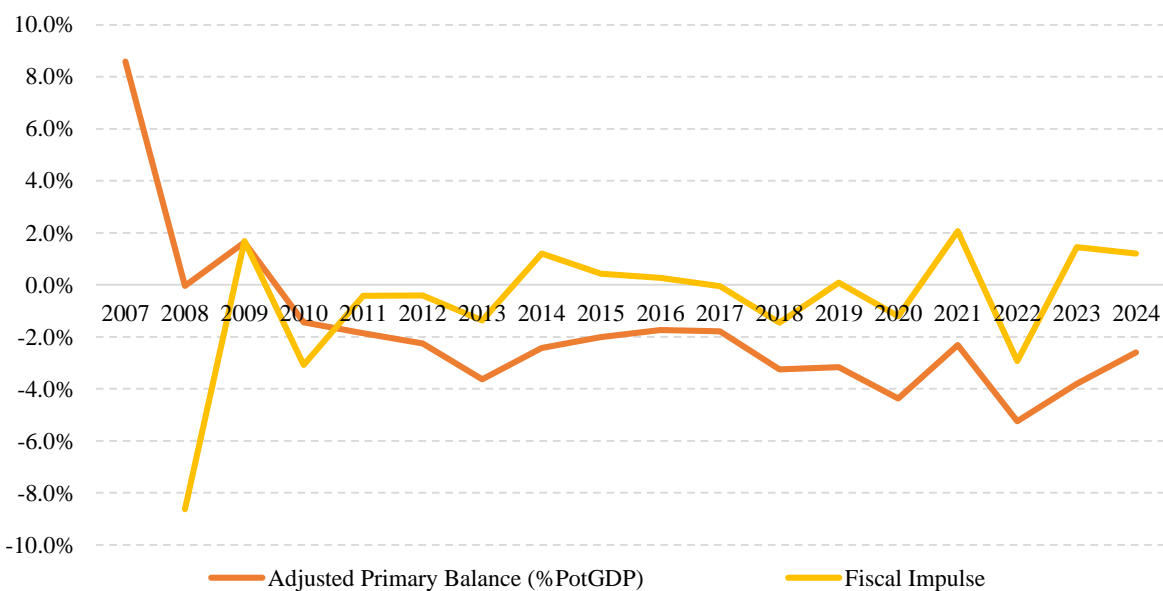
oduzme od primarnog bilansa). Pored toga, pokazuje da je tokom perioda kada ekonomija posluje ispod potencijala (ili kada proizvodni jaz ima negativnu vrednost), primarni strukturni bilans veći od neprilagođenog primarnog bilansa, i obrnuto. Na osnovu ovih rezultata, periodi tokom kojih je ekonomija poslovala ispod potencijala su 2014. i 2020. godina pa nadalje. U ostalim periodima privreda je u proseku poslovala nešto iznad potencijala.

Varijabla fiskalnog položaja, merena strukturnim primarnim fiskalnim bilansom, pokazuje da li je fiskalna pozicija vlade tokom vremena bila ekspanzivna ili kontraktivna. Na osnovu rezultata prikazanih i na Slici 17 i 18, može se videti da je Kosovo od 2010. nadalje (čak iu projektovanim godinama 2022-2024) vodilo i očekuje se da će voditi ekspanzivnu fiskalnu politiku.

Na kraju, varijabla „Fiskalni impuls“, izračunata kao prva razlika fiskalnog stava (strukturni primarni bilans), meri pravac i obim promene fiskalne politike, pri čemu negativne vrednosti ukazuju na povećanje fiskalnog momenta, a pozitivne ukazuju na povlačenje fiskalnog momenta u agregatnoj tražnji. Iz procena prikazanih na slici 18, može se primetiti da su mere koje je Vlada preduzela 2020. godine kao odgovor na pandemije doprinele ekspanzivnom fiskalnom impulsu. U 2021. fiskalni impuls nastavio je biti ekspanzivan, zahvaljujući značajnom Vladine podrške sa „Paketom za ekonomski preporod“ 2021

godine. Tokom predviđenog horizonta (2022-2024), procenjuje se da će fiskalna pozicija ostati podržavajuća, sa ekspanzivnim fiskalnim impulsom registrovanim u 2022. zbog većeg izvršenja kapitalnih rashoda i nastavka vladinih mera za rešavanje ekonomskog oporavka nakon pandemije.

Figure 18. Primarni strukturni bilans, fiskalni stav i fiskalni impuls (2007-2024)

4.6. Nivoi i kretanja duga, analiza operacija ispod nivoa i prilagođavanje stanja I tokova

Kosovo je usvojilo obazriv pravni okvir za sprečavanje neodrživih dugova. Zakon o javnom dugu br. 03/L-715, daje ministru finansija, rada I transfera isključivo ovlašćenje da se zadužuje i pregovara o uslovima međunarodnog duga u ime Kosova. Prema Ustavu, svaki međunarodni finansijski sporazum mora biti ratifikovan dvotrećinskom većinom u parlamentu.

Prema aktuelnog Zakona o javnom dugu sadrži nekoliko odredbi koje obezbeđuju fiskalnu stabilnost, uključujući gornju granicu javnog duga od 40% BDP-a, kao i određena ograničenja zaduživanja opština. Potencijalne obaveze se po ovom pokazatelju evidentiraju kao javni dug. Zakon o javnom dugu nalaže redovno izveštavanje Skupštini (član 15) kroz pripremu programa državnog duga, koji uključuje srednjoročnu strategiju duga, koji se dostavlja Vladi na usvajanje i Skupštini na informisanje.

Što se tiče drugih ograničenja javnog duga, dodat je amandman na Zakon o Upravljanju Javnim Finansijama i Odgovornosti (ZUJFO) koji ograničava godišnji budžetski deficit na najviše 2% predviđenog BDP-a. Još jedan amandman na ZUJFO je dodat 2015. godine koji dozvoljava vladi da ugovara dug koji prelazi pravilo od 2%, s obzirom na to da finansiranje obezbeđuju međunarodne finansijske institucije i da je namenjeno za kapitalne projekte (klauzula investicija).

Ministarstvo finansija je donelo propise o međunarodnom i unutrašnjem dugu, koji doprinose efikasnom upravljanju javnim dugom. Na osnovu uredbe o izdavanju i upravljanju državnim dugom, državnim garancijama i opštinskim dugom, međunarodne zajmove pregovara zvanični tim koji se sastoji od članova iz različitih resora: Odeljenja za upravljanje dugom (DMB), Pravnog odeljenja, odeljenja za makroekonomsku politiku i finansijska saradnja, odeljenje za budžet i relevantne budžetske organizacije. Izdavanje domaćih državnih hartija od vrednosti je dozvoljeno Zakonom o Javnom Dugu, a regulisano je uredbom o primarnom i sekundarnom tržištu državnih hartija od vrednosti br. 01-2014.

Postojeća praksa upravljanja državnim dugom u potpunosti je usklađena sa zahtevima koji proizilaze iz primarnog i sekundarnog zakonodavstva. Nacrt zakona o dugu je prošao fazu javnih konsultacija i zakazano je za prvo razmatranje u januaru 2022. godine.

Da bi se unapredila i uskladila pravna infrastruktura sa standardima Evropske Unije i najboljim međunarodnim praksama, primarno i sekundarno zakonodavstvo je prošlo kroz proces revizije i do kraja 2021. očekuje se usvajanje primarnog zakonodavstva, dok se očekuje da će podzakonski akti biti konkurentna i odobreno tokom 2022.

Tabela ispod prikazuje nivoe duga tokom godina.

Table 8. Ukupan državni dug, u milionima evra (osim ako nije drugačije naznačeno)

Opis	2018	2019	2020	P.2021	P.2022	P.2023	P.2024
Međunarodni dug	416.43	409.10	525.80	569.66	878.83	1,111.08	1,345.07
Domaći dug	676.62	791.94	961.90	1,106.14	1,226.14	1,356.14	1,486.14
Ukupan državni dug	1,093.05	1,201.05	1,487.69	1,675.8	2,104.98	2,467.22	2,831.21
Državne garancije	44.00	42.68	31.65	30.63	29.61	28.59	27.57
Dug/BDP	17.04%	17.63%	22.44%	22.45%	25.40%	27.16%	28.58%

Potencijalne obaveze

Do kraja 2021. portfelj državnih garancija će biti sastojen od dve državne garancije:

1. Druga međunarodna državna garancija, izdata je 2016. godine lokalnom javnom preduzeću Urbani saobraćaj za kredit EBRD u iznosu od 10 miliona evra. Kredit je u potpunosti isplaćen i otplata je počela do 2018. godine.

2. Treća garancija je izdata 2016. godine u iznosu od 24 miliona evra za garanciju druge kreditne linije FODK-a. Kreditna linija još nije povučena, a njen poslednji datum dostupnosti je decembar 2023.

Kao što je prikazano u tabeli ispod, iznos državnih garancija se smanjuje. Tokom 2021. godine Vlada nije sklopila nove ugovore o državnoj garanciji.

Table 9. Državne garancije

	2018	2019	2020	2021	P.2022	P.2023	P.2024
Državne garancije	44.00	42.68	31.65	30.63	29.61	28.59	27.57
Garancija za kreditnu liniju DIFK-a	10.00	10.00	-	-	-	-	-
Garancija za gradski saobraćaj Priština	9.70	8.68	7.65	6.63	5.61	4.59	3.57
Garancija za drugu kreditnu liniju prema DIF	24.00	24.00	24.00	24.00	24.00	24.00	24.00
Državna garancija (% BDP-a)	0.66	0.60	0.47	0.43	0.39	0.36	0.35

4.7. Analiza osetljivosti i upoređivanje sa prethodnim programom

4.7.1. Upoređivanje sa prethodnim programom

Zbog situacije izazvane pandemijom COVID-19, prioriteti Vlade su orijentisani ka prevazilaženju krize i oporavku privrede. Stoga glavni ciljevi postavljeni u PER-u 2022-2024 su: i) borba za poraz pandemije i ii) ekonomski oporavak nakon pandemije. Uticaj pandemije na ekonomiju i mere koje je preduzela Vlada promenile su makrofiskalne projekcije za ovu godinu u odnosu na projekcije PER 2021-2023, koje objašnjavaju najveći deo odstupanja od prethodnog programa.

U poređenju sa prethodnom PER 2021, u PER 2022, prihodi za 2021 su projektovani da budu veći za 8,3% (6,8% poreskih prihoda i 20,8% neporeskih prihoda), dok su za 2022. prihodi veći za 18,1% (19,0% prihoda od poreza i 6,3% neporeskih prihoda) i za 2023. manji za 22,3% (23,66% poreskih prihoda i 7,5% neporeskih prihoda).

S druge strane, da bi se prilagodile novim inicijativama za rešavanje socioekonomskih posledica pandemije, ukupni rashodi su revidirani naviše za 2,5% u 2021. (7,7% tekućih rashoda, međutim -11,4% kapitalnih rashoda). Međutim, za naredne dve godine rashodi se revidiraju naviše za 15,7%, odnosno 19,4%.

Fiskalni deficit, prema fiskalnom pravilu, u 2021. godini očekuje se da će dostići nivo od -4,6% BDP-a (-338,4 miliona evra), dok će upotrebnii saldo banaka biti oko 3,9% BDP-a (284,8 miliona evra). U narednim godinama (2022, 2023. i 2024.) očekuje se postepeno smanjenje budžetskog deficita na -2,9%, -1,8% i -0,8%, respektivno. Ovi podaci pokazuju da će od 2023. godine naš fiskalni deficit biti u okviru našeg fiskalnog pravila, nakon privremenog podricanja kao posledica COVID-19. pandemija. Očekuje da će upotrebljivi bankarsdki bilans biti 4,9% BDP-a 2022. godine, 4,4% BDP-a 2023. godine i 4,6% BDP-a 2024. godine.

Potpunije poređenje sa prethodnim programom dato je u prilogu 1.

4.8. Fiskalno upravljanje i budžetski okviri

U 2020. godini došlo je do promena u fiskalnim upravljanjem i budžetskim okvirima zbog situacije izazvane pandemijom COVID-19. Kako bi se stvorio neophodan fiskalni prostor za rešavanje

problema izazvanih krizom COVID-19 (smanjenje poreskih prihoda i povećana potrošnja), 16. juna 2020. privremeno su izmenjena sledeća fiskalna pravila:

- Fiskalni deficitu je privremeno dozvoljeno da dostigne 6,5 procenata BDP-a, sa onoga što je ranije iznosilo 2 procenta BDP-a; i
- Bankovni bilans je privremeno dozvoljeno da dostigne 3 procenta BDP-a, sa onoga što je ranije bilo 4,5 procenata BDP-a.

Iako najnovije budžetske projekcije predviđaju vraćanje fiskalnih pravila na nivoe prije pandemije 2023. godine, preliminarni podaci o realizaciji budžeta za 2021. pokazuju da su fiskalna pravila već ponovo uspostavljena i da se očekuje da će se održati 2022. (na osnovu istorijskih stopa izvršenja od kapitalni rashoda).

U skladu sa aktivnošću 1.1.1 Strateškog i operativnog plana Vlade, Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT) planira izradu Strategije za Reformu Upravljanja Javnim Finansijama 2022-2026, što je podstaklo niz radionica u organizaciji MFRT i uz podršku EU. Ove radionice imaju za cilj da diskutuju o pitanjima koja se odnose na UJF uopšte i o primeni Zakona o Upravljanju Javnim Finansijama i Odgovornosti (ZUJFO) na Kosovu. S tim u vezi, u toku je izrada koncept dokumenta koji će voditi strategiju i biće objavljen radi konsultacija sa spoljnim partnerima.

4.9.Održivost javnih finansija

Nakon ekonomskog pada od 5,3% u 2020. godini, oporavak koji je doživeo 2021. bio je brži nego što se očekivalo. Ovaj učinak, u kombinaciji sa formalizacijom, veće poverenje u institucije i visim uvoznim cenama, i, doveo je do veće naplate prihoda od očekivanog, što je omogućilo dopunu fiskalnih bafera u 2021. Shodno tome, primarni deficit prema fisklanom pravilu je se poboljšao sa približno – 5.4% u 2020. na -0,8% u 2021. godini, dok je nivo bankarskog bilansa porastao sa 3,5% na 4,0% BDP-a.

Nakon privremenog ublažavanja fiskalnih pravila limita deficita i bankarskog bilansa u 2020. (povećanje fiskalnog deficita sa 2% na 6,5% BDP-a i smanjenje donjeg nivoa salda banaka sa 4,5% na 3% BDP-a), nedavni stvarni podaci o izvršenju budžeta za 2021. već pokazuju ponovno uspostavljanje ovih pravila ranije nego što su vlasti očekivale.

4.9.1. Održivost duga

Odnos javnog duga prema BDP-u je u okviru stabilnih nivoa, ali sa trendom rasta vođen uglavnom projektima finansiranim od strane međunarodnih finansijskih institucija. Ipak, u 2020. godini, još jedan faktor koji je počeo da utiče na rast javnog duga je zbog dodatnog finansiranja usmerenog na rešavanje ekonomske krize izazvane COVID-19. Međutim, fiskalna pravila koja su na snazi koja ograničavaju nivoe javnog duga i nivo deficita su važno sidro za održavanje fiskalne stabilnosti na dugi rok.

Zakon o javnom dugu usvojen je 2010. godine, ograničavajući dug na 40% BDP-a, pri čemu svako spoljno zaduživanje podleže ratifikaciji parlamenta. Drugo fiskalno pravilo uvedeno je 2013. godine; i ograničava ukupan budžetski deficit na 2% BDP-a. U 2015. godini promenjeno je fiskalno pravilo uvođenjem investicione klauzule, koja uključuje finansiranje projekata za unapređenje infrastrukture i zadovoljavanje razvojnih potreba. Pored toga, u 2018. je ojačano pravilo povećanja plata, ograničavajući povećanje mase plata sa poslednjim raspoloživim godišnjim povećanjem nominalnog BDP-a.

Na kraju 2021. godine javni dug je dostigao 22,5% BDP-a, pri čemu je unutrašnji dug činio 14,6% BDP-a, a spoljni 7,5%.

Republika Kosovo je počela sa izdavanjem hartija od vrednosti u januaru 2012. Razvoj tržišta je bio veoma uspešan u pogledu interesovanja investitora i troškova zaduživanja. Kosovo je počelo da radi na produženju roka dospeća domaćeg duga kako bi se smanjio rizik od refinansiranja. Na toj liniji, Kosovo je od 2018. počelo da emituje desetogodišnje obveznice. Kosovo je 2021. godine uvelo „obveznice dijaspore“, koje imaju za cilj privlačenje kapitala iz inostranstva, ali stanovnici takođe imaju pravo na mogućnost ulaganja. U 2021. godini ukupan iznos emitovanja je 20 miliona evra, od čega je većina petogodišnjih obveznica, a ostatak trogodišnjih. Godišnju kamatnu stopu utvrđuje Vlada, pri čemu na petogodišnje obveznice dobijaju 2,2%, a na trogodišnje 1,2%.

S druge strane, međunarodni dug, koji čini oko 7,5% BDP-a na kraju 2021. godine, sastoji se uglavnom od koncesionih zajmova međunarodnih finansijskih institucija, kao što su EBRD i MMF.

Ključne pretpostavke analize održivosti duga

- Analiza održivosti duga (AOD) uzima u obzir makroekonomske prognoze rasta u srednjem roku. Predviđeno je da nominalni rast iznosi u proseku 9,6% za period 2022-2024, a zatim da fluktuiraju oko 4,5% u 2025-2035. Predviđeno je da će deficit, isključujući projekte finansirane od strane međunarodnih finansijskih institucija i projekte finansirane prihodima od privatizacije, ostati unutar granice deficita prema fiskalnom pravilu nakon 2022. godine, tokom perioda obuhvaćenog ovom analizom.
- Javni dug u analizi ne uključuje dug JP, već samo državni dug i garancije.
- U periodu analize, pretpostavlja se da će se kratkoročni dug smanjiti kako država povećava prosečnu amortizaciju hartija od vrednosti. Ministarstvo finansija, rada i transfera se nakon 2017. godine fokusiralo na produženje prosečnog roka dospeća i izdavanje instrumenata sa rokom dospeća od 5, 7 i 10 godina. Međunarodni dug međunarodnih finansijskih institucija odražava uslove ugovora o dugu za predviđeni period. Predviđeno je da se isplate iz investicione klauzule nastave do 2025. godine, dok se očekuje da će sredstva za likvidaciju biti finalizovana 2022. godine, uz doprinos od otprilike 21 milion evra.
- Održavanje bankarskog bilansa od 4,5% BDP-a se takođe razmatra u periodu nakon 2024. godine, iako ovaj nivo nije obavezan u godinama kada likvidacioni fondovi ne finansiraju nikakve kapitalne izdatke.
- Struktura duga je podeljena između komercijalnog duga, koncesionog duga i državnih hartija od vrednosti. Udeo svake vrste duga je dat na osnovu nekih pretpostavki Odeljenja za dug Ministarstva finansija, rada i transfera za četiri vremenska perioda 2022-2032; 2033-2043; 2044-2054; i 2055-2065, pri čemu se udeo komercijalnog duga povećava tokom godina s obzirom na to da će infrastrukturni projekti i razvojne potrebe biti postepeno zadovoljeni projektima koje finansiraju IFI. Ova analiza će se fokusirati na period do 2035. godine jer za ovaj period postoje detaljniji podaci u vezi sa amortizacijom projektnih kredita i performansama hartija od vrednosti.

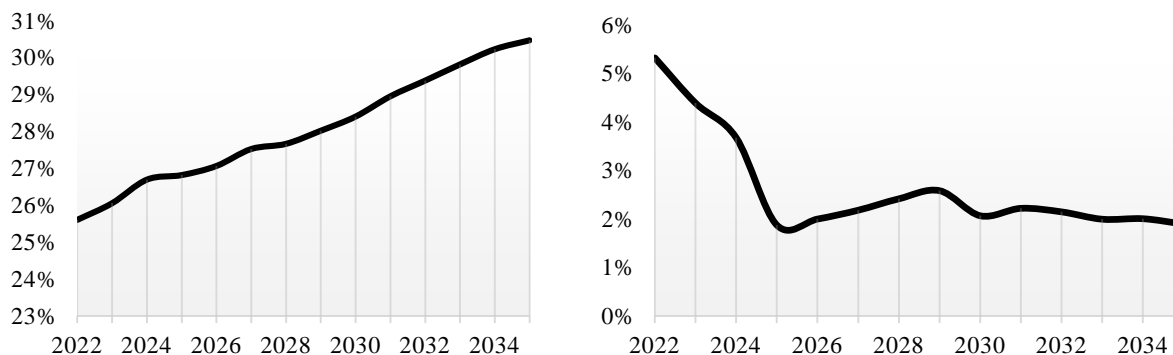
Osnovni scenario pokazuje da će stanje javnog duga biti stabilno. Odnos duga prema BDP-u pokazuje uzlazni trend tokom perioda i premašuje nivo od 30% BDP-a u 2034. U poređenju sa analizom duga u PER 2021-2023, očekuje se da će dugoročni nivoi duga rasti na nižim nivoima. U prošlogodišnjem AOD, predviđeno je da će povećanje javnog duga rasti brže zbog potcenjivanja prihoda za period 2021-2024. Dakle, u AOD za tekuću godinu javni dug koji prelazi 30% BDP-a je odložen za nekoliko godina.

Udeo rashoda za kamate u ukupnoj strukturi bilansa (deficita) ostaje nizak u prvih nekoliko godina – slično prošlogodišnjim projekcijama –; takođe, očekuje se da će potražnja za finansiranjem (uključujući finansiranje preko 2% deficita kroz investicionu klauzulu do 2025. godine) biti ista.

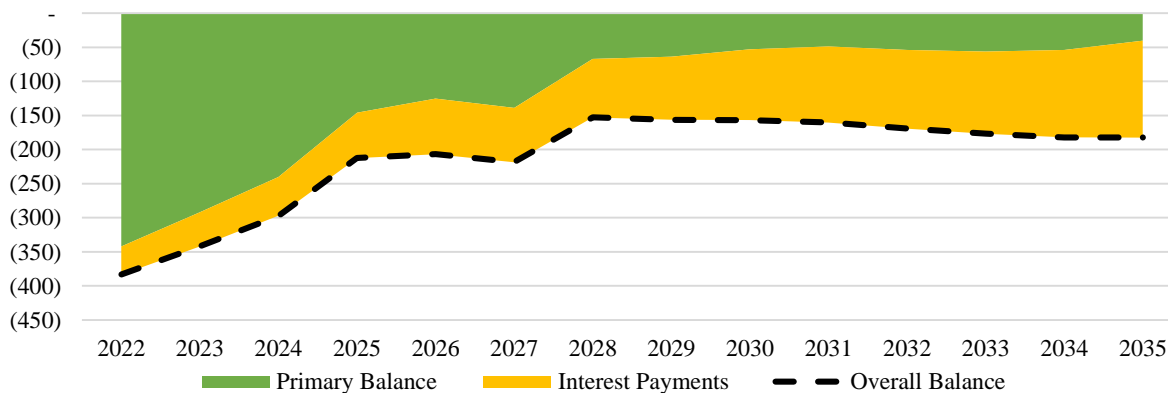
Međutim, sadašnje projekcije pokazuju da je doprinos primarnog bilansa (bez troškova kamata) ukupnoj potrebi za finansiranjem znatno manji od troškova servisiranja duga, tek nakon 2028. godine.

Potreba za finansiranjem ostaje ispod nivoa od 10% BDP-a, što je ispod praga od 10% BDP-a za privrede u razvoju u okviru AOD. Potreba za finansiranjem u 2022-2024. iznosi 3,8% BDP-a. Nedostatak investicija finansiranih iz likvidacionih fondova i postepeno smanjenje investicione klauzule postepeno su smanjili potrebu za finansiranjem kako bi se odrazio ukupni fiskalni deficit. Samo u 2022. godini projektovana je potreba za finansiranjem od 5.0 BDP-a, koji se postepeno stabilizuje nakon pandemijskog šoka.

Figure 19. Dug kao % BDP- Osnovni scenario **Figure 20. Potreba za finansiranjem kao % BDP-a – Osnovni scenario**

Figure 21. Ukupna struktura bilansa – osnovni scenario (mil Eur)

Alternativni scenario

Šokovi prema različitim scenarijima utiču na nivo duga kao procenat BDP-a, ali se očekuje da će potreba za finansiranjem biti na stabilnom nivou. Ovo je uglavnom zbog usaglašenosti sa fiskalnim pravilom za deficit od 2% u dva alternativna scenarija koji se pridržavaju pravilo.

Scenario 1 – Šok za rast BDP-a

Negativan šok na rast BDP-a od 2 p.p. u periodu 2025-2035. donosi odnos duga prema BDP-u na 30,8% na kraju perioda, odnosno povećanje od 1,67 procentnih poena u odnosu na osnovni scenario. Očekuje se da će pad negativnog šoka privredne aktivnosti kao rezultat ovog šoka imati negativan efekat na budžetske prihode. Međutim, pretpostavlja se da se u ovom scenariju poštuje fiskalno pravilo i da to služi kao tampon za nivo duga. Kao rezultat toga, redovni rashodi se smanjuju kako bi se prilagodio pad prihoda i kako bi se ispoštovalo fiskalno pravilo od 2% BDP

Scenario 2 – Šokovi za budžetske rashode

Šok za primarni bilans povećanjem potrošnje za 2% BDP-a u periodu 2025-2035. povećao bi odnos duga prema BDP-u na 53% na kraju 2035. Ovaj scenario je izgrađen na pretpostavci da fiskalna pravila nisu pridržavali tokom ovog perioda. Shodno tome, nivo duga označava značajno povećanje od oko 23,8 procentnih poena u poređenju sa nivoom duga projektovanom u osnovnom scenariju. Ovaj scenario naglašava važnost poštovanja fiskalnih pravila.

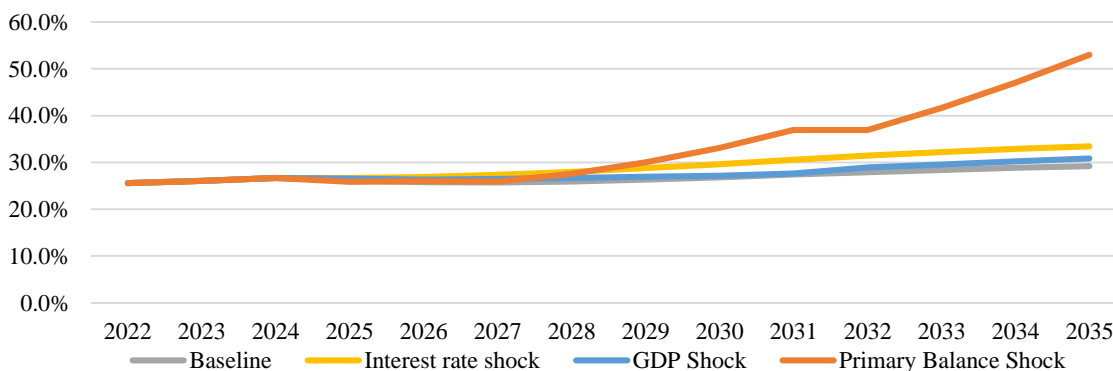
Scenario 3 – Šok u kamatnim stopama

Treći scenario predstavlja povećanje od 1 p.p. u kamatnim stopama na kredite (I komercijalne I konsesionarne). Međutim, rizici po nivo duga koji proizilaze iz kamata na javni dug su u „granicama podnošljivosti“ jer su regulisani strategijom duga i pravilom o fiskalnom deficitu. Više od šezdeset odsto ukupnog duga je po fiksnoj stopi, a udeo duga sa varijabilnom kamatom je relativno mali. Istovremeno, ako se poštuje fiskalno pravilo, uticaj povećanja od 1 p.p. po kamatnim stopama, u ukupnom stanju duga kao odnos prema BDP-u je zanemarljiv. Ukupan dug se ne menja značajno kao rezultat rasta kamatnih stopa. Međutim, pod pretpostavkom da je kamatni šok od 1 p.p. u scenariju nepoštovanja pravila budžetskog deficita, stanje duga bi značajno poraslo. Stanje duga u ovom scenariju na kraju 2035. godine predviđa se na 33,4% BDP-a, ili 4,3 procenta više od nivoa u osnovnom scenariju.

Na kraju, očekuje se da će se javni dug Kosova povećati, ali će ostati na stabilnim nivoima u osnovnom scenariju. Fiskalna pravila koja su na snazi, posebno ona koja ograničavaju deficit na 2% BDP-a, služe kao stabilizator nivoa duga. Takođe, predviđajući da se nakon srednjoročnog perioda ne očekuje finansiranje iz likvidacionih fondova, neophodno je imati veću kontrolu nad tekućim rashodima kako bi se sačuvao fiskalni prostor za kapitalne izdatke.

Sledeća slika rezimira diskusiju o osnovnoj liniji i tri alternativna scenarija u vezi sa dugoročnom dinamikom javnog duga na Kosovu.

Figure 22. Stanje duga prema osnovnom i alternativnom scenariju

KLAUZULA INVESTICIJA

Skupština je 2012. godine, u okviru Programa sa Međunarodnim Monetarnim Fondom (MMF), odobrila izmene ZUJFO, uključujući i usvajanje tzv. fiskalnog pravila. To, između ostalog, podrazumeva godišnje ograničenje maksimalnog fiskalnog deficita od 2% bruto domaćeg proizvoda (BDP), uprkos mogućnosti Vlade da obezbedi više finansiranja za kapitalne projekte od javnog značaja.

U međuvremenu, Vlada Kosova je identifikovala potrebu za dodatnim prostorom za finansiranje velikih kapitalnih projekata i 2015. godine su pokrenuti pregovori za treći program MMF-a, koji bi između ostalog omogućio opuštanje fiskalnog pravila. Drugim rečima, za velike kapitalne projekte od strateškog značaja, država bi bila u mogućnosti da se zadužuje iznad fiskalnog pravila od 2% na period od 10 godina, uz osnovni uslov da ne prelazi 30% ukupnog duga zemlje.

Vlada Kosova ostaje posvećena uključivanju kapitalnih projekata realizovanih kroz „klauzulu investicija“ u budžetski proces na uravnotežen način, nakon čega finansiranje ovih projekata bude zasnovano na analizi održivosti duga (dugoročno).

Važno je napomenuti da je pandemija Covid-19 značajno uticala na usporavanje realizacije projekata planiranih za 2020. Preduzete mere za upravljanje efektima pandemije na javno zdravlje, izazvale su usporavanje privredne aktivnosti, što je donelo brojne probleme većini preduzeća u zemlji i ranjivim grupama našeg društva. Kako bi se pozabavila ekonomskom štetom izazvanom pandemijom, Vlada Kosova je izradila plan za ekonomski oporavak, od kojih će se delovi svakog finansirati kroz klauzulu investicija.

Situacija koju je stvorila pandemija stvorila je i potrebu za dodatnim finansiranjem kako bi se upravljalo ekonomskom i zdravstvenom situacijom.

Projekti koji su uključeni u klauzulu investicija su ukratko opisani u nastavku:

1. Finansiranje dokapitalizacije Kosovskog Fonda za Kreditno Jemstvo– U cilju lakšeg pristupa finansiranju za preduzeća, deo programa za ekonomski oporavak od krize izazvane pandemijom covid-19, je i povećati kapital Kosovskog Fonda za Kreditno Jemstvo(KFKJ). sa 40 miliona evra kroz sporazum o finansiranju sa Evropskom Investicionom Bankom (EIB). Sporazum je potpisan i ratifikovan.

2. Fond za finansiranje javnog sektora za hitni odgovor nad COVID-19- Ovaj projekat je deo programa ekonomskog oporavka zdravstvenog sektora sa Razvojnou Bankom Saveta Evrope. Ukupna vrednost kredita je 35 miliona evra, dok kamatu subvencionise Razvojna Banka Saveta Evrope (CEB) do milion evra. Finansijski sporazum je ratifikovala Skupština Kosova i stupio je na snagu. Ovaj sporazum je izmenjen 2021 tako da uključuje dodatnih 25 miliona evra. Izmena je već na snazi i koristi se za finansiranje kupovine vakcina protiv COVID-19, kao i za druge troškove vezane za ovaj virus.

3. COVID-19 hitni projekat za Kosovo – Ovaj projekat je dogovoren i ratifikovan 2020. godine. Glavna svrha projekta je podrška Vladi Kosova u borbi protiv pandemije covid-19. Glavne komponente projekta odnose se na pokrivanje rashoda za socijalne transfere koji su se desili u 2020. godini, kao i komponentu medicinske opreme. Ukupan iznos osnovnog projekta je 46 miliona evra, kao i 2 miliona evra granta Svetske Banke. Dogovor amandmana na dodatno finansiranje potpisan 2021, povećao je cenu projekta za dodatnih 15 miliona evra. Deo nabavke medicinske opreme se obavlja dok nabavku medicinske opreme radi UNOPS. **4. Hitni zajam**

za likvidnost vitalne infrastrukture (VISP) – Usled pandemije COVID-19, pružaoci usluga vitalne infrastrukture u Republici Kosovo stalno su se suočavali sa gubicima prihoda. U nedostatku likvidnosti ili bilo kakve dodatne državne podrške, ova preduzeća su pod značajne poteškoćefinansirana. Da bi se izbegao ovaj rizik, Vlada Kosova je pregovarala o ovom sporazumu o hitnom zajmu za podršku vitalne infrastrukture sa Evropskom Bankom za Obnovu i Razvoj. Vrednost kredita je 30.000.000 evra sa rokom trajanja od 3 godine. Finansijski sporazum je ratifikovan krajem 2020. godine. Prva isplata od 10 miliona evra izvršena je u prvom tromesečju 2021. godine, dok se očekuje da će preostali deo biti isplaćen do kraja 2021. ili početkom 2022. godine u oblik podzajma.

5. Projekat jačanja finansijskog sektora - Institucija za implementaciju ovog projekta je Kosovski Fond za Kreditno Jemstvo (KFKJ), a cilj projekta je poboljšanje pristupa finansijama za mikro, mala i srednja preduzeća jačanjem finansijskih i tehničkih kapaciteta of KFKJ. Finansijski/pravni sporazum sa IDA/Svetskom Bankom je ratifikovala Skupština Kosova i u potpunosti isplaćena. Kao rezultat usvajanja zakona o ekonomskom oporavku, KFKJ može da pokrije više od 50% garancija za specifične investicije i da pokrije odgovarajuće naknade za preduzeća. Tehnička pomoć projekta kontinuirano radi sa KFKJ u cilju postizanja ciljeva postavljenih projektom.

6. Rehabilitacija železničke pruge 10 - Institucija za sprovođenje ovog projekta je javno preduzeće „Infrakos“ Priština. U početku, ukupni troškovi projekta procenjeni su na oko 194,5 miliona evra, pri čemu EBRD i EIB finansiraju polovinu, a Evropska Unija drugu polovinu ovog projekta. Potpisani su i ratifikovani finansijski sporazumi sa EBRD i EIB. Što se tiče doprinosa EU, prvi i drugi sporazumi o grantu su već potpisani i ratifikovani. Međutim, zadnji događajiočekuje se da će ukupna vrednost projekta biti revidirani. Kao projekat visokog prioriteta za EU, biće održan paritet sa međunarodnim finansijskim institucijama (EBRD i EIB) kako bi se tražila dodatna sredstva za ovaj projekat. Zahtev za grant će biti podnet VBIF-u paralelno. Građevinski radovi za fazu 1 počeli su početkom 2019. godine, dok se za fazu 2 počeli su 2021. godine. Početak izrade glavnog projekta za fazu 3 očekuje se 2021. godine. Prva isplata iz kredita i ugovor o donaciji realizovani su tokom 2019. godine, a zbog kašnjenja u implementaciji potpisana je izmjena ugovora o kreditu sa EIB u novembru 2020. godine, čime je rok dostupnosti kredita produžen do 2022. godine.

7. Rehabilitacija Ibar-Lepenac - Institucija za implementaciju ovog projekta je javno preduzeće "Ibar Lepenac" i procena ukupnih troškova je 25 miliona evra. Sporazum je ratifikovan između Republike Kosovo i Svetske banke. tokom 2017. a prva isplata je izvršena u januaru 2018. Do novembra 2021. isplaćeno je 21% ukupnog iznosa kredita Ministarstvo Privrede zajedno sa Svetskom Bankom trenutno restrukturira projekat.

8. Rehabilitacija regionalnih puteva - Nosilac ovog projekta je Ministarstvo za Infrastrukturu. Potpisan je i ratifikovan ugovor o finansiranju, a projekat je vredan 29 miliona evra uz finansiranje EBRD. Građevinski radovi su počeli u maju 2019. godine i svi ugovori su potpisani. Ugovor o produženju granta za dodatne konsultantske usluge za podršku jedinici za implementaciju projekta do iznosa od 450.000 evra potpisan je krajem 2020. godine.

9. Izgradnja autoputa N9 Priština - Peć (SEETO ruta 6 A) segment Kijev - Klina do Zahaća - Institucija za sprovođenje ovog projekta je Ministarstvo za Infrastrukturu. Vrednost projekta je 193 miliona evra. Ugovor o zajmu sa EBRD je potpisan 2017. godine, a sa EIB u drugoj polovini 2018. godine. U januaru 2019. godine potpisan je sporazum od 1 milion evra

između Republike Kosovo i EIB kao deo inicijative ERI za podršku tokom implementacije. Očekuje se da ćemo tokom ove godine dobiti grant od 100.000 evra od EBRD za finansiranje puteva i institucionalne studije. Završen je proces izbora rukovodioca radova i raspisan je tender za izvođenje radova. U 2021. godini, nakon zvaničnih nalaza revizije, obustavljen je zahtev za eksproprijaciju u vezi sa ovim segmentom i trenutno se nalazi kod specijalnog tužioca²⁴.

10. Konkurentnost i izvozna spremnost - Institucija koja sprovodi ovaj projekat je Ministarstvo Trgovine i Industrije (MTI). Projekat od 14,3 miliona evra finansira Svetska Banka, a prva isplata je izvršena u julu 2019. za realizaciju projekta. Uskoro se očekuje potpisivanje ugovora sa primaocima grantova i izrada tehničkih specifikacija za sistem e-inspekcije nakon usvajanja Zakona o inspekciji u Skupštini.

11. Projekat poljoprivrednog i ruralnog razvoja – Sporazum za ovaj projekat je potpisan između Republike Kosovo i Međunarodne Asocijacije za Razvoj – Svetske Banke tokom 2017. godine i sporazum je ratifikovan od strane parlamenta. Procenjena vrednost projekta je 20,8 miliona evra, a prva isplata je izvršena u martu 2019. Glavne aktivnosti u okviru komponente za prenos znanja u ruralni sektor su završene, programi grantova za ruralni i hortikulturni razvoj su u toku, a radovi na rehabilitaciji šeme za navodnjavanje Radoniki-Dukagjini se odvijaju prema rasporedu. Rok za završetak projekta je jun 2022.

12. Prečišćavanje otpadnih voda u Prištini (Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u regionu Prištine) - Ministarstvo Životne Sredine I Prostornog Planiranja I Infrastrukture je institucija koja sprovodi ovaj projekat. Finansiranje projekta je obezbeđeno kroz okvirni sporazum između Vlade Republike Kosovo i Vlade Republike Francuske, koji je ratifikovan tokom 2017. godine. Na osnovu sporazuma, projekat je vredan 86 miliona evra. Realizacija je počela u drugoj polovini 2020. godine, kada je raspisan tender za projektovanje I jošnerešen **13. Kosovska digitalna privreda (KODE)** - Ministarstvo za Ekonomski Razvoj je institucija koja sprovodi ovaj projekat. Procenjena vrednost projekta je 25 miliona dolara, a pravni/finansijski sporazum je potpisan 2018. godine sa IDA/Svetskom Bankom. Prva isplata je izvršena u novembru 2019. godine i do sada je isplaćeno 23,3% iznosa. Implementacija projekta se nastavlja normalnim tempom, nakon nekih odlaganja početkom 2021. zbog Covid-19.

14. Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Mitrovici – Regionalna kompanija za vodosnabdevanje Mitrovica je institucija koja sprovodi ovaj projekat. Projekat ocenjuju EBRD (kao glavna finansijska institucija) i EIB, koje će sufinansirati projekat, a biće podržan grantom Investicionog Okvira za Zapadni Balkan (VBIF). Potpisivanje sporazuma sa ovim institucijama su potpisane i poslate Skupštini na ratifikaciju, u 2021.

15. Projekat razvoja prečišćavanja otpadnih voda Gnjilana – Regionalna vodovodna kompanija Gnjilana je institucija za implementaciju ovog projekta, čija je vrednost procenjena na 23 miliona evra, a koji će finansirati EBRD i EIB. Finansijski sporazum od 10 miliona evra sa EBRD potpisan je u maju 2020. godine i ratifikovan u parlamentu 23. jula 2020. godine, dok je sporazum sa EIB od 11 miliona evra potpisan u maju 2020. godine i ratifikovan je krajem 2020. godine. Očekuje se da će početi sa primenom tokom 2022.

16. Projekat prečišćavanja otpadnih voda u Opštini Podujevo - Opština Podujevo je nosilac ovog projekta. Ugovor o kreditu u iznosu od 5,35 miliona evra potpisan je sa UniCredit Bank

²⁴ <https://mf.rks-gov.net/page.aspx?id=1,2,1117>

Austria AG, u ime Vlade Austrije, 2018. godine. Prva isplata za projekat izvršena je 2019. godine i do sada je isplaćeno 94% iznosai očekuje se da će biti završen do sredine 2022.

17. Izgradnja sistema vodosnabdevanja u opštini Uroševac - Opština Uroševac je institucija koja sprovodi ovaj projekat. Ugovor o kreditu u iznosu od 5,125 miliona evra potpisan je u novembru 2018. godine sa Raiffeisen Bank International, koja posluje u ime Vlade Austrije. Prva isplata za ovaj projekat izvršena je 2019. godine i do septembra 2021. godine isplaćeno je 95,8% iznosa.

18. Izgradnja šeme vodosnabdevanja u Opštini Istok - Opština Istok je nosilac ovog projekta, koji se finansira kroz kredit u iznosu od 5,094 miliona evra. Finansijski ugovor je potpisan u novembru 2018. godine sa UniCredit Bank Austria AG, koja deluje u ime Vlade Austrije. Prva isplata za ovaj projekat izvršena je 2019. godine i do sada je (septembar 2021.) isplaćeno 95% iznosa kredita.

19. Projekat prečišćavanja otpadnih voda u opštini Štimlje - Opština Štimlje je institucija za sprovođenje ovog projekta, koji se finansira kroz kredit u iznosu od 2,385 miliona evra. Finansijski ugovor je potpisan u novembru 2018. godine sa UniCredit Bank Austria AG, koja deluje u ime Vlade Austrije. Prva isplata za ovaj projekat izvršena je 2019. godine i do sada (septembar 2021.) je isplaćeno 72% iznosa kredita.

20. Izgradnja vodovoda u opštini Gračanica - Opština Gračanica je nosilac ovog projekta, koji se finansira kroz kredit u iznosu od 5,115 miliona evra. Finansijski ugovor je potpisan u novembru 2018. godine sa UniCredit Bank Austria AG, koja deluje u ime Vlade Austrije. Prva isplata za ovaj projekat izvršena je 2019. godine i do sada (septembar 2021.) je isplaćeno 95% iznosa kredita.

21. Projekat katastra nepokretnosti i prostorne infrastrukture (REGIP) - Institucija za sprovođenje ovog projekta je MŽSPPI/Agencija za Katastar Kosova. Finansijski sporazum sa IDA-om u iznosu od 14,6 miliona evra potpisan je u februaru 2019. Sporazum je ratifikovan u avgustu 2020. godine i do sada je isplaćeno 0,9% sredstava, dok se očekuje da će implementacija teći bržim tempom u 2022.

22. Projekat javnog prevoza, opština Priština – Javno preduzeće „Trafiku Urban“ u Prištini je institucija za implementaciju ovog projekta, čiji je ukupni trošak procenjen na 10 miliona evra. Projekat finansira EBRD i njegova implementacija je počela 2016. godine. Nakon završetka projekta, sada se otplaćuje kredit, sa 3,37 miliona evra otplaćenih do kraja 2021.

23. Okvirni sporazum o zajmu vezanoj pomoći sa Vladom Mađarske – Ovi projekti su trenutno u fazi revizije. Do 2022. godine biće završena ponovna evaluacija i posledično će biti doneta odluka o tome koji će projekti biti finansirani iz ovog kredita. Projekti u nastavku čine indikativnu listu, koji će biti predmet revizije

- **Zamena azbestno-cementnih cevi u opštini Đakovica** - Zamena vodovodnih cevi od azbestno-cementnog materijala, koje su postavljene pre 55 godina, u gradu Đakovica. Ovom investicijom biće ispunjena potreba za pružanjem podrške snabdevanju pijaćom/vodom iz česme u narednih 30 godina. Agencija za implementaciju je opština Đakovica. Projekat je odobren od strane Nacionalnog Komiteta za Investicije (NIC) i biće finansiran kroz Sporazum između Vlade Republike Kosova i Vlade Mađarske o uspostavljanju okvirnog

programa za finansijsku saradnju (Zakon br.05/L-153) . Pregovori o sporazumu o finansiranju podležu procedurama prema Zakonu br. 05/L-153.

- **Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Uroševac** - Ovaj projekat obuhvata projektovanje, izgradnju i održavanje sabirnih sistema (Postrojenje za tretman otpadnih voda) u opštini Uroševac. Ovaj projekat će biti implementiran od strane Opštine Uroševac. Projekat je odobren od strane Nacionalnog Komiteta za Investicije (NIC) za finansiranje kroz Sporazum između Vlade Republike Kosova i Vlade Mađarske o uspostavljanju okvirnog programa za finansijsku saradnju (Zakon br. 05/L-153). Pregovori o sporazumu o finansiranju podležu procedurama prema Zakonu br. 05/L-153.
- **Kanalizacijski sistem u Opštini Dečani** - Zona 1: Kanalizacijski sistem za sela Strelac. Zona 2: Kanalizacijski sistem za sela Dubovik i deo sela Isnić. Zona 3: Kanalizacija sela Lebushe, Isnik i Prapakan. Ovaj projekat će implementirati Opština Dečane. Projekat je odobren od strane Nacionalnog Komiteta za Investicije (NIC) za finansiranje kroz Sporazum između Vlade Republike Kosova i Vlade Mađarske o uspostavljanju okvirnog programa za finansijsku saradnju (Zakon br. 05/L-153). Pregovori o sporazumu o finansiranju podležu procedurama prema Zakonu br. 05/L-153.
- **Kaptaža za pijaću vodu u selu Verboc/Opština Glogovac** - Izgradnja kaptaže za pijaću vodu u selu Verboc, obezbediće pijaću vodu u opštini Glogovac. Ovaj projekat će realizovati Opština Glogovac. Projekat je odobren od strane Nacionalnog Komiteta za Investicije (NIC) za finansiranje kroz Sporazum između Vlade Republike Kosova i Vlade Mađarske o uspostavljanju okvirnog programa za finansijsku saradnju (Zakon br. 05/L-153). Pregovori o sporazumu o finansiranju podležu procedurama prema Zakonu br. 05/L-153.

24. Projekat izgradnje autoputa Besi-Merdare (Autoput mira) - Ovaj projekat finansiraju Evropska Banka za Obnovu i Razvoj i Evropska Investiciona Banka, sa ukupnim iznosom projekta oko 200 miliona evra. Projekat je deo Investicionog Plana za Zapadni Balkan koji je izradila EU, a do sada je dobio oko 45 miliona evra granta za investicije i tehničku pomoć. Projekat se kvalifikuje za 40% grant podrške, stoga je poslata prijava za podršku od 40%. Očekuje se da će Investicioni Okvir za Zapadni Balkan doneti odluku u narednim nedeljama. Očekuje se da će ugovori o finansiranju biti zaključeni 2022. godine.

25. Podsticanje i korišćenje mogućnosti za program bezbednosti vode (FLOWS) – To je projekat koji ima za cilj povećanje kapaciteta lokalnih vlasti da upravljaju i poboljšaju bezbednost vode u bazenu Morave e Bincina. Iznos projekta je 25,1 milion evra. Finansijski sporazum je potpisan u 2020, i je ratifikovan u Skupštini u 2022. Ministarstvo Finansija, Rada I Transfera zatražilo je podršku od Evropske Unije I Vlade Svajcarske da finansira deo tehničke pomoći predviđene projektom kako bi sredstva kredita bila više usmerena na kapitalne investicije.

26. Projekat reforme sistema socijalne pomoći na Kosovu – Ovaj projekat ima za cilj jačanje sistema pružanja socijalne zaštite i poboljšanje učinka sistema socijalne pomoći. Projekat će finansirati IDA/Svetska Banka sa ukupnim iznosom od 47 miliona evra, za koji je ugovor o finansiranju pregovaran i potpisan 2021. godine. Sporazum je potpisan, a očekuje se da bude ratifikovan. Većina sredstava zajma namenjena je budžetskoj liniji Subvencije i Transferi, međutim, predviđena su i ulaganja u sisteme što zavisi od dešavanja u Skupštini.

27. Projekat energetske efikasnosti za Prištinu i Prizren - Projekat ima za cilj razvoj pouzdanog i održivog programa energetske obnove u opštinskim javnim zgradama. Očekuje se da će projekat koštati 11 miliona evra, a finansiraće ga EBRD. Potpisivanje sporazuma između EBRD i Vlade Kosova očekuje se početkom 2022. Zajam će biti suvereni zajam, koji će biti prenet kao podzajam opštinama. Opštine će ovo predvideti kao kapitalnu investiciju za 2023. godinu, kada projekat bude pripremljen i kada može da počne implementacija.

28. Projekat socijalnog stanovanja – Projekat ima za cilj da obezbedi pristupačno i održivo stanovanje za određene kategorije građana. Projekat se razvija uz podršku UN-Habitata koji rade studiju izvodljivosti i koncept dokument za program. Očekuje se da će projekat koštati oko 50 miliona evra, a CEB će finansirati deo projekta, dok će modaliteti struktuiranja projekta i implementacije biti definisani studijom izvodljivosti. Očekuje se da će ugovor o finansiranju sa CEB-om biti pregovaran i potpisan u prvoj polovini 2022. godine.

29. Projekat solarnog daljinskog grejanja – Glavni cilj projekta je da doprinese efikasnom, pouzdanom i klimatski prihvatljivom snabdevanju toplotom domaćinstava, javnih institucija i preduzeća u Prištini. Projekat će finansirati KfV i EBRD, a očekuje se da će koštati oko 64 miliona evra, od kojih oko 26 milion euro su grantovi. Očekuje se da će sporazumi biti pregovarani i potpisani tokom 2022. godine.

5. REFORMSKIH MJERA 2022-2024

5.1. Ažuriranje tri glavnih prepreka o konkurenciji i povećanje sveobuhvatnih mera koje se odnose na reforme

a. Analiza glavnih prepreka

Ovaj odeljak izveštava o glavnim dešavanjima u vezi sa glavnim identifikovanim preprekama ekonomskom rastu od usvajanja i podnošenja Programa ekonomskih reformi 2021-2023, i kao takav predstavlja tri glavne prepreke konkurentnosti i inkluzivnom rastu, uključujući relevantne mere koje su identifikovane za njihovo rešavanje.

Tokom poslednje decenije, Kosovo je preteklo druge zemlje Zapadnog Balkana u smislu realnog BDP-a, beležeći prosečnu stopu od 4.3%. Međutim, širenje pandemije COVID-19 2020. dovelo je do smanjenja realnog BDP-a od 5.3% u 2020. Zemlja se sada oporavlja od ove recesije izazvane pandemijom; Predviđa se da će realni rast BDP-a procenjuje se na 9,7% u 2021. To je zbog većeg povratka poseta dijaspore od očekivanog, povratka poverenja potrošača i većeg potrošačkog kreditiranja.

Stopa nezaposlenosti na Kosovu je najviša u Evropi, 24.6%. Međutim, vredi napomenuti da je nezaposlenost poslednjih godina beležila postepeni pad. S druge strane, inflacija (merena indeksom potrošačkih cena) i javni dug (kao procenat BDP-a) su bili pod kontrolom, iako su u poslednje vreme ovi pokazatelji značajno porasli. Ovo se uglavnom pripisuje intervencijama preduzetim u cilju suočavanja sa situacijom koju je stvorila pandemija COVID-19.

Uprkos pozitivnom toku u pogledu prihoda, postoji zabrinutost oko održivosti modela rasta. Trenutni model rasta, vođen uglavnom privatnom potrošnjom, ulaganjima u javne infrastrukturne projekte sa niskim povratom, privatnim ulaganjima u aktivnosti kojima se ne može trgovati niske produktivnosti i donatorskom pomoći, dugoročno je neodrživ. Udarac COVID-a 19 potvrdio je potrebu za elastičnim oporavkom koji se bavi dugotrajnim strukturnim barijerama, ali je takođe pokazao važnu ulogu koju doznake igraju tokom ovog perioda.

Pored poslednjih ekonomskih dešavanja, Kosovo se suočava sa različitim strukturnim izazovima za konkurentnost i inkluzivni rast. Evropska komisija je, kroz svoju redovnu evaluaciju Programa ekonomskih reformi (PER), odnosno kroz nezavisnu analizu, identifikovala tri najvažnija izazova. Pored identifikovanja prepreka ekonomskom rastu i inkluzivnoj konkurentnosti, na osnovu specifične analize oblasti PER- i nedavnih dešavanja, glavne prepreke inkluzivnoj konkurentnosti i ekonomskom rastu identifikovane su u nastavku:

- ***Ključni izazov # 1: Promovisanje održivog zapošljavanja poboljšanjem kvaliteta obrazovanja i povezivanjem sa potrebama tržišta rada;***
- ***Ključni izazov # 2: Reorganizacija zdravstvenog sektora kako bi se pružile adekvatne i dostupne zdravstvene usluge svim građanima***
- ***Ključni izazov #3: Stvaranje uslova za održivo snabdevanje energijom***

Glavni izazov #1: Promovisanje održivog zapošljavanja kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja i povezivanje sa potrebama tržišta rada

Kosovo se suočava sa značajnim izazovima u sektoru obrazovanja zbog značajnih nedostataka u rezultatima učenja učenika i usaglašenosti obrazovnog sistema sa onim kako bi ovaj sistem mogao da bolje reaguje na tržište rada u poređenju sa regionalnim obrazovnim sistemima i uporedivim obrazovnim sistemima širom sveta. Naponi Kosova za poboljšanje kvaliteta rezultata u obrazovanju kako bi se bolje moglo da posluži ekonomskoj i društvenoj transformaciji, bili su izazvani izvorima reformskih napora, obezbeđivanjem efikasnosti u upravljanju finansijama obrazovanja, obezbeđivanje mehanizama odgovornosti i izgradnja kapaciteta profesionalne nastave i upravljanje kvalitetom i institucionalna koordinacija na svim nivoima obrazovnog sektora. Iako su se rashodi za obrazovanje povećali poslednjih godina, postoji stalna neusklađenost veština koja će se rešavati direktnim merama u narednom srednjoročnom periodu. U K1 2021. stopa nezaposlenosti među licima bez obrazovanja iznosila je 55,4% (muškarci 61,2%, žene 33,0%); 35,0% nezaposlenih među onima sa osnovnim obrazovanjem (muškaraca 34,7; žena 35,9%), 26,5% nezaposlenih u srednjem stručnom obrazovanju (muškarci 25%, žene 33,2%); srednja škola-gimnazija 27,5% (muškarci 24,4%, žene 35,3%) i 19,2% među onima sa visokim obrazovanjem (muškarci 15,8%, žene 23,7%).

Učešće radne snage na tržištu rada na Kosovu ostaje nisko. Kratkoročni i srednjoročni uticaj COVID-19 povećao je ranjivost radnih mesta i rizikuje produbljanje društveno-ekonomskih podela. Ekonomska i zdravstvena kriza koja okružuje COVID-19 povećava neizvesnost u pogledu zapošljavanja. Međutim, najnoviji dostupni podaci o tržištu rada koje je objavila Agencija za statistiku Kosova (ASK) pokazuju da je stopa zaposlenosti u prvom kvartalu 2021. godine zabeležila blagi napredak na godišnjem nivou i dostigla 29,3%. Učešće u radnoj snazi je poboljšano za 0,7 p.p. dostižući 39,5%. Dok je stopa nezaposlenosti porasla za 0,8 p.p. na godišnjem nivou dostižući 25,8%.

Stopa nezaposlenosti među mladima od 15-24 godine smanjena je sa 49,1% u 2020. na 48,6% u K1 2021. Oko 45,7% mladih uzrasta 15-19 godina bilo je dugotrajno nezaposleno (više od 12 meseci). Među mladim muškarcima nezaposlenost je 46,1%, dok je među ženama nezaposlenost 53,5%. Prema ARS K1 2021, procenat mladih u NEET kategoriji je bio 29,8% (u poređenju sa 33,6% u 2020.).

Neusklađenost veština sa potrebama tržišta rada ostaje glavna prepreka. Sa strane poslodavaca, oko 50% firmi navode da opšte obrazovanje ne priprema učenike na adekvatan način za radna mesta – bilo u smislu savremenih znanja ili mekih veština (Svetska Banka, 2019). Prema istraživanju STEP-a, 75% kompanija naišlo je na poteškoće u zapošljavanju menadžera, profesionalaca i tehničara.

Neprijavljeni rad ostaje hronična karakteristika tržišta rada time razotkrivajući radnike nizu rizika i negativno utiče na njihova prava, ometa poštenu konkurenciju i podriiva makroekonomsku stabilnost, javne finansije, socijalnu zaštitu i široku društvenu koheziju. Kosovo trenutno radi na stvaranju nacionalni registar/ baza podataka zaposlenih. Podaci Kancelarija za zapošljavanje govore o povećanju broja lica koja traže posao a koja su prijavljena u Kancelarijama za zapošljavanje (KZ), do čijeg povećanja su uticale mere hitnog paketa gde je jedan od kriterijuma za korišćenje mera bila registracija. kao nezaposlenih i lica koja traže posao u KZ.

Glavne strukturne prepreke: Neusklađenost veština sa potrebama tržišta rada je glavna prepreka, praćeno sa neformalno zapošljavanje gubitak budžetskih prihoda i jačanja prednosti kompanija koje posluju u sektoru neformalnih, javnih službi za zapošljavanje, nedovoljan budžet za proširenje i povećanje kvaliteta usluga zapošljavanja i stručnog osposobljavanja za tržište rada.

Mere reforme #1: Prilagođavanje stručnog obrazovanja i stručnog osposobljavanja za potrebe tržišta rada

Opis mere: Ova mera ima za cilj da dopuni sistem AAP formalnim kvalifikacijama i kvalifikacijama za celo životno učenje, uključujući Poznavanje prethodnog učenja (PPU) na osnovu zahteva tržišta rada, kako bi se povećala zaposlenost za ekonomski razvoj zemlje. Mera ima za cilj jačanje učenja na radnom mestu, jačanje kosovskog centra praktičnih preduzeća, stvaranje preduslova za primenu dualnog učenja, gde se to može postići, digitalizacija, savetovanje i karijerino vođenje, autonomija IAAP-a sa naglaskom na finansijsku komponentu i pregled zakonodavstva. Mera je u skladu sa Programom Vlade 2021-2025, Strateškim operativnim planom Vlade i politikama MONT-a, deo je NDS-a i biće u skladu sa novim Strateškim planom obrazovanja 2022-2026, deo je Strategije lokalnog ekonomskog razvoja, dok je sa SDG-om u korelaciji sa ciljem 4 pokazatelja 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 i 4b.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Definisane stručnih kvalifikacija prema potrebama tržišta rada i osiguranje kvaliteta u cilju implementacije dualnog učenja; (MONTI)
2. Identifikacija potreba za podizanjem stručnih resursa u OSO; (MONTI)
3. Izrada zakonodavstva za primenu dualnog učenja; (MONTI)
4. Standardizacija Stalnih Centara na nivou stručnih škola; (MONTI)
5. Izrada pravilnika Kosovskog centra za praktična preduzeća; (MONTI)
6. Studija izvodljivosti koja se odnosi na autonomiju IAAP-a, uključujući finansijsku komponentu; (MONTI)
7. Razvoj i pregled podzakonskih akata Nacionalnog organa za kvalifikacije i razvoj procesa akreditacije za institucije koje će sprovesti Priznavanje prethodnog učenja. (MONTI)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Izrada programa za realizaciju dualnog učenja nakon identifikacije sektora i preduzeća u skladu sa tržištem rada; (MONTI)
2. Razvoj programa obuke i obezbeđivanje obuka za podizanje stručnih resursa u IAAP; (MONTI)
3. Izrada potrebnih dokumenata za implementaciju dualnog učenja, standardizaciju Stalnih Centara i praktičnih preduzeća; (MONTI)
4. Definisane funkcija i uloga nadležnih institucija OSU u oblasti stručnog obrazovanja; (MONTI)
5. Definisane kriterijuma i parametara kojima se reguliše autonomija IAAP-a, uključujući finansijsku komponentu sa podzakonskim aktima i pratećim dokumentima koji regulišu ovu oblast; (MONTI)
6. Akreditacija institucija koje primenjuju Priznavanje Prethodnog Učenja. (MONTI)

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Izrada programa obuke i pružanje obuke za podizanje stručnih resursa u stručnom obrazovanju; (MONTI)
2. Funkcionisanje Stalnih Centara i Praktičnih Preduzeća prema standardima; (MONTI)
3. Podizanje kapaciteta institucija za Obrazovanje i stručno usavršavanje OSU za implementaciju dualnog učenja kroz obuku nastavnika i instruktora; (MONTI)
4. Izgradnja kapaciteta odgovornih institucija OSU (MONTI)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelji	Osnovna godina 2021	Cilj u 2023	Cilj u 2024
Implementacija programa dualnog učenja u IAAP (profili)	1	3	5
Programi izrađeni u saradnji sa tržištem rada za dualno učenje	1	3	6
Funkcionisanje Stalnih Centara	15	20	25

Ostvarivanje indikatora u ovoj meri je generalno u skladu sa Programom Vlade „Usklađivanje stručnog obrazovanja i obuke sa zahtevima tržišta rada“.

Očekivani uticaj na konkurentnost: Očekuje se da će implementacija dualnog sistema u oblasti stručnog obrazovanja povećati kompatibilnost razvoja veština sa potrebama privrede i povećati zaposlenost pripravnika u ustanovama za stručno obrazovanje i obuku. Autonomija IAAP-a takođe direktno utiče na konkurentnost u pružanju doživotnih usluga i obezbeđenju kvaliteta.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupni troškovi za implementaciju ove mere tokom 2022-2024. godine procenjuje se na 4,2 miliona evra. Od ovog iznosa 1,4 miliona evra je procenjen troškova za 2022. godinu, od čega će 104.410,00 evra biće finansirano iz budžeta Kosova, a ostatak od 1.295.590,00 evra iz drugih izvora (ALLED2, GIZ, LUX Development, EIE, OeAD, DVV). Za 2023. godinu, troškovi se procenjuje na 1,4 miliona evra, od čega se očekuje da će 110.174,00 evra biti finansirano iz budžeta Kosova i 1.289.826,00 evra iz drugih izvora (ALLED2, GIZ, LUKS Development, EIE, OeAD, DVV). Dok su procenjeni troškovi za 2024. godinu 1,4 miliona evra od čega će 125,070,00 evra biti finansirano iz budžeta Kosova, a ostatak od 1,274,930,00 evra iz drugih izvora (ALLED2, GIZ, LUX Development, EIE, OeAD, DVV).

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Usklađivanje veština sa potrebama tržišta rada, kao i donošenje podzakonskih akata koji regulišu ovu oblast, rezultiraće kvalifikovanim radnicima na osnovu potreba/zahteva preduzeća. Dakle, očekuje se rast zaposlenosti, posebno mladih.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Ne očekuje se da će mera imati uticaj na životnu sredinu.

Mogući rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planiranje ublaženih radnji
Kašnjenja u izradi i usvajanju zakona, funkcionalno osoblje, interni propisi kao i dalja izgradnja kapaciteta institucija OSU.	Srednje	Među institucionalna koordinacija i podrška sa stručnim osobljem i neophodnom stručnošću.
Neuspeh da se olakšaju administrativne procedure od strane centralnih i lokalnih institucija	Srednje	Obuka osoblja od strane lokalnih institucija i strateških partnera za vršenje novih odgovornosti
Neadekvatna raspodela budžeta na nivou IAAP	Visok	Specifikacija budžeta kao posebna kategorija za stručno obrazovanje u zakonu o budžetu.

Mera reforme #2: Povećanje i obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju kroz jačanje KOA profilom visokoškolskih ustanove

Opis mere: Mera proizilazi iz prošlogodišnjeg PRE-a i ima za cilj povećanje kvaliteta visokog obrazovanja poboljšanjem zakonodavstva i izgradnjom kapaciteta i mehanizama za osiguranje kvaliteta koje obezbeđuju visokoškolske ustanove (IVO). U pripremi su dva nacrt zakona koji će uticati na reformu celokupnog visokog obrazovanja na Kosovu, Nacrt Zakona o Visokom Obrazovanju i Kosovske Agencije za Akreditaciju. Nacrt zakona o KAA adresira sve preporuke ENQA, kao što su institucionalna i finansijska nezavisnost, uspostavljanje mehanizama za podizanje i praćenja kvaliteta u visokom obrazovanju itd. Nacrt Zakonom o visokom obrazovanju, između ostalog, biće usaglašeni, izrađeni i usvojeni podzakonski akti za IVO. Kosovska Agencija za Akreditaciju biće ojačana kroz izradu pravnih akata koji definišu njenu prirodu institucionalne odgovornosti i takođe garantuju njen nezavisni status. Nakon usvajanja zakona za ovu agenciju, KOA će proširiti svoju delatnost u oblasti obezbeđenja kvaliteta. To će u početku biti omogućeno povećanjem njenih nadležnosti i odgovornosti, što će biti omogućeno stupanjem na snagu Zakona o KOA. Shodno tome, KOA će započeti proces praćenja, kroz koji ceo da se obezbedi da VŠU kontinuirano ispunjavaju kriterijume i standarde kvaliteta. KOA će uspostaviti lokalne (interne) timove za praćenje čime će započeti novu fazu delegiranja odgovornosti svojim službenicima. Projekat STAND (Erazmus +) će podržati modernizaciju menadžmenta univerziteta kroz razvoj i funkcionisanje sistema menadžmenta. Mera se odnosi na ZKZH i biće uključen u Strateški Plan Obrazovanja 2022-2026, dok se sa SDG mera odnosi na cilj 4, pokazatelja 4.3, 4.4, 4.5 i 4b.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Usvajanje Nacrta zakona o visokom obrazovanju; (Skupština)
2. Usvajanje podzakonskih akata koji proizilaze iz Zakona o KOA; (MONTI)
3. Restrukturiranje KOA u skladu sa novim Zakonom o KOA; (MONTI / KOA)
4. Izrada pravilnika za uključivanje studenata u procese za osiguranje kvaliteta; (MONTI / AOA)
5. Jačanje kapaciteta KOA kroz zapošljavanje 15 novih službenika; (/ MONTI- KOA);
6. Pregled standarda na nivou bačelor i master radi promovisanja osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju. (MONTI / KOA)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Usklađivanje statuta VŠU sa novim zakonom o visokom obrazovanju; (MONTI)
2. Usvajanje podzakonskih akata na osnovu nacrt zakona o visokom obrazovanju (MONTI)
3. Izrada posebnih standarda za sve VŠU za programe Inženjerstva, primenjenih nauka, umetnosti i medicine; (MONTI / KOA)
4. Uspostavljanje nacionalne baze podataka o zapošljavanju; (MFRT)
5. Jačanje kapaciteta KAA kroz zapošljavanje 8 novih službenika; (AKA / MONTI)
6. Razvoj i funkcionisanje sistema za upravljanje Univerzitetima; (Erazmus + STAND projekat)

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Usklađivanje podzakonskih akata na osnovu predloga zakona o visokom obrazovanju; (MONTI)
2. Pregled standarda u skladu sa Evropskim standardima i smernicama; (ESG 2015). (MONTI / KAA)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelji	Osnovna godina 2021	Cilj u 2022	Cilj u 2023
Izgradnja kapaciteta KAA (regrutovanje službenika za trenutno upražnjena radna mesta,)	9	24	32

Očekivani uticaj na konkurentnost: Očekuje se da će izgradnja kapaciteta i obezbeđivanje autonomije Kosovske Agencije za Akreditaciju instalirati primenu evropskih praksi za osiguranje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja. U međuvremenu, očekuje se da podrška od MONTI u procesu ponovnog pregleda programa u oblasti visokog obrazovanja u skladu sa zahtevima tržište, očekuje se da će odgovori na popunjavanju praznine između potrebnih veština i osoblja koje trenutno proizvodi sistem visokog obrazovanja. Očekivani uticaj na konkurentnost se očekuje kroz: smanjenje stope nezaposlenosti, poboljšanjem konkurentnosti privatnog sektora na osnovu stvaranja relevantnih veština od strane sektora za obrazovanje sektora.

Procena troškova aktivnosti i izvor finansiranja: Procena troškova aktivnosti i izvor finansiranja: Ukupni troškovi za realizaciju ove mere tokom 2022-2024 godine iz kategorije plata kao i kategorije roba i usluga procenjuje se na 683.155,00 evra. Ukupna vrednost za 2022. godinu je 343.121,00 evra, od čega će 107.121,00 evra biti finansirano iz budžeta Kosova, a 236.000,00 evra od donatora. Za 2023. godinu ukupna vrednost je 325.034,00 evra, od čega će 163.034,00 evra biti finansirano iz budžeta Kosova, a 162.000,00 evra. finansiraće donatori. Ukupna vrednost za 2024. godinu je 15.000 evra koje će se finansirati od strane donatora.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Mera ima za cilj poboljšanje kvaliteta visokog obrazovanja. Obezbeđuje produbljivanje reforme visokog obrazovanja unapređenjem standarda kvaliteta visokoškolskih programa i povećanjem usklađenosti sa potrebama tržišta rada i privrede. Kroz proces praćenja i naknadne procedure, predviđeno je praćenja VŠU u cilju promovisanja povezanosti obrazovnog sistema sa tržištem rada i povećati kvalitet u obrazovanju.

Stoga se očekuje da će uticaj biti značajan, posebno u pogledu rasta zaposlenosti s obzirom da je neusklađenost veština sa tržištem rada gde je identifikovano kao ključni faktor u održavanju strukturne nezaposlenosti. Obrazovanje je ključni faktor u pronalaženju jednog radnog mesta. Dalje imajući u vidu demografsku strukturu na Kosovu, očekuje se da će reforma posebno uticati na obrazovanje mladih ljudi, kod kojih je nezaposlenost na alarmantnoj stopi od preko 55% za starosnu grupu od 15 do 24 godine. Ova mera će takođe doprineti rodnoj ravnopravnosti, jer se više programa visokog obrazovanja može i biće identifikovano, kroz njihovo prilagođavanje potrebama žena na tržištu rada.

Očekivani uticaj na okolinu: Ova mera je neutralna prema uticaju na okolinu.

Mogući rizici:

Rizik	Verovatnoću	Planirane radnje ublažavanja
Ne sprovođenje standarda kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja	Niža	Usvajanje Zakona o KAA i kompletiranje osoblja KAA za potpuno i efektivno vršenje odgovornosti.

Otpor od VOU u pogledu prilagođavanja programa visokog obrazovanja u skladu sa zahtevima privrede	Visoka	Dopuna odgovarajućih analiza radi identifikacije profila visokog obrazovanja koji su nedovoljni ili koje treba ponovo prilagoditi. Uspostavljanje institucionalnih kanala dijaloga i saradnje sa VOU u pogledu koraka za postepeno unapređenje usklađenosti programa u visokom obrazovanju sa zahtevima tržišta rada.
---	--------	---

Mere reforme #3: Povećanje zaposlenosti, smanjenje neaktivnosti, formalizovane, razvijanje profesionalnih veština, unapređenje i proširenje javnih službi za zapošljavanje i stručno usavršavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada sa posebnim naglaskom na ugrožene grupe.

Opis mera: Primarni fokus mera je zapošljavanje, mera ima za cilj smanjenje neaktivnosti, povećanje profesionalnih veština radne snage, sa posebnim naglaskom na jačanje uloge žena i mladih, usmerena na dugotrajno nezaposlene i druge ugrožene grupe. Mera se takođe sastoji od poboljšanja javnih usluga zapošljavanja i stručnog osposobljavanja kroz reviziju politika zapošljavanja u cilju povećanja efikasnosti aktivnih mera tržište rada i pilot programa stručno za osposobljavanja preko privatnih pružaoca usluga i otvaranja novih profila nastavnih planova i programa u skladu sa zahtevima tržišta rada. Dalje, mera ima za cilj da revidira politike zapošljavanja i stručnog osposobljavanja. Mera se zasniva na nekoliko strateških dokumenata, kao što su Program Vlade, Paket Ekonomskog Oporavka, Nacionalna Strategija za Razvoj, Sektorska Strategija za socijalno staranje i zapošljavanje, ERA II i NPISAA. Mera je formulisana kao odgovor na zahteve tržišta rada, posledice COVID-a, ograničene kapacitete javnih službi za zapošljavanje, stručnu obuku i neusklađenost radnih veština sa zahtevima tržišta rada.

Mera se sastoji ne samo kao odgovor na izazove zbog COVID, već i u nastavku reforme javnih službi za zapošljavanje u cilju proširenja i pružanja javnih službi za zapošljavanje i stručnog osposobljavanja, kroz to ima za cilj pružanje kvantitativnih i kvalitativnih usluga za radnu snagu kao što su: savetovanje pri zapošljavanju, coaching i orijentisanje u karijeri, otvaranje novih profila, validnost i ponovna validnost profila, profesionalnih standarda, nastavnih planova i programa i paketa učenja.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Izrada i davanje saglasnosti Plana za sprovođenje Garantne šeme za mlade;
2. Proširenje aktivnih mera za Tržište rada za dugotrajno nezaposlene, mlade, žene, osobe sa invaliditetom;
3. Izrada i davanje saglasnosti na nacrt dokumenat za regulisanje oblasti za pružanje usluga i mera zapošljavanja;
4. Izrada strategije zapošljavanja;
5. Izrada Priručnika za kategorizaciju lica koja traže posao i pružanje usluga po kategorijama javnih službi za zapošljavanje
6. Razmatranje i izrada 4 nastavna plana i programa, nastavnih paketa po standardima profesije, izdavanje udžbenika za 4 kvalifikacije i validnost 4 profila stručne obuke;
7. Otvaranje profila u CSO za stručno osposobljavanje na osnovu zahteva tržišta rada;
8. Pilotiranje putem spoljnog podgovaranja za najmanje dva deficitarna profila stručne obuke;
9. Unapređenje standarda za klasifikaciju profesija za Kosovo i integrisanje profesija sa veštinama / kompetencijama i kvalifikacijama;
10. Izvodljivost za Barometar Tržišta Rada;
11. Izvodljivost za kvalitet usluga zapošljavanja i stručnog osposobljavanja kroz razvoj sistema praćenja i evaluacije;

12. Usvajanje Nacrt Zakona o Radu;
13. Izrada koncepta registra zaposlenih, institucija domaćin;
14. Izrada kampanje podizanja svesti o inovacijama koje proizilaze iz Nacrta Zakona o Radu u kontekstu rešavanja problema ne prijavljenog rada.

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Implementacija šeme garancije za mlade;
2. Proširenje aktivnih mera tržišta rada za dugotrajno nezaposlene, mladih, žena, lica sa invaliditetom;
3. Izrada i usvajanje zakona kojim se uređuje pružanje usluga zapošljavanja i aktivne mere tržišta rada;
4. Izrada i usvajanje podzakonskih akata o politici zapošljavanja i stručnog osposobljavanja;
5. Ponovni pregled i izrada 5 nastavnih planova i programa, nastavnih paketa po standardima profesije, izdavanje udžbenika za 5 kvalifikacija i potvrđivanje 5 profila stručnog osposobljavanja;
6. Otvaranje profila u CSO za stručno osposobljavanje na osnovu zahteva tržišta rada;
7. Spoljno podgovaranje nakon pilot programa za najmanje dva deficitarna profila za stručno osposobljavanje;
8. Unapređenje i razvoj Barometra Tržišta Rada sa novim modulima kao što su sektorske veštine, profesionalne veštine/kompetencije i kvalifikacije, praznine sadašnjih i budućih veština.

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Izrada i usvajanje podzakonskih akata o politici zapošljavanja i stručnog osposobljavanja;
2. Ponovno razmatranje i izrada 6 nastavnih planova i programa, nastavnih paketa zasnovanih na standardima profesije, izdavanje udžbenika za 6 kvalifikacija i potvrđivanje 6 profila za stručno osposobljavanje;
3. Otvaranje profila u CSO za stručno osposobljavanje na osnovu zahteva tržišta rada;
4. Spoljno podgovaranje za najmanje dva deficitarna profila stručne obuke.

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina	Cilj u 2023	Cilj u 2024
% mladih koji imaju koristi od učešća u aktivnim merama tržišta rada od ukupnog broja MONT ponuđenih u kalendarskoj godini.	34%	36%	38%
% žena koje imaju koristi od učešća u aktivnim merama tržišta rada od ukupnog broja MONT obezbeđenih u kalendarskoj godini.	34%	36%	38%
% mladih u Tržište Rada od 15 do 24 godina	31.7%	30.7%	29.7%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Očekuje se da će jačanje kapaciteta javnih službi za zapošljavanje i stručno osposobljavanje imati pozitivne efekte na povećanje konkurentnosti kroz poboljšanje kvaliteta usluga i veština tražilaca posla. Očekuje se da će ta mera povećati konkurentnost poboljšanjem službi za zapošljavanje i za stručno osposobljavanje.

Procena troškova aktivnosti i izvora finansiranja: Ukupni troškovi za sprovođenje ove mere procenjeni su na 95.791.727,00 evra za 3 godine, gde će u 2022. godini iznositi 32.081.149,00 evra, za 2023. biće 31.852.789,00 evra i 31.857.789,00 evra za 2024. Od ukupnog iznosa, 398.360,00 evra ALLED, a ostalo će se finansirati od strane GIZ-a od strane Lux Development, dok preostali deo od Budžeta Kosova.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Ova mera ima za cilj da unapredi efikasnost javnih službi za zapošljavanje i stručno osposobljavanje zasnovane na izgradnji kapaciteta u skladu sa procesom institucionalne revizije i boljeg ciljanja MONT na dugotrajno nezaposlene, određenih grupa, sa fokusom na mlade, na žene i lica sa invaliditetom i ostalim ugroženim grupama. Mera takođe ima za cilj da stvori veštine u deficitarnim profilima tako što će početi da se primenjuje model podgovaranja programa stručnog osposobljavanja od privatnih pružalaca usluga. Sve u svemu, očekuje se da će ova mera zajedno sa AMTR za mlade smanjiti visok procenat nezaposlenosti među mladima od 15 do 24 godine. Mera takođe ima za cilj da poveća afirmativne radnje usmerene na ljude iz ruralnih područja, sa ciljem smanjenja nejednakosti u društvu.

Očekivani uticaj na okolinu: Mera će biti neutralna prema okolini.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirane radnje ublažavanja
Primena Stručnog osposobljavanja planirane za narednu godinu zavisi od epidemiološke situacije Covid-19.	Visok	Mere koje je Vlada preduzima za prevazilaženje prepreka koje proističu iz epidemiološke situacije Covid-19.
Smanjenje osoblja APRK-a zbog penzionisanja.	Srednje	Da se popuni novim kadrovima, u bilo kojoj kancelariji za zapošljavanje gde postoji potreba i digitalizacija usluga koje pruža ARRK.

Glavni izazov #2: Reorganizacija zdravstvenog sektora u cilju pružanja adekvatnih i dostupnih zdravstvenih usluga svim građanima

Kosovski zdravstveni sistem suočava se sa ozbiljnim izazovima, kako u pogledu potrebe za investicijama i infrastrukturu, tako i u smislu fokusiranja na prevenciju bolesti, a ne na lečenje. Kosovo je stagniralo u posedovanju sveobuhvatnog informacionog sistema za zdravstvo. Kosovo ima najniži očekivani životni vek u regionu, samo 73 godine, u poređenju sa prosekom od 77 godina u regionu, i 81 u zemljama EU 27. Sve u svemu, rezultati zdravstvene zaštite za celu populaciju, a posebno za decu, nisu dobri.

Rashodi za zdravstvenu zaštitu iznose 2,83% BDP-a, niže od većine zemalja u regionu i pokrivaju samo 40% godišnjih potreba javnog zdravstva. Ulaganje u ljudski kapital u zdravstvenom sektoru i borba protiv odliva mozgova su ključni u sprečavanju kolapsa zdravstvenog sistema zbog nedostatka medicinskih stručnjaka.

Dok je sistem zdravstvene zaštite javan, pristup zdravstvenoj zaštiti pokazuje nejednakosti na Kosovu. Bez javno dostupnog zdravstvenog osiguranja i sa samo 6,8% privatno osiguranog

stanovništva, građani snose oko 40% ukupnih troškova zdravstvene zaštite u poređenju sa prosečnih 13% u zemljama OECD-a.

Domovi primarne zdravstvene zaštite imaju za cilj da leče 80-90% prisutnih problema, dok istovremeno igraju ulogu čuvara drugih nivoa zaštite. Sekundarna nega se nudi putem uputa, osim hitnih slučajeva, uglavnom u šest bolnica u šest regiona, osim u Prištini. Sve u svemu, iskorišćenost bolničkih kapaciteta na Kosovu je manja od 60% što sugeriše da možda ima previše bolnica u zemlji s obzirom na nedostatak medicinskog osoblja. Ovo sugeriše da postoji nedostatak medicinskih stručnjaka, s obzirom na visoku stopu migracije mladih, posebno lekara i drugih medicinskih stručnjaka. Ovaj kontinuirani trend ima potencijal da ima velike reperkusije u budućnosti, nakon penzionisanja sadašnjih medicinskih stručnjaka.

Štaviše, spoljni faktori, posebno zagađenje vazduha, imaju ozbiljne implikacije na zdravstvene ishode na Kosovu. Izveštava se da nivoi koncentracija PM_{2,5} na Kosovu padaju značajno iznad vrednosti smernica SZO, sa urbanim oblastima koje ga premašuju za faktor 3–4, posebno tokom visokih zimskih špica kada neefikasno grejanje značajno doprinosi AAP.

Strukturne prepreke: 18% stanovništva nema pristup zdravstvenim uslugama, nedovoljno finansiranje zdravstvenog sektora ne može da reši problem pristupa za ove kategorije stanovništva, ne sprovođenje zakona o zdravstvenom osiguranju i ne sprovođenje zakona o zdravstvenom osiguranju. Trenutni nivo sredstava nastaviće se sa nedostatkom poboljšane finansijske zaštite što će produbiti barijere u pristupu ugroženim grupama, slab pristup zdravstvenim uslugama i nemogućnost porodica da priušte troškove ovih usluga porodičnim budžetom.

Mera reforme #4: Poboljšanja zdravstvenih usluga

Opis mere: Mera će uopšteno biti ponovljena iz prethodnih godina jer aktivnosti na uspostavljanju održivog sistema finansiranja nisu sprovedene u nedostatku neophodnih promena zakonskog okvira i administrativnih kapaciteta za pokretanje obaveznog zdravstvenog osiguranja, kao što je neproširenje zdravstvenog informacionog sistema za koji se očekuje da prođe proces evaluacije finansijskim sredstvima kreditiranja od Svetske banke. Predložena mera je jedna od najvažnijih prioriteta u zdravstvenom sistemu izmena Zakona o zdravstvenom osiguranju i jačanje ljudskih i infrastrukturnih kapaciteta u Fondu zdravstvenog osiguranja, kao uslovi za početak naplate doprinosa. Ovaj proces će se odvijati istovremeno sa završetkom zdravstvenog informacionog sistema. Takođe, u tu svrhu biće doneti podzakonski akti za sprovođenje oslobađanja od plaćanja doprinosa, participacije i su finansiranja zdravstvenih usluga, vanbolničke šeme lekova, ugovaranja apoteka i lečenja van javnih zdravstvenih ustanova. završeno. Ova mera ima za cilj da obezbedi jednak pristup zdravstvenim uslugama za sve građane.

Mera je u potpunosti u skladu sa Strategijom zdravstvenog sektora 2017-2021 i njenim strateškim ciljevima. Mera je takođe u skladu sa Programom Vlade 2021-2025 i obavezama koje proizilaze iz evropske agende uključujući Nacionalni program za implementaciju MSP i ERA.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu

1. Izmene i dopuna Zakona o zdravstvenom osiguranju;
2. Izrada Administrativnog uputstva za šemu ambulantnih lekova
3. Studija izvodljivosti za SZZ;
4. Izrada Administrativnog Uputstva za ugovaranje sa apotekama
5. Izmene Administrativnog uputstva za lečenje van javnih zdravstvenih ustanova

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu

1. Sastavljanje liste i cenovnika za zdravstvene usluge;
2. Izrada Administrativnog Uputstva za sprovođenje oslobađanja od plaćanja doprinosa i participacije za zdravstvene usluge
3. Početak sprovođenja Testa siromaštva socijalnih kategorija, za oslobađanje od plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje;
4. Jačanje administrativnih kapaciteta Fonda zdravstvenog osiguranja zapošljavanjem oko **48** službenika;

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu

1. Šema kompenzacije za lekove van bolnica;

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelji	Osnovna godina 2021	Cilj u 2023.	Cilj u 2024.
Doprinos prikupljen od svih zaposlenih u javnim ustanovama	0%	0%	100%
Prikupljeni doprinosi za obavezno zdravstveno osiguranje u privatnom sektoru	0%	0%	65%
Građani koji iz ekonomskih razloga nemaju pristup osnovnim zdravstvenim uslugama	18%	12%	< 5%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Implementacijom mere smanjiće se nejednakosti u zdravstvu, obezbediti jednak pristup i ekonomski rast i razvoj. Mera će poboljšati zdravstvene pokazatelje i obezbediti finansijsku zaštitu od osiromašenja zbog visokih troškova zdravstvene zaštite.

Procenjena cena aktivnosti i izvor finansiranja: Očekuje se da će ukupni procenjeni troškovi za sprovođenje ove mere (2022-2024) biti oko 91,389,400 €. Izvor finansiranja aktivnosti za 2022. i 2023. godinu je iz budžeta Kosova i kredita Svetske banke. Dok budžet za 2024. uključuje 300.000 evra za šemu kompenzacije za lek. U 2022. godini iz budžeta Kosova je 25.000 €, a 500.000 € iz kredita Svetske banke. U 2023. godini se procenjuje na 264.400 € iz budžeta Kosova i 300.000 € iz kredita Svetske banke.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Sve u svemu, očekuje se da će mera imati pozitivan uticaj na socijalno blagostanje, kao i na poboljšanje performansi tržišta rada i konkurentnosti. Ova mera će uticati na sveobuhvatan pristup kroz obuhvat usluga sa liste zdravstvenih usluga za sve kategorije, socijalne i polne, po pristupačnoj ceni. Poboljšanja zdravlja takođe utiče na unapređenje socijalnih ishodi posebno za marginalizovane grupe, kao i za lica sa posebnim potrebama, manjine i žene.

Očekivani uticaj na okolinu: Ova mera nema uticaj na okolinu

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirane radnje ublažavanja
Moguća kašnjenja u donošenju izmene i dopune Zakona o	Srednje	Blagovremeno potpisivanje programa i objavljivanje poziva za blagovremenu primenu

Zdravstvenom Osiguranju i podzakonskih akata.		kao i usvajanje zakona koji će regulisati mnoga pitanja od značaja za sektor;
Nemogućnost zapošljavanja osoblja u fondu zdravstvenog osiguranja zbog restriktivnih mera MFRT	Visoko	Određivanje mera za zapošljavanje kadrova u fondu zdravstvenog osiguranja.

Glavni izazov #3: Stvaranje uslova za održivo snabdevanje energijom

Potrošnja energije na Kosovu u velikoj meri zavisi od fosilnih goriva, kapacitet proizvodnje električne energije je uglavnom iz elektrana na uglj, koje čine oko 94,5% domaće proizvodnje, dok je ostatak snabdevanja od 5,5% zasnovan na BRE, koji se sastoji od hidroenergije, postrojenja, vetrenjače i foto naponski paneli. Lokalna proizvodnja nije dovoljna da pokrije maksimalno opterećenja u elektroenergetskom sistemu Kosova, tako da se deo nacionalne potražnje za električnom energijom zasniva na uvozu. Kako se zemlje u Evropi suočavaju sa rastućim cenama gasa i električne energije, pogoršalo se i Kosovo gde su zbog niske domaće proizvodnje, tehničkih kvarova i hladnog vremena prinuđene odgovorne vlasti da uvoze mnogo više energije nego što je uobičajeno. Sve u svemu, dugotrajna potreba za ulaganjem u proizvodne kapacitete, posebno u obnovljive izvore energije, nije imala odgovarajuću viziju.

Tržište električne energije na Kosovu započelo je postepenu liberalizaciju u 2017. godini uputstvima za liberalizaciju tržišta električne energije na Kosovu od strane UREE-a. Tržište električne energije na veliko se suočava sa nedostatkom tržišta jedan dan pre, nedostatkom dovoljno aktivnih snabdevača, nedostatkom pune primene smernica za liberalizaciju tržišta i obavezama koje proizilaze iz Ugovora o veleprodaji između KEK-a i KESCO / KEDS-a. Potrošači koji proizvode električnu energiju imaju ograničenja u pogledu sopstvenih proizvodnih kapaciteta i nivoa napona na koji se mogu priključiti. Pogodene potrošače trenutno podržava šema direktnog plaćanja za pokrivanje dela troškova energije. Kosovo i dalje nema pristup nekim opštinama na severu Kosova. Tržište energije se takođe suočava sa izazovom deregulacije maloprodajnih cena, gde je i dalje izazov unakrsno subvencionisanje potrošača različitih kategorija i niske cene koje ne odražavaju troškove proizvodnje energije. Kompanije za proizvodnju električne energije iz BRE koje su investirale preko FiT šeme garantovale su prodaju proizvedene električne energije za period od 10-12 godina po fiksnim cenama.

Tehnički gubici u distributivnoj mreži električne energije u 2020. godini iznosili su 12,56% potražnje u distribuciji, dok je neovlašćena potrošnja energije činila 12,84% potražnje u distribuciji, od čega nefakturisana energija u četiri severne opštine Kosova čini 6,8% (335 GVh). U infrastrukturi, nedovoljno i nepouzdana snabdevanje električnom energijom i dalje predstavlja obavezno ograničenje, iako je postignut napredak u oblasti integracije regionalnog tržišta, gde cela Albanska energetska berza (ALPEKS) ima svoju filijalu na Kosovu. Na Kosovu, 60% ukupne potrošnje električne energije čine zgrade, za koje se takođe smatra da imaju najveći potencijal za smanjenje potrošnje energije. Energetski učinak u zgradama može se poboljšati ako su tri osnovna pravna instrumenta kao što su revizija, evaluacija i sertifikacija blisko povezana. Iako postoji nekoliko inicijativa ka procesu poboljšanja energetske efikasnosti u zgradama, sertifikacija i kvalifikacija i dalje predstavljaju izazov, kako za postojeće tako i za nove zgrade. **Strukturirane smetnje:** - nedostatak investicija za povećanje fleksibilnosti Sistema; niska raznolikost izvora energije; tehnički i komercijalni gubici u distributivnom sistemu električne energije; neefikasna upotreba energije, posebno u stambenom sektoru; prelazak sa šema podrške na konkurentne šeme

za BRE; puna implementacija vodiča za liberalizaciju tržišta; ne reflektovanje troškova u cenama električne energije; ograničena konkurencija na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu; ograničena preko granična saradnja i sa zemljama u regionu.

Mera reforme #5: Razvoj politike EE i BRE u funkciji zelene tranzicije

Trenutno stanje: Ova mera ima za cilj pružanje prioriteta energetskej efikasnosti i da je unapredi u svim sektorima, posebno u stambenom. Stambeni sektor je jedan od najvećih potrošača energije. S obzirom na ovaj izazov, Nacionalni akcioni plan za energetskej efikasnost (NAPEE) i zakonska osnova za energetskej učinak u zgradama, smatraju se dobrim metodama za smanjenje neefikasne potrošnje električne energije. Energetska sertifikacija zgrada, ne samo da bi pomogla u održivom ekonomskom i društvenom razvoju, već bi pomogla i u očuvanju životne sredine. Ova mera se takođe fokusira na povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u skladu sa ciljevima koje postavljaju EU i Energetska zajednica, i stvaranje neophodnih uslova za investicije, u skladu sa *pravnim tekovinama* i ciljevima EU i Energetskom zajednicom. Ova mera ima će direktan uticaj na smanjenje zagađenja vazduha, povećanje konkurencije na energetskej tržištu, povećanje sigurnosti snabdevanja električnom energijom, a samim tim doprineće i ostvarivanju Cilja održivog razvoja za čistu energiju, kao i prema politikama Zelene agende za bezbedno snabdevanje čistom energijom.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Usvajanje Nacrta zakona o BRE (ME)
2. Izrada nove konkursne šeme za BRE (ME, KREE)
3. Izrada nacrt dokumenta za reviziju zakona o EE (ME)
4. Izgradnja šeme obuke, sertifikacija procenitelja i povećanje broja ovlašćenih energetskej revizora (ME, MSPP);
5. Izrada digitalne platforme za energetskej učinak u zgradama (ME, MSPP);
6. Izrada nacrt zakona o energetskej učinku u zgradama (MSPP).

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Usvajanje Nacrta zakona o EE (ME)
2. Usvajanje podzakonskej akata zakonu o BRE (ME)
3. Usvajanje podzakonskej akata zakona o EE (ME)
4. Izrada uputstva za potrošače (potrošače koji sami proizvode) (UREE)
5. Razvoj institucionalnih kapaciteta za energetskej sertifikaciju zgrada, uključujući obuke za institucije na centralnom i lokalnom nivou (ME, MSPPI);
6. Definisanej procedure za sprovođenje podsticaja energetskej efikasnosti u privatnom sektoru i domaćinstvima (ME);
7. Usvajanje Nacrta zakona o energetskej performansama zgrada (MSPPI).

c. Aktivnosti planirane za 2024. godinu:

1. Usvajanje Nacionalnog Plana za Energetiku i Klimu (ME)
2. Izrada i usvajanje Akcionog Plana za implementaciju Programa za podsticaj potrošača (ME / RUEE)
3. Akcioni plan za sprovođenje programa podsticaja / podsticaj za privatni sektor i domaćinstva (ME)
4. Primena podsticaja za privatni sektor i sektor domaćinstava (FKEE)

5. Razvoj institucionalnih kapaciteta za energetske sertifikacije zgrada (ME, MSPP)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2021.	Cilj u 2023.	Cilj u 2024.
Usvojeno zakonodavstvo BRE		✓	✓
Usvojena konkurentna šema podrške BRE		✓	✓
Usvojeno zakonodavstvo EE		✓	✓

Očekivani uticaj na konkurentnost: Sprovođenje mera EE, uključujući politiku energetske sertifikacije zgrada, direktno će doprineti smanjenju potrošnje i cene električne energije. Smanjenje potrošnje energije iz ovih mera ceo podstaci investicije privatnog sektora i pomoći preduzećima. Na kraju, smanjenje tehničkih gubitaka ceo pomoći u smanjenju ukupnih troškova energije. Sprovođenjem ove mere povećava se sigurnost snabdevanja električnom energijom kao uslov za povećanje konkurentnosti, a smanjuje se količina uvozne energije, koja je vršna i po većoj ceni od domaće proizvodnje. Takođe, stvoriće se prostor za razvoj BREE i EE sektora, uspostavljanje tehničkih i ljudskih kapaciteta za investiranje i pripremu domaćih kompanija za izvoz u inostranstvo. Takođe, razvojem zakona o OIE i konkurentskim šemama, stvoriće se prostor za privatne investitore u oblasti OIE da se priključe tržištu proizvodnje energije, od koristi lokalnim potrošačima smanjenjem cena električne energije u odnosu na cene FiT.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupna cena za realizaciju mere je 380.000,00 evra. Cena za 2022. je 326.000,00 evra, za 2023. dostiže 32.000,00 evra, a za 2024. je 22.000,00 evra. Od ovog iznosa, 70.000,00 € biće finansirano iz Centralnog Budžeta Kosova, dok je 310.000,00 evra predviđeno za finansiranje iz drugih grantova.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Usvajanje zakonske regulative u oblasti EE i BRE omogućava stvaranje zakonskih i strateških uslova za ulaganja u sektor domaćih i stranih kompanija. Shodno tome, to ceo uticati i na izgradnju institucionalnih kapaciteta u energetske sektoru kroz stvaranje novih radnih mesta. Sprovođenje politike za energetske sertifikovanje zgrada, stvoriće i nove mogućnosti zapošljavanja i napredovanja na tržištu rada, kroz izgradnju kapaciteta proizvodnih i građevinskih preduzeća, gde ovakve akcije pomažu u smanjenju siromaštva i poboljšanju uslova života. Nadalje, pravni i strateški dokumenti će se baviti i komponentama rodne ravnopravnosti, obrazovanja i inovacija u energetske sektoru, pozitivno utičući na dobrobit građana i učesnika na energetske tržištu.

Očekivani uticaj na okolinu: Kosovo, kao država članica Energetskog sporazuma i država sa evropskom perspektivom, potvrdilo je nameru da svoju politiku uskladi sa politikom Evropske unije, a samim tim i sa politikom Zelene agende. Implementacijom zakonske regulative i PKEK-a stvaraju se pravni, regulatorni, operativni i infrastrukturni uslovi koji omogućavaju aktivno konkurentsko tržište na kojem će promet električne energije bez barijera igrati važnu ulogu (bez obzira na proizvodni kapacitet ili vrstu tehnologije, u smislu razvoja politika dekarbonizacije), kao i da će uticati na tržište da prodire sve više električne energije iz OIE, što zauzvrat ima smanjenje emisija u životnu sredinu. Štaviše, investicije u oblasti EE i inicijative za energetske sertifikovanje zgrada ne samo da će smanjiti potrošnju energije, već će doprineti i postizanju toplotnog komfora

unutar zgrada, a direktno će uticati na smanjenje zagađenja i korišćenje drugih oblika energije za grejanje.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirane radnje ublažavanja
Kašnjenje u donošenju zakona i podzakonskih akata za EE i BRE	Niza	Usklađivanje sa zakonodavnim planom
Nedostatak pune među institucionalne koordinacije	Niza	Potpuna među institucionalna koordinacija kroz niz aktivnosti na centralnom i lokalnom nivou, uključujući usklađivanje aktivnosti kao prioriteta u sprovođenju politika energetske performansi u zgradama.
Nepredvidivost trajanja pandemije Covid-19	Srednje	Mere Vlade protiv pandemije Covid-19 kao i koordinacija aktivnosti sa distance

Mera Reforme #6: Reforma energetske tržišta

Opis mere: Mera se odnosi na problem niske efektivnosti konkurencije na energetske tržištu oslanjajući se na reviziju postojećih politika, uključujući Energetsku strategiju, zakonodavstvo o energetske sektoru i dalji razvoj institucionalnih, regulatornih i operativnih kapaciteta aktera koji su uključeni u procesu sektor energetike. Ovom merom je predviđeno i funkcionisanje Berze električne energije, čiji je deo Kosovo, kao i pružanje dodatne usluge kupcima, pružajući im mogućnost da u svakom trenutku uporede ponude dobavljača na tržištu energije. Ova mera će doprineti ispunjavanju Cilja održivog razvoja (SDG) „Pristupačna i čista energija“ jer se očekuje da će podstaći konkurenciju na energetske tržištu u lancu proizvodnje i snabdevanja električnom energijom, politike Zelenog sporazuma EU o snabdevanju „Čistom, pristupačnom i bezbednom energijom“ gde je naglasak stavljen na energetske održivost i bezbednost, borbu protiv energetske siromaštva i promovisanje regionalne saradnje u energetske sektoru; energetika, pitanja koja se očekuju koje treba rešiti i regulisati kroz predloženo zakonodavstvo.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu

1. Izrada i usvajanje Energetske Strategije i Programa za sprovođenje energetske strategije; (ME)
2. Usvajanje Nacrta dokumenta za pregledavanje zakona u sektoru energetike (ME)
3. Funkcionalizacija Albanske energetske berze - ALPEKS, (KOSTT)
4. Izrada platforme za upoređenje cene nabavke; (UREE)

b. Planirane aktivnosti za 2023 godinu:

1. Izrada i usvajanje Nacrta zakona o energetici; (ME)
2. Usvajanje Nacrta zakona o regulatoru energetike; (ME)
3. Usvajanje podzakonskih akata za zakonodavstvo energetike; (ME)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2021	Cilj
Usvojena strategija o energetici	2021	2022
Završene izmene/dopune zakonodavstva	2021	2023
Rad berze		2022
Funkcionalna i pristupačna platforma		2022

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Nisu predviđeni nikakvi troškovi za izradu dokumenata definisanih u aktivnostima. Takođe, izrada sredstava/platforme za upoređivanje cena energije vršiće se besplatno, dok će se troškovi rada berze finansirati iz sopstvenih prihoda nakon rada berze.

Očekivani uticaj na konkurentnost: Mera daljih reformi u tržište energije rezultirati će: (i) povećanjem sigurnosti snabdevanja energijom; (ii) povećanjem fleksibilnosti energetskog sistema, što će biti praćeno otvaranjem novih poslova u oblasti usluga u energetskom sektoru (iii) povećanja investicija, posebno u oblasti proizvodnje energije iz BRE; (iv) povećanje konkurencije na tržištu energije. Nakon početka rada berze električne energije (ALPEX) biće zagarantovana veća transparentnost i konkurencija na tržištu električne energije i povećaće se sigurnost snabdevanja električnom energijom, efikasnije korišćenje preko graničnih kapaciteta i očekuje se da će cena električne energije odražavaju konkurentne tržišne cene za građane obe zemlje.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Mera dalje reforme energetskog tržišta omogućiće stvaranje uslova za nova ulaganja u sektor domaćih i stranih kompanija, u svim lancima energetskog sistema, a samim tim i u otvaranje novih radnih mesta, unapređenje blagostanja i životne sredine. Uslovi života. Nove politike i neophodne zakonodavne promene za njihovu primenu uključiće komponentu rodne ravnopravnosti.

Očekivani uticaj na okolinu: Mera dalje reforme energetskog sektora će uticati na postepenu dekarbonizaciju energetskog sektora. Dalje povećanje mogućnosti za integraciju obnovljivih izvora energije, nove obaveze prema operaterima za efikasno korišćenje energije, kao i stroge mere za sprovođenje ekoloških uslova rada, smanjiće štetne emisije za životnu sredinu.

Rizik	Verovatnoća	Planirane radnje ublažavanja
Kasnjenja u usvajanju zakonskih i podzakonskih akata kao i strateških i operativnih dokumenata	Nizak	Blagovremeno usklađivanje sa zakonodavnim planom.
Nepredvidivost vreme trajanja pandemije Covid-19	Srednje	Mere Vlade protiv pandemije Covid-19 kao i koordinacija aktivnosti sa distance

5.2. Analiza prepreka u oblastima i mere vezane sa strukturnom reformom

5.2.1. Upravljanje javnim finansijama

Trenutno stanje: Kosovo ima za cilj da obezbedi moderan sistem upravljanja javnim finansijama koji je u skladu sa najboljim međunarodnim iskustvima i omogućava efikasno i efektivno funkcionisanje svih faza u ovoj oblasti. To je trenutno treći stub Reforme javne uprave (RJU). Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT) ima za cilj da u prvoj polovini 2022. godine izradi Strategiju za reformu upravljanja javnim finansijama (SRUJF) Kosova 2022-2026 i Akcioni plan, a isti da bude odobren od strane Vlade. Ova strategija će biti nastavak SRUJF 2016-2020 i Prelaznog akcionog plana 2021, koji je odobrio ministar finansija, rada i transfera 2021. godine. Procena PEFA je u završnoj fazi izveštaja. OECD / SIGMA je finalizirala oblast procene

upravljanja javnim finansijama, koja je deo Izveštaja o nadzoru nad principima javne uprave²⁵. Nalazi ove dve procene, kao i druge relevantne procene međunarodnih i domaćih institucija, uključujući Nacionalnu kancelariju revizora, poslužiće u izradi SRUJF 2022-2026. Očekuje se da će strategija imati četiri stuba i to: a) fiskalnu disciplinu; b) efikasnost raspodele; c) operativnu efikasnost i d) povezana pitanja sa upravljanjem javnim finansijama (UJF).

Kao deo zajedničkog dijaloga Kosova i Evropske komisije, na sastancima Specijalne grupe za reformu javne uprave (SGRJU), dogovoreno je da se nastave reforme, a uz preporuku OECD/SIGMA-e, strateški okvir u okviru RJU će biti usklađeni sa aspekta trajanja koji pokriva vremenski period 2022-2026.

Pravni okvir upravljanja javnim finansijama identifikovan je kao trenutni izazov. Formirana je radna grupa za izradu Koncept dokumenta za tretman upravljanja javnim finansijama. Grupa će se pozabaviti svim identifikovanim nedostacima i preprekama koje je potrebno ugraditi u pravni okvir. Strategija i Koncept dokument će obuhvatiti sve ciljeve koji se smatraju prioritetima i koji se bave glavnim preprekama za stabilni ekonomski rast. Osnovni cilj izrade strategije reformi u oblasti upravljanja javnim finansijama biće makroekonomska i fiskalna stabilnost, kao i transparentnost budžeta koji su preduslov za funkcionisanje vladinih operacija i stvaranje povoljnije klime za razvoj privatnog sektora. Strategija će takođe podržati razvoj konkurentnih privrednih sektora i osigurati da ekonomski rast bude inkluzivan i da ima za cilj povećanje blagostanja. Kako bi novi zakon i SRUJF 2022-2026 bili u skladu sa međunarodnim standardima i najboljom praksom, biće uzeti u obzir nalazi i preporuke PEFA za koje se uskoro očekuje finalizacija i OECD/SIGMA koji su već objavljeni, kao i drugih lokalnih i međunarodnih organizacija. S druge strane, posebna pažnja će biti posvećena oblastima koje su već regulisane međunarodnim standardima kako bi se nastavile održavati i ažurirati u skladu sa kretanjima vremena.

U oblasti javnih nabavki, Kosovo ima pravni okvir koji se zasniva na principima EU za javne nabavke kao što su: transparentnost, jednak tretman, slobodna konkurencija i nediskriminacija. Kosovo je kontinuirano usvajalo zakonodavni okvir u cilju povećanja konkurencije u oblasti javnih nabavki. U cilju povećanja konkurencije u oblasti javnih nabavki, stvoreni su sledeći zakonski uslovi:

- omogućena podela ugovora (aktivnosti nabavke) na lote (homogene i heterogene),
- od 2016. godine i procedura poziva na kvote (od 1000 evra do 10.000 evra) je sprovedena kao otvoreni postupak. Ranije je to sprovedeno kao procedura tako što je kontaktirano najmanje 3 ekonomska operatera, kao i
- potpuna primena e-nabavki.

Potpuna primena e-nabavke (od januara 2019. godine), povećala je efikasnost, transparentnost, odgovornost u oblasti javnih nabavki i u velikoj meri je olakšala pripremu i podnošenje ponuda od strane ekonomskih operatera tokom tenderskog procesa, utičući na povećanje konkurencije u javnoj nabavci. Sprovedenje e-nabavke omogućava privrednim subjektima da sa radnog mesta (gde god da se nalaze) da pripremaju i predaju svoje ponude u aktivnostima nabavke elektronskim putem. Tokom 2021. godine razvijaju se ugovori minimalne vrednosti (0-1000 evra) putem e-nabavke i funkcionalizovana su dva nova modula u okviru e-nabavke. Funkcionalizovan je modul za upravljanje implementacijom ugovora putem e-nabavke, kao i modul za procenu učinka izvođača. Implementacija ova dva modula kroz sistem e-nabavki će u velikoj meri povećati

---

²⁵ <http://www.sigmaweb.org/publications/monitoring-reports.htm>

efikasnost, transparentnost i odgovornost u upravljanju sprovođenja potpisanih ugovora u oblasti javnih nabavki.

Izveštaj EK za zemlju za 2020. najnoviji izveštaj koji sadrži podatke o 'ponuđačima po tenderu' procenjuje da: „Kosovo ima u proseku 5 ponuđača za tender koji odražava dobar nivo konkurencije“. Prema kategoriji nabavke (roba, usluge, radovi), posebno za tendere za radove, imamo veći prosek koji ide do 7 ponuđača na tenderu (aktivnost nabavke). Ovi podaci su izvučeni iz e-nabavke kao i iz izveštaja potpisanih ugovora u oblasti javnih nabavki od strane ugovornih autoriteta na nacionalnom nivou, koji se dostavljaju RKJN-u za svaku fiskalnu godinu.

Što se tiče upravljanja javnim finansijama, nakon sastanaka i internih konsultacija koordinacione grupe za oblast upravljanja javnim finansijama (UJF), smatra se da trenutno ne postoje identifikovane prepreke koje utiču na privrednu konkurenciju, prema tome nemamo nikakvih specifičnih mera koje mogu biti deo strukturnih reformi u okviru Programa ekonomskih reformi 2022-2024. Paralelno sa tekućom revizijom zakona o PFM koju vodi MFRT, Vlada Kosove obrađuje novi zakon o dugu kao i revidirani Zakon o javnim nabavkama.

5.2.2. Zelena tranzicija

Trenutno stanje: Kosovo se suočava sa raznim ekološkim problemima kao što su klimatske promene, prirodne katastrofe i različita zagađenja. Ova pitanja životne sredine predstavljaju značajne razvojne izazove za kosovske institucije, koje još uvek nemaju dovoljno kapaciteta da ih reše. Zagađenje vazduha u urbanim zonama, a posebno u industrijskim zonama, smatra se visokim, na osnovu podataka kontinuiranog praćenja kvaliteta vazduha preko Nacionalne mreže za praćenje kvaliteta vazduha na Kosovu. 23,6% vremena tokom cele godine indeks kvaliteta vazduha je na nivou lošeg kvaliteta, što podrazumeva 16,9% vremena sa lošim kvalitetom, 4,6% vremena sa veoma lošim kvalitetom i 2,1% sa izuzetno lošim kvalitetom, što rezultira od prekoračenja dozvoljenih vrednosti sa česticama prašine PM2.5²⁶. Kosovo već ima onlajn sistem izveštavanja o rezultatima kvaliteta vazduha, koji omogućava pružanje tačnih informacija u realnom vremenu javnosti u nekim kosovskim opštinama. Ovaj sistem predstavlja praćenje podataka za 5 pokazatelja u 12 stanica za praćenje kvaliteta vazduha. Najveći doprinosioci su termoelektrane, postrojenja sa visokim sagorevanjem, transportni sektor, postrojenja sa niskim sagorevanjem, poljoprivredne delatnosti, kućni otpad i lokacije koje se koriste za spaljivanje otpada.

Kada je u pitanju komunalni otpad, količina generisana u celoj zemlji iznosi oko 450.000 tona. Na osnovu sastava komunalnog otpada koji se stvara širom zemlje, preko 90% se može reciklirati. Trenutno preko 10% ide na reciklažnu liniju (uključujući izvoz namenjen reciklaži). Skoro cela količina komunalnog otpada završava na sanitarnim deponijama, a deo na divljim deponijama. S druge strane, zakonodavstvo koje reguliše ovu oblast je usklađeno sa pravnim tekovinama EU. Međutim, sektoru otpada je potrebna reforma i podrška. Cirkularna ekonomija bi stvorila mogućnosti za investicije i nova radna mesta, kroz obezbeđivanje izvora sirovina za proizvodnju. Sprovođenje Sistema povraćaja depozita (SPD) rezultiralo bi investicijama iz privatnog sektora, uključujući direktne strane investicije. Ovo je u skladu sa principima proširene odgovornosti proizvođača kao i principom zagađivač plaća.

Poslednjih godina posebna pažnja posvećena je očuvanju biodiverziteta, kroz proglašenje zaštićenih prirodnih zona. Postignuto je da se oko 11,53% ukupne teritorije proglasi zaštićenim prirodnim zonama uključujući: 19 strogih rezervata prirode, 2 nacionalna parka, 182 spomenika prirode, 1 park prirode, 5 zaštićenih predela i 1 posebno zaštićenu zonu za ptice. Dakle, ukupan broj zaštićenih zona je 210. Uprkos ovoj pozitivnoj činjenici, njihovo efikasno upravljanje je na

---

²⁶ <https://airqualitykosova.rks-gov.net/en/>

nezadovoljavajućem nivou. Nezakonita gradnja, seča šuma, lov i druge ljudske aktivnosti ozbiljno ugrožavaju prirodne vrednosti ovih zona. Ovakva situacija je nastala usled delimične primene postojećeg zakonodavstva i nedostatka relevantnih institucija za upravljanje, praćenje i inspekciju. Postojeće zakonodavstvo u oblasti voda ima mnogo nedostataka i da su reforme politike u ovoj oblasti neophodne. Predviđeno je da se iste realizuju kroz nekoliko planiranih aktivnosti, kako bi se ispunio cilj mere. Mala količina vode u lokalnim vodotocima, sa prosečnom godišnjom zapreminom manjom od 100 m³/s, nameće potrebu izgradnje postrojenja za prečišćavanje gradskih i industrijskih otpadnih voda (PPGIOV). Trenutno, PPGIOV je u funkciji za područje Srbije, PPGIOV za područje Prizrena, dok je u fazi testiranja PPGIOV za područje Peći. PPGIOV za područje Đakovice je u fazi implementacije. Neke druge opštine, kao što su: Priština, Mitrovica, Uroševac i Gnjilane su u početnim fazama administrativnih procedura za ugovaranje konsultantskih kompanija. Nezakonita eksploatacija aluvijuma u rekama, zatim regulacija reka bez ekoloških/hidromorfoloških kriterijuma, nameće hitnu potrebu obnove reka, po zaštitnim i ekološkim kriterijumima. Ove radnje direktno utiču na očuvanje biodiverziteta vodene sredine.

Strukturne barijere: Korišćenje zastarelih tehnologija / zastarelih postrojenja električne energije; Finansijska ograničenja za kompanije koje ulažu u nove tehnologije za smanjenje emisija u vazduh; nedostatak tretmana otpadnih voda; loše upravljanje otpadom; gubitak biodiverziteta; divlja eksploatacija prirodnih resursa;

Mera reforme #7 Smanjenje zagađenja životne sredine i očuvanje biodiverziteta

Opis mere: Glavni cilj ove mere je unapređenje kvaliteta života i održivi ekonomski, društveni i kulturni razvoj. Da bi se ispunio ovaj cilj, postojeće politike će biti revidirane, usklađujući ih sa zakonodavstvom EU, kako bi se pružila osnova koja ima za cilj smanjenje zagađenja vazduha, povećanje nivoa upravljanja otpadom i vodama, održivo korišćenje prirodnih resursa, zaštitu biodiverziteta i prirodnih resursa. pejsaže kao i podizanje svesti i svesnosti o pitanjima životne sredine. Mera se odnosi na NSR 2016-2021, Strategiju kvaliteta vazduha 2013-2022, Nacionalni plan Kosova za smanjenje emisija 2018-2027, Strategiju za integrisano upravljanje otpadom 2021-2030, Državnu strategiju o vodama 2017-2036, Zelenu agendu za zapadni Balkan, Ciljeve održivog razvoja itd.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Izrada i dugoročne strategije dekarbonizacije (MŽSPPI, ME);
2. Izrada Strategije za zaštitu životne sredine i održivi razvoj 2022-2031 (MŽSPPI, ME);
3. Istraživanje i analiza mogućnosti za uspostavljanje Sistema za povraćaj depozita (MŽSPPI);
4. Izrada Nacrt zakona o vodama Kosova (MŽSPPI);
5. Pregled i dopuna Državne strategije za vode 2017-2036 (MŽSPPI);
6. Finalizacija Plana upravljanja slivom reke Beli Drim (MŽSPPI)
7. Priprema mape puta kružne ekonomije (MŽSPPI).

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Izrada Administrativnog uputstva o nadležnostima vlasnika otpada, proizvođaču i uvozniku proizvoda (MŽSPPI);
2. Izrada Administrativnog uputstva za uspostavljanje sistema povraćaja depozita (SPD-a), (MŽSPPI);
3. Usvajanje Dugoročne strategije dekarbonizacije (MŽSPPI, ME);

4. Povećanje broja zaštićenih područja prirode (MŽSPPI);
5. Izrada Koncept dokumenta za oblast finansiranja upravljanja vodnim resursima (MŽSPPI).
6. Izrada pet administrativnih uputstava iz Zakona o vodama Kosova (MŽSPPI).

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Izrada Nacrta zakona o finansiranju upravljanja vodnim resursima (MŽSPPI);
2. Uspostavljanje sistema za povraćaj depozita za staklene, plastične čaše i limenke-početak rada (MŽSPPI);

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2022.	Cilj 2023	Cilj 2024
Povećanje broja zaštićenih prirodnih zona	210	240	280
Postavljene tačke za vraćanje ambalaže (za plastične, aluminijumske i staklene boce) za SPD primenu	0	0	20
Dobro stanje voda (početak rada dva nova postrojenja (Peć i Đakovica) za prečišćavanje otpadnih voda)	2	3	4

Očekivani uticaj na konkurentnost: Sprovođenje ove mere doprineće životu u čistijoj životnoj sredini, očuvanju zdravlja, kao i ekonomskom i socijalnom blagostanju. Očekivani uticaj je vezan za prelazak na cirkularnu / zelenu ekonomiju kroz: povećanje količine ambalaže za upotrebu u lokalnoj reciklažnoj industriji; Povećanje izvoza ambalažnog materijala, uglavnom pića (plastika, aluminijum, staklo), čiji se pozitivni efekti mogu uočiti u roku od 2-4 godine od početka primene SPD; Orijehtacija ka ekonomiji sa niskom emisijom ugljenika smanjenjem emisije gasova staklene bašte; Bolje očuvanje biodiverziteta i prirodnih resursa; Pобоljšanje kvaliteta površinskih i podzemnih voda.

Procena troškova aktivnosti i izvora finansiranja: Predviđeno je da ukupni očekivani troškovi za sprovođenje aktivnosti budu 1.727,200.00 evra. Na godišnjem nivou za 2022. godinu 1.379.100,00 evra, za 2023. godinu: 185.500,00 evra i za 2024. godinu planirano je 162.600,00 evra. Sprovođenje ovih aktivnosti se vrši preko budžeta Republike Kosovo i donatora. Procena troškova aktivnosti iz budžeta Republike Kosovo je planirana u iznosu od 621.000,00 evra, a od donatora 1.106.200.00 evra. U cilju sprovođenja ovih aktivnosti biće izrađene politike i vrši će se usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Usvajanje strateških dokumenata, zakonodavstva i realizacija planiranih projekata mere, obezbeđuju osnovu i mogućnosti za otvaranje novih radnih mesta. Marginalizovane grupe neformalnog sektora će biti privučene formalnom ekonomijom. Shodno tome, ova mera utiče na poboljšanje kvaliteta života i ekonomskog i socijalnog blagostanja. Komponenta pravne jednakosti obrađena je u strateškim i pravnim dokumentima.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Sprovođenje zakonodavstva, akcionih planova za realizaciju strateških dokumenata i projekata, omogućava smanjenje zagađenja vazduha, vode, gubitak biodiverziteta i poboljšava upravljanje otpadom.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana radnja olakšavanja
Kašnjenja u sprovođenju zbog situacije nastale sa Covid-19	Niska	Mere koje je postavila Vlada, virtuelna komunikacija
Nizak nivo međuinstitucionalne i sektorske saradnje	Niska	Privatni sektor treba konsultovati od početka jer je on ključni učesnik u proces
Nedovoljan budžet za životnu sredinu	Niska	Osnivanje Ekofonda kao i mogućnost članstva u GEF-u (Global Environment, Facility)

5.2.3. Digitalna transformacija

Trenutno stanje: Fiksna širokopolasna elektronska komunikaciona infrastruktura je široko rasprostranjena i u urbanim i u ruralnim područjima. U pravcu gigabitne digitalne infrastrukture postoje uska grla u backbone infrastrukturi i nedovoljni kapaciteti u međunarodnim vezama. Procenjuje se da je penetracija fiksnog pristupa internetu 129% domaćinstava u poređenju sa 78% u EU. Pristup mobilnoj telefoniji imaju oko 110% stanovništva i procenjuje se da korisnici interneta preko 3G i 4G mreže čine 78% stanovništva u poređenju sa 100% u EU. Brzina mobilnog interneta je nezadovoljavajuća – zbog nedovoljnog korišćenja frekvencijskih resursa.

Potražnja za dodatnim kapacitetom/brzinom interneta značajno je porasla tokom pandemije COVID-19. NRC u cilju odgovaranja na rastuću potražnju za širokopolasnim internet uslugama, kroz projekat KODE preduzima radnje za stvaranje preduslova za proširenje robusne širokopolasne telekomunikacione infrastrukture povezivanjem stekova mobilne mreže sa optičkim kablom kako bi se omogućio razvoj tehnologija i usluga zasnovanih na generacijama mreža 5G i 6G. Do sada je fiksnom širokopolasnom infrastrukturom pokriveno 188 sela, 105 škola i 43 ambulante. U okviru razvoja ljudskih resursa za digitalnu ekonomiju i podrške digitalnom poslovanju, od 2020. godine počeo je da se sprovodi projekat IPA 2017, koji ima za cilj povećanje konkurentnosti IKT sektora na Kosovu. Takođe, sledeći IPA 2019 projekat za digitalizaciju preduzeća putem IKT-a započeo je procedure implementacije i ima za cilj povećanje efikasnosti i produktivnosti privatnog sektora kroz korišćenje IKT-a, stvaranje odgovarajućeg i bezbednijeg ekosistema za e-poslovanje i e-trgovinu, omogućavajući unapređenje elektronskih usluga za građane i preduzeća. U junu 2021. godine, Vlada je usvojila Nacrt zakona o elektronskoj identifikaciji i pouzdanim uslugama za elektronske transakcije (koje transponuje eIDAS Uredbu) i isti je prosleđen Skupštini na usvajanje.

U skladu sa kosovskom IT strategijom, počelo je sprovođenje projekta za uspostavljanje Centra digitalne izvrsnosti (CDI) u Parku za inovacije i obuku u Prizrenu. U okviru CDI-a je izgrađen Data centar kao deo Nacionalne mreže za istraživanje i obrazovanje, koji će služiti akademskoj i istraživačkoj zajednici. CDI će služiti za razvoj IKT inovacija i u početku će se fokusirati na studije, istraživanja i razvoj u oblasti IKT zasnovanih na najnovijim IKT trendovima. Na Kosovu, dodata vrednost IKT sektora se uglavnom obezbeđuje pružanjem usluga unutar i van zemlje.

Ulaganja u telekomunikacionu infrastrukturu beleže kontinuirani pad od 2015. godine kada su iznosila blizu 52 miliona evra, tokom 2016, 2017. i 2018. godine iznosila su oko 30 miliona evra godišnje, a tokom 2019. i 2020. godine investicije su iznosile oko 20 miliona evra, odnosno 24 miliona evra (ili blizu 0,3% kosovskog BDP-a). Opšta upotreba IKT u industriji je još uvek ograničena i mnogim kompanijama nedostaje svest o koristima konkurencije. Procenjuje se da je

u IKT sektoru (Informacije i komunikacije) zaposleno oko 3,4%⁵ od ukupnog broja zaposlenih u poređenju sa 3,7% na nivou EU.

Institucije Republike Kosovo su razvile: Državnu računarsku mrežu, Državni centar podataka, platformu za interoperabilnost, jedan broj centralnih elektronskih sistema za pružanje elektronskih usluga građanima, preduzećima i samoj administraciji, elektronski portal „e-Kosovo“ gde je pokrenut ograničen broj usluga i koji će biti jedini prozor kroz koji će državne institucije pružati usluge građanima i preduzećima.

Pre nego što je pandemija COVID-19 pogodila svet, Kosovo se suočavalo sa ozbiljnim izazovima u obrazovnom sistemu ogleđajući se u rezultatima PISA. Zatvaranje škola kao posledica još više je ugrozilo nivo nastave-učenja i kvalitet nastave. Da bi se olakšala implementacija nastavnih planova i programa na daljinu putem digitalne platforme na Kosovu, digitalizacija osnovnog i srednjeg obrazovanja uložila je najveće napore u periodu 2020/21. Elektronska platforma sa digitalnim obrazovnim sadržajem poznata kao Pasoš učenja (Learning Passport), počela je na Kosovu u aprilu 2020. godine i sada je u februaru 2021. godine ujedinjena za svo preduniverzitetsko obrazovanje²⁷⁶. Za sada nema zvaničnih podataka o nivou korišćenja ove platforme.

Strukturne barijere: nedostatak opšteg ekosistema za stvaranje mogućnosti za inovativnije ideje, već u svim oblastima koje se odnose na IKT i digitalne tehnologije; nedostatak širokopojasne internet infrastrukture; nespремnost preduzeća za digitalizaciju; nedostatak podrške i podsticajnog okruženja za fiksne širokopojasne mreže i 5G mreže za digitalizaciju privrede; nepostojanje sistema za elektronsku identifikaciju i autentifikaciju (e-ID). Ograničen broj elektronskih usluga na platformi e-Kosovo; primena modula elektronskog plaćanja; potreba za ulaganje u modernizaciju državne IT infrastrukture; proširenje implementacije Platforme interoperabilnosti za integraciju sistema; dalje unapređenje hardverskih kapaciteta i povećanje bezbednosti u Državnom data centru – DDC; potreba za izgradnja Centra za oporavak od katastrofe; kao i izgradnja i unapređenje profesionalnih ljudskih kapaciteta. Ograničena IKT oprema, osnovne i srednje škole na Kosovu. Tercijarnog nivoai univerziteti još uvek nemaju pristup evropskim i međunarodnim akademskim mrežama, ali vredi napomenuti da je Kosovo član panevropske mreže GEANT i da je Nacionalna mreža za istraživanje i obrazovanje u procesu razvoja.

Mera reforme #8: Rasprostranjenost IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i za digitalizaciju obrazovnog sistema

Opis mere: Mera je nastavak prethodnog PER-a, revidiranog u cilju proširenja pristupa i korišćenja IKT kroz proširenje širokopojasne infrastrukture, podršku proširenju 5G mobilne infrastrukture, stvaranje uslova za istraživanje i obrazovanje, jačanje ljudskog kapitala, podršku digitalnom poslovanju, digitalizaciju ostalih preduzeća, kao i digitalizaciju javnih službi i obrazovnog sistema. Ova mera je u skladu sa Nacionalnom strategijom razvoja, Kosovskom digitalnom agendom 2013-2020, Kosovskom IT strategijom, NPSSSP-om i SOR-om. Od suštinskog je značaja postaviti prioritete tokom procesa izrade Digitalne agende 2030, Strateškog plana za obrazovanje na Kosovu, Strategije za pametnu specijalizaciju, razmatranja Nacionalne strategije za IT, za ulaganja u IKT sektor kroz blisku saradnju sa privatnim sektorom. Mera je u skladu sa COR 17.6 i 17.8

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

⁵ <https://ask.rks-gov.net/media/4671/anketa-e-tregut-te-punes-2018.pdf>

⁶ www.shkollat.org

1. Odobrenje Digitalne agende 2030;
2. Pregled Strategije Kosova za IT;
3. Izrada Koncept dokumenta za Kodeks elektronskih komunikacija,
4. Rasprostranjenost fiksne i mobilne 5G infrastrukture;
5. Finalizacija fiksne stanice za praćenje frekvencija;
6. Finalizacija Nacionalne mreže za istraživanje i obrazovanje (KREN),
7. Održavanje obuka i programa za mlade – YOU (Youth Online and Upward Program);
8. Digitalizacija preduzeća kroz korišćenje IKT-a (eID sistem, stvaranje pravog i bezbednijeg ekosistema za e-poslovanje i e-trgovinu);
9. Kontinuirani razvoj Centra digitalne izvrsnosti - 5G pilotiranje;
10. Razvoj digitalnog koridora Priština - Tirana zasnovanog na 5G tehnologiji;
11. Uspostavljanje IKT sistema za praćenje;
12. Dalji razvoj elektronskih usluga u Platformi eKosova, primena modula elektronskog plaćanja; (AID)
13. Proširenje primene platforme interakcije/ interoperabilnost za integraciju sistema; (AID)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Izrada Zakona o kodeksu elektronskih komunikacija;
2. Podrška za proširenje fiksne i mobilne 5G infrastrukture (međusobno povezivanje škola i ambulanti);
3. Održavanje obuka i programa za mlade – YOU (Youth Online and Upward Program);
4. Digitalizacija preduzeća kroz korišćenje IKT-a (eID sistem, stvaranje pravog i bezbednijeg ekosistema za e-poslovanje i e-trgovinu);
5. Kontinuirani razvoj Centra digitalne izvrsnosti - 5G pilotiranje;
6. Razvoj digitalnog koridora Priština - Tirana zasnovanog na 5G tehnologiji;
7. Pametna sela u udaljenim krajevima;
8. Osnivanje edukativnog centra – STEM u oblasti IKT u KED;
9. Dalji razvoj elektronskih usluga na platformi eKosova, primena modula za elektronsko plaćanje; (AID)

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Podrška za proširenje fiksne i mobilne 5G infrastrukture (međusobno povezivanje škola i ambulanti);
2. Razvijanje obuke za mlade i njihovo povezivanje sa mogućnostima za poslove na mreži - onlajn program za mlade i rast (Youth Online and Upward Program – YOU);
3. Digitalizacija preduzeća kroz korišćenje IKT-a (eID sistem, stvaranje pravog i bezbednijeg ekosistema za e-poslovanje i e-trgovinu);
4. Osnivanje laboratorije za 5G, IoT, Cybersecurity i Smart Village, i ITP Prizren;
5. Pametna sela u udaljenim krajevima;
6. Početak nastave za decu iz osnovnih škola u Prizrenu u STEM obrazovanju;
7. Pokretanje poziva za dostavljanje predloga projekata za istraživanje i razvoj u oblasti IKT-a;
8. Izgradnja centra za i oporavak u slučajevima katastrofa; (AID)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina	Cilj	Cilj
------------	----------------	------	------

Broj stekova mobilne mreže povezanih na fiksnu širokopojasnu infrastrukturu – 5G Ready	2020. 0	2022. 30	2024. 40
Broj obučanih iz oblasti IKT-a, za digitalnu ekonomiju	2021. 500	2022. 1500	2024. 3060
5G pilot u CDI završen	2021. NE	2022. U sprovođenju -50%	2023. DA

Očekivani uticaj na konkurentnost: Studija Svetske banke zaključuje da će povećanje probijanja širokopojasne fiksne infrastrukture od 10% biti praćeno povećanjem od 1,21% BDP-a u razvijenim ekonomijama i 1,38% BDP-a u ekonomijama u razvoju. Stvaranje pravih uslova kroz proširenje relevantne mrežne infrastrukture i pružanje širokopojasnih usluga olakšaće pristup međunarodnim tržištima, razvoj novih poslovnih modela, omogućavajući ljudima i kompanijama da rade bez obzira na lokaciju i sa fleksibilnim radnim vremenom i generalno ubrzavajući procedure i procese povećanjem ekonomske dinamike i unapređenjem konkurentnosti, unapređenjem tržišta rada i poslovnog okruženja. Obezbeđivanje kvalifikovane radne snage bi pomoglo u povećanju IKT sektora, povećanju konkurencije i povećanja prihoda u ekonomiji naše zemlje.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Očekuje se da će ukupni troškovi za sprovođenje ove mere biti oko 23.431.894 miliona evra za 2022-2024. Od ovog ukupnog iznosa, procenjeni trošak za 2022. godinu je 11.742,950 evra, od čega su 4.081.250 evra sredstva iz budžeta Kosova, 1.400,000 evra su sredstva iz IPA i 6.261,700 evra su krediti Svetske banke (KODE projekat). Procenjeni trošak za 2023. godinu je 8.388,944 evra od čega će 3.801,449 evra biti finansirano iz budžeta Kosova, 1.300,000 evra iz IPA fondova i 3.287,495 evra zajmova Svetske banke (KODE projekat). Dok, procenjeni trošak za 2024. godinu je 3.300,000 evra, od čega će 2.000,000 evra biti finansirano iz budžeta Kosova i 1.300,000 evra iz IPA fondova.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Ova mera će pozitivno uticati na zapošljavanje širenjem mogućnosti za digitalni rad, sa posebnim fokusom na mlade, žene i osobe sa invaliditetom. Prema nekim istraživanjima, širokopojasna infrastruktura (broadband) je ocenjena kao glavni motivator fleksibilnog rada, u više od ¾ anketiranih preduzeća, navodeći širenje širokopojasne infrastrukture kao faktora koji utiče na to. Kao direktan rezultat druge komponente KODE programa, planirano je otvaranje 400 novih radnih mesta u IT softverskim poslovima i planirane su IKT obuke za 2000 ljudi, koji bi se potencijalno mogli smatrati novim radnim mestima (zaposlenih ili samozaposlenih).

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Mera je neutralna prema životnoj sredini.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana radnja olakšavanja
Eventualna kašnjenja u realizaciji projekata sa SB i IPA, kao rezultat pandemije	Niska	Detaljan pregled, u ranoj fazi sprovođenja aktivnosti, potencijalne IKT radne snage i postojećih IKT preduzeća u vezi sa kriterijumima za prijem u aktivnost, koristeći najefikasnije IKT alate za testiranje i procenu potencijalnih kandidata.

5.2.4. Poslovno okruženje i smanjenje sive ekonomije

Trenutno stanje: Ekonomski razvoj Kosova ostaje talac sive ekonomije koja je veoma rasprostranjena, sporo i neefikasno pravosuđe i slaba opšta vladavina prava. Nedavne studije procenjuju da siva ekonomija čini do 30% BDP-a. Prisustvo sive ekonomije u zemlji šteti tržišnoj ekonomiji i fer konkurenciji između preduzeća. S tim u vezi, to je i velika prepreka u merenju makroekonomskih pokazatelja kao što su: bruto domaći proizvod (BDP), stopa privrednog rasta i nezaposlenosti itd. koje se ogledaju u kreiranju ekonomskih politika. Visok nivo neformalnosti na Kosovu je važan izazov poslovnog okruženja. Tokom 2021. godine, PAK je intenzivirao napore za formalizaciju, registrujući 2.756 ranije neregistrovanih radnika do oktobra 2021. godine, i nastavlja ciljanu kampanju da podstakne zaposlene da zatraže formalizaciju²⁸. Izazovi kao što su regulatorne i administrativne reforme, administrativna opterećenja za preduzeća, nedostatak odgovarajućeg mehanizma i rešavanja ekonomskih sporova, nedostatak odgovarajuće koordinacije i obuke u oblasti inspekcija i loše stanje poreskog regulatora na Kosovu, i dalje negativno utiču na poslovanje. Okruženje koje stvara pravnu nesigurnost i nelojalnu konkurenciju na tržištu. Mere preduzete za sprečavanje širenja pandemije COVID-19 tokom 2020. godine uticale su na ekonomski pad Kosova od 5.3%.

Ekonomska situacija se poboljšala tokom 2021. godine počela je da se poboljšava nakon ublažavanja mera protiv COVID-a i merama koje je vlada preduzela za podršku preduzećima (direktne subvencije zaposlenima bez posla, formalizaciji poslodavca, podršci likvidnosti i renti) i domaćinstvima (dodatne osnovne penzije i socijalne pomoći i dodatna podrška ugroženim grupama). Procenjuje se da je realni BDP porastao za 9,7% u 2021. godini, detaljni podaci i informacije o doprinosima ovom rastu dati su u odeljku Makroekonomski okvir ovog ERP-a, kao i u pratećim tabelama. Međutim, gore pomenuti izazovi i nastavak borbe protiv pandemije COVID-19 su izvor neizvesnosti u budućnosti.

Mada se protiv sive ekonomije stalno vodi borba i jedan je od prioriteta Vlade, nastavak ove pojave je rezultat slabe svesti o njenim negativnim efektima, neusklađenosti i nepostojanja međuinstitucionalne saradnje Inspektorata za rad i drugih inspeksijskih organa, što posledično ima nisku efikasnost u borbi protiv sive ekonomije. Drugi ključni problem ostaje administrativno opterećenje i teškoće u punoj primeni Zakona o privrednim društvima. Mali broj one-stop-shop usluga, dugo vreme i visoka cena usluga za preduzeća, brojni zahtevi za preduzeća koji utiču na njihovo upravljanje, obeshrabruju preduzeća da posluju i investiraju na Kosovu. Prateći duh Ciljeva održivog razvoja (SDG), ova oblast je u skladu sa Ciljem 16 (Promovisanje pravednih, mirnih i inkluzivnih društava) promovisanjem mirnih i inkluzivnih društava za održivi razvoj, obezbeđivanjem pristupa pravdi za sve i izgradnjom efikasnih, odgovornih institucija na svim nivoima.

Strukturne barijere: Glavne prepreke i izazovi u ovoj oblasti su nelojalna konkurencija kao posledica sive ekonomije, nedostatak koordinacije, planiranja i sprovođenja koordiniranih aktivnosti inspeksijskih organa, nepotpuno sprovođenje Zakona o privrednim društvima i neprilagođenost najnovijih evropskih praksi, niska i slaba međuinstitucionalna koordinacija i koordinacija javnih i privatnih institucija u prikupljanju i podeli finansijskih informacija. Ove

---

²⁸ <https://www.atk-ks.org/komunikate-per-media-88-raste-denoncimi-per-punedhenesit-nga-punetoret/>

strukturne barijere utiču na pravnu nesigurnost, obeshrabrenje za investicije i rad tržišta, ostvarivanje ekonomskih prava, državni budžet i povećanje fer konkurencije na Kosovu.

Mera reforme #9: Poboljšanje poslovnog okruženja kroz smanjenje administrativnog opterećenja, reforme inspekcija

Opis mere: Nastavljajući da poboljša poslovno okruženje, Vlada ima za cilj da preduzme nekoliko aktivnosti koje će uticati na povećanje transparentnosti i kvaliteta usluga za preduzeća i građane, kao i na povećanje efikasnosti administracije. Reforma inspekcije ima za cilj postizanje dva glavna cilja: unapređenje međuinstitucionalne koordinacije u pogledu inspekcija poslovnih aktivnosti i digitalizaciju inspeksijskog procesa. Ova mera komunicira sa pokazateljem 2.4.3 Efikasno upravljanje i pokazateljem 2.8.1 Poboljšanje poslovnog okruženja Programa Vlade Kosova 2021 - 2025.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Ažuriranje Programa za smanjenje administrativnog opterećenja; (KP)
2. Ažuriranje metodologija razvoja politike: Priručnik o konceptualnim dokumentima, Priručnik o SCM-u i Priručnik o memorandumima sa objašnjenjima; (KP)
3. Analiza pravnog osnova oko 300 podzakonskih akata koje je usvojila Vlada (nastavak analize 1762 podzakonska akta koja su donela ministarstva sprovedena u 2021. godini) i dotično ukidanje i stvaranje pravnog osnova podzakonskih akata kao rezultat oba kruga; (KP)
4. Održavanje modularne obuke o alatima i pristupima koji se koriste za smanjenje administrativnog opterećenja i izgradnja kapaciteta za smanjenje administrativnog opterećenja; (KP)
5. Usklađivanje i usvajanje 50 zakona sa Zakonom o opštem upravnom postupku; (MUP)
6. Analiza za pojednostavljenje, spajanje ili ukidanje dozvola i licenci za sva resorna ministarstva i regulatorna tela; (KP)
7. Procena za digitalizaciju svih dozvola i licenci; (KP)
8. Izmena horizontalnog zakonodavstva kojim se dozvoljava i reguliše reforma inspekcije (KP);
9. Izgradnja ljudskih kapaciteta, što podrazumeva obuku inspektora i drugih relevantnih službenika pripremajući ih za punu primenu novog koncepta inspekcija (Centralna kancelarija inspekcija);
10. Razvoj digitalne platforme za inspekcije (MIPT).
11. Reorganizacija inspeksijskih jedinica, uključujući međusobno povezivanje baza podataka (MIPT).
12. Usvajanje Zakona o privrednim društvima (MIPT)
13. Povećanje broja inspektora tržišta i obuka (MIPT)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Izgradnja kapaciteta za smanjenje administrativnog opterećenja; (KP)
2. Povećanje broja inspektora tržišta rada i obuka (MIPT)

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Povećanje broja inspektora tržišta rada i obuka (MIPT)
2. Izgradnja kapaciteta za smanjenje administrativnog opterećenja; (KP)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2021	Cilj 2023. godine	Cilj 2024 godine
------------	---------------------	-------------------	------------------

Smanjenje dozvola i licenci	Osnovna godina 2014 480 licenci i dozvola	Najmanje 20% pojednostavljenih, spojenih i/ili oduzetih licenci i dozvola	Najmanje 3% licenci i dozvola je pojednostavljeno, spojeno i/ili oduzeto u odnosu na osnovu iz 2014. godine
Ukidanje podzakonskih akata, koji nemaju pravni osnov	1762 podzakonska akta (osnova 2020. godine) Najmanje 5% podzakonskih akata bez pravnog osnova je ukinuto u odnosu na osnovu iz 2020. godine	Najmanje 15% podzakonskih akata bez pravnog osnova je ukinuto u odnosu na osnovu iz 2020. godine	Najmanje 3% podzakonskih akata bez pravnog osnova je ukinuto u odnosu na osnovu iz 2020. godine
Smanjenje inspeksijskih organa	2021. 36	2023. 36	2024. 18

Očekivani uticaj na konkurentnost: Unapređenje kvaliteta kreiranja politike i izrade zakonodavstva, stvaranje jedinstvenog sistema koji obezbeđuje održivu međuinstitucionalnu koordinaciju inspeksijskih organa i funkcionisanje jedinstvene, efikasne i specijalizovane adrese u rešavanju poslovnih sporova značajno će uticati na otklanjanje nepotrebnih prepreka u okviru procesa za smanjenje administrativnog opterećenja (SAO), povećanje efikasnosti, transparentnosti i odgovornosti inspeksijskih organa i povećanje pravne sigurnosti za preduzeća. Stoga će, otklanjanje nepotrebnih procedura i zahteva, pojednostavljenje i digitalizacija neophodnih procedura, smanjenje nadzornog opterećenja za preduzeća, kao i povećanje pravne sigurnosti kroz efikasno rešavanje privrednih sporova, imati direktan uticaj na poboljšanje poslovnog okruženja, unapređenje konkurentnosti, povećanje stranih investicija i dijaspore, i smanjenje rizika od proširenja postojećih preduzeća.

Procena troškova aktivnosti i izvora finansiranja: Ukupni troškovi ove mere biće 4.537.330 evra za naredne tri godine (2022-2024). Što se tiče smanjenja administrativnog opterećenja, za 2022-2024. godinu IPA III program i GIZ će izdvojiti 380.000 evra za razvoj kapaciteta za smanjenje administrativnog opterećenja, pojednostavljenje licenci i dozvola za regulatorna tela i ukidanje podzakonskih akata bez pravnog osnova. Dok u smislu reforme inspekcije, ukupni troškovi za 2022-2024. godinu iznose 2.032.000 €, iz budžeta Kosova planirano je izdvajanje 432.000 € za zapošljavanje i obuku novih inspektora, dok je 1.600.000,00 € kredit Svetske banke za razvoj platforme inspekcije, povezivanje baze podataka i opremanje inspektora elektronskom opremom

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Smanjenje administrativnog opterećenja za preduzeća i administraciju, kao i izrada boljih politika i zakona, imaće pozitivan efekat na rast i razvoj preduzeća, kao i na poboljšanje usluga za preduzeća i građane koji su zauzvrat povećali zaposlenost i smanjili siromaštvo. Reforma inspekcije će poboljšati administrativnu efikasnost u pogledu inspekcija i smanjiti opterećenje kontrole nad preduzećima, što će uticati na smanjenje sive ekonomiju, kao i na poboljšanje usluga za građane. Smanjenje sive ekonomije podrazumeva povećanje budžeta, a povećanjem budžeta možemo povećati blagostanje za najsiromašnije slojeve stanovništva. S druge strane, poboljšanjem poslovnog okruženja, povećavaće se interesovanje za investicije iz inostranstva. Nove investicije dinamiziraju tržište rada i stimulišu povećanje stope učešća žena na tržištu rada.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Ne očekuje se da će ova mera uticati na životnu sredinu

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana radnja olakšavanja
Nedostatak institucionalnih kapaciteta za punu implementaciju pristupa smanjenju administrativnog opterećenja i reformu inspekcije.	Visoka	Organizovanje obuka za izgradnju profesionalnih kapaciteta kroz tehničku pomoć.

Mera reforme #10: Smanjenje sive ekonomije

Opis mere: Ovom merom predviđeno je unapređenje kvaliteta upravljanja ekonomijom, kao i povećanje finansijskih sredstava za javne usluge kao rezultat dodatnih poreskih prihoda. Ova mera je u skladu sa Nacionalnom strategijom Republike Kosovo za sprečavanje i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskih zločina 2019-2023, Nacionalnom strategijom razvoja (NSR) i predstavlja sprovođenje obaveza Vlada Republike Kosovo u dijalogu sa Evropskom unijom (EU) tokom 2018. godine..

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Primena novog pristupa rizika od strane PAK-a zasnovanog na izradi i sprovođenju projekata usklađenosti, sa ciljem tretiranja sektora visokog rizika, kao što su: sektor izgradnje, smeštaja, neformalnog zapošljavanja, trgovine i kontrole zaliha (PAK);
2. Utvrđivanje korektivnih mera za projekte usklađenosti kroz ex post procenu realizacije ovih projekata; (PAK)
3. Povećanje broja inspekcija i osoblja angažovanog u zajedničkim operacijama između PAK-a i KC-a, pod rukovodstvom zajedničke grupe koju su osnovale obe institucije u cilju bavljenja preduzećima koja se odlikuju visokim stepenom rizika u izbegavanju poreskih i carinskih obaveza; (PAK & Carina)
4. Pregled obezbeđivanja direktnog pristupa FOJ-K bazi podataka PAK-a. Vlasti treba da razmotre indirektan pristup FOJ-a bazi podataka PAK-a u okviru analize finansijskih obaveštajnih podataka kako bi se obezbedila blagovremena dostupnost informacija srazmernih rizicima i prioritetima nadležnih organa.
5. Povećanje nivoa nadzora i broja inspekcija na terenu, posebno u vezi sa PONP-om (Poslovna ili određena nefinansijska profesija) sektorom, kako bi se osiguralo, između ostalog, da se prikupljaju i održavaju informacije o vlasništvu korisnika.
6. Usvajanje Zakona o registru vlasnika korisnika; (MIPT)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Osnivanje i funkcionisanje Jedinice za povraćaj oduzete imovine; (MP)
2. Izrada nove Nacionalne strategije za borbu protiv sive ekonomije, zasnovane na sektorskim procenama rizika i procenama u vezi sa poreskim jazom uopšte. (Sekretarijat SLEJ-a)
3. Osnivanje posebnog tima ili organizacione jedinice u FOJ-K za izradu strateške analize.

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Pобољшanje koordinacije između institucija nadležnih za sprečavanje i zaustavljanje neprijavljenog rada.
2. Jačanje istražnih i obaveštajnih kapaciteta (FOJ)

3. Povećanje administrativnih kapaciteta FOJ-K, uključujući obezbeđivanje dovoljnih kadrovskih resursa za FOJ-K da proveri usklađenost finansijskih institucija i PONP-a sa zahtevima SPN/BPFT-a
4. Razvoj i jačanje kapaciteta IT-a
5. Izgradnja profesionalnih kapaciteta osoblja FOJ-K.
6. Sprovođenje nacionalne procene rizika

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2021.	Cilj 2022.	Cilj 2024.
Povećanje poreskih prihoda u odnosu na prethodnu godinu	19%	26%	33%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Smanjenje sive ekonomije će poboljšati poslovno okruženje uopšte, fer konkurenciju i shodno tome će omogućiti rast onih sektora u kojima Kosovo ima više konkurentskih prednosti. Konkurencija iz neformalnog sektora je glavna prepreka redovnim poreskim obveznicima. Ova mera bi rešila ovo pitanje, kroz povećanje oporezivih transakcija, kao rezultat primene efikasnijeg mehanizma kontrole i bolje analize rizika, kao i smanjenja neformalne zaposlenosti. Situacija koju je stvorila pandemija COVID-19 na Kosovu, uticala je na neke poreske obveznike da sakriju svoj promet pronalazeći dodatno opravdanje u ekonomskom padu i padu kupovne moći kao posledica pandemije, ova situacija može uticati negativno u stalnom porastu nelojalne konkurencije, stoga bi radnje predložene u ovoj meri rešavale ova pitanja kroz kontinuirano povećanje međuinstitucionalne saradnje u cilju razmene informacija na osnovu procene rizika.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Za 2022. godinu troškovi se procenjuje na 194.100 evra, ova vrednost će se finansirati iz budžeta Kosova. Dok se u 2023. godini troškovi procenjuju na 36.000 evra. U 2024. godini troškovi se procenjuje na 60.000 evra.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Smanjenje sive ekonomije direktno će uticati na rast formalne zaposlenosti. Glavni uticaj na zapošljavanje bilo bi poboljšanje zvaničnog nivoa zaposlenosti u sektorima sa najvećim stepenom neformalnosti, to bi uticalo i na povećanje prava radnika na radu i lakši pristup finansijama, posebno na rodnu ravnopravnost i smanjenje siromaštva koji posebno utiču na učešće žena u radnoj snazi uticaće i na ekonomski razvoj, povećanje budžeta, što bi se moglo pretvoriti i u poboljšanju dobrobiti čak i za najsiromašnije slojeve stanovništva. Smanjenje sive ekonomije značajno će uticati na povećanje budžetskih prihoda kroz koje se finansiraju javne službe, čime će se povećati blagostanje građana zemlje.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Nema relevantnog uticaja na životnu sredinu.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana radnja olakšavanja
Zastoj međuinstitucionalne saradnje	Srednja	Intenziviranje ili povećanje razmene podataka između različitih institucija, kako centralnih tako i lokalnih, u cilju borbe protiv sive ekonomije.

Nedostatak doslednosti institucija za sprovođenje zakona u međuinstitucionalnoj interakciji.	Visoka	Povećanje broja memoranduma o saradnji između institucija omogućavanjem povezivanja sistema u kojima bi se informacije razmjenjivale elektronskim putem
--	--------	---

5.2.5. Istraživanje, razvoj i inovacija

Trenutno stanje: Istraživanje, razvoj i inovacije (IRI) na Kosovu i dalje ostaju na niskom nivou podrške, iako prema Zakonu o naučno-istraživačkoj delatnosti, Kosovo mora da izdvoji 0,7% od ukupnog budžeta ili 17,5 miliona evra a nedavno je došlo do povećanja budžeta od prošle godine i dalje je daleko od procenta predviđenog zakonom. Budžet koji izdvaja Vlada ukupno iznosi oko 2.5 miliona evra, što znači da je 0,1% ukupnog državnog budžeta. Republika Kosovo je međunarodna zemlja partner za saradnju u programu Horizon 2020 i do sada je uspela da iskoristi 20 projekata finansiranih iz ovog programa (od 103 aplikacija, od kojih je 95 predloga projekata ispunilo kriterijume i 20 od njih je bilo finansirano). Na osnovu dobrog učinka prikazanog u programu Horizon 2020, Vlada Kosova je sprovedla sporazum sa EU za unapređenje statusa Kosova u programu Horizon Europe i planira da se pridruži European Scoreboard. Članstvo u ovim mehanizmima doprineće unapređenju sistema, identifikovanju prioriteta i uređenju inovacionog ekosistema u zemlji. Vlada Kosova je 2021. godine pokrenula šemu grantova za podršku inovativnim idejama i projektima početnih preduzeća (Start-Up) u iznosu od 500.000 evra i za preduzeća koja će biti osnovana (Start-up sa spin-offom u iznosu od 650.000 evra. Kao rezultat situacije sa pandemijom COVID-19, Vlada je podržala 6 srednjih škola za nabavku IKT opreme u opštinama. IKT kompanije će takođe biti predstavljene sa svojim uslugama na EXPO2020 u Dubaiju. Nacionalni naučni savet je operacionalizovan koji će pomoći da postoji sveobuhvatan institucionalni pristup i bolja koordinacija politika istraživanja i inovacija. Postoji potreba da se uspostavi Nacionalni fond za nauku, kao i da se razviju mehanizmi sprovođenja. Kao preduslov za osnivanje ovog Fonda potrebna je pravna infrastruktura koja će jasno definisati glavne ciljeve za orijentaciju preduzeća ka primeni inovativnih ideja i projekata, u cilju povećanja izvoznog potencijala, konkurentnosti, otvaranja novih radnih mesta, poboljšanja kvaliteta proizvoda ili usluga, izgradnje ljudskih kapaciteta, sa prioritetom datim mladim ljudima, ženama i marginalizovanim osobama za tržište rada. Finalizacijom ovog dokumenta biće regulisani izvori finansiranja preduzeća i akademije za inovacije, funkcije Inovacionih centara, klastera i drugih zajedničkih prostora za razvoj inovativnih ideja, koji će pružati usluge obuke i savetovanja u cilju kreativnih ideja inovatora, da se pretvore u održive projekte i poslovanja.

Vlada je takođe počela da gradi istraživački informacioni sistem prikupljanje, čuvanje podataka i regulisanje relevantnih procesa u oblasti naučnih istraživanja i inovacija. Usvojena je izmena i dopuna Administrativnog uputstva o subvencijama i transferima. Odredbe ovog Administrativnog uputstva su jasno adresirane za direktnu finansijsku podršku preduzećima, studentima i drugim pojedincima koji primenjuju inovativne ideje i projekte.

Strukturne barijere: Oblast inovacija na Kosovu je još uvek fragmentirano i potrebno je da se nadležnosti jasno adresiraju. Treba poboljšati međuinstitucionalnu saradnju kako bi se održao inovacijski ekosistem i povećala ulaganja za stimulisanje preduzeća i akademske zajednice. Ova saradnja je imala zastoj i zbog situacije koju je stvorila pandemija Covid-19. Pravni okvir za inovacije treba dopuniti dodatnim odredbama i instrumentima u cilju sveobuhvatnosti ljudskog kapitala i izgradnje kapaciteta sa posebnim akcentom na veću uključenost žena, mladih, osoba sa invaliditetom u dodatno obrazovanje. Ozbiljna prepreka za kosovske preduzetnike, omladinu i

akademsko osoblje su ograničene mogućnosti za pristup međunarodnom finansiranju, izgradnju ljudskih kapaciteta i izvoz.

Mera reforme #11: Poboljšanje okruženja za istraživanje, inovacije i preduzetništvo

Opis mere: Mera je nastavak prošlogodišnjeg PER ciklusa i ima za cilj da poboljša okruženje za istraživanje, razvoj i inovacije sa uticajem na ekonomski i društveni razvoj zemlje oslanjajući se na pregled postojećih politika. Glavni ciljevi i javne politike za period koji pokriva PER za istraživanje i inovacije biće u korist razvoja sektora koji imaju direktan uticaj na Tranzicionu zelenu ekonomiju. Mera je u skladu sa Programom Vlade 2021-2025, Strateškim operativnim planom Vlade i politikama institucija nadležnih za oblast inovacija. Ova mera se takođe odnosi na Ciljeve održivog razvoja, odnosno Cilj 9 koji se odnosi na industriju, inovacije i infrastrukturu, kroz pokazatelje koji se odnose na ulaganja u istraživanje, proizvodnju i zapošljavanje, tačke (9.5 i 9b).

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Usvajanje Zakona o inovacijama i preduzetništvu; (MIPT)
2. Funkcionalizacija Nacionalnog saveta za inovacije – digitalna koalicija; (MIPT)
3. Funkcionalizacija Nacionalnog naučnog saveta i izrada Nacionalnog programa nauke; (MONTI)
4. Izrada AU o oblicima transfera znanja i tehnologije; (MIPT)
5. Izrada i odobrenje koncept dokumenta za mapiranje istraživačkih, naučnih i inovacionih sistema; (MONTI)
6. Pokretanje šema grantova za direktnu podršku preduzećima i fizičkim licima za inovativne projekte; (MIPT)
7. Vaučerska podrška naučnim projektima i publikacijama u indeksiranim časopisima;
8. Investicije u inovacione centre i laboratorije u srednjim školama, fakultetima i stručnim školama. (MONTI)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Izrada Nacrta zakona o Inovacionom fondu; (MIPT)
2. Kreiranje baze podataka za inovacioni potencijal na nivou zemlje; (MIPT)
3. Investicije u inovacione centre i laboratorije u srednjim školama, fakultetima i stručnim školama; (MONTI)
4. Pokretanje šema grantova za direktnu podršku preduzećima i fizičkim licima za inovativne projekte; (MIPT)
5. Vaučerska podrška naučnim projektima i publikacijama u indeksiranim časopisima; (MONTI)

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Članstvo u European Innovation Scoreboard; (MONTI)
2. Pokretanje šema grantova za direktnu podršku preduzećima i fizičkim licima za inovativne projekte, (MIPT);
3. Vaučerska podrška naučnim projektima i publikacijama u indeksiranim časopisima; (MONTI)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2020	Cilj 2023	Cilj 2024
Podrška inovativnim preduzećima	10%	20%	30%
Ulaganja u tehnološku opremu i laboratorije	N/A	20%	N/A
Podrška u naučnim projektima	11	15	18

Očekivani uticaj na konkurentnost: Podrška biznisu, nauci i inovacijama će se povećati izmenom zakonskog okvira i uspostavljanjem neophodnih mehanizama za poboljšanje okruženja za HZHI, povećaće se podrška poslovanju, nauci i inovacijama, što će biti ključni pokretač povećanja učinka naših preduzeća, kao i konkurentnosti. Poseban fokus biće usmeren na zelenoj tranzicionoj ekonomiji i korišćenju naprednih tehnologija.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupna vrednost za sprovođenje ove mere za tri godine procenjena je na 9.210.000 evra, sve finansirano iz budžeta Kosova. Budžet Kosova za 2022. godinu predviđa da će troškovi za sprovođenje aktivnosti ove mere iznositi 2.580.000 evra, od čega će 30.000 evra biti iz kategorije roba i usluga, 2.350.000 evra iz kategorije „Subvencije i transferi” i 200.000 evra kapitalni rashodi. U 2023. godini troškovi su procenjeni na 3.230.000 evra, od čega će 30.000 evra biti iz kategorije roba i usluga, 3.000.000 evra iz kategorije „Subvencije i transferi“ i 200.000 evra kapitalnih rashoda, dok ukupan iznos za 2024. godinu iznosi 3.400.000 evra koji dolaze iz kategorije „Subvencije i transferi”.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Biće uloženo u obuku i savetovanje za mlade preduzetnike, kako bi njihove inovativne ideje i kreativnost bili ponderisani idejom projekta u održivom poslovanju. Kroz ove obuke, mladim ljudima i ženama će biti olakšan pristup međunarodnim investicijama. Evaluacija sistema istraživanja i inovacija omogućiće politike zasnovane na podacima koje će doprineti građanskom blagostanju.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Inovativni projekti koje će subvencionisati Vlada, za preduzeća, naučna istraživanja ili obuku preduzetnika, biće fokusirani na podršku aktivnostima koje su veoma osetljive na probleme životne sredine (zeleno poslovanje), za očuvanje prirodnih predela (zeleni turizam), za proizvode dobijene procesom reciklaže, digitalizacija usluga i procesa ili digitalna transformacija, (zeleni industrija) prema sporazumu Zelene agende za zemlje BP.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana radnja olakšavanja
Potreba za preraspodelu budžeta za inovacije za potrebe hitnih paketa za ekonomski oživljavanje	Srednja	Koordinacija sa Ministarstvom finansija rada i transferi za preraspodelu budžeta za inovacije.
Nefunkcionisanje Nacionalnog saveta za nauku	Niska	Predlog na usvajanje u skupštini članova Nacionalnog saveta za nauku

Nedostatak statističkih podataka o pokazateljima potrebnim za European Innovation Scoreboard.	Srednja	Saradnja sa Agencijom za statistiku Kosova i odgovarajućim institucijama za obezbeđivanje potrebnih podataka.
---	---------	---

5.2.6. Reforme za ekonomsku integraciju:

Trenutno stanje: Kosovo je preduzelo značajne korake u liberalizaciji spoljne trgovine i postignut je značajan napredak u usklađivanju trgovinskih politika sa međunarodnim pravilima trgovine. Međutim, uprkos svim ulozenim naporima, još uvek nije uspelo da obezbedi stabilnost jer Kosovo nastavlja da se suočava sa visokim trgovinskim deficitom robe. Kosovska privreda je karakterisana značajnim šokom u 2020. godini kao rezultat pandemije Covid-19, a mere koje su preduzete za održavanje javnog zdravlja, uglavnom u kontekstu ograničenja kretanja i fizičkog rastojanja, odrazile su se na sveukupni pad privredne aktivnosti. Povećanje izvoza robe, kao i značajan pad uvoza kao posledica pada privredne aktivnosti. Trgovinski deficit je realno smanjen za oko 0,5% u odnosu na januar-septembar prethodne godine, pošto je značajno povećanje uvoza roba i usluga skoro u potpunosti neutralisalo rast izvoza, posebno usluga (puna tabela sa raščlanjivanje je dostupno u odeljku 2.2 Makroekonomskog okvira ovog PER-a, kao iu pratećim aneks tabelama). Na regionalnom nivou, Kosovo je učesnik u reformama olakšavanja trgovine kroz mehanizme CEFTA-e kao i plana za zajedničko regionalno tržište koji se ogleda kroz aktivnosti u meri 13.

Strukturne barijere: Kosovo zavisi od veoma uskog broja partnera, shodno tome ima ograničene kapacitete ponude da bi mogla da ispuni zahteve mnogih zemalja. Stoga je geografska diverzifikacija i diversifikacija asortimana veoma niska i kao takva podložna potencijalnim šokovima tražnje koji mogu nastati na uskoj grupi izvoznih tržišta. Međutim, prepreke za postizanje kvaliteta i primene međunarodnih trgovinskih standarda ostaju izazovne, posebno nakon stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju gde se kosovski proizvođači suočavaju sa „agresivnim evropskim“ tržištem, uključujući poteškoće u ispunjavanju sanitarnih i fitosanitarnih zahteva (SFS) i Tehničke barijere u trgovini (TBT). Štaviše, ograničena integracija u regionalni i globalni lanac vrednosti, nedostatak saradnje između lokalnih i regionalnih/međunarodnih dobavljača onemogućavaju uspostavljanje trgovinskih veza između međunarodnih kompanija. Eventualna integracija kosovskih dobavljača inputa u globalni lanac vrednosti snabdevanja stvorila bi efekte širenja na regionalna i međunarodna tržišta. U zaključku, česte necarinske trgovinske barijere koje region nameće lokalnim preduzećima ostaju još jedan razlog za negativan trgovinski bilans.

Mera reforme #12: Poboljšanje prekogranične trgovine kroz olakšavanje trgovine

Opis mere: Očekuje se da će ova mera smanjiti troškove prekograničnih transakcija i vremena, da poboljša uslove za ulazak na tržište za kosovski izvoz na odabrana (ciljana) tržišta. Takođe, od ove mere se očekuje da obezbedi prijateljsko pravno okruženje za komercijalne aktivnosti na Kosovu. Kosovo je već preuzelo obaveze na regionalnom i globalnom nivou, koje proizilaze iz CEFTA-e, SSP-a, Sporazuma o slobodnoj trgovini sa Turskom i Ujedinjenim Kraljevstvom i Svetske carinske organizacije (SCO). Olakšavanje trgovine, odnosno rešavanje i smanjenje barijera takođe se rešava kroz Nacionalnu razvojnu strategiju, Vladin program i Nacionalni program za implementaciju SSP-a. Ovu meru ponavlja i prošlogodišnji PER jer je za sprovođenje nekih od aktivnosti potreban period duži od godinu dana. Takođe, neke od aktivnosti nisu sprovedene zbog čestih političkih promena i situacije sa pandemijom COVID-19. Ova mera se

odnosi na tačku 2. Evropskog zelenog sporazuma: Transformisanje ekonomije EU za održivu budućnost; podtačka 2.1.3. Mobilisanje industrije za čistu i cirkularnu ekonomiju. Postoji i veza sa ORC-ima, koja ima za cilj jačanje alata za implementaciju i revitalizaciju globalnog partnerstva za održivi razvoj.

Štaviše, postoji veza sa dokumentom o zajedničkom regionalnom tržištu koji proizilazi iz tačke 1. Samita u Sofiji: Zona regionalnog tržišta – povezane trgovinske mere; podtačke: 1.1 Očuvanje zelenih koridora/traka i usklađivanje kontrola u graničnim prelazima/PKK (5. Uspostavljanje pune veze između SEED+ i elektronskog sistema za upravljanje redovima (e-QMS) ako se pusti u rad, kako bi se maksimizirale prednosti oba sistema za ekonomske operatere), 1.2. Uklanjanje necarinskih barijera (PJT) (1. Odobrenje efikasnog i efektivnog mehanizma za rešavanje sporova) i 1.5. Smanjenje trgovinskih troškova i povećanje transparentnosti.

a. Planirane aktivnosti za 2022. godinu:

1. Izrada dokumenta o trgovinskoj politici (MIPT).
2. Izmena i dopuna Carinskog kodeska i akciza (CKA) i AU za primenu CKA, (MFRT- Carina Kosova).
3. Donošenje novog Zakona o unutrašnjoj trgovini (MIPT).
4. Početak pregovaračkog procesa za sporazume sa zemljama EFTA-e (MIPT).
5. Donošenje uredbe o osnivanju Informacionog centra za trgovinske olakšice od strane Vlade (MIPT-Carina Kosova).
6. Studija izvodljivosti za platformu NCTS projekta (New Computerized Transit System) (Carina-MFRT).
7. Završetak pregovora sa zemljama CEFTA-e o Dodatnom protokolu 7 za rešavanje trgovinskih sporova;
8. Slanje aplikacija Svetskoj trgovinskoj organizaciji u cilju članstva u ovaj mehanizam;
9. Izrada sekundarnog zakonodavstva za Zakon o spoljnoj trgovini; (MIPT)
10. Ratifikacija i sprovođenje sporazuma sa zemljama EFTA-e. (MIPT)

b. Planirane aktivnosti za 2023. godinu:

1. Uspostavljanje i funkcionisanje platforme za razmenu informacija na regionalnom nivou preko SEED+ (Carina);
2. Ratifikacija dodatnog protokola 7 CEFTA-e za rešavanje trgovinskih sporova.

c. Planirane aktivnosti za 2024. godinu:

1. Početak procesa pregovora o pristupanju STO (MIPT i relevantne institucije);

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelji		Osnova 2021	Pokazatelj 2023	Cilj 2024
Vreme carinjenja po satu, Jedinica / Sat	Uvoz	130 min	110 min	100 min
	Izvoz	75 min	65 min	55 min
Povećanje procenta elektronskih carinskih deklaracija (paperless concept)		70%	80%	90%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Prema podacima Svetske trgovinske organizacije, olakšavanje trgovine može smanjiti trgovinske troškove u proseku za 14,3%. Analize pokazuju da u mnogim zemljama, na makro nivou, smanjenje vremena trgovanja na samo jedan dan može povećati trgovinsku aktivnost za više od 5%. Očekuje se da će reforme za olakšavanje trgovine na Kosovu smanjiti vreme carinjenja za izvoz i uvoz sa 130 minuta trenutno za uvoz na 100 minuta do 2023. godine i za izvoz sa 75 minuta na 55 minuta.

Procena troškova aktivnosti i izvora finansiranja: Ukupan iznos budžeta planiranog za ove aktivnosti za tri godine je 113.000,00 €. Za 2022. godinu iznos od 38.000,00 evra biće finansiran iz budžeta Kosova i 10.000,00 evra iz IPA fondacija. Za 2023. godinu je predviđeno da se finansira 41.000 evra iz budžeta Kosova koji padaju u kategoriju roba i usluga, a za 2024. iznos finansiran iz centralnog budžeta je 24.000 evra koji takođe spada u kategoriju roba i usluga.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Na osnovu izveštaja Svetske trgovinske organizacije i Svetske banke „Trade and Poverty Reduction“ iz 2018. godine, ističe se da otvaranje trgovine ima jasne i pozitivne uticaje na smanjenje siromaštva. Prema istraživanju Međunarodnog trgovinskog centra (ITC), biznisi u vlasništvu žena koja izvoze zapošljavaju u proseku 42 osobe, u poređenju sa prosekom od samo 8 ljudi zaposlenih u preduzećima koja nisu u vlasništvu žena, a koja ne izvoze. Trgovina je takođe povezana sa većim učešćem žena u radu uz veću formalnost i veće plate. Izvoznici u zemljama u razvoju zapošljavaju više žena nego neizvoznici, a žene čine do 90% radne snage u oblastima za preradu izvoza. Stoga, sprovođenje ovih aktivnosti ima za cilj da u jednom srednjoročnom periodu donese pozitivan uticaj na povećanje socijalnog blagostanja na Kosovu.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Prema OECD-u, ekonomski rast koji potiče od širenja trgovine može imati direktan uticaj na životnu sredinu povećanjem zagađenja ili degradacijom prirodnih resursa. Međutim, povećanje trgovine sa druge strane, podržavanjem ekonomskog rasta, razvoja i socijalnog blagostanja, može doprineti većem kapacitetu za efikasnije menadžiranje životnom sredinom. Ono što je najvažnije, otvorena tržišta mogu poboljšati pristup novim tehnologijama koje lokalne proizvodne procese čine efikasnijim smanjenjem upotrebe inputa kao što su energija, voda i druge materije štetne po životnu sredinu. Slično, liberalizacija trgovine i investicija može dati podsticaj firmama da usvoje strože ekološke standarde. Kako jedna zemlja postaje sve više integrisana u svetsku ekonomiju, njen izvozni sektor postaje sve izloženiji zahtevima za životnu sredinu koje nameću glavni uvoznici. Promene potrebne za ispunjavanje ovih zahteva, zauzvrat, idu nakon toga duž lanca snabdevanja, stimulišući upotrebu čistijih proizvodnih procesa i tehnologija.

Potencijni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Olakšavajuća planirana akcija
Kašnjenja u usvajanju zakona	Srednja	Povećati koordinacionu saradnju sa relevantnim telima uz poštovanje hijerarhije.
Političke barijere vezane za regionalna predstavništva i članstvo u međunarodnim organizacijama	Srednja	Izgradnja platformi za lobiranje za članstvo u međunarodnim mehanizmima i adresiranje prepreka kod relevantnih lokalnih i međunarodnih aktera.

Mera reforme #13: Dalji razvoj infrastrukture kvaliteta i jačanje uloge organa za nadzor tržišta

Opis mere: Mera ima za cilj dalje približavanje i implementaciju sektorskog zakonodavstva EU u cilju povećanja tržišnog nadzora, ispunjavanja obaveza proizvođača neprehrambenih industrijskih proizvoda, dalje unapređenje usluga koje na domaćem tržištu pružaju tela za ocenjivanje usaglašenosti, kao i integracija u tržište EU i drugih zemalja; eliminisanje tehničkih barijera u trgovini i efikasan nadzor nad tržištem od strane organa za nadzor nad tržištem. Ova mera se nadovezuje sa NPISAA, Programom Vlade i indirektno sa NDS, deo standardizacije je takođe vezan za Evropski zeleni sporazum tačka 2: Transformisanje ekonomije EU za održivu budućnost; podtačka 2.1.3. Mobilizacija industrije za čistu i cirkularnu ekonomiju (Industrije visokog energetskog intenziteta, kao što su čelik, hemikalije i cement, su od suštinskog značaja za evropsku ekonomiju, jer nude nekoliko ključnih lanaca vrednosti).

a. Aktivnosti planirane za 2022. godinu:

1. Izrada Akcionog plana za transpoziciju Uredbe EU 2019/1020 o nadzoru tržišta i usklađenosti proizvoda i Uredbe 2019/515 o recipročnom priznavanju robe (DIC-IT);
2. Sprovođenje Programa eliminisanja trgovinskih barijera 2021-2025. (*Ugovor o funkcionisanju Evropske unije 34-36 UFEU*), za deo neusaglašene oblasti tehničkog i netehničkog zakonodavstva (nacionalne odredbe) (DIC);
3. Uspostavljanje šeme akreditacije sertifikacionih tela (EN ISO / IEC 17065) uključujući zahteve tehničkih pravila; (DAK/DIC - MINT);
4. Akreditacija tri laboratorije za ispitivanje / kalibraciju KTA (Laboratorija za zapreminu i protok, Laboratorija za mere i Laboratorija za pritisak) - (KAT/ MIPT);
5. Izrada i usvajanje Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda (transpozicija Direktive 2001/95/EC), kao i odobrenje 85 usaglašanih standarda EU, prema zahtevima Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda; (AKS-MIPT);
6. Izrada tri Administrativna uputstva za građevinske proizvode kao što su: plastične cevi, betonske cevi, betonski zidovi (DIC);
7. Izrada koncept papira o nadzoru tržišta i usklađenosti proizvoda, kao i o međusobnom priznavanju robe kojom se trguje u EU; (DIC-IT);
8. Osnivanje laboratorije dužine i priprema za akreditaciju laboratorija za kalibraciju sile, termometriju; (AMK).

b. Aktivnosti planirane za 2023. godinu:

1. Izrada tri (3) Administrativna uputstva u skladu sa zahtevima Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda (DIC);
2. Izrada tri (3) Administrativna uputstva za 3 grupe građevinskih proizvoda. (DIC);
3. Izrada Zakona o tržišnom nadzoru (izmena i dopuna Zakona o tehničkim zahtevima za proizvode i ocenjivanju usaglašenosti u okviru tržišnog nadzora);
4. Pripremanje analize za spajanje "Single Liaison Office" i "Product Contact Point" kao Nacionalna tačke i razvoj softvera (IT-DIC);
5. Unapređenje (update i upgrade) sistema SMIS koji će omogućiti biznisima funkcionalan pristup i kupovinu standarda online. (SMIS- Informativni sistem upravljanja standardima);

6. Akreditacija kalibracionih laboratorija sile, termometrije i pripreme za akreditaciju laboratorija električnih veličina i laboratorija zakonske metrologije.

c. Aktivnosti planirane za 2024. godinu:

1. Izrada podzakonskih akata koji proizilaze iz izmene i dopune Zakona br. 06/L-041 o tehničkim zahtevima za proizvode i ocenjivanju usaglašenosti dela (DIC);
2. Usvajanje i objavljivanje 100 standarda prema zahtevima uredbe (MIPT) br. 01/2017 o elektromagnetnoj kompatibilnosti;
3. Usvajanje i objavljivanje 500 standarda prema zahtevima tehničkog propisa (MIPT) br. 06/2018 za električnu opremu predviđenu za upotrebu u određenim naponskim granicama.
4. Izrada i usvajanje pravilnika za gasnu opremu u upotrebi.

Pokazatelji rezultata:²⁹

Pokazatelj	Osnova 2020	Cilj 2023	Cilj 2024
Izvoz industrijskih proizvoda	396.884,042.99	485.469,208.15	520.427,912.20
Uvoz industrijskih proizvoda	2.531,343,595.88	2.100,377,693.37	2.010,388,405.02
Trgovinski bilans	2.134,459,552.89	1.614,908,485.22	1.489,960,492.82

Očekivani uticaj na konkurentnost: Navedene aktivnosti će omogućiti jačanje jednog održivog regulatornog sistema, koji podržava lokalne proizvođače kroz unapređenje bezbednosti i kvaliteta proizvoda kako bi bili konkurentni proizvodima koji imaju znak CE, stavljanje na tržište sertifikovanih proizvoda istog nivoa kao i proizvodi zemalja Evropske unije. Ovaj sistem će obezbediti povećanje konkurentnosti preduzeća omogućavajući im pristup međunarodnim tržištima i smanjenje trgovinskog deficita. Biznisi sa većom konkurencijom obezbeđuju bolje okruženje za rast zaposlenosti i na taj način obezbeđuju osnovu za održivi rast.

Procena troškova aktivnosti i izvora finansiranja: Ukupni troškovi za sprovođenje mere za naredne tri godine (2022-2024) su 111,000 evra, odnosno 39,000 evra za 2022. godinu, 48,000 evra za 2023. i 24,000 evra za 2024. godinu. Od ovih sredstava 101,400 evra obezbeđeno je iz centralnog budžeta, a 9,600 od projekta Lukx-DEV.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Dalji razvoj regulatornog sistema za industrijske proizvode očekuje se da će imati širi uticaj na društvo putem podsticanja investicija u privatnom sektoru, otvaranjem novih radnih mesta kao i podsticanje preduzeća da implementiraju standarde za postizanje bezbednosti i kvaliteta industrijskih (neprehrambenih) proizvoda i usluga zainteresovanih strana. Takođe se očekuje da će ova mera imati još veći uticaj na društvo podsticanjem investicija u privatnom sektoru, otvaranjem radnih mesta i podsticanjem preduzeća da implementiraju standarde za postizanje bezbednosti i kvaliteta industrijskih proizvoda i usluga za zainteresovane strane.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Ne očekuju se negativni uticaji na životnu sredinu.

²⁹Zvanični podaci iz Odeljenja za trgovinu (MIPT) o trgovinskom bilansu (uvoz i izvoz).

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Olakšavajuća planirana akcija
Kašnjenja u usvajanju zakona i nedostatak stručnih tehničkih kapaciteta	Nizak	Izgradnja ljudskih kapaciteta
Kašnjenja u akreditaciji i imenovanju TVK prema Zakonu o građevinskim proizvodima.	Nizak	Posebna obuka za osoblje TVK.

5.2.7. Reforma tržišta energije

Trenutna situacija: Proizvodnja električne energije na Kosovu zasniva se uglavnom na uglju (94,5% ukupne domaće proizvodnje) dok se ostatak snabdevanja od 5,5% zasniva na OIE koje se sastoje od hidroelektrana, elektrane na vetar i fotonaponski paneli. Ukupna proizvodnja električne energije na Kosovu u 2020. godini iznosila je 6.301 GWh. Najveći proizvođač je KEK, koji je po Ugovoru o veleprodaji dužan da obezbedi potrebnu količinu energije prioriteto snabdevaču KESCO-u da bi potrošače snabdeo pravom univerzalne usluge. KEK takođe obezbeđuje deo proizvodnje OPS-u i ODS-u za pokrivanje gubitaka. KEK nudi višak električne energije na slobodnom i konkurentnom tržištu na osnovu Procedure trgovanja električnom energijom.

Bruto potrošnja električne energije za 2020. godinu iznosila je 6,167 GWh. 5,549 GWh električne energije je poslato u sistem distribucije električne energije, 396 GWh je poslato direktno industrijskim potrošačima (Feronikeli, ŠarCem i Trepča), dok je preostalih 114 GWh bilo posvećeno internim troškovima KEK-a, a 107 GWh su gubici u prenosu.

Lokalna proizvodnja nije dovoljna da pokrije maksimalno opterećenje u elektroenergetskom sistemu Kosova, tako da se deo nacionalne potražnje za električnom energijom zasniva na uvozu. Uvoz električne energije u 2020. godini iznosio je 812 GWh ili 13.61% ukupne potražnje, dok je izvoz električne energije bio 1,254 GWh. Potrebe za grejanjem pokrivaju samo 3 do 5% centralnog grejanja, dok je ostatak uglavnom pokriven biomasom.

Tržište električne energije na Kosovu započelo je postepenu liberalizaciju 2017. godine izdavanjem smernica za liberalizaciju tržišta električne energije na Kosovu od strane RKE, na osnovu ovlašćenja datih Zakonom o energetsom regulatoru, Zakonom o energetici i Zakonom o električnoj energiji. Tržište na veliko električne energije se suočava sa nedostatkom tržišta za jedan-dan-unapred, nedostatkom dovoljno aktivnih snabdevača gde je aktivan samo KESCO od ukupno 8 licenciranih snabdevača. Prema zakonskim zahtevima, proizvodne cene za javni generator (KEK d.d.) su deregulisane od aprila 2017. godine, ali će se ova energija nuditi na tržištu energije na veliko, sa prioriteto za dobavljača univerzalne usluge.

Što se tiče dela energije proizvedene od strane proizvođača iz OIE Kompanije koje proizvode električnu energiju iz OIE koje su investirale kroz šemu podrške FiT imaju zagarantovanu prodaju proizvedene električne energije na period od 10-12 godina po fiksno regulisanim cenama.

U cilju bezbednosti snabdevanja i zaštite kupaca sa pravom univerzalne usluge, u skladu sa tržišnim okolnostima, RKE odobrava regulisane tarife za potrošače koji se snabdevaju u okviru univerzalne usluge.

Veliki potrošači priključeni na napon 220 KV i 110 KV kupuju električnu energiju po tržišnim uslovima, dok se ostali potrošači snabdevaju električnom energijom pod uslovima univerzalne usluge sa regulisanim tarifama. Električna energija potrebna za pokrivanje gubitaka OPS-a i ODS-a kupuje se po tržišnim uslovima. Potrošači koji proizvode električnu energiju imaju ograničenja u pogledu sopstvenih proizvodnih kapaciteta i nivoa napona na koji se mogu priključiti. Ugrožene

potrošače trenutno podržava šema direktnog plaćanja za pokrivanje dela troškova energije. Operator sistema prenosa, operater distributivnog sistema, pružalac univerzalnih usluga i komercijalni provajderi i dalje nemaju pristup nekim opštinama na severu Kosova. Tržište energije na malo i dalje se suočava sa izazovom unakrsnog subvencionisanja potrošača iz domaćinstava od onih koji nisu domaćinstva; gde da bi se adresiralo ovo pitanje, RKE kroz godišnje ažuriranje tarifa za električnu energiju obezbeđuje da u slučajevima kada postoji prostor za smanjenje tarifa, smanjenje bude u potpunosti posvećeno potrošačima koji nisu domaćinstva (komercijalni i industrijski). Napredak je postignut u oblasti integracije na regionalnom tržištu, gde će Albanska energetska berza (ALPEKS) imati svoju filijalu na Kosovu. Berza će upravljati kratkoročnim tržištima električne energije u Albaniji i na Kosovu.

Da bi pružio veće mogućnosti potrošačima da uporede ponude u smislu maloprodajnog tržišta, RKE će obezbediti sistem poređenja cena koji će biti dostupan svim potrošačima, elektronskim putem. Ovaj sistem poređenja cena će omogućiti potrošačima da u svakom trenutku uporede ponude dobavljača na osnovu parametara njihove potrošnje.

Strukturne prepreke: u energetskom sektoru one su: nedostatak investicija za povećanje fleksibilnosti Sistema; niska raznolikost izvora energije; tehnički i komercijalni gubici u sistemu distribucije električne energije; neefikasna upotreba energije, posebno u stambenom sektoru; prelazak sa šema podrške na konkurentne šeme za OIE; puna implementacija smernice za liberalizaciju tržišta; nereflektovanje troškova u cenama električne energije; ograničena konkurencija na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu; ograničena prekogranična saradnja i saradnja sa zemljama u regionu.

5.2.8. Reforme na tržištima transporta

Trenutno stanje: Geografski položaj Kosova naglašava važnost dobre i moderne mreže transporta. Kosovo je uložilo velika sredstva u putne koridore koji su poboljšali trgovinske veze sa susednim zemljama i omogućili pristup morskim putevima kroz Albaniju, Crnu Goru. Kosovo je potpisnica Ugovora o transportnoj zajednici i preuzima obaveze koji proizilaze iz Ugovora o transportnoj zajednici. Kosovski putevi povezani su koridorima od istoka do zapadnog Balkana koji je deo evropske PAN transportne mreže.

Drumski transport Kosovo ima postojeću putne mreže, što takođe utiče na ekonomski razvoj. Pored postojeće putne mreže od 2000 km državnih i regionalnih puteva, tokom desetogodišnjeg perioda u putnoj mreži Kosova završeno je 150 kilometara autoputeva, gde su završeni putni pravci R7 Priština – Vrbnica i R6 Priština - Elez Han, završeno je 90 kilometara nacionalnog puta sa 4 trake, izgrađeno je i rehabilitovano preko 90% unutrašnje putne mreže i 1500 km lokalnih puteva su izgrađene i sanirane. Takođe se gradi autoput Priština-Gnjilane u dužini od 23 km i u toku je izgradnja segmenta autoputa Besi-Merdare koji je povezan sa Koridorom 10 evropske PAN mreže. Drumski prevoz putnika i robe kao i opasnih materija regulisani su zakonima koji su delimično usklađeni sa *acquis* i postoje bilateralni sporazumi ili tehnički protokoli sa većinom zemalja Evropske unije i Zapadnog Balkana. Bilateralni sporazumi sa Srbijom, Bosnom i Hercegovinom ostaju izazov, a u procesu smo sklapanja bilateralnih sporazuma sa Severnom Makedonijom i Crnom Gorom.

Železnički saobraćaj na Kosovu prostire se na celoj teritoriji Kosova sa dužinom od 335 km otvorenih železničkih linija, 105 km stanica i 103 km industrijskih linija.

Železnički prevoz putnika i robe je regulisan zakonom, ovim zakonom se uređuje i razvija železnička infrastruktura i uslovi pristupa domaćem i međunarodnom tržištu rezidentnih i nerezidentnih operatera železničkog i teretnog transporta. U ovom kontekstu treba pomenuti i

činjenicu da je u sektoru železnice u toku rehabilitacija linija 10 železničke pruge koja je deo sveobuhvatne mreže SEETO koja povezuje Kosovo sa Srbijom i Severnom Makedonijom, kao i železnička linija 7 (Kosovo Polje – Priština – Podujevo) koja povezuje Kosovo sa Srbijom. Rehabilitacija ovih linija je podeljena u 3 faze (prva faza: Kosovo Polje-Elez Han – putem kredita i podršku međunarodnih institucija WBIF, WBIRD), druga faza, Kosovo Polje-Mitrovica gde je objavljen oglas za porednika ugovora i treća faza, Kosovo Polje – Podujevo koja je u fazi studije izvodljivosti. Situacija sa pandemijom COVID-19 uticala je na realizaciju železničkih projekata, ali i na pad putničkog i teretnog saobraćaja što kao posledicu ima smanjenje planiranih prihoda za operatere železničkog saobraćaja (TRAINKOS i RAILTRANS), ali i Upravljanje železničkom infrastrukturom, INFRAKOS. Takođe, broj putnika koji su koristili železnicu kao sredstvo putovanja smanjen je za 76,85% u drugom kvartalu 2020. godine u odnosu na drugi kvartal 2019. godine. Smanjenje korišćenja železničke mreže došlo je kao rezultat Odluke Vlade merama preduzetim u borbi protiv COVID-19. Prevoz tereta železničkom mrežom u drugom kvartalu 2020. u odnosu na drugi kvartal 2019. godine smanjen je za 5,70%.

Vazdušni saobraćaj: Kosovo ima Međunarodni aerodrom "Adem Jašari", koji je takođe deo sveobuhvatne mreže SEETO. Vazdušni prevoz se obavlja u skladu sa važećim zakonom. Razvoj vazdušnog saobraćaja zasniva se na sporazumu o korišćenju zajedničkog evropskog prostora. U okviru Međunarodnog aerodroma "Adem Jašari" realizuje se produženje piste za 500 metara, što će uticati na aspekt bezbednosti i aspekt konkurentnosti sa zemljama regiona, takođe u okviru ovog projekta je i uspostavljanje sistema instrumentalne rasvete, čime se očekuje da eliminiše maglu u MPA.. Kao rezultat preventivnih mera u borbi protiv pandemije COVID-19 došlo je do smanjenja prometa za 96%. Kao posledica toga, očekuje se da će ukupni nivo pada uslužnih delatnosti imati značajan uticaj na ukupan pad BDP-a.

Na osnovu analize i procena u periodu januar-septembar 2020. godine bilo je 726,467 putnika, dok je u periodu januar-septembar 2021. godine bilo 1,623,183 putnika, što znači da je ove godine 123% više putnika nego prethodne godine.

Strukturne barijere: u sektoru transporta su: Članstvo u međunarodnim transportnim organizacijama uopšte; uslovi bezbednosti na putevima za smanjenje fatalnih nesreća i ozbiljnih povreda; zagađenje vazduha od transporta; digitalizacija sektora drumskog i železničkog saobraćaja; održavanje putne i železničke mreže i kontrola niskog i visokog vazdušnog prostora Republike Kosovo.

Mera reforme #14: Dalji razvoj i modernizacija transporta

Opis mere: Dalji razvoj i modernizacija saobraćaja je mera koja je prvi put predstavljena u PRE i kao glavni cilj ima stvaranje modernog i integrisanog sistema usluga transporta, koji će doprineti održivom ekonomskom razvoju, bezbednosti na putevima i biće ekološki prihvatljiv. Ova mera ima za cilj reviziju zakonodavstva usklađivanjem sa zakonodavstvom EU-a, kroz koje ima za cilj uspostavljanje inteligentnih sistema u transportu i pripremu za članstvo u međunarodnim organizacijama drumskog, železničkog i vazdušnog saobraćaja. Ova mera se odnosi na Vladin program 2021-2025, Sektorsku i multimodalnu strategiju za transport, Strateški operativni plan (SOP), NPISAA, 11 cilj SDC-a, odnosno tačka 11.2 koja se odnosi na unapređenje saobraćaja i bezbednosti na putevima.

a. Aktivnosti planirane za 2022. godinu:

1. Izrada Strategije za razvoj saobraćaja 2022-2030; (MŽSPPI)

2. Izmena i dopuna Zakona o osnivanju Agencije za bezbednost saobraćaja na putevima. (MŽSPPI)
3. Izmena i dopuna zakona o železnicama; (MŽSPPI)
4. Digitalizacija baze podataka o saobraćajnim nesrećama; (MŽSPPI)
5. Izrada Administrativnog uputstva o okviru za instaliranje inteligentnih transportnih sistema (ITS) i inteligentnog transportnog sistema (ITS); (MŽSPPI)
6. Idejni projekat tehničkog projekta za železničku liniju 7 Kosovo Polje – Podujevo (granica sa Srbijom); (MŽSPPI)
7. Izrada A/U za vozačke dozvole i za objekte i opremu motornih vozila na gas; (MŽSPPI)
8. Idejni dokument za vozačke dozvole; (MŽSPPI)
9. Izrada A/U za upravljanje bezbednošću putne infrastrukture; (MŽSPPI)
10. Uspostavljanje mobilnih centara za kontrolu vozila na putu; (MŽSPPI)
11. Jačanje profesionalnih kapaciteta u oblasti inspekcije bezbednosti saobraćaja; (MŽSPPI)
12. Primena kontrole emisije izduvnih gasova iz vozila; (MŽSPPI)
13. Funkcionalizacija struktura za bezbednost drumskog saobraćaja; (MŽSPPI)
14. Identifikacija raskrsnica sa visokim rizikom; (MŽSPPI)
15. Izrada aplikacije za e-testiranje vozačke dozvole; (MŽSPPI)
16. Zahtev za članstvo Kosova u međunarodnim organizacijama drumskog, železničkog i vazdušnog saobraćaja; (MŽSPPI)
17. Normalizacija niskog prostora, otvaranje vazdušnih puteva sa Albanijom i Crnom Gorom. (MŽSPPI)
18. Studija izvodljivosti za železničku liniju Kosovo-Albanija; (MŽSPPI)

b. Aktivnosti planirane za 2023. godinu:

1. Izrada zakona o vozačkoj dozvoli; (MŽSPPI)
2. Osnivanje Agencije za bezbednost saobraćaja; (MŽSPPI)
3. Finalizacija pravnog osnova za upravljanje bezbednošću putne infrastrukture; (MŽSPPI)
4. Ngritjen e kapaciteteve profesionalne në fushën e sigurisë rrugore; (MŽSPPI)
5. Identifikacija puteva sa visokim rizikom; (MŽSPPI)
6. EIA i studija socijalne izvodljivosti kao i idejni projekat za železničku prugu (Priština-Prištinski aerodrom); (MŽSPPI)
7. Normalizacija kontrole niskog i visokog vazdušnog prostora Republike Kosovo; (MŽSPPI)

c. Aktivnosti planirane za 2024.godinu

1. Digitalizacija putne infrastrukture; (MŽSPPI)
2. Digitalizacija baze podataka o saobraćajnim nesrećama; (MŽSPPI)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelji	Osnova 2019	Cilj 2023	Cilj 2024
Smanjenje saobraćajnih nesreća sa smrtnim ishodom na 100,000 stanovnika	6.5 osoba	4 osoba	3 osoba
Digitalizacija transportnih sistema	0%	20%	40%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Sprovedenje ove mere doprineće smanjenju nezgoda sa smrtnim ishodom do 50%, a sa teškim povredama do 25%. Orijentacija ka digitalizaciji sistema baze podataka omogućava nam da imamo jasnu i tačnu sliku o fatalnim nezgodama i teškim povredama. Daljim razvojem transporta i digitalizacijom postići će se smanjenje vremena, finansijskih troškova, isto tako slobodno kretanje putnika i robe će se ostvariti sa većom efikasnošću.

Procena troškova aktivnosti i izvora finansiranja: Očekuje se da će ukupni očekivani troškovi za realizaciju aktivnosti biti 520,000 evra. Na godišnjem nivou za 2022 će biti 160,000 evra, za 2023. godinu 170,000 evra i za 2024. planirano je 190,000 evra. Iz budžeta Vlade Kosova za ove tri godine biće dodeljeno 440,000 evra a od donatora 100,000 evra. U cilju ispunjavanja ovih aktivnosti biće izrađene politike i usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa *acquis* EU-a.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Usvajanje strateških dokumenata, zakonske regulative, kao i realizacija planiranih projekata mere, daju osnovu i mogućnosti za otvaranje novih radnih mesta. Marginalizovane grupe neformalnog sektora će biti privučene formalnom ekonomijom. Shodno tome, ova mera utiče na poboljšanje kvaliteta života i ekonomskog i socijalnog blagostanja. Komponenta pravne jednakosti obrađena je u strateškim i pravnim dokumentima. Marginalizovane grupe neformalnog sektora će biti privučene formalnom ekonomijom. Shodno tome, ova mera utiče na poboljšanje kvaliteta života i ekonomskog i socijalnog blagostanja. Komponenta pravne jednakosti obrađena je u strateškim i pravnim dokumentima.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Primena zakonske regulative, akcionih planova za sprovođenje strateških dokumenata i projekata vezanih za digitalizaciju sistema, omogućavaju smanjenje zagađenja životne sredine.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana olakšavajuća radnja
Kašnjenja u implementaciji zbog situacije nastale sa Covid-19	Nizak	
Osnivanja Agencije za bezbednost saobraćaja	Nizak	

5.2.9. Poljoprivreda, industrija i usluge

Trenutno stanje: poljoprivredni sektor doprinosi 7,5% kosovskom BDP-u dok zapošljava oko 23%³⁰ ukupnog broja zaposlenih na Kosovu. Korišćena površina poljoprivrednog zemljišta iznosi 420.209 ha, od čega najveći udeo čine žitarice (30%), krmno bilje (9%), povrće (3,3%), drveće (2,4%), vinogradi (0,8%), a ostalo od 51.7% čine livade, pašnjaci i zemljište.

U sektoru stočarstva veće učešće imaju goveda sa 48%, zatim ovce sa 39%, svinje sa 8%, koze sa 5% i kopitari sa 0.3%. U okviru ovog sektora poseban značaj imaju ptice čiji broj iznosi 2.7 miliona, dok je pčelinjaka njih 262,541.

Što se tiče proširenja i rehabilitacije sistema za navodnjavanje, trenutno se procenjuje da je oko 20,000 ha poljoprivrednog zemljišta koje se navodnjava, ili oko 5% ukupne površine koja se koristi

³⁰ Sezonski zapošljavanje i zapošljavanje tokom berbe.

za poljoprivredu. Učešće izvoza poljoprivrednih proizvoda u ukupnom izvozu iznosi 16.4%, dok je učešće uvoza 23.2%. Kosovo je u 2020. godini uvezlo poljoprivrednih proizvoda u iznosu od 765.4 miliona evra, dok je vrednost izvoza bila 78.1 miliona evra, što je rezultiralo trgovinskim deficitom u iznosu od 687.3 miliona evra. Dolazi do poboljšanja stanja trgovinskog bilansa poljoprivrednih proizvoda za 1%, s obzirom na to da je rast vrednosti izvoza veći od povećanja vrednosti uvoza.

Vlada je nastavila da podržava poljoprivredni sektor kroz programe podrške kao što su direktna plaćanja i investicioni grantovi. U okviru direktnih plaćanja podržana su 3 sektora (hortikultura, žitarice i stočarstvo) sa ukupno 27 podsektora. Prema podacima iz 2020. godine, kroz direktna plaćanja u iznosu od oko 36 miliona evra podržano je ukupno 33,644 korisnika (5% žene), dok su kroz grantove odobreni projekti u vrednosti od oko 6 miliona evra. Vlada je udvostručila vrednost direktnih plaćanja za pomoć poljoprivrednicima kao posledica COVID 19, do sada je uz podršku Programa ekonomskog oporavka realizovano oko 30 miliona evra za ukupno 32,315 korisnika.

Situacija sa Covid-19 je nastavila da utiče na poljoprivredni sektor, gde su kao rezultat zatvaranja lokalnih i centralnih tržišta, različiti sektori u zavisnosti od kulture bili pogođeni na različite načine. Uočeno je da je zbog stvorenih okolnosti prekinut lanac snabdevanja, a posebno zatvaranje gastronomskog sektora uticalo je na smanjenje prodaje poljoprivrednih proizvoda.

Sektor industrije - dominiran je mikro preduzećima sa 85% i MMSP sa niskim nivoom integracije u globalne lance vrednosti, kao i niskim udelom inovacija i privlačenja SDI. Prema istraživanjima i analizama, saradnja između kompanija i obrazovnih i istraživačkih institucija je slaba, a radna snaga je generalno nisko kvalifikovana, mali broj preduzeća koje vode žene i mladi i nedostatak umrežavanja. Sektor proizvodnje (Sektor C) na Kosovu je u 2020. godini učestvovao sa 14% BDP-a i u poređenju sa 2019. godinom, gde je BDP iznosio 11.67%, došlo je do većeg porasta u odnosu na prethodne dve godine (2017. godine 10.9% i 2018. godine 11.3%). U ukupnom zapošljavanju, u 2020. godini, ovaj sektor je učestvovao sa 11.8% a u prometu je povećan za 8.36%.

Učešće Sektora C u ukupnom izvozu je oko 84%, dok je u ukupnom uvozu učešće prerađivačke industrije 93%, u 2020. godini. Sektori sa najvećim učešćem u izvozu su: metali sa 26.01%, plastika i guma sa 14.63%, nameštaj sa 8.42%, prerada hrane sa 8.38%, proizvodnja gotovih metalnih proizvoda za 7.96%, proizvodnja pića za 7.45% i sektor hemijskih proizvoda za 4.93%. Kao posledica pandemije, Direktno strane investicije na Kosovu u 2020. godini u sektoru „Proizvodnja“ su zabeležile negativnu vrednost (5.5) miliona evra.

U 2020. godini, u cilju lakšeg prevazilaženja ekonomske situacije, kao posledica COVID-19, za direktnu pomoć privatnom sektoru, implementiran je operativni plan Hitnog fiskalnog paketa. Kroz ovaj paket sa 50% plaćanja zakupnine, potpomognuto je 10,369 preduzeća i 178,935 zaposlenih, od kojih je 148,188 aktivnih zaposlenih sa po 170 €, po 130 evra pomognuto je 15,822 radnika (14,988 novih radnika i 834 neaktivna radnika) i 14,925 ugroženih radnika sa po 100 evra. Turizam kao podsektor industrije bio je u usponu pre početka pandemije Covid-19, što je signaliziralo da ovaj sektor ima značajan potencijal za ekonomski razvoj, otvaranje novih radnih mesta, osnaživanje žena i mladih uopšte. Od početka 2020. godine turizam se suočava sa izazovom da postane jedan od sektora koji je najviše pogođen pandemijom. Prema ASK-u, za turistički promet na graničnim prelazima, dolasci stranih posetilaca su smanjeni za oko 35.4% za 2020. godinu u odnosu na isti period 2019. godine ili izraženo u brojkama od 4,962,335 turista koliko je bilo 2019. godine na 3,203,594 turista u 2020. godini. Dok, prema broju noćenja domaćih i stranih posetilaca sa 490,402 tokom 2019. godine, došlo je do smanjenja na 266,491 tokom 2020. godine ili oko 46%. Međutim, ako uporedimo prvih šest meseci 2020. i 2021. za broj noćenja ostvarenih na Kosovu, primećuje se da imamo povećanje broja noćenja za oko 100% u 2021. godini (podaci

koje je objavio ASK, izveštaj za prvi i drugi kvartal 2021. godine). Prevažilaženje ove situacije i njenih posledica biće jedna od glavnih briga u oblasti turizma u bliskoj budućnosti, jer sektor turizma uključuje mnoge druge sektore.

Sektor usluga: Usluge su najveći sektor privrede, koji čine oko 72.7% BDP-a u 2020. godini. Štaviše, 2020. godine, sektor usluga čini oko 79.1% zaposlenih na Kosovu, a 81.7% novih biznisa otvorenih u 2020. bilo je u uslugama. Trgovinu uslugama za 2020. godinu okarakterisali su prihodi od izvoza u iznosu od 994.4 miliona evra. Sektori koji su imali najbolje rezultate su: putovanja sa 628 miliona evra, informacione i komunikacione usluge (IKT) sa 71.7 miliona evra, profesionalne/poslovne usluge sa 139.6 miliona evra, građevinske usluge sa 12 miliona evra i lične, kulturne i rekreativne usluge sa 3.2 miliona evra. Ukupan izvoz usluga porastao je sa 1.358 milijardi evra u 2017. na 1.675 milijardi evra u 2019. godini, u kojoj je trgovinski suficit usluga dostigao vrednost od 932.3 miliona evra.

Tab.1 Godišnja statistika trgovine uslugama (2018 – 2020)

Godine (milioni evra)	2018	2019	2020
Izvoz usluga	1,561.6	1,675.1	994.9
Uvoz usluga	705.8	749.1	603.3

Izvor: CBK, 2021

Tokom 2020. godine COVID-19 je imao negativan uticaj na izvoz usluga, koji je pao za 994 miliona evra. Glavni izvoz kosovskih usluga su putovanja, druge poslovne usluge, IKT i građevinarstvo. Vredi napomenuti da su u teškom vremenu suočavanja sa COVID-19, dva sektora su ostvarila porast: izvoz IKT i Ostale poslovne usluge za 22.4 miliona evra u odnosu na 2019. godinu. Ostale poslovne usluge obuhvataju različite poslovne usluge kao što su: usluge istraživanja i razvoja, profesionalne i menadžerske usluge, konsultantske usluge, tehničke, komercijalne i druge poslovne usluge, tretman otpada i zagađenje, poljoprivredne i rudarske usluge, operativni lizing, usluge vezane za trgovinu. Ovaj sektor je jedan od najproduktivnijih sektora u trgovini uslugama, tako da je od ključne važnosti da se fokusira i dodatno poveća učinak ovog sektora. Uprkos ukupnom pozitivnom bilansu sektora usluga, ovaj sektor se još uvek ne kreće shodno svom potencijalu. Drugi suštinski faktori koji mogu pozitivno uticati na dalji razvoj usluga i trgovine uslugama su da kompanije u ovom sektoru imaju bolji pristup finansijama i da se fokusiraju na promociju izvoza usluga.

Strukturne barijere: mala prosečna veličina farme gde 90% ima površinu manju od 5 ha, niska produktivnost i visoki troškovi proizvodnje, fragmentacija zemljišta, niska diversifikacija proizvodnje, loša infrastruktura za navodnjavanje, zastarela tehnologija, ograničeni kapaciteti skladištenja, slabe ili nefunkcionalne veze između primarnog proizvođača i prerađivača između tržišnih proizvođača i nedostatak digitalizovanog sistema.

U sektoru industrije prepreka razvoju ostaje relativno visoka stopa neformalne ekonomije, nedostatak pristupa finansijama, nedovoljna primena standarda u proizvodima, mali broj preduzeća koje vode žene i mladi, nedoslednosti u stručnoj obuci i tržištu rada, pristup informacijama i nedostatak umrežavanja. U sektoru turizma glavne prepreke i dalje ostaju nedostatak investicija u turističku infrastrukturu, neadekvatan pravni okvir i nedovoljna institucionalna koordinacija, uz nedovoljnu promociju turističkih destinacija, kao i za proizvode i usluge koje su na raspolaganju.

U sektoru usluga, Kosovo uglavnom širi svoje aktivnosti nepokazanih usluga sa niskom produktivnošću, i postoji jedna nedovoljna artikulacija između uslužnih delatnosti i sektora

proizvodnje materijala. Takođe nedostatak adekvatnog zakonskog okvira koji promoviše razvoj visoke tehnologije i usluga sa visokom dodatnom vrednošću, Nedostatak zakonskog okvira koji bi mogao da reguliše digitalizaciju sektora usluga i Pristup finansijama i odgovarajuća institucionalna koordinacija između različitih subjekata koji usmeravaju uslužne aktivnosti.

Mera reforme #15: Strukturne promene u sektoru poljoprivrede

Opis mere: Mera je nastavak PER 2021-2023 sa ciljem kreiranja politike usklađivanjem sa Zajedničkim poljoprivrednim politikama, digitalizacija sistema, povećanje lokalne proizvodnje i povećanje radne snage u celom proizvodnom, prerađivačkom i uslužnom lancu. Mera takođe ima za cilj proširenje i rehabilitaciju sistema za navodnjavanje, regulisanje poljoprivrednog zemljišta kroz izradu novih politika koje će uticati na rešavanje problema poljoprivrednog zemljišta. Mera će uticati i na razvoj sektora poboljšanjem uslova i pružanjem boljih usluga. Ova mera je u skladu sa Programom Vlade 2021-2025, Nacionalnim planom za ekonomski oporavak, Srednjoročnim okvirom troškova SOT 2022-2024 i Zajedničkim poljoprivrednim politikama EU-a u okviru Zelenog sporazuma. Mera je takođe u skladu sa Ciljevima održivog razvoja i Ekonomskog investicionog plana za zapadni Balkan koja ima potencijal da mobilise dalju pomoć za održivu transformaciju poljoprivredno-prehrambenog sistema i ruralni razvoj Kosova.

a. Aktivnosti planirane za 2022. godinu:

1. Izrada pravnog osnova za razvoj Fonda za poljoprivredno osiguranje; (MPŠRR);
2. Povećanje površina sa poljoprivrednim kulturama sa fokusom na proizvode sa dodatnom vrednošću; (MPŠRR);
3. Izrada koncept papira za Zajedničku organizaciju tržišta –CMO; (MPŠRR);
4. Izrada nacionalnog plana za popis poljoprivrednog zemljišta Republike Kosovo; (MPŠRR);
5. Studija izvodljivosti projekata navodnjavanja na osnovu Master plana za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta; (MPŠRR);
6. Razvoj sistema za upravljanje grantovima i subvencijama (Razvoj softvera) (MPŠRR, ARP);

b. Aktivnosti planirane za 2023. godinu:

1. Studija izvodljivosti projekata navodnjavanja na osnovu Master plana za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta; (MPŠRR)
2. Funkcionalizacija Fonda za poljoprivredno osiguranje; (MPŠRR);
3. Organizacija zajedničkog tržišta (CMO) za poljoprivredne proizvode; (MPŠRR);
4. Povećanje površina sa poljoprivrednim kulturama sa fokusom na proizvode sa dodatnom vrednošću; (MPŠRR);
5. Unifikacija identifikacionog broja farme (IBF) sa svim drugim institucijama kao što su ASK, AHV; (MPŠRR).

c. Aktivnosti planirane za 2024. godinu:

1. Povećanje površina sa poljoprivrednim kulturama sa fokusom na proizvode sa dodatnom vrednošću; (MPŠRR);
2. Uvođenje paketa akreditacije ARP-a.

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnova 2020	Cilj 2022	Cilj 2024
------------	-------------	-----------	-----------

češće izvoza poljoprivrednih proizvoda (1-24) u ukupnom izvozu (1-98)	16.4%	20%	23%
Učešće uvoza poljoprivrednih proizvoda (1-24) u ukupnom uvozu (1-98)	23.2%	18.9%	16.8%
Povećanje površina sa poljoprivrednim kulturama	22%	23%	26%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Sprovođenje aktivnosti ove mere doprineće povećanju proizvodnje u sektoru poljoprivrede, sa posebnim fokusom na tržišne poljoprivredne proizvode sa dodatom vrednošću, takođe će uticati na poboljšanje lanca vrednosti tokom ciklusa, jer je situacija koju je stvorio COVID 19 stvorila praznine u ciklusu lanca snabdevanja jer je došlo do zatvaranja lokalnih tržišta. Mere za podršku poljoprivrednog sektora očekujemo da će imati pozitivan uticaj u narednom srednjoročnom periodu, s obzirom na značajna ulaganja koja se ostvaruju u ovom sektoru i ovaj efekat će biti evidentan kroz zamenu uvoza poljoprivrednih proizvoda i povećanje izvoza. Izrada zakona, odnosno zakonodavnog programa će služiti unapređenju politika i unapređenje sektora, što će očigledno uticati na budućnost na unapređenje konkurencije.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupni troškovi za sprovođenje ove mere tokom 2022-2024. godine procenjeni su na 220,947,577 evra. Od ove vrednosti 79,152,145 evra su procenjeni troškovi za 2022. godinu, 71,325,764 evra za 2023. i 70,469,668 evra za 2024. godinu. Očekuje se da će većina ovih troškova biti finansirana iz budžeta Kosova, odnosno iz šeme subvencija i transfera od MPŠRR-a sa odgovarajućim vrednostima, 2,331,446 evra (2022), 64,319,166 evra (2023) i 66,319,166 evra (2024) koji se nude kao grantovi i subvencije poljoprivrednicima za razvoj poljoprivrednog sektora, kao i za pokriće prirodnih šteta u poljoprivredi. Ostale aktivnosti će biti pokrivene projektom Svetske banke, u iznosu od 2,431,697 evra za 2022. godinu. Za kapitalne investicije planirano je 2,747,500 evra za 2022. i 2.822.500 za 2023. godinu.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost: Putem ove mere se pozitivno utiče na stimulisanje stanovništva u poljoprivrednoj delatnosti, kao i na obradu i kultivisanje poljoprivrednog zemljišta, uvođenje specifičnih kultura u proizvodnju koje mogu imati prioritet i konkurentnu sposobnost. Trenutno, poljoprivreda čini 7.7% BDP-a, dok zapošljava oko 23% od ukupnog broja zaposlenih na Kosovu. Ovim merama se nastoji poštovati rodna ravnopravnost gde takođe postoje prednosti u evaluaciji tokom prijave a takođe i stvaranje radnih mesta je jedan od glavnih prioriteta je smanjenje siromaštva u zemlji i poboljšanje blagostanja kroz prihode ostvarene poljoprivrednim aktivnostima. Razvoj poljoprivrednog sektora direktno utiče na ekonomsko angažovanje žena, a samim tim i na njihovo ekonomsko osnaživanje

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Podrška kroz ovu meru će se ogledati u strukturnim investicijama, ali i u održivijem okruženju. Kroz povećanje poljoprivrednih površina i unapređenje sistema za navodnjavanje, korist će imati i životna sredina.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana olakšavajuća radnja
-------	-------------	-------------------------------

Kašnjenja u implementaciji	Srednja	Blagovremeno potpisivanje programa i objavljivanje poziva za blagovremenu primenu kao i usvajanje zakona koji će regulisati mnoga pitanja od značaja za sektor;
Širenje pandemije na globalnom nivou.	Srednja	Sprovesti pakete koje podržava Vlada i stimulisanje sektora kroz podršku iz različitih donacija. Sprovođenje politike za stimulisanje situacije;

Mera reforme #16: Povećanje konkurentnosti u proizvodnoj industriji

Opis mere: Mera je nastavak PEO mere 2021-2023. godine i ima za cilj stvaranje koordinisane politike za razvoj industrije u celom lancu snabdevanja, u pružanju pomoći prerađivačkoj industriji, povećanju konkurentnosti i internacionalizaciji MSP. Mera će podržati mala i srednja preduzeća da budu u mogućnosti da rastu i pređu na aktivnosti sa dodatom vrednošću i proizvode robu koja se može prodati za izvoz, pruža lak pristup finansijama za MSP, podršku u poboljšanju standarda kvaliteta i povećanju nivoa direktnih stranih investicija (SDI). Niz aktivnosti planiranih u 2021. godini nije realizovano zbog situacije sa pandemijom i biće ponovljeno 2022. godine. Odeljak o zajedničkim zaključcima ovog PER-a pruža detalje o merama preduzetim tokom druge polovine 2021. za rešavanje konkurentnosti kroz podršku lokalnim proizvođačima, izvozniciima i preduzećima u vlasništvu žena, itd., čiji će uticaj biti izraženiji 2022. godine.

Mera se odnosi na Nacionalnu strategiju razvoja, NPISAA - Poglavlje 20, Program Vlade 2021-2025. godine, Paket ekonomskog preporoda za ekonomski razvoj i zapošljavanje kao posledica pandemije - COVID 19, kao i Srednjoročni okvir troškova 2022-2024. Kroz podršku industriji i proizvodnim aktivnostima, mera je u skladu sa COR 8 (Dobar posao i ekonomski rast) i COR 9 (Industrija, inovacije i infrastruktura). Dok je u oblasti održive industrije Zelenog sporazuma mera delimično u skladu sa ciljevima za modernizaciju tehnologije proizvodnje za smanjenje zagađenja, kao i stvaranje ekonomskih zona. Takođe je u skladu sa COR 5, o rodnoj ravnopravnosti: Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i devojaka kroz njihovo osnaživanje u preduzetništvu.

a. Aktivnosti planirane za 2022. godinu:

1. Izrada i usvajanje Strategije industrijskog razvoja (Industrijska politika); (MIPT/DI)
2. Izrada studije lanca vrednosti za sektor hemijske industrije; (MIPT/DI)
3. Finansijska podrška za najmanje 100 preduzeća, u cilju povećanja proizvodnje, kvaliteta proizvoda, izvoza, konkurentnosti i pristupa međunarodnim tržištima, kao i za promociju kosovskog izvoza i turizma; (MIPT)
4. Restrukturiranje funkcija KIESA-e; (MIPT)
5. Povećanje kapaciteta inkubacionog prostora; (MIPT)
6. Finalizacija izgradnje fizičke infrastrukture četiri ekonomske zone (Suva Reka, Vitina, Vučitrn i Lipljan); (MIPT)
7. Studija izvodljivosti za uticaj ekonomskih zona; (MIPT)
8. Izrada zakona o privrednim zonama; (MIPT/DI)
9. Izrada programa naknadne nege za investicije; (MIPT)
10. Izrada Nacionalne investicione politike (uključujući strane direktne investicije, strateške investicije); (MIPT)
11. Razmatranje i usvajanje zakona o stranim investicijama. (MIPT)

b. Aktivnosti planirane za 2023. godinu:

1. Dizajniranje studije lanca vrednosti za prehrambenu industriju i kreiranje baze podataka za sektor; (MINT/DI)
2. Finansijska podrška za najmanje 100 preduzeća, u cilju povećanja proizvodnje, kvaliteta proizvoda, izvoza, konkurentnosti i pristupa međunarodnim tržištima, kao i za promociju kosovskog izvoza i turizma; (MINT)
3. Povećanje kapaciteta inkubacionog prostora; (MINT)
4. Izgradnja novih industrijskih područja, uključujući centre za transfer tehnologije ili tehnološke parkove; (MINT)
5. Jačanje promotivnih timova u kosovskim ambasadama, slanje ekonomskih atašea; (MINT/MIP)
6. Uspostavljanje i jačanje poslovnih mreža sa potencijalnim investitorima kroz dijasporu; (MINT)

c. Aktivnosti planirane za 2024:

1. Finansijska podrška za najmanje 100 biznisa, u cilju povećanja proizvodnje, kvaliteta proizvoda, izvoza, konkurentnosti i pristupa međunarodnim tržištima, kao i za promovisanje kosovskog izvoza i turizma; (MIPT)
2. Povećanje kapaciteta inkubacionog prostora; (MIPT)
3. Izgradnja novih industrijskih zona, uključujući centre za transfer tehnologije ili tehnološke parkove; (MIPT)
4. Jačanje promotivnih timova u kosovskim ambasadama, slanje ekonomskih atašea ; (MIPT)
5. Uspostavljanje i jačanje poslovnih mreža sa potencijalnim investitorima kroz dijasporu. (MIPT)

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnova 2020	Pokazatelj 2022	Cilj 2024
BVSH (MVD) prerađivačke industrije po glavi stanovnika (Evra)	502.8	583.2	676.5
Učešće izvoznih kompanija prerađivačke industrije u sektoru C (%)	16,81%	18%	21%
Učešće žena u zapošljavanju u sektoru C (%)	7.6 %	9.1 %	10.5 %

Očekivani uticaj na konkurentnost: Kreiranje politike za industrijske sektore uticaće na stvaranje novih mogućnosti za dalji razvoj MSP-a, pristup novim tržištima, kao i na umrežavanje preduzeća u sektorima sa razvojnim potencijalom kroz lanac vrednosti. Sprovođenje mera industrijske politike omogućiće proizvodnju proizvoda sa dodatnom vrednošću i povećanje konkurentnosti biznisa, kao rezultat ulaganja u savremenu tehnologiju, digitalizaciju, sertifikaciju i savetovanja, ulaganja u ekonomske zone i saradnju domaćih kompanija sa partnerima regiona i EU-a. Učešće preduzeća na međunarodnim sajmovima pružiće im priliku da budu deo globalnog tržišta i povećaju svoj izvozni potencijal. Razmatranje i usvajanje zakona o investicijama, izrada nacionalne investicione politike i izrada naknadnog programa brige o investicijama, povećaće nivo saradnje sa stranim kompanijama i povećati strane investicije.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Očekuje se da će ukupni troškovi izračunati za sprovođenje ove mere (2022-2024) biti oko 7.063.902 evra, iznos koji se izdvaja iz budžeta Kosova. Za 2022. planirano je 2.374.634 evra, za 2023. 2.344.634 evra, a za 2024. 2.344.634 evra.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, ravnopravnost polova: Očekuju se pozitivni efekti na rast zaposlenosti u ciljanim industrijskim sektorima. Kao rezultat sprovođenja ove mere, očekujemo da stvorimo mogućnosti za zapošljavanje za oko 2000 osoba godišnje i da razvijemo industrijske proizvodne sektore na Kosovu, a istovremeno će se ojačati žene preduzetnici.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Ova mera imaće uticaj na životnu sredinu, jer će tokom izgradnje doći do degradacije prostora na kome se izvode infrastrukturni radovi. Ali, izgradnjom ekonomskih zona, uticaj na životnu sredinu će se kontrolisati i doći će do koncentracije biznisa sa pristupom infrastrukturi, električnoj i podzemnoj infrastrukturi, kao i zaštici će se poljoprivredno zemljište od degradacije. Takođe, podrška MSP-ima za investicije u modernu tehnologiju, imaće pozitivan uticaj na životnu sredinu, smanjenje emisije gasova staklene bašte, kao i uštedu energije.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana olakšavajuća radnja
Nedostatak proizvoda sa standardima za prodor na međunarodna tržišta	Srednja	Podrška za sertifikaciju proizvoda i saveti za rast izvoza
Trajanje pandemije na globalnom nivou	Niska	Sprovođenje Nacionalnog plana za ekonomski oporavak nastavlja se i u drugim godinama; Prilagođavanje politike u zavisnosti od okolnosti koje su posledica pandemije.

Mera reforme #17: Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva

Opis mere: Mera je nastavak PER 2021-2023 i imaće uticaj na povećanje ekonomske vrednosti turizma i povećanje zaposlenosti. Aktivnosti koje će biti preduzete u ovoj meri su unapređenje pravne infrastrukture prema evropskoj praksi, a razvoj i promocija proizvoda direktno će uticati na povećanje turističke ponude. Tokom 2020. godine mnoge planirane aktivnosti nisu mogle da se realizuju zbog pandemije ali i političkih promena pa su neke od njih pomerene sa 2020. na 2021. godinu. Mera se odnosi na Vladin program 2021-2025, odnosi se na cilj 5, 8, 9 i cilj 12 SDG, kao i u smislu promocije kulturnog nasleđa vezana je za Nacionalnu strategiju kulturnog nasleđa 2017-2027 zatim Paket za ekonomski oporavak 2021, SOR 2022-2024.

a. Aktivnosti planirane za 2022:

1. Finalizacija strategije za sektor turizma i Akcioni plan; (MIPT)
2. Izrada administrativnih uputstava koja proizilaze iz novog Zakona o turizmu (AU o registru turizma i AU o turističkim vodičima) (MIPT)
3. Razvoj i promocija brenda za turizam na Kosovu (MIPT)
4. Podrška turizmu u ruralnim područjima kroz subvencije i transfere (MIPT, MPŠRR)

b. Aktivnosti planirane za 2023:

1. Kreiranje registra turizma (MIPT)
2. Licenciranje turističkih vodiča (MIPT)

3. Analiza i istraživanje turističkih tržišta za pristup i promociju turističke ponude Kosova na međunarodnim tržištima (MIPT)
4. Identifikacija tradicionalnih kuća i kula koje će služiti kao smeštajne strukture (MKOS)

c. Aktivnosti planirane za 2024:

1. Određivanje prioriternih zona za razvoj turizma (MIPT)
2. Razvoj najmanje 5 novih turističkih proizvoda u saradnji sa opštinama (proširenje Via Ferrata u Rugovi, razvoj biciklističke staze Peć-Radavac, proširenje Via Dinarica staze u Dečanima, Juniku i Peći) (Opštine, MIPT)
3. Finansijska podrška za namenu tradicionalnih kuća i kula za smeštajne objekte (MKOS, opštine).

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina 2020	Cilj 2022	Cilj 2024
Broj dolazaka stranih posetilaca ³¹	3,203,954	5,000,000	5,700,000
Broj noćenja domaćih i stranih posetilaca	266,491	530,000	650,000
BDP (Bruto domaći proizvod po ekonomskoj delatnosti: Hoteli i restorani)	1.6%	2 %	2.5 %

Očekivani uticaj na konkurentnost: Novi zakon o turizmu reguliše zakonsku infrastrukturu u radu turističkih vodiča (vodiča), turističkih agencija, akumulaciju boravišne takse kao i određivanje prioriternih zona za razvoj turizma, državno brendiranje turizma. Sve ovo će smanjiti neformalnost u sektoru turizma i promovisati konkurentne vrednosti u sektoru turizma. Razvoj turizma će biti proširen u ruralnim i planinskim područjima gde je cilj povećanje zaposlenosti u ovim oblastima, rast porodičnih biznisa gde će žene imati lake mogućnosti zapošljavanja. Rast novih turističkih proizvoda će uticati na proširenje turističke ponude Kosova što direktno utiče na povećanje potrošnje turističkih usluga i kao rezultat promoviše zapošljavanje i povećanje blagostanja.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Prema preliminarnim procenama, realizacija aktivnosti navedenih u ovom predlogu za period 2022-2024. godine iznosiće 1.887.000, ali može doći do promena. Ova sredstva su sredstva budžeta Kosova. Budžetska vrednost biće od MKOS-a za podršku razvoju turizma kroz kulturno nasleđe (do sada je potvrđeno 200.000,00), i od MPŠRR-a kao i deo sredstava biće od opština (610.000) za razvoj turističkih proizvoda.

Očekivani uticaji na socijalne rezultate, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, ravnopravnost polova: Razvoj turizma će biti proširen u ruralnim i planinskim područjima gde je cilj povećanje zaposlenosti u ovim oblastima, rast porodičnih biznisa gde će žene imati lake mogućnosti zapošljavanja. Šema grantova će takođe imati za cilj povećanje kvaliteta i kvantiteta proizvoda i povećanje poslovnih veština zajednice. Proširenje turističke ponude, pružanje kvalitetnih i standardizovanih usluga, kao i promocija Kosova na međunarodnim tržištima, doneće nove prilive stranih turista i to će posebno rezultirati povećanjem broja međunarodnih turista na

³¹ Izvor informacija: ASK / Granična policija, Turistički promet na graničnim prelazima.

Kosovu, gde se očekuje da ćemo do kraja godine 2024. godine imati rast od oko 43%. Očekuje se da će to direktno uticati na učešće turizma u BDP-u za koje se očekuje da će porasti do 2,5%.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Razvoj turizma, posebno u zaštićenim zonama, može dovesti do povećanog zagađenja, većeg otpada, ugrožavanja ugroženih vrsta itd. Ovi uticaji na životnu sredinu mogu postepeno uticati na štetu turističkim resursima od kojih turizam zavisi. Dakle, ova mera zahteva veću međuinstitucionalnu interakciju (međuresornu i sa opštinama), u cilju razvoja održivog turizma.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana olakšavajuća radnja
Nedovoljna saradnja sa opštinama i drugim relevantnim institucijama	Srednja	Planirano je intenziviranje sastanaka sa opštinama sa većim turističkim potencijalom

Mere reforme #18: Povećati konkurentnost u sektoru trgovine uslugama

Opis mere: Ova mera ima za cilj unapređenje efikasnosti i konkurentnosti razmenjivih uslužnih delatnosti i promovisanje njihovog razvoja na nivou sektora koji se odnose na trgovinu uslugama. Dalji razvoj uslužnih delatnosti biće od suštinskog značaja za smanjenje trgovinskog deficita i unapređenje trgovine robom i uslugama nakon uticaja COVID-19. Ova mera takođe ima za cilj povećanje ukupne produktivnosti i konkurentnosti kosovske privrede i povećanje izvoza usluga. Kosovo je preuzelo neke obaveze na regionalnom i globalnom nivou, posebno na osnovu CEFTA-e i SSP-a. Programom Vlade 2021-2025 i Nacionalnim programom za sprovođenje SSP-a predviđen je razvoj modernih i efikasnih usluga. Ova aktivnost je povezana sa nekoliko strateških dokumenata, kao što je Zeleni dogovor tačka 2: Transformacija ekonomije EU za održivu budućnost; podtačka 2.1.3 mobilizacija industrije za čistu i cirkularnu ekonomiju. Digitalne tehnologije su ključni pokretač za postizanje ciljeva održivosti zelenog dogovora u mnogim različitim sektorima. Uz SDG, cilj 17, ojačati sredstva sprovođenja i revitalizovati globalno partnerstvo za održivi razvoj. Takođe, dokument o zajedničkom regionalnom tržištu, koji je proizašao iz Sofijskog samita, ističe usvajanje paketa za liberalizaciju trgovine uslugama kako bi se, između ostalog, omogućilo pružanje usluga bez obaveznog uspostavljanja i odobrenja, u skladu sa Poglavljem 3 EU pravnih tekovina, omogućiti mobilnost za studente, istraživače i profesore i uspostaviti regionalno tržište e-trgovine usvajanjem ključnih usklađenih pravila i principa unutrašnjeg tržišta, olakšavanjem carinjenja paketa i uklanjanjem geoblokiranja.

a. Planirane aktivnosti za 2022:

1. Uspostavljanje Jedinstvene kontakt tačke (JKT) preko portala e-Kosova i njeno funkcionisanje (MIPT).
2. Identifikovanje uslužnih sektora koji potpadaju pod Direktivu o uslugama 123/2006/EC kako bi se integrisali u upotrebu na nivou JKT-a (MIPT i relevantne institucije).
3. Jačanje komunikacije sa preduzećima, društvom, profesionalnim udruženjima i opštinama za digitalizaciju administrativnih procedura koje se odnose na uslužni sektor kroz izradu komunikacionog dokumenta i organizovanje najmanje jednog događaja (MIPT i relevantne institucije).
4. Dijagnostikovanje potencijalnih sektora trgovine uslugama i procena konkurentske prednosti trgovine uslugama (MIPT).

5. Nastavak pregovora za međusobno priznavanje između zemalja CEFTA za odabrane profesije (doktori opšte medicine, stomatolozi i arhitekte) (MIPT).
6. Izrada i usvajanje Zakona o elektronskoj trgovini (MIPT i relevantne institucije).

b. Planirane aktivnosti za 2023:

1. Digitalizacija najmanje dva druga sektora i njihova integracija u UOP preko portala e-Kosova (MIPT).
2. Analiza najmanje dva sektora o dijagnostikovanju potencijalnih sektora trgovine uslugama i proceni konkurentne prednosti u trgovini uslugama (MIPT).
3. Dalje usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa EU u oblasti usluga (MIPT).
4. Identifikacija prepreka trgovini uslugama i izrada akcionog plana za uklanjanje ovih prepreka u okviru AP6 (MIPT).

c. Planirane aktivnosti za 2024:

1. Obuhvatanje integrisane agende i izračunavanje obima restriktivnih mera koje utiču na trgovinu uslugama (MIPT).
2. Dalja liberalizacija trgovine uslugama između zemalja članica CEFTA (MIPT i relevantne institucije).
3. Liberalizacija usluga sa trgovinskim partnerima (Ujedinjeno Kraljevstvo, Turska) (MIPT).

Pokazatelji ishoda:

Pokazatelj	Osnova 2019	Pokazatelj 2023	Cilj 2024
Doprinos profesionalnih i IKT usluga u BDP-u (%)	4.05%	4.2%	Povećanje od 7.5%
Vrednost izvoza usluga	1.6 milijardi evra	994 miliona evra	Povećanje na 1.9 milijardi evra

Očekivani uticaj na konkurentnost: Realizacija planiranih aktivnosti doprineće povećanju izvoza usluga i usmeravanju povoljnih politika u uslugama. Nadalje, razvojne politike u oblasti profesionalnih usluga pozitivno će uticati na konkurentnost sektora generalno i trgovinu profesionalnim uslugama, uglavnom kroz mogućnosti otvaranja novih radnih mesta i povećanje SDI u visokoproduktivne usluge i olakšati pristup finansijama za preduzeća.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupan iznos budžeta planiranog za ove aktivnosti za tri godine je 260.000,00 evra, podeljen po godinama: 111.500,00 evra za 2021. godinu, 114.500,00 evra za 2022. i 34.000,00 evra za 2023. Iznos od 0 evra i 60.00 evra finansiraće se iz budžeta Kosova. 200.000,00 iz IPA fondova.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, ravnopravnost polova: Razvoj uslužnih delatnosti biće orijentisan na zapošljavanje mladih sa fokusom na žene. Budući da mnoge uslužne delatnosti zavise od zapošljavanja žena, kao što su obrazovanje, zdravstvo i druge poslovne usluge, dalji razvoj usluga će povećati nivo udela žena u radnoj snazi. U 2020. godini 79,1% zaposlenih na Kosovu je bilo zaposleno u sektoru usluga i u poređenju sa prethodnim godinama 2019. godine, nema promene u trendu zapošljavanja u ovom

sektoru. Nadalje, prateći uticaj pandemijske situacije sa COVID-19 i upoređujući statistiku za poslednjih pet godina, nema fluktuacije zaposlenosti u sektoru usluga.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Ne očekuje se da će ova mera imati uticaj na životnu sredinu.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana mera ublažavanja
Koordinacija centralnih i lokalnih javnih institucija u intervenciji za prilagođavanje usluga	Niska	Identifikacija specifičnih sektora koji ispunjavaju kriterijume za digitalizaciju. Analiza procene ljudskih kapaciteta i IT infrastrukture u institucijama na centralnom nivou za uspostavljanje SPC.
Kašnjenja u usvajanju zakona	Niska	Povećanje koordinisane saradnje sa relevantnim telima uz pridržavanje hijerarhije i uključivanje predloženih izmena u zakonodavstvo koje potpada pod Direktivu o uslugama.
Trajanje pandemije Covid-19	Niska	Državne mere protiv pandemije Covid-19.

5.2.10. Obrazovanje i veštine

Trenutno stanje: Školsku 2020/21. godinu okarakterisali su brojni poremećaji izazvani pandemijskom situacijom, koji su ozbiljno ometali razvoj procesa nastave i rezultirali značajnim gubicima u nastavi za sve učenike i studente, posebno za one iz marginalizovanih grupa. Vlada je izvršila sve pripreme za početak školske 2021/22. godine, revidirajući smernice za razvoj nastave u pandemijskim uslovima i pružajući nova rešenja za nastavu na daljinu.

Što se tiče podataka o obrazovanju, bruto stopa upisa za 2020/21. godinu dece u predškolsko obrazovanje (5. godišnjaci) iznosi 88,1% (muškaraca 89,9%, žena 86,4%), dok samo na predškolskom nivou (starosti 3-3 godine) 5) iznosi 36,4% što je nisko i daleko od ispunjavanja ciljeva EU Cilja. Ovo slabi obrazovne rezultate, ali i ometa učešće žena u radnoj snazi, s obzirom na njihovu dominantnu sociokulturnu ulogu kao negovateljica. U osnovnom obrazovanju iznosi 101,2% (muškaraca 101,3%, žena 101,1%), dok je u nižem srednjem obrazovanju u školskoj 2020/2021. godini iznosio 90,9% (muškaraca 90,7%, žena 91,2%). U visokom obrazovanju imamo pad – sa 82,5% u 2019-2020. godini na 81,1% (muškaraca 80,0%, žena 82,2%) u 2020-2021. godini, Ukupan broj studenata u univerzitetkom obrazovanju iznosio je 95.335, od čega je na državnim univerzitetima 54.753 studenta, ili izraženo u procentima, 57,4%, dok je na privatnim koledžima bilo 40.582 studenta, ili 42,6%. Procenat dostignuća starosti 25-64 godina u obrazovanju bio je 81,1 u 2019. godini, dok je 76,7% u 2020. godini.

Javni rashodi za obrazovanje, kao % BDP-a u 2020. godini iznose 4,4%, dok su kao% državnog budžeta 12,8%³². Prosečna bruto (mesečna) plata nastavnika na svim preduniverzitetkim nivoima je približno 80% prosečne plate na Kosovu i 77% prosečne plate samo u javnom sektoru. Broj učenika po nastavniku u školskoj 2021/22. godini je 13,4; dok odnos učenika i nastavnika varira u zavisnosti od nivoa obrazovanja. Na nivou predškolskog/obdaništa ima jedan vaspitač na svako 10,1 registrovano dete; na nivou predškolskog vaspitanja i obrazovanja na svakog nastavnika je preko 17,6 dece; nivo osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja, za svakog nastavnika je oko 13,5 učenika; u višem srednjem obrazovanju na svakih 12,9 učenika je jedan nastavnik. Na nivou

³² This section was drafted around mid-2021, so the data may have been subject to change by end-2021

osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja, prosečna veličina odeljenja je 17,7 učenika po odeljenju, dok je za više srednje obrazovanje ovaj odnos 21,4. U stručnom obrazovanju, oko polovine učenika viših srednjih škola bira jedan od 117 profila koji se nude u okviru 68 stručnih škola i centara kompetencija. Sektorske politike treba da se fokusiraju na kompatibilnost obrazovnog sistema kako bi ovaj sistem bolje odgovorio na tržište rada. Stopa napuštanja obaveznog obrazovanja za školsku 2020/2021. godinu iznosila je 0,05% (109 učenika; 2018/2019. 0,05% - 122 učenika) i pohađanje obrazovanja odraslih u školskoj 2020-2021. godini 2,3, dok je statistika za “Early leavers from education and training” za uzrast od 18 do 24 godine) iznosio 7,8% u 2020. (2019. bio je 8,2% prema AFP-u).

U K1 2021. stopa nezaposlenosti među licima bez obrazovanja iznosila je 55,4% (muškarci 61,2%, žene 33,0%); 35,0% nezaposlenih među onima sa osnovnim obrazovanjem (muškaraca 34,7; žena 35,9%), 26,5% nezaposlenih u srednjem stručnom obrazovanju (muškarci 25%, žene 33,2%); srednja škola-gimnazija 27,5% (muškarci 24,4%, žene 35,3%) i 19,2% među onima sa visokim obrazovanjem (muškarci 15,8%, žene 23,7%). U 2014. godini KAA je postala članica ENQA-e, dok je 2019. godine revidiran njen status. Sada je KAA preduzeo konkretne radnje da ispuni sve kriterijume za povratak u ENQA.

Strukturne prepreke: U oblasti obrazovanja i veština, prepreke se odnose na nisku uključenost dece u predškolsko obrazovanje i uključivanje učenika u marginalizovane grupe; usklađivanje veština sa zahtevima tržišta. Upravljanje SOO-om koje je podeljeno između dve institucije: AAPF kojim upravlja MONTI i APV kojim delimično upravlja Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT) predstavlja barijeru. Nedostatak koordinacije i komplementarnosti između dve vrste ponude SOO-a dovodi do neefikasnog korišćenja sredstava., Dok je nejasna uloga AAAPARR ko trenutno upravlja samo sa 6 od 68 stručnih škola je još jedna prepreka., Adult obrazovanje odraslih pružaju samo privatne institucije i nevladine organizacije. Nedostaje saradnja struktura sa tržištem rada, razvoj mehanizama za unapređenje kvaliteta, profilisanje visokoškolskih institucija, velikog broja visokoškolskih institucija i njihovih akademskih programa; povezivanje visokog obrazovanja sa tržištem rada; nedovoljna statistika tržišta rada, nedovoljan kapacitet u KAA-a; praćenje visokoškolskih institucija; potrebe za digitalizacijom procesa akreditacije i praćenja; nedostatak praćenja i „Follow-up procedure“ za visokoškolske institucije.

Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje uključivanja u ranom obrazovanju

Opis mere: Mera ima za cilj da poveća pohađanje dece u obrazovanju u ranom detinjstvu (ORD) uključujući primenu sveobuhvatnog pristupa i unapređenje kvaliteta, unapređenje kvaliteta preduniverzitetskog obrazovanja, na nivou osnovnog obrazovanja, niže srednje i više srednjeg menadžmenta efektivnog sistema obrazovanja na ovom nivou, zasnovan na funkcionalnim mehanizmima za obezbeđivanje kvaliteta i transparentnosti, što će uticati na efikasno učenje i poučavanje kao i na podizanje rezultata učenika. Ovo se želi postići kroz: povećanje i prilagođavanje prostora javnih predškolskih institucija (PI) Unapređenje zakonodavstva i razvoj osnovnog nastavnog plana i programa Ažuriranje platforme „Obrazovanje na daljinu – za koju se očekuje da će imati koristi sva deca uzrasta 0-6 godina, a posebno deca koja ne mogu da budu deo predškolske institucije i kontinuirano stručno usavršavanje rukovodećeg i obrazovnog osoblja Mera takođe ima za cilj da unapredi zakonodavstvo o udžbenicima i materijalima, procedure za izbor osoblja za preduniverzitetsko obrazovanje; profesionalni razvoj nastavnika prema potrebama i prioritetima evropskih razvoja i drugih zemalja kroz stvaranje mehanizama za održivost i

profesionalnu izgradnju digitalnih vještina MONT-a, ODO-a i škola i izgradnju kapaciteta inspekcije obrazovanja. Ova mera je nastavak prethodnog ciklusa (PER) i u skladu je sa Programom Vlade 2021-2025, Strateškim i Operativnim planom Vlade i politikama MONT-a, deo je SDG-a, dok je sa SDG-om povezan sa ciljem 4. pokazatelja 4.1. i 4.2, 4.a i 4b).

a. Planirane aktivnosti za 2022:

1. Izrada analize stanja za adaptaciju postojećih školskih prostora u vrtićima; (MONTI).
2. Izgradnja 12 novih predškolskih institucija i adaptacija 2 škole u vrtiće (MONTI)
3. Izrada svih podzakonskih akata koji proizilaze iz Zakona o obrazovanju u ranom detinjstvu; (MONTI)
4. Izrada i usvajanje jezgra kurikuluma za obrazovanje u ranom detinjstvu; (MONTI);
5. Donošenje zakona o udžbenicima i školskom materijalu; (MONTI/Skupština)
6. Zapošljavanje 20 novih inspektora; (MONTI)
7. Izrada i usvajanje AU-a o procedurama za izbor osoblja preduniverzitetskog obrazovanja ; (MONTI)
8. Pregled, usaglašavanje, finalizacija i usvajanje zakona o SON-u; (MONTI)
9. Obuka 3500 nastavnika po prioritnim programima; (MONTI)

b. Planirane aktivnosti za 2023

1. Izgradnja 12 novih predškolskih institucija i adaptacija 5 škola u vrtiće; (MONTI)
2. Obuka trenera za pilotiranje novog kurikuluma; (MONTI)
3. Obuka do 100 vaspitača u fazi pilotiranja za sprovođenje jezgra kurikuluma; (MONTI)
4. Obuka, mentorstvo i praćenje 500 vaspitača za realizaciju jezgra kurikuluma za obrazovanje u ranom detinjstvu; (MONTI)
5. Prenos finansijske odgovornosti platforme „Obrazovanje na daljinu – briga, razvoj i obrazovanje u ranom detinjstvu“ i upravljanje od strane osoblja MONTI-a; (MONTI)
6. Zapošljavanje 20 novih inspektora; (MONTI)
7. Obuka 5000 nastavnika po prioritnim programima; (MONTI)

c. Planirane aktivnosti za 2024:

1. Izgradnja 2 novih predškolskih institucija i adaptacija 5 škola u vrtiće: (MONTI)
2. Obuka, mentorstvo i praćenje 1000 vaspitača za sprovođenje jezgra kurikuluma za obrazovanje u ranom detinjstvu: (MONTI)
3. Upravljanje platformom „Obrazovanje na daljinu – briga, razvoj i obrazovanje u ranom detinjstvu; (MONTI)
4. Zapošljavanje 20 novih inspektora; (MONTI)
5. Obuka 5000 nastavnika po prioritnim programima; (MONTI)

Pokazatelji rezultata:	Osnovna godina 2021	Cilj 2023	Cilj 2024
Broj izgrađenih/adaptiranih PI-a	44	78	85
Učešće u ranom obrazovanju (Broj dece uzrasta od 0 do 6 godina)	31 179	35 630	35 870
<i>Broj novih inspektora obrazovanja</i>	30	64	74

Očekivani uticaj na konkurentnost: Ova mera utiče na unapređenje i povećanje uključenosti u rano obrazovanje, jer ima za cilj povećanje mogućnosti pristupa kroz povećanje broja institucija, kao i kontinuirano unapređenje i ažuriranje online platforme koja omogućava daljinski pristup (koji je do sada dostigao preko 6 miliona ulaza na platformu). Takođe, razvoj političkih dokumenata kao što je zakon o EFH-u i jezgro kurikuluma, doprineće kvalitetu pruženog obrazovanja koje će pozitivnije služiti u kratkoročnom i dugoročnom razvoju deteta i društva. Na konkurentnost će uticati i stručno usavršavanje nastavnika, zapošljavanje novih službenika i inspektora, donošenje zakona o udžbenicima i školskom materijalu, donošenje i primena podzakonskih akata o postupku izbora i zapošljavanja rukovodstva i kadrova.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupni troškovi za sprovođenje ove mere procenjeni su na oko 20,899,131 € za 2022-2024 iz kategorije roba i usluga i kapitalnih izdataka. Od ove vrednosti, za 2022. godinu, ukupan trošak će biti 17.050.377 €, od čega 12.050.377 € iz budžeta Kosova (za infrastrukturu, obuku, platformu „Obrazovanje na daljinu“ i izradu podzakonskih akata, zapošljavanje novih inspektora) i 5.000.000,00 € iz fondova EU (IPA). Za 2023, trošak implementacije je 1,799,377 € iz budžeta Kosova. Za 2024, trošak implementacije je 2,049,377 evra iz budžeta Kosova.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, ravnopravnost polova: Mera pomaže povećanju zaposlenosti i stvaranju jednakih mogućnosti za zapošljavanje, kroz stvaranje dodatnih prostora i kroz alternativne oblike usluga u ranom obrazovanju, napredovanje nastavnika i osoblja obrazovnih institucija, dok dugoročno smanjuje siromaštvo. Kako se pristup porodica na rano obrazovanje povećava, tako se povećava i ravnopravnost polova jer omogućava porodicama da rade dok je briga o njihovoj deci usluga koja se pruža u njihovoj zajednici.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Uticaj na životnu sredinu se očekuje u zavisnosti od izgradnje/adaptacije predškolskih institucija. Ministarstvo namerava da se pridržava svih parametara zaštite životne sredine u zavisnosti od specifičnosti identifikovanih lokacija za izgradnju predškolskih ustanova i opština.

Rizik	Verovatnoća	Planirana olakšavajuća radnja
Produženje procedura za izgradnju / adaptaciju PI-a zbog eksproprijacije ili nenalaženja prave lokacije od strane opština	srednja	Analiza situacije od strane opština u koordinaciji sa generalnim sekretarom i kabinetom MONTI-a
Ograničenje obrazovnog osoblja zaposlenog u novim obrazovnim institucijama	visoka	MONTI pregledom formule finansiranja planira novo obrazovno osoblje
Nemogućnost zapošljavanja 44 novih inspektora	srednja	Tačna i blagovremena koordinacija

5.2.11. Zapošljavanje i tržište rada

Trenutno stanje: Učešće radne snage na tržištu rada na Kosovu ostaje nisko. Kratkoročni i srednjoročni uticaj COVID-19 povećao je ugroženost radnih mesta i rizikuje produblјivanje društveno-ekonomskih podela.

Poboljšanje privredne aktivnosti počelo je da se odražava i na tržištu rada. Najnoviji dostupni podaci o tržištu rada koje je objavila Agencija za statistiku Kosova (ASK) pokazuju da je stopa zaposlenosti u prvom kvartalu 2021. godine zabeležila blagi napredak na godišnjem nivou i dostigla 29,3%. Učešće u radnoj snazi je poboljšano za 0,7 p.p, dostižući 39,5%. Dok je stopa nezaposlenosti porasla za 0,8 p.p. na godišnjem nivou dostižući 25,8%.

Sektor sa najvećom zaposlenošću i dalje su: trgovina sa učešćem od 16,8% u ukupnoj zaposlenosti; proizvodnja za 12,4%, obrazovanje za 11,1% i građevinarstvo za 9,4%. Zaposlenost muškaraca bila je veća u sektorima trgovine, građevinarstva i proizvodnje, dok je zaposlenost žena veća u sektoru obrazovanja, trgovine i zdravstva. Stopa nezaposlenosti u prvom kvartalu 2021. godine iznosila je 25,8%, u poređenju sa 25,9% u 2020. godini.

Stopa nezaposlenosti među mladima od 15-24 godine smanjena je sa 49,1% u 2020. godini na 48,6% u K1 2021. godini. Oko 45,7% mladih od 15-19 godina bilo je dugotrajno nezaposleno (više nego 12 meseci), Među mladima stopa nezaposlenosti mladih muškaraca je 46,1%, dok je među ženama nezaposlenost 53,5%.. Prema ARS-u, u prvom kvartalu 2021. procenat mladih u NEET kategoriji je bio 29,8% (u poređenju sa 33,6% u 2020.).

Međuresorske grupe na političkom nivou koju vodi ministar finansija, rada i transfera kao obaveza Vlade da se bavi procesom razvoja Garantne šeme za mlade. Ministar MFRT je 29. oktobra 2021. godine doneo odluku o formiranju Međuresornog tehničkog tima za izradu Garantne šeme za mlade na čelu sa koordinatorom SGR-a. Radna grupa radi na izradi Plana sprovođenja Garancije za mlade.

Neusklađenost veština sa potrebama tržišta rada ostaje glavna prepreka. Od strane poslodavaca, oko 50% firmi izveštavaju da opšte obrazovanje ne priprema studente na adekvatan način za radno mesto – bilo u smislu savremenih znanja ili mekih veština (Svetska banka, 2019). Nedostatak osnovnih poslovnih veština naveden je kao značajna prepreka razvoju privatnog sektora. Prema istraživanju STEP-a, 75% kompanija naišlo je na poteškoće u zapošljavanju menadžera, profesionalaca i tehničara.

U vezi neprijavljeni rad, u proseku, smatra se da se oko 30% zaposlenih se ne prijavljuje zbog poreske svrhe, 22,6% prijavljenog zaposlenja je nedovoljno prijavljeno zaposlenje, a od 20% do jedne trećine zaposlenih osoba su radnici na svoj račun. Kosovo trenutno nema nacionalni registar zaposlenih. PAK poseduje informacije o zaposlenima, ali nema informacije o detaljima o zaposlenom. Formalizacija korisnika Aktivnih mera tržišta rada, prema zakonu na snazi, nije obavezan zahtev koji se nameće korisnicima Aktivnih mera tržišta rada-AMTR. Direktna podrška ili subvencije za poljoprivredu koje obezbeđuje MPŠRR, nisu uslovljene formalizacijom radnika, bilo da su oni sa punim radnim vremenom, sa skraćanim radnim vremenom ili sezonski. Integrisani sistem inspekcije rada će obezbediti da se inspekcija rada u poljoprivredi smatra prioritetnim sektorom na istom nivou kao i drugi sektori u kojima IR ima prioritet. Organizacija kampanja podizanja svesti ostaje niska u poređenju sa rasprostranjenošću neprijavljenog rada. Za razliku od podataka koje je objavila Anketa o radnoj snazi ASK, administrativni podaci PAK-a u vezi sa zapošljavanjem za 2021. godinu (do K3) nam pružaju bolju sliku u vezi sa zapošljavanjem, pošto su na njih u velikoj meri uticale vladine mere. Mere koje imaju za cilj ublažavanje negativnog uticaja COVID-a zahtevale su da svi radnici budu u formalnom sektoru. Dakle, podaci pokazuju povećanje zaposlenosti u proseku za oko 10,5% za period K1-K3/2021, u odnosu na isti period

prošle godine. Detaljne informacije o indikatorima tržišta rada dostupne su u odeljku 2.2.2. Makroekonomskog okvira. Podaci Agencije za zapošljavanje govore o povećanju broja lica koja traže posao registrovanih u Kancelarijama za zapošljavanje (KZ), do čijeg povećanja su uticale mere hitnog paketa gde je jedan od kriterijuma za korišćenje mera bila registracija kao nezaposleni i lica koja traže posao u KZ-u.

Glavne strukturne prepreke: Neusklađenost veština sa potrebama tržišta rada je glavna prepreka, neformalno zapošljavanje jer umanjuje produktivnost zbog nedostatka zaštite prava radnika, gubitka budžetskih prihoda i jačanja prednosti kompanija koje posluju u neformalnom sektoru, javnih usluga zapošljavanja, nedovoljan budžet u širenju i povećanju kvaliteta usluga zapošljavanja i stručnog osposobljavanja na tržištu rada. Ograničena povezanost tražilaca posla sa privatnim sektorom podiže dugotrajnu nezaposlenost, krhkost institucija kao što je Inspektorat rada, nedovoljno sankcioniše neformalni sektor, hrani neformalno zapošljavanje bez odgovarajuće socijalne zaštite i smanjuje poresku osnovicu.

5.2.12. Zaštita i socijalna uključenost

Trenutno stanje: Kosovo je postiglo napredak u prelasku na sistem zasnovan na tržištu i zadržalo je relativno stabilan ekonomski rast. Međutim, istorijski ekonomski rast Kosova nije bio dovoljan da smanji siromaštvo i to značajno smanji visoke stope nezaposlenosti, kao i da stvori formalna radna mesta, posebno za žene, omladinu i zajednice Roma, Aškalija i Egipćana.

Stopa siromaštva je i dalje visoka, procenjeno je da oko 21% stanovništva živi u siromaštvu u 2019. godini.³³ Siromaštvo u ruralnim područjima je visoko, dok je preko 40% ruralnog stanovništva nezaposleno. U 2017. godini stopa siromaštva među domaćinstvima sa troje i više dece bila je 2,5 puta veća od stope siromaštva među porodicama bez dece. Indeks ljudskog kapitala (HCI) pokazuje da će dete rođeno danas na Kosovu biti 56% produktivno kada odraste u poređenju sa istim detetom kada bi uživalo puno obrazovanje i dobro zdravlje. Indeks HCI za Kosovo je niži od proseka u regionu, iako je viši od proseka za zemlje sa nižim prihodima.

Tekuća pandemija COVID-19 predstavlja ozbiljan društveni i ekonomski izazov za zemlju, pogoršavajući rezultate siromaštva. Vlada Kosove se pozabavila ovim kroz Paket za ekonomski oporavak 2020. godine, a nedavno i Paket za ekonomski oporavak 2021. Pored direktne podrške preduzećima koja je uključivala sve veću formalizaciju, Paket oživljavanja sadrži širok spektar mera usmerenih na one kojima je najpotrebnije obezbeđivanjem povećane penzije (za odabrane penzijske šeme), socijalna pomoć, podrška za porodijsko odsustvo (za zaposlene i nezaposlene majke), one koje su izgubile članove porodice zbog Covid-19, itd. Detaljna diskusija i modaliteti isplate dostupni su u odeljku Zajednički zaključci i Makroekonomski okvir ovog PER-a.

Kroz saradnju i koordinaciju sa međunarodnim finansijskim institucijama i drugim razvojnim partnerima će, inicirajući reformu šeme socijalne pomoći, i poboljšanje ciljanja socijalne potrošnje, usklađivanje zakonskog okvira, Izgradnja institucionalnih, ljudskih i tehnoloških kapaciteta, pri čemu se kroz ove akcije očekuje da utiče na povećanje ravnopravnosti između različitih kategorija korisnika u pogledu socijalne uključenosti i na opštem društvenom nivou. Program vlade 2021-2025 ima za cilj povećanje socijalnog blagostanja i smanjenje siromaštva kroz podršku ugroženim grupama i restrukturiranje socijalnih i penzionih šema, osmišljavanje novih socijalnih i penzionih šema. Počelo je sa programom dečijih dodataka, gde će deca uzrasta do 2 godine dobijati mesečne naknade u iznosu od 20 evra mesečno, dok će deca do 2 do 16 godina primati mesečne naknade u vrednosti od 10 evra mesečno.

---

³³ Na osnovu granice siromaštva od 5.5 američkih dolara po osobi dnevno (sa PPP-om iz 2011. godine).

Izazovi postoje u povećanju potražnje i broja građana i porodica kojima je potrebna socijalna zaštita, socijalne usluge kao rezultat uticaja gubitka prihoda i radnih mesta od pandemije Covid-19. Drugi izazov ostaje finansiranje novih programa socijalne zaštite, održavanje i unapređenje sistema socijalne zaštite, uspostavljanje sistema socijalne zaštite, sinhronizacija politika socijalne podrške, unapređenje zakonskog okvira i izgradnja ljudskih i institucionalnih kapaciteta, za pružanje socijalnih usluga prema potrebama građana.

Strukturne prepreke: Neki od izazova sa kojima se suočava sistem penzija i beneficija proizilaze iz postojećeg zakonodavnog okvira, uzrokujući fiskalni pritisak na budžet i nejednakost u socijalnoj zaštiti za neke od različitih kategorija socijalne koristi. Neusklađenost zakonskog okvira za penzije i beneficije omogućava beneficije iz više šema, čime se favorizuju neke grupe korisnika i stvara fiskalni pritisak na budžet, dok su neke kategorije isključene kao rezultat zakonskih ograničenja i nepostojanja kompletnog sistema socijalnog osiguranja.

Mera reforme #20: Poboljšanje socijalnih usluga i ojačanje isključenih grupa

Opis mere: Cilj mere je stvaranje sistema socijalne zaštite koji je održiv i stabilan, sistema koji zadovoljava potrebe građana i ekonomski razvoj zemlje.. Efikasno sprovođenje zahteva odlučniji pristup i sveobuhvatno odlučivanje. Opšti cilj mere je unapređenje socijalnih usluga, povećanje obuhvata porodica koje žive u siromaštvu iz šeme socijalne pomoći, reforma penzionog sistema, uključivanje osoba sa ograničenim sposobnostima u beneficije i usluge, povećanje kvaliteta socijalnih usluga i eliminisanje dupliranja isplata i beneficija i unapređenje kontrole korisnika nad drugim pravnim aktima koji su međusobno u suprotnosti.

Ova mera usmerenih na obezbeđivanje blagostanja stanovništva, kroz proširenje i unapređenje kvaliteta šema socijalne zaštite, socijalnog osiguranja i socijalnih usluga. Ova mera je usko povezana sa Programom Vlade 2021-2025, Operativnim ciljevima Plana rada Vlade 2021-2025, Programom ekonomskog oživljavanja 2021, Sektorskom strategijom bivšeg MRSZ 2018-2022, Nacionalnom strategijom o ograničenoj sposobnosti 2017-2023 i NPSSSP-om.

a. Planirane aktivnosti za 2022:

1. Usvajanje Zakona o porodičnim socijalnim uslugama i izrada sekundarnog zakonodavnog okvira za početak primene zakona;
2. Izrada i usvajanje Zakona o ŠSP-u i sekundarnog zakonodavnog okvira za početak primene zakona;
3. Usvajanje Zakona o lokalnim finansijama i izrada Administrativnog uputstva o formuli finansiranja socijalnih i porodičnih usluga (Specijalni grant za socijalne usluge);
4. Izrada primarnog zakonodavstva za regulisanje i upravljanje oblasti penzija i beneficija kao i za tretiranje ograničene sposobnosti;
5. Izrada podzakonskih akata za sprovođenje zakonodavstva u oblasti penzija i beneficija, kao i ograničene sposobnosti;
6. Izrada i usvajanje Administrativnog uputstva za oslobađanje od plaćanja socijalnih kategorija za zdravstveno osiguranje;
7. Izgradnja domova za dječiju zaštitu kao i sprovođenje programa dječijih dodataka;
8. Podrška licenciranog nevladinog sektora (50 NVO-a) grantovima i subvencijama za pružanje socijalnih i porodičnih usluga;
9. Potpisivanje najmanje 1 (bilateralnih ili multilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju;

10. Izrada programa i priprema modula za stručno osposobljavanje i obuku socijalnih radnika (200 socijalnih radnika).

b. Planirane aktivnosti za 2023:

1. Izrada minimalnih standarda za socijalne i porodične usluge i
2. Razvoj Informatičnog sistema SAS-a i kreiranje platforme Integriranog informatičnog sistema za socijalnu zaštitu kao i digitalizacija podataka za penzijske šeme;
3. Izgradnja domova u zajednici za starije osobe, i ranjive grupe;
4. Podrška pružanju socijalnih i porodičnih usluga u skladu sa predstojećim zakonodavstvom;

c. Planirane aktivnosti za 2024

1. Izgradnja domova u zajednici za starije osobe, i ranjive grupe;
2. Podrška pružanju socijalnih i porodičnih usluga u skladu sa predstojećim zakonodavstvom;
3. Licenciranje i obuka socijalnih radnika iz javnog i nevladinog sektora od strane Generalnog saveta za socijalne i porodične usluge;
4. Razvoj platforme Društvenog registra i digitalizacija podataka penzijskih šema,;
5. Obuka osoblja Kancelarija za penzije, Centara za socijalni rad i drugih institucija socijalne zaštite.

Pokazatelji rezultata:

Pokazatelj	Osnovna godina2021	Cilj 2022	Cilj 2024
Povećanje stope pokrivenosti porodica koje žive u siromaštvu programima socijalne pomoći.	50%	60%	90%
Ostvarenje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja za zaposlene u privatnom i javnom sektoru kao i sprovođenje programa dečijeg dodatka.	40%	60%	80%
Povećanje uključenosti u beneficije i usluge za osobe sa ograničenim sposobnostima.	50%	60%	80%

Očekivani uticaj na konkurentnost: Iako je mera u suštini mera koja pokriva socijalnu, penzijsku i invalidsku oblast, poboljšanje socijalnih usluga će pomoći da se smanje troškovi ostvarivanja ovih prava za korisnike. Jedan od uslova za povećanje konkurentnosti i ostvarivanje ekonomskog rasta je uspostavljanje i funkcionisanje sistema koji svojim građanima može da obezbedi pravo na adekvatnu i dostupnu socijalnu zaštitu. Reforma socijalne zaštite, socijalnih usluga i penzija će poboljšati socijalnu koheziju; žene i mladi će se osnažiti kroz inicijative socijalnog preduzetništva. Vlada i lokalna uprava biće ključni akteri u pružanju socijalnih usluga i socijalne zaštite građanima kojima je to potrebno.

Procena troškova aktivnosti i izvori finansiranja: Ukupni troškovi za sprovođenje ove mere tokom 2022-2024. godine procenjuju se na oko 150.000.000. Od ovog iznosa 30.000.000 € su procenjeni troškovi za 2022. godinu, od čega se očekuje da će 28.000.000 € biti finansirano iz budžeta Kosova i 2.000.000 € iz donatorskih sredstava. Za 2023. godinu, troškovi se procenjuju na oko 50.000.000 €, od čega se očekuje da će 47.000.000 € biti finansirano iz budžeta Kosova i 3.000.000 € iz donatorskih sredstava. Dok procenjeni troškovi za 2024. godinu iznose 70.000.000 €, od čega se očekuje da će 68.000.000 € biti finansirano iz budžeta Kosova i 2.000.000 € iz

donatorskih sredstava. Troškovi ove mere odnose se na sprovođenje novog zakonodavstva o dječijim dodacima, šemi socijalne pomoći i drugog primarnog i sekundarnog zakonodavstva iz oblasti penzija, , ograničene sposobnosti, dječije zaštite i socijalnih i porodičnih usluga.

Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, ravnopravnost polova: Mogućnost korišćenja socijalnih usluga i socijalne zaštite za veliki broj korisnika (posebno dece, osoba sa ograničenim sposobnostima, starijih osoba) kao rezultat poboljšanja šeme socijalne pomoći i sa druge strane povećanja kvaliteta socijalnih usluga. Poboljšanja zakonskog okvira doneće bolje uslove života za različite socijalne kategorije starih, osoba sa ograničenim sposobnostima, siromašnih porodica i drugih grupa manjinskih zajednica. Aktivnosti planirane u okviru ove mere će uticati na povećanje blagostanja i smanjenje siromaštva.

Očekivani uticaj na životnu sredinu: Socijalno blagostanje je uvek pozitivno povezano sa stepenom zelene preferencije potrošača. Niske društveno-ekonomske grupe stvaraju ekološke probleme prilikom potrošnje robe i usluga. Tako će smanjenje siromaštva i poboljšanje kvaliteta života pojedinih zajednica uticati na poboljšanje sredine u kojoj žive.

Potencijalni rizici:

Rizik	Verovatnoća	Planirana olakšavajuća radnja
1.Povećanje troškova korpe sa hranom kao rezultat inflacije	Srednja	Podrška drugim prehrambenim i higijenskim paketima za socijalne kategorije i penzionere.
2.Povećanje broja korisnika u ŠSP-u kao posledica gubitka radnih mesta.	Niska	Uključivanje korisnika ŠSP u program aktivnih mera tržišta rada

5.2.13. Sistemi zdravstvene zaštite

Zdravstveni sektor na Kosovu suočava se sa velikim izazovima i nedovoljnim finansiranjem. Rashodi za zdravstvenu zaštitu iznose 1,6% BDP-a (od 2019. godine) što je najniže u regionu. Ovo predstavlja samo oko 40% godišnje potražnje za javnom zdravstvenom zaštitom. U ovom kontekstu treba shvatiti da nisu finansirane sve potrebe javnog zdravstvenog sektora, gledano retrospektivno. Nedostatak dovoljnih sistemskih resursa uslovio je prebacivanje troškova iz džepa građana, pre svega za lekove i potrošni materijal (vanbolnički lekovi), kao i za zdravstvene usluge, u slučajevima kada se ove usluge ne pružaju u javnom sektoru. U cilju rešavanja ovog problema i ublažavanja problema, sproveden je Program tretmana van javnih zdravstvenih ustanova (u zemlji ili inostranstvu); ali sredstva nisu dovoljna za sve potrebe, pa se jedan broj građana leči u inostranstvu, trošeći značajne iznose sredstava (sredstva za ovaj program su subvencije u vrednosti od 6,5 miliona godišnje, potrebe su više nego duplo veće) što, nažalost, trenutno nismo u mogućnosti da registrujemo pa, niti možemo dati objektivnu procenu, koja bi se mogla koristiti za potrebe ovog izveštaja. Finansiranje zdravstva se uglavnom realizuje iz budžeta Republike Kosova, sopstvenih prihoda i iz donacija i kreditnih projekata Svetske banke i Banke za razvoj Saveta Evrope CEB. Sopstveni prihodi u Primarnoj zdravstvenoj zaštiti koriste se za delimično finansiranje realizacije kapitalnih projekata za opštinsko zdravstvo, Ministarstvo zdravlja izdvaja redovni budžet za kapitalne investicije u PZZ u iznosu do 4 miliona evra godišnje. Izdaci za javni zdravstveni sektor, iako se smatraju značajnim, do sada nisu uspeali da pokriju sve potrebe sektora

i građana za zdravstvene usluge, lekove i potrošnim materijalom. Rashodi iz džepa građana za zdravstvo iznose 158.883.180 evra, dok su društva dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja (prijavljeni rashodi) 18.040.766,00 evra ukupno 176.923.946,00 evra.³⁴

Izveštaj Svetske banke o planiranju master plana zdravstvenog sektora za 2008. navodi da 80% stanovništva ima pristup bilo kom nivou primarne zdravstvene zaštite u roku od 10 minuta, a 99% stanovništva ima pristup nivou primarne zdravstvene zaštite u roku od 20 minuta. Glavni centri porodične medicine dostupni su za 94% stanovništva u roku od 20 minuta i za 98% stanovništva u roku od 30 minuta. To nam govori da ulaganja u infrastrukturu u poslednjih 10 godina u većini slučajeva nisu bila neophodna i da su utrošena sredstva mogla da se koriste za dijagnostiku i zdravstvene usluge. Što se tiče ljudskih resursa u 2018. godini, bolničke, kliničke i univerzitetske službe Kosova imaju 7076 zaposlenih registrovanih u sistemu platnog spiska. Lekari specijalisti čine 22% osoblja, medicinske sestre 60%, a 18% osoblja je nemedicinsko osoblje. Brojkama izraženo 1562 su lekari specijalisti, 4239 radnika su medicinske sestre i 1275 ostalo nemedicinsko osoblje.

Primarna zdravstvena zaštita (PZZ) - Za 2016. godinu, prema prijavljenim podacima, zaposleno je ukupno 5.358 zaposlenih, od toga 1087 lekara (20,3%) 29 296 stomatologa (5,5%) 7 7 farmaceuta (0,1%), tehničara / 3078 medicinskih sestara (57,4%), 44 zdravstvena saradnika (0,8%) i 846 nemedicinskog osoblja (15,8%). Broj stanovnika na jednog lekara iznosi 1 587 što je blizu norme za porodičnu medicinu.

Sekundarna zdravstvena zaštita (SZZ) – U 2016. godini u opštim bolnicama na Kosovu, bilo je zaposleno ukupno 446 lekara, 115 zdravstvenih i ne zdravstvenih saradnika; kao i ukupno 1015 medicinskih sestara. U Opštim bolnicama Kosova, prema izveštajima sačinjenim od NIJK, u 2016. godini prijavljeno je ukupno 1952 kreveta. U bolnicama je lečeno 82081 pacijent. Iskorišćenost bolničkih kapaciteta na nivou Kosova je 55,3%, sa varijacijama od 118,6% do 33,4%.

Tercijarna zdravstvena zaštita (TZZ) - U 2016. godini TZZ imala je ukupno 3.097 zaposlenih, od čega 597 lekara (19,3% od ukupnog broja zaposlenih), stomatologa 62 (2,0%), farmaceuta 10 (0,3%), 1.837 medicinske sestre (59,3%), zdravstveni saradnici 14 (0,5%) i nemedicinski radnici 576 (18,6%).

U 2018-2020 godini počelo je proširenje osnovnog zdravstvenog informacionog sistema na primarnu zdravstvenu zaštitu. Osnovni zdravstveni informacioni sistem do sada je proširen na 29 opština i 14 specijalističkih ambulanti. Paralelno sa ovim razvojem, ostvareno je proširenje hardvera, koji je završen u ustanovama primarne zdravstvene zaštite, regionalnim bolnicama i KBCK. Tokom 2020. godine, kao posledica Covida 19 sprovedeno je održavanje osnovnog zdravstvenog informacionog sistema i nije bilo moguće nastaviti proširenje na druge institucije PZZ. Takođe, početkom 2021. godine razvijen je modul imunizacije, kućne posete i adaptacija modula za COVID-19. Pokrenuti su projekti za proširenje i funkcionisanje informacionog sistema u drugim zdravstvenim ustanovama sekundarnog i tercijarnog nivoa. Iniciran je proces reforme sa ciljem za poboljšanje kvaliteta usluga, odgovara na zahteve za zdravstvenim uslugama i efikasnosti pružanja ovih usluga, kao i finansiranja kroz poboljšanje pristupa uslugama za ugrožene grupe koje se suočavaju sa različitim preprekama u pristupu uslugama. Ugrožene grupe, koje su nekada predstavljale uglavnom veliki deo stanovništva, imaju ograničen pristup i za njih bolest predstavlja veoma veliko opterećenje u ekonomskom smislu. Kako bismo odgovorili na potrebe ranjivih grupa

---

³⁴ Izvor: KAS – Publikacija – Statistički podaci o Zdravstvu na Kosovu - 2018

planiramo da razvijemo specifične usluge za decu sa posebnim potrebama (autizam, Daunov sindrom), infrastrukturne projekte za hospice (pružanje usluga pacijentima u terminalnoj fazi života), korekciju fizičkog pristupa za osobe sa invalidnosti u javnim zdravstvenim ustanovama, izgradnja 'toplih' kanala / KBCK kao i azila za tetraplegičare, obraćanje radi rešavanja pitanja nasilja prema ženama i trgovine ljudima, kao i jačanje integracije zdravstvenih usluga u zatvorima.

Strukturne prepreke: 18% stanovništva nema pristup zdravstvenim uslugama jer živi u ekstremnom siromaštvu, nedovoljno finansiranje zdravstvenog sektora ne može da reši problem pristupa za ove kategorije stanovništva, ne sprovođenje zakona o zdravstvenom osiguranju i ne sprovođenje zakona o zdravstvenom osiguranju. Trenutni nivo sredstava nastaviće se sa nedostatkom poboljšane finansijske zaštite što će produbiti barijere u pristupu ugroženim grupama, slab pristup zdravstvenim uslugama i nemogućnost porodica da priušte troškove ovih usluga porodičnim budžetom.

5.3. Rezime reformskih mjera

A) Reforme koje rešavaju tri glavna izazova:	
Glavni izazov 1: Promovisanje održivog zapošljavanja kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja i povezivanje sa potrebama tržišta rada	
<i>Mera reforme #1:</i> Prilagođavanje stručnog obrazovanja i stručnog osposobljavanja za potrebe tržište rada	
<i>Mera reforme #2:</i> Povećanje i obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju kroz jačanje KOA profilom visokoškolskih ustanove	
<i>Mera reforme #3:</i> Povećanje zaposlenosti, smanjenje neaktivnosti, formalizovane, razvijanje profesionalnih veština, unapređenje i proširenje javnih službi za zapošljavanje i stručno usavršavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada sa posebnim naglaskom na ugrožene grupe.	
Glavni izazov 2: Reorganizacija zdravstvenog sektora u cilju pružanja adekvatnih i dostupnih zdravstvenih usluga svim građanima	
<i>Mera reforme #4:</i> Poboljšanja zdravstvenih usluga	
Glavni izazov #3: Stvaranje uslova za održivo snabdevanje energijom	
<i>Mera reforme #5:</i> Razvoj politike EE i BRE u funkciji zelene tranzicije	
<i>Mera reforme #6:</i> Reforma energetskog tržišta	
B) Reforms that address other challenges:	
1. Upravljanje javnim finansijama	
2. Zelena tranzicija	
<i>Mera reforme #7:</i> Smanjenje zagađenja životne sredine i očuvanje biodiverziteta	
3. Digitalna transformacija	
<i>Mera reforme #8:</i> Rasprostranjenost IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i za digitalizaciju obrazovnog Sistema	
4. Poslovno okruženje i smanjenje sive ekonomije	
<i>Mera reforme #9:</i> Poboljšanje poslovnog okruženja kroz smanjenje administrativnog opterećenja, reforme inspekcija	
<i>Mera reforme #10:</i> Smanjenje sive ekonomije	
5. Istraživanje, razvoj i inovacija	
<i>Mera reforme #11:</i> Poboljšanje okruženja za istraživanje, inovacije i preduzetništvo	
6. Reforme za ekonomsku integraciju	
<i>Mera reforme #12:</i> Poboljšanje prekogranične trgovine kroz olakšavanje trgovine	
<i>Mera reforme #13:</i> Dalji razvoj infrastrukture kvaliteta i jačanje uloge organa za nadzor tržišta	
7. Reforma tržišta energije	
8. Reforme na tržištima transporta	
<i>Mera reforme #14:</i> Dalji razvoj i modernizacija transporta	
9. Poljoprivreda, industrija i usluge	
<i>Mera reforme #15:</i> Strukturne promene u sektoru poljoprivrede	
<i>Mera reforme #16:</i> Povećanje konkurentnosti u proizvodnoj industriji	
<i>Mera reforme #17:</i> Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva	
<i>Mera reforme #18:</i> Povećati konkurentnost u sektoru trgovine uslugama	
10. Obrazovanje i veštine	
<i>Mera reforme #19:</i> Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje uključivanja u ranom obrazovanju	
11. Zapošljavanje i tržište rada	
12. Zaštita i socijalna uključenost	
<i>Mera reforme #20:</i> Poboljšanje socijalnih usluga i ojačanje isključenih grupa	
13. Zdravstveni sistemi	

6. TROŠKOVI I FINANSIRANJE STRUKTURNIH REFORMI

Identifikovane reforme sadrže postojeće i nove vladine politike koje se bave ključnim preprekama ekonomskom rastu, konkurentnosti i otvaranju radnih mesta. Ukupni projektovani troškovi 20 prioritetnih reformskih mjera navedenih u Poglavlju 5 PER-a 2022-2024 procjenjuju se na 543,442,416 € (uključujući direktne budžetske rashode, zajmove, IPA sredstva i drugo). Očekuje se da će se ove reforme finansirati uglavnom iz budžeta Kosova, ali i putem spoljnog finansiranja od finansijskih institucija, grantova i tehničke pomoći razvojnih partnera

Ukupan direktni budžetski uticaj koji proizilazi iz implementacije 20 strukturnih reformi iznosi 475.990.385 € (centralni i lokalni nivo) za period 2022-2024.

Očekuje se da će ukupno 20.932.836 evra biti donatorska podrška tokom 2022-2024. Podrška je usmerena na dalje unapređenje novih reformi. Ostatak donatorske podrške uglavnom je fokusiran na podršku različitim zakonodavnim inicijativama u vidu tehničke pomoći. Očekuje se da će dodatnih 12.610.000 evra biti podržano iz IPA fondova.

Očekuje se da će značajan broj aktivnosti biti finansiran i putem kredita. Ukupan uticaj kredita za 2022-2024, koji su već odobreni i koji su deo budžeta za 2022. godinu, iznosi 17,519,195€.

Table: Budžetske implikacije strukturnih reformi 2022-2024, prema izvorima finansiranja

a- Ukupan trošak 20 strukturnih mera					
Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	3,920,547 €	12,204,309 €	138,426,080 €	27,960,150 €	182,511,086 €
2023	3,033,260 €	11,089,658 €	148,711,295 €	10,964,849 €	173,799,062 €
2024	2,607,176 €	9,901,892 €	167,153,800 €	7,469,400 €	187,132,268 €
Totali	9,560,983 €	33,195,859 €	454,291,175 €	46,394,399 €	543,442,416 €

b- Ukupno finansiranje 20 strukturnih mjera							
Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA	Ostali grantovi	Projektni krediti	Ukupno
2022	153,874,726 €	320,000€	0.0 €	7,660,000 €	10,587,460 €	10,068,900 €	182,511,086 €
2023	149,495,421 €	2,220,000 €	0.0 €	2,550,000 €	12,578,346 €	6,955,295 €	173,799,062 €
2024	165,010,238 €	5,070,00 €	0.0 €	2,400,000 €	14,157,030 €	495,000 €	187,132,268 €
Totali	468,380,385 €	7,610,006.0 €	0.0 €	12,610,000 €	37,322,836 €	17,519,195 €	543,442,416 €

7. INSTITUCIONALNA PITANJA I UKLJUČIVANJE ZAINTERESOVANIH STRANA

Ovo poglavlje predstavlja proces pripreme i usvajanja Programa ekonomskih reformi 2022-2024, kao i konsultacije različitih aktera tokom procesa pripreme ovog programa kao deo dijaloga o ekonomskom upravljanju između EU i Republike Kosovo.

Odlukom Vlade, ministar finansija je imenovan za nacionalnog koordinatora za PER, čiji rad podržava Kancelarija za strateško planiranje pri Uredu Premijera Odjeljenje za ekonomsku i javnu politiku i međunarodnu finansijsku saradnju u Ministarstvu finansija, rada i transfera; i koordinatori relevantnih oblasti u okviru resornih ministarstava: Ministarstvo finansija, rada i transfera, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo industrije, trgovine i preduzetništva, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture, Ministarstvo pravde i drugi prateći organi.

Na osnovu instrukcija Nacionalnog koordinatora, KSP je 23. jula 2021. godine pozvala ministarstva i druge institucije na inicijativni sastanak, gde je održan sastanak na visokom nivou za pokretanje Programa ekonomskih reformi 2022-2024.

- Prema kalendaru rada predstavljenom na uvodnom sastanku, Kancelarija za strateško planiranje je razvila sledeće aktivnosti:
- Priprema prvih predloga prioriteta strukturnih reformi na osnovu kriterijuma Vodiča Evropske komisije i relevantnih uputstava.
- Održavanje radionica sa ML radi razmatranja predloženih mera u smislu kvaliteta prezentacije ciljeva, aktivnosti, indikatora, indikativnih troškova i uticaja mere.
- 25-29. oktobra 2021. završen je prvi nacrt poglavlja o strukturnoj reformi i poslat EK na ocenu i komentare.
- Organizovanje radionice sa CEF-om i ML za mere obračuna troškova za PER 2022-2024, održane 19-20.10.2021.
- 16-17. novembra 2021. godine održani su virtuelni sastanci sa delegacijom Evropske komisije i resornih ministarstava o evaluaciji prvog nacrta Strukturnih reformi Programa ekonomskih reformi 2022-2024. U okviru ove misije održani su tematski sastanci o određenim izazovima koji su identifikovani Procenom Evropske komisije za PER 2022-2024.
- U okviru procesa javnih konsultacija za razmatranje nacrta PRE 2022-2024, nacrt je poslat na javne konsultacije o vladinoj platformi od 22.12.2021. do 17.01.2022. (<http://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=41299>). Razmatranje komentara je predstavljeno u rezimeu rezultata javnih konsultacija u Aneksu II Programa

ANNEX 1 TABELE PROGRAMA EKONOMSKIH REFORMI 2022-2024

Tabela 1a: Makroekonomske projekcije

		2020	2020	2021	2022	2023	2024
u %, osim ako nije drugačije naznačeno	ESA Code	Nivo (mil. EUR)	Stopa				
Realni BDP u stalnim cenama	B1*g	6.680	-5.3	9.7	7.8	7.1	6.8
Nominalni BDP	B1*g	6.772	-4.0	12.2	10.6	9.3	8.8
Komponenti BDP-a							
Privatna potrošnja	P3	5.791	2.5	6.3	1.5	6.8	5.7
Javna potrošnja	P3	0.899	2.1	0.6	4.5	-0.1	0.4
Bruto investicije	P51	2.023	-7.6	12.2	21.3	11.1	10.9
Promena inventara i profitabilnosti neto (% BDP-a) "	P52+P53	0.241	3.6	3.3	3.8	3.9	4.0
Izvoz robe i usluga	P6	1.467	-29.1	72.0	6.6	7.6	7.5
Uvoz robe i usluga	P7	3.742	-6.1	27.6	5.0	7.4	6.5
Doprinos na rast BDP-a							
Krajnja domaća potražnja		8.7	-0.1	9.0	8.4	9.2	8.4
Promena inventara i dobiti neto (% BDP-a)	P52+P53	0.2	-0.1	-0.1	0.4	0.0	0.0
Usluge	B11	-2.3	-5.1	0.8	-0.9	-2.1	-1.6

Tabela 1b: Cene i razvoj cena

Promena u procentima, godišnji prosek		2020	2021	2022	2023	2024
Deflator BDP-a		1.4	2.4	2.5	2.1	1.9
Deflator privatne potrošnje		-0.7	3.1	2.7	2.2	2.0
HIPC		0.2	3.3	2.5	2.2	2.0
Promena ICP		0.2	3.3	2.5	2.2	2.0
Deflator javne potrošnje		4.7	2.3	3.9	1.1	1.1
Deflator investicija		-0.7	4.8	2.6	1.4	1.3
Deflator izvoznih cena (roba & usluge)		0.2	4.6	3.1	2.5	2.3
Deflator uvoznih cena (roba & usluge)		-2.4	6.4	4.0	2.4	2.4

Tabela 1c: Razvoj na tržištu rada

	ESA	2020	2020	2021	2022	2023	2024
	Code	Nivo					
Stanovništvo (u hiljadama)			1,795.7	1,798.2	:	:	:
Stanovništvo (povećanje u%)			-0.04	0.1	-100.0	:	:
Stanovništvo radnog uzrasta (osoba)[1]			1,222	1,226	:	:	:
Stopa participacije			38.3	39.5	:	:	:
Zapošljavanje, (na hiljadima)			347	359	:	:	:
Zapošljavanje, radno vreme[2]			36.2	38.3	:	:	:
Zaposlenost (stopa rasta u%)			-4.4	3.5	:	:	:
Zapošljavanje u javnom sektoru (lica)			86.0	95.5	:	:	:
Zapošljavanje u javnom sektoru (u %)			-2.0	11.0	:	:	:
Stopa nezaposlenosti			25.9	25.8	:	:	:
Produktivnost (po osobi)		19.2	-0.9	6.0	:	:	:
Produktivnost, broj radnih sata			5.1	3.8	#DIV/0!	:	:

Tabela 1d: Sektorialni Bilans

Kao procenat BDP-a	ESA Code	2020	2021	2022	2023	2024
Neto pozajmljivanje / zaduživanje u odnosu na ostatak sveta	B.9	-6.8	-4.8	-5.6	-6.6	-7.3
od kojih:						
- Bilans robe i usluga		-32.2	-30.4	-29.8	-29.9	-29.7
- Bilans primarnih prihoda i transfera		25.1	25.5	24.3	23.4	22.5
- Kapitalni račun		0.3	0.1	-0.1	-0.1	-0.1
Posredovanje / zaduživanje privatnog sektora	B.9/ EDP B.9	0.5	-3.6	-0.9	-2.8	-4.2
Kreditiranje / zaduživanje Vlade		-7.6	-1.3	-4.6	-3.7	-3.0
Statističke greške		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Tabela 1e: BDP, investicije i bruto dodata vrednost

	ESA Code	2020	2021	2022	2023	2024
BDP I Investicije						
Vrijednost BDP po tekućim cijenama	B1g	6.8	7.6	8.4	9.2	10.0
Investicije (kao % BDP-a)		29.7	31.1	35.0	36.1	37.2
Povećana dodata vrijednost, procentualna promjena u stalnim cenama						
Poljoprivreda		-5.8	-0.3	11.1	4.2	5.9
Industrija (isključujući građevinarstvo)		2.5	3.5	10.6	8.0	7.0
Izgradnja		-9.0	5.5	3.1	3.7	2.6
Usluge		-4.8	8.5	9.1	8.2	7.1

Spoljni sektor

		2020	2021	2022	2023	2024
Bilans tekućeg računa (% BDP-a)	% BDP-a	-7.0	-4.9	-5.5	-6.5	-7.2
Izvoz robe	mld EUR	0.5	0.8	0.9	1.0	1.1
Uvoz robe	mld EUR	3.0	4.1	4.5	4.9	5.4
Bilans trgovine	mld EUR	-2.6	-3.3	-3.6	-4.0	-4.3
Izvoz usluga	mld EUR	1.0	1.9	2.0	2.2	2.4
Uvoz usluga	mld EUR	0.6	0.9	0.9	1.0	1.1
Bilans usluga	mld EUR	0.4	1.0	1.1	1.2	1.3
Neto plaćanje kamata iz inostranstva	mld EUR	:	:	:	:	:
Ostali prihodi iz inostranstva	mld EUR	1.5	1.8	1.9	2.0	2.1
Doznake	mld EUR	1.0	1.2	1.2	1.3	1.4
Tekući transferi	mld EUR	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2
<i>Od kojih od EU</i>	mld EUR	:	:	:	:	:
Bilans Tekući transferi	mld EUR	-0.5	-0.4	-0.5	-0.6	-0.7
Kapitalni i financijski račun	mld EUR	-0.5	-0.4	-0.4	-0.4	-0.4
Strane direktne investicije neto	mld EUR	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3
od kojih: Strane direktne investicije(kapital)	mld EUR	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
od kojih: Portfolio Investicije	mld EUR	-0.1	-0.1	-0.1	0.0	-0.1
od kojih: Portfolio Investicije (kapital)	mld EUR	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Strane direktne investicije ulazi	mld EUR	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4
Strane direktne investicije izlazi	mld EUR	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Strane reserve	mld EUR	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1
Ukupan spoljni dug	mld EUR	2.5	2.8	0.0	0.0	0.0
<i>od kojih: na stranim valutama</i>	mld EUR	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0
<i>od kojih: spoljni javni dug</i>	mld EUR	0.6	:	:	:	:
<i>od kojih: naplata kamata</i>	mld EUR	:	0.8	0.0	0.0	0.0
<i>od kojih: nepodmirena plaćanja</i>	mld EUR	:	:	:	:	:
Devizni kurs vis-à-vis EUR (godisnji prosjek)	NJVK/EUR	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Devizni kurs vis-à-vis EUR (kraj godine)	% vit-mě-vit	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Devizni kurs vis-à-vis EUR (godisnji prosjek)	NJVK/EUR	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Devizni kurs vis-à-vis EUR (kraj godine)	% g-n-g	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Neto spoljne uštede	% BDP-a	-7.0	-4.9	-5.5	-6.5	-7.2
Privatna domaća štednja	% BDP-a	24.3	21.4	24.8	23.3	22.8
Privatne domaće investicije	% BDP-a	24.1	25.5	26.6	26.8	27.8
Lokalne javne štednje	% BDP-a	-1.6	4.8	4.7	6.2	7.2
Lokalne javne investicije	% BDP-a	5.6	5.5	8.4	9.2	9.5

Tabela 1g: Indikatori održivosti

	Dimenzija	2017	2018	2019	2020	2021
Bilans tekućeg računa	% BDP-a	-5.5	-7.6	-5.7	-7.0	-4.9
Pozicija neto međunarodne investicija	% BDP-a	-1.6	-6.1	-5.8	-12.3	-9.5
Dionice izvoznog tržišta	%, gng	:	:	:	:	:
Realni efektivni kurs	%, gng	-0.2	-0.8	1.0	-0.6	0.4
Nominalni troškovi jedinice rada	%, gng	4.0	-16.8	1.4	3.2	:
Kretanje kredita u privatnom sektoru	% BDP-a	:	:	:	:	:
Dug privatnog sektora	% BDP-a	:	:	:	:	:
Opšti državni dug	% BDP-a	15.7	16.4	17.0	22.0	22.0

Tabela 2a: Budžetski izgledi opšte vlade

	ESA Code	2020	2020	2021	2022	2023	2024
		Nivo (bn)	% BDP				
Neto pozajmljivanje (B9) po podsektorima							
Opšta vlada	S13	-0.513	-7.6	-1.3	-4.6	-3.7	-3.0
Centralna vlada	S1311	:	:	:	:	:	:
Državna vlada	S1312	:	:	:	:	:	:
Lokalna vlada	S1313	:	:	:	:	:	:
Fondovi socijalnog osiguranja	S1314	:	:	:	:	:	:
Opšta vlada (S13)							
Ukupan prihod	TR	1.7222	25.4	28.9	28.1	27.9	27.7
Ukupni troškovi [1]	TE	2.2349	33.0	30.3	32.7	31.6	30.7
Neto pozajmljivanje / kreditiranje	EDP.B9	-0.513	-7.6	-1.3	-4.6	-3.7	-3.0
Troškovi za kamate	EDP.D41 incl. FISIM	0.0275	0.4	0.4	0.5	0.5	0.6
Primarni bilans [2]		-0.485	-7.2	-0.9	-4.1	-3.2	-2.4
Jednokratne i druge privremene mjere [3]		:	:	:	:	:	:
Komponente prihoda							
Ukupni porezi (12 = 12a + 12b + 12c)		1.5175	22.4	26.0	25.2	25.1	25.0
Porezi na proizvodnju i uvoz	D2	1.2730	18.8	21.9	21.0	20.9	20.8
Tekući porez na dohodak i bogatstvo	D5	0.2445	3.6	4.0	4.3	4.2	4.2
Porez na kapital	D91	0.0000	:	:	:	:	:
Socijalni doprinosi	D61	0.0000	:	:	:	:	:
Prihodi od imovine	D4	0.0230	0.3	0.5	0.5	0.5	0.5
Ostalo (15 = 16-(12+13+14)) [4]		0.1817	2.7	2.5	2.4	2.3	2.3
Ukupan prihod	TR	1.7222	25.4	28.9	28.1	27.9	27.7
Porezno opterećenje (D2+D5+D61+D91-D995)		1.5175	22.4	26.0	25.2	25.1	25.0
Odabrane komponente troškova							
Kolektivna potrošnja	P32	0.9599	14.2	13.1	12.8	11.9	11.3
Ukupni socijalni transferi	D62 + D63	0.8678	12.8	11.1	10.6	9.8	9.2
Socijalni transferi u vrstama	P31 = D63	0.0000	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Socijalni transferi osim transferima po vrstama	D62	0.8678	12.8	11.1	10.6	9.8	9.2
Rashodi od kamata (uključujući FISIM)	EDP.D41 + FISIM	0.0275	0.4	0.4	0.5	0.5	0.6
Subvencije	D3	0.0000	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Bruto investicije u osnovnim sredstvima	P51	0.3797	5.6	5.5	8.4	9.2	9.5
Ostalo (22 = 23-(17+18+19+20+21)) [6]		:	:	:	:	:	:
Ukupni troškovi [7]	TE [1]	2.2349	33.0	30.3	32.7	31.6	30.7
Kompenzacija zaposlenih	D1	0.6608	9.8	8.7	8.0	7.3	6.8

Table 2b: Opšti državni budžetski prospekt

	ESA Code	2020	2021	2022	2023	2024
		bn NCU				
Neto pozajmljivanje (B9) po podsektorima						
Opšta vlada	S13	-0.51	-0.10	-0.38	-0.34	-0.30
Centralna vlada	S1311	:	:	:	:	:
Državna vlada	S1312	:	:	:	:	:
Lokalna vlada	S1313	:	:	:	:	:
Fondovi socijalnog osiguranja	S1314	:	:	:	:	:
Opšta vlada (S13)						
Ukupni prihod	TR	1.72	2.20	2.36	2.57	2.77
Ukupni troškovi [1]	TE	2.23	2.30	2.75	2.91	3.07
Neto pozajmljivanje / kreditiranje	EDP.B9	-0.51	-0.10	-0.38	-0.34	-0.30
Troškovi za kamate	EDP.D41 incl. FISIM	0.03	0.03	0.04	0.05	0.06
Primarni bilans [2]		-0.49	-0.07	-0.34	-0.29	-0.24
Jednokratne i druge privremene mjere [3]		:	:	:	:	:
Komponente prihoda						
Ukupni porezi (12 = 12a + 12b + 12c)		1.52	1.97	2.12	2.31	2.50
Porezi na proizvodnju i uvoz	D2	1.27	1.67	1.76	1.92	2.08
Tekući porez na dohodak i bogatstvo	D5	0.24	0.31	0.36	0.39	0.42
Porez na kapital	D91	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Socijalni doprinosi	D61	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Prihodi od imovine	D4	0.02	0.04	0.04	0.05	0.05
Ostalo (15 = 16-(12+13+14)) [4]		0.18	0.19	0.20	0.21	0.23
Ukupni prihod	TR	1.72	2.20	2.36	2.57	2.77
Porezno opterećenje (D2+D5+D61+D91-D995) [5]		1.52	1.97	2.12	2.31	2.50
Odabrane komponente troškova						
Kolektivna potrošnja	P32	0.96	0.99	1.07	1.09	1.13
Ukupni socijalni transferi	D62 + D63	0.87	0.84	0.89	0.90	0.92
Socijalni transferi u vrstama	P31 = D63	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Socijalni transferi osim transferima po vrstama	D62	0.87	0.84	0.89	0.90	0.92
Rashodi od kamata (uključujući FISIM)	EDP.D41 + FISIM	0.03	0.03	0.04	0.05	0.06
Subvencije	D3	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Bruto investicije u osnovnim sredstvima	P51	0.38	0.42	0.71	0.85	0.95
Ostalo (22 = 23-(17+18+19+20+21)) [6]		:	0.01	0.03	0.02	0.02
Ukupni troškovi [7]	TE [1]	2.23	2.30	2.75	2.91	3.07
Kompenzacija zaposlenih	D1	0.66	0.66	0.67	0.67	0.68

Tabela 3: Izdaci opštih troškova vlade po funkciji

% BDP-a	COFOG kodi	2020	2021	2022	2023	2024
Opšte javne usluge	1	5.6	3.1	:	:	:
Obrana	2	0.9	0.6	:	:	:
Javni red i sigurnost	3	3.0	2.0	:	:	:
Ekonomski propisi	4	6.8	2.9	:	:	:
Zaštita životne sredine	5	0.2	0.1	:	:	:
Stambena i komunalna pogodnost	6	0.5	0.3	:	:	:
Zdravstvo	7	3.9	2.5	:	:	:
Rekreacija, kultura i religija	8	0.8	0.5	:	:	:
Obrazovanje	9	4.6	3.1	:	:	:
Socijalna zaštita	10	8.1	5.5	:	:	:
Ukupni rashodi (stavka 7 = 23 u tabeli 2)	TE	33.0	30.3	32.7	31.6	30.7

Tabela 4: Razvoj javnog duga

% BDP-a	ESA code	2020	2021	2022	2023	2024
Bruto dug [1]		22.0	26.3	26.5	28.2	29.5
Promene na bruto dug		4.9	4.3	0.2	1.7	1.3
Doprinosi za promenu bruto duga						
Primarni Bilans [2]		7.2	0.9	4.1	3.2	2.4
Troškovi za kamate	EDP D.41	0.4	0.4	0.5	0.5	0.6
Efekt realnog rasta		0.9	-1.9	-1.9	-1.7	-1.8
Efekt inflacije		-0.2	-0.5	-0.6	-0.5	-0.5
Prilagođavanje toka zaliha		-3.3	5.4	-1.9	0.2	0.6
<i>od kojih:</i>						
Razlika između gotovine I obračuna [4]		:	:	:	:	:
Neto akumulacija finansijskih sredstava [5]		:	:	:	:	:
<i>od kojih:</i>						
Prihod od privatizacije		:	:	:	:	:
efekti procene i ostalo [6]		:	:	:	:	:
kamatne stope uključene u dug[7]		2.3	2.2	2.1	2.3	2.2
Ostale relevantne varijable						
Likvidna finansijska sredstva [8]		:	:	:	:	:
7. Neto finansijski dug (7 = 1 - 6)		:	:	:	:	:

Tabela 5: Ciklični razvoj

% BDP-a	ESA Code	2020	2021	2022	2023	2024
Realna stopa rasta BDP-a (% , gng)	B1g	-5.3	9.7	7.8	7.1	6.8
Neto pozajmljivanje vlade	EDP.B.9	-7.6	-1.3	-4.6	-3.7	-3.0
Troškovi za kamate	EDP.D.41	0.4	0.4	0.5	0.5	0.6
Jednokratne i druge privremene mjere [1]		:	:	:	:	:
Potencijalni rast BDP-a		:	:	:	:	:
Doprinos:						
- radna snaga		:	:	:	:	:
- capital		:	:	:	:	:
- ukupna faktorska produktivnost		:	:	:	:	:
Proizvodni jaz		:	:	:	:	:
Ciklična komponenta budžeta		:	:	:	:	:
Bilans ciklično prilagođen (2-7)		:	:	:	:	:
Primarni bilans ciklično prilagođen(8+3)		:	:	:	:	:
Strukturni bilans(8-4)		:	:	:	:	:

Tabela 6: Razlike od prethodnog programa

	2020	2021	2022	2023	2024
Rast BDP-a					
Prethodni program	-6.7	5.2	4.1	4.2	:
Poslednje ažuriranje	-5.3	9.7	7.8	7.1	6.8
Razlika (procentnih poena)	1.4	4.4	3.7	2.9	:
Neto krediti od vlade (% BDP-a)					
Prethodni program	-7.8	-7.9	-5.0	-4.2	:
Poslednje ažuriranje	-7.6	-1.3	-4.6	-3.7	-3.0
Razlika (procentnih poena)	0.2	6.6	0.4	0.5	:
Bruto dug vlade (% BDP-a)					
Prethodni program	22.4	28.3	31.7	34.5	:
Poslednje ažuriranje	22.0	26.3	26.5	28.2	29.5
Razlika (procentnih poena)	-0.5	-2.0	-5.2	-6.3	:

Tabela 8: Osnovne pretpostavke o vanjskom ekonomskom okruženju

	Dimenzioni	2020	2021	2022	2023	2024
Kratkoročna kamatna stopa	Godišnji prosek	-0.5	-3.1	-2.4	:	:
Dugoročna kamatna stopa	Godišnji prosek	-0.3	-2.2	-1.4	:	:
Kurs USD / EUR	Godišnji prosek	1.14	1.19	1.16	1.16	:
Nominalni efektivni kurs	Godišnji prosek	3.94	1.3	-1.3	0	:
Devizni kurs prema EUR	Godišnji prosek	:	:	:	:	:
Globalni rast BDP-a, isključujući EU	Godišnji prosek	-3.4	5.7	4.5	3.5	:
Rast BDP-a u EU	Godišnji prosek	-5.879	5	4.3	2.5	:
Rast relevantnih stranih tržišta	Godišnji prosek	:	:	:	:	:
Svetski uvozni volum, isključujući EU	Godišnji prosek	:	:	:	:	:
Cijene nafte (Brent, USD / barel)	Godišnji prosek	42.298	66.912	65.932	63.043	60.952

Tabela 9a. Pokazatelji socijalne tabele

	<u>Izvor podat aka</u>	2017	2018	2019	2020	2021
1. Učešće odraslih u učenju tokom poslednjih 12 meseci, starosti 25-64 godine						
2. Udeo onih koji rano napuštaju obrazovanje i obuku, uzrasta 18-24 godine						
3. Udeo stanovništva sa osnovnim ukupnim digitalnim veštinama ili iznad, starosti 16-74 godine						
4. Mladi ljudi koji nisu ni zaposleni ni u obrazovanju ili obuci (NEET stopa), 15-29 godina	ATR (KAS)	27.4	30.1	32.7	33.6	29.8
5. Rodni jaz u stopi zaposlenosti, 20-64 godine						
6. Odnos kvintilnog učešća u prihodima - S80/S20						
Stopa nezaposlenosti (%) ukupno						
Uslovi rada						
7. Stopa zaposlenosti, 20-64 godine	ATR (KAS)	29.8	28.8	30.1	28.4	29.3
8. Stopa nezaposlenosti, 15-74 godine	ATR (KAS)	30.5	29.6	25.65	25.9	25.8
9. Stopa dugotrajne nezaposlenosti, 15-74 godine						
10. Bruto raspoloživi prihod domaćinstava u realnom iznosu, po glavi stanovnika						
11. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE)						
12. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE) za decu (0-17)						
13. Uticaj socijalnih transfera (osim penzija) na smanjenje siromaštva						
14. Razlika u zapošljavanju osoba sa invaliditetom, 20-64 godine						
15. Stopa preopterećenja troškova stanovanja						
16. Deca mlađa od 3 godine u formalnoj brizi o deci						
17. Nezadovoljene potrebe za medicinskom negom koje su sami prijavili						

Tabela 9b: Ostali odabrani indikatori

	Izvor podataka	2017	2018	2019	2020	2021
Ostali socijalni i zdravstveni indikatori						
1. Javni izdaci za socijalnu zaštitu u % BDP-a	MFRT/KAS	6.0	6.3	6.7	7.6	7.3
2. Javni rashodi za zdravstvenu zaštitu u % BDP-a	MZ/KAS	2.8	3.0	3.2		
3. Plaćanja domaćinstva iz džepa kao % ukupnih zdravstvenih rashoda	MZ/KAS	2.4	2.4	2.4		
4. Procenat stanovništva koje nije obuhvaćeno zdravstvenim osiguranjem		n#a	n#a	n#a	n#a	n#a
5. Odnos lekara na 1000 stanovnika						
6. Odnos medicinskih sestara na 1000 stanovnika						
Životna sredina						
7. Ukupni prihodi od ekoloških poreza kao udeo u ukupnim prihodima od poreza i socijalnih doprinosa		n#a	n#a	n#a	n#a	n#a
8. Emisije gasova staklene bašte po glavi stanovnika		n#a	n#a	n#a	n#a	n#a
9. Stvaranje otpada isključujući glavne mineralne otpade		n#a	n#a	n#a	n#a	n#a
Digitalna ekonomija						
10. Procenat domaćinstava sa širokopojasnim pristupom (mobilni i fiksni)	RAEPK/KAS	88.8	93.2	93.2	96.4	96.1
11. Udeo ukupne populacije koja koristi internet [NB: stanovništvo 16-74]	RAEPK/KAS	73.1%	87.0%	89.9%	94.5%	107.5%
Energija						
12. Zavisnost od uvoza energije (%)						
13. Energetski intenzitet: Kilogrami ekvivalenta nafte (KGOE) na hiljadu evra						
14. Učešće obnovljivih izvora energije (OIE) u finalnoj potrošnji energije (%)						
Transport						
15. Gustina železničke mreže (metri linija po km2 površine)	KAS	30.59	30.59	30.59	30.59	30.59
16. Stopa motorizacije (putnički automobili na 1000 stanovnika)	KAS	15.3%	15.6%	16.2%	16.3%	
Poljoprivreda						
17. Učešće u bruto dodatoj vrednosti (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo)	KAS	9.2%	8.1%	9.0%	8.9%	8.5%
18. Udeo zaposlenih (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo)	PAK	0.9%	0.9%	0.9%	0.9%	0.9%
19. Korišćena poljoprivredna površina (% ukupne površine zemljišta)						
Industrija (osim građevinarstva)						
20. Učešće bruto dodate vrednosti	KAS	24.1%	24.2%	23.4%	24.1%	23.7%
21. Doprinis zapošljavanju (% ukupne zaposlenosti)	PAK	14.0%	14.5%	14.3%	15.9%	15.8%
Usluge						
22. Učešće bruto dodate vrednosti	KAS	56.5%	57.3%	57.5%	57.7%	57.5%
23. Doprinis zapošljavanju (% ukupne zaposlenosti)	PAK	77.6%	76.5%	77.2%	75.5%	76.6%
Poslovno okruženje						
24. Rang u indeksu globalne konkurentnosti (Izvor: Svetski ekonomski forum)						
25. Procijenjeno učešće sive ekonomije u BDP-u (kao % BDP-a) (Izvor: MMF)						
Istraživanje, razvoj i inovacije						
26. Intenzitet istraživanja i razvoja BDP-a (izdaci za istraživanje i razvoj kao % BDP-a)						
27. Izdaci za istraživanje i razvoj – EUR po stanovniku						
Trgovina						
28. Izvoz roba i usluga (kao % BDP-a)	CBK	27.3%	29.1%	29.3%	21.7%	37.5%
29. Uvoz roba i usluga (kao % BDP-a)	CBK	53.1%	57.3%	56.4%	53.9%	65.7%
30. Trgovinski bilans (kao % BDP-a)	CBK	-25.8%	-28.2%	-27.1%	-32.2%	-28.2%

Tabela 1. Prihodi i ukupni budžetski troškovi

Opis	2019	2020	Aktuali 2021	2022 Proj.	2023 Proj.	2024 Proj.
u milion Evro:						
1. UKUPNO BUĐETSKI PRIHODI [1]	1,888.2	1,722.2	2,183.7	2,364.5	2,565.3	2,772.7
1.1 PORESKI PRIHODI	1,662.0	1,507.0	1,948.0	2,102.9	2,287.4	2,476.9
Direktni porezi	292.3	267.2	342.2	398.8	431.2	465.0
<i>Porez na prihode korporacija</i>	94.6	85.3	114.0	136.2	147.1	159.0
<i>Porez na lične dohotke</i>	165.6	158.0	189.5	219.4	237.0	256.2
<i>Porez na imovinu</i>	27.3	22.7	36.3	41.0	44.7	47.3
<i>Ostali direktni porezi</i>	4.8	1.3	2.4	2.3	2.4	2.5
Indirektni porezi	1,415.3	1,272.7	1,664.7	1,762.8	1,920.1	2,081.0
<i>Porez na dodanu vrednost (PDV)</i>	845.6	770.1	1,038.2	1,103.1	1,212.7	1,320.3
<i>Prikupljeno u zemlji:</i>	239.2	222.4	291.7	322.6	351.1	378.0
<i>Prikupljeno na granici:</i>	606.4	547.8	746.5	780.6	861.6	942.4
<i>Carinske obaveze</i>	130.3	101.6	124.6	125.6	135.0	148.9
<i>Akcize</i>	435.5	398.1	501.3	531.8	569.8	609.1
<i>Ostali indirektni porezi</i>	3.8	2.9	0.6	2.3	2.5	2.7
Poreska refundacija	-45.5	-33.0	-58.9	-58.7	-63.9	-69.2
1.2 NE-PORESKI PRIHODI	214.6	181.2	235.8	239.1	255.4	273.3
Takse, nameti, i ostalo od Centralne Vlade	121.4	103.5	129.2	142.1	155.4	169.1
Takse, nameti, i ostalo od Lokalne Vlade	50.0	42.7	57.3	46.4	47.8	49.2
Prihodi sa koncesija	11.1	2.7	17.0	17.0	19.0	21.0
Mineralna Renta	29.4	29.4	19.2	30.2	30.2	31.2
Prihodi sa dividende	0.0	0.0	10.0	0.0	0.0	0.0
Prihodi od kamata (JP)	2.7	3.0	3.1	3.4	3.1	2.8
1.3 BUĐZETSKA PODRŠKA I GRANTOVI	11.5	34.0	0.0	10.5	10.5	10.5
1.4 Određenih grantovi donatora	8.0	9.0	16.8	12.0	12.0	12.0
2. UKUPNO BUĐETSKI RASHODI [1]	2,093.4	2,234.9	2,290.9	2,747.7	2,907.3	3,069.8
2.1 TEKUĆI RASHODI	1,538.8	1,827.7	1,837.9	1,990.3	1,996.8	2,054.9
<i>Plate i dohodci</i>	615.9	660.8	667.3	670.9	684.4	707.6
<i>Roba i usluge</i>	295.6	299.2	327.9	403.8	409.7	422.6
<i>Subvencije i transferi</i>	627.3	867.8	842.7	894.5	897.4	918.9
<i>Tekuće rezerve</i>	0.0	0.0	0.0	21.0	5.4	5.8
2.2 KAPITALNI RASHODI	531.2	379.7	420.8	704.4	848.3	946.0
Finansiranje od: Redovnog budžeta	386.8	283.1	349.0	570.1	675.5	730.7
<i>Klauzula investicija</i>	12.5	42.6	18.5	113.2	172.8	215.3
<i>Fondovi likvidacije (KAP)</i>	131.9	54.0	0.0	21.0	0.0	0.0
2.3 Kamata na javni dug	23.5	27.5	32.2	41.1	50.2	56.9
2.4 DDG-Određenih grantovi donatora	8.0	9.0	9.7	12.0	12.0	12.0
3. OPŠTI BILANS(1-2)	-205.3	-512.7	-107.1	-383.3	-342.0	-297.2
4. Troškovi izuzeti sa fiskalnog pravila:	177.0	149.3	43.6	138.7	177.3	219.8
<i>Troškovi sa namenjenih priroda</i>	1.0	0.7	4.7	4.5	4.5	4.5
<i>Troškovi sa sopstvenih prenetih priroda</i>	30.7	30.1	20.5	0.0	0.0	0.0
<i>Troškovi finansiranih sa klauzule o investiranju i KAP-a</i>	144.4	118.5	18.5	134.2	172.8	215.3
5. Opšti bilans, prema fiskalnom pravilu(3+4)	-28.2	-363.4	-63.5	-244.6	-164.7	-77.4
A. POTREBA ZA FINANSIRANJE	-205.3	-512.7	-107.1	-383.3	-342.0	-297.2
B. Spoljno Finansiranje	15.6	135.0	51.8	319.9	242.9	242.4
<i>Primanja iz direktnog budžetskog finansiranja (MMF, SB, EU itd) [2]</i>	45.0	102.0	60.0	130.0	50.0	50.0
<i>Prihodi od projekata - Redovni budžetski krediti</i>	20.6	67.4	38.8	80.3	26.2	14.4
<i>Prihodi od projekata - krediti po klauzuli investicija</i>	12.5	42.6	18.5	113.2	172.8	215.3
<i>Primanja za pod-pozajmice NP (bruto)</i>	12.1	11.2	13.5	59.9	54.6	32.4
<i>Izlaz za plaćanje glavnice spoljnog duga</i>	74.6	88.2	79.0	63.4	60.8	69.7
C. Unutrašnje finansiranje	194.1	241.3	123.8	52.5	91.3	113.5
<i>Primanja od izdavanja hartija od vrednosti</i>	102.4	170.0	144.3	120.0	130.0	130.0
<i>Primanja od otplate glavnice duga JP (KEK)</i>	10.9	11.4	11.4	11.4	11.4	11.4
<i>Primanja iz procesa likvidacije / privatizacije</i>	86.1	71.5	0.0	21.0	0.0	0.0
<i>Jednokratno prihvatanje od strane Fonda</i>	11.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Prihvatanje prenesenih opštinskih prihoda</i>	-6.3	-2.8	-22.2	0.0	0.0	0.0
<i>Primanja namenjena</i>	5.6	2.5	4.7	4.5	4.5	4.5
<i>Rashodi za pozajmljivanje JP</i>	0.0	0.0	0.0	40.0	0.0	0.0
<i>Rashodi za pod-kredite JP</i>	12.7	11.2	14.3	59.9	54.6	32.4
<i>Kamate na podzajmove</i>	1.6	1.6	0.9	1.3	1.1	0.8
<i>Rashodi za članstvo i povećanje kvota u MFI</i>	0.0	0.0	0.0	4.5	0.0	0.0
D. Promjena u bilans stanja (ne raspodeljen) (A + B + C)	51.5	-136.5	68.5	-10.8	-7.9	58.7
E. Stanje neraspodeljenog bankarskog bilansa	360.9	234.4	301.7	290.9	283.0	341.7
Memo 1:						
Prihodi koji prikuplja PAK	504.3	466.9	597.7	680.4	737.5	795.7
Prihodi prikupljeni od Carine Kosova	1,179.6	1,050.4	1,376.7	1,440.2	1,569.0	1,703.0
Primanja i izlazi iz određenih grantova donatora	8.0	9.0	16.8	12.0	12.0	12.0
BDP	7,056.2	6,771.6	7,600.7	8,405.6	9,188.6	10,001.2
Budžetski deficit (definicija fiskalnog pravila kao % BDP-a)	-0.4%	-5.4%	-0.8%	-2.9%	-1.8%	-0.8%
Korišćenje bankarskog bilansa kao % BDP-a	5.1%	3.5%	4.0%	3%	3%	3%
Memo 2:						
Zaliha unutrašnjeg duga	791.9	961.9	1,106.1	1,226.1	1,356.1	1,486.1
Zaliha spoljnog duga(+garacij)	409.1	525.8	576.4	885.6	1,117.9	1,351.9
Derzavne guaranteees	44.0	31.7	30.6	29.6	28.6	27.6
Ukupno duga kao % BDP-a	18%	22%	22.5%	25%	27%	29%

Poređenje sa Prethodnim Programom

Dokument	Opis	2019	2020	2021	2022 proj.budzet	2023 proj.	2024 proj.
PER 2021	Ukupni prihodi	1,888.20	1,788.50	1,887.90	2,002.00	2,097.80	n/a
	<i>Prihodi od poreza</i>	1,662.00	1,565.20	1,677.60	1,766.50	1,849.70	n/a
	<i>Neporezni prihodi</i>	214.6	188.9	199.8	225	237.6	n/a
	Ukupni rashodi	2,093.40	2,620.40	2,454.20	2,375.80	2,434.70	n/a
	<i>Tekući rashodi</i>	1,538.80	1,860.50	1,789.60	1,647.60	1,655.20	n/a
	<i>Kapitalni rashodi</i>	531.2	729.9	626.1	678.9	718.5	n/a
	Primarni bilans	-205.3	-831.9	-566.3	-375	-336.9	n/a
	<i>Opšti bilans (prema fiskalnom pravilu)</i>	-28.2	-451.1	-337	-180	-141.7	n/a
	BDP	7,058.30	6,961.30	7,159.90	7,508.00	7,927.50	n/a
	Opšti deficit kao % BDP-a	-2.90%	-12.00%	-7.90%	-5.00%	-4.30%	n/a
	Bankarski bilans kao % BDP-a	5.00%	3.10%	3.20%	3.00%	3.20%	n/a
	Kapitalni rashodi kao % BDP-a	7.50%	10.50%	8.70%	9.00%	9.06%	n/a
	Tekući rashodi kao % BDP-a	21.80%	26.70%	25.00%	21.90%	20.90%	n/a
Dokument	Opis	2019	2020	2021	2022 proj.budzet	2023 proj.	2024 proj.
PER 2022	Ukupni prihodi	1,888.20	1,722.20	2,183.70	2,364.50	2,565.30	2,772.70
	<i>Prihodi od poreza</i>	1,662.00	1,507.00	1,948.00	2,102.90	2,287.40	2,476.90
	<i>Neporezni prihodi</i>	214.6	181.2	235.8	239.1	255.4	273.3
	Ukupni rashodi	2,093.40	2,234.90	2,290.90	2,747.80	2,907.30	3,069.80
	<i>Tekući rashodi</i>	1,538.80	1,827.70	1,837.90	1,988.90	1,996.80	2,054.90
	<i>Kapitalni rashodi</i>	531.2	379.7	420.8	705.7	848.3	946
	Primarni bilans	-205.3	-512.7	-107.1	-383.3	-342	-297.2
	<i>Opšti bilans (prema fiskalnom pravilu)</i>	-28.2	-363.4	-63.5	-244.6	-164.7	-77.4
	BDP	7,056.20	6,771.60	7,600.70	8,405.00	9,188.60	10,001.20
	Opšti deficit kao % BDP-a	-2.90%	-7.60%	-1.41%	-4.60%	-3.70%	-3.00%
	Bankarski bilans kao % BDP-a	5.10%	3.50%	4.00%	4.90%	4.40%	4.60%
	Kapitalni rashodi kao % BDP-a	7.50%	5.60%	5.50%	8.40%	9.20%	9.50%
	Tekući rashodi kao % BDP-a	21.80%	27.00%	24.20%	23.70%	21.70%	20.50%
Razlika između PER 2022 dhe PER 2021	Ukupni prihodi	0.00%	-3.70%	15.70%	18.10%	22.30%	n/a
	<i>Prihodi od poreza</i>	0.00%	-3.70%	16.10%	19.00%	23.70%	n/a
	<i>Neporezni prihodi</i>	0.00%	-4.10%	18.00%	6.30%	7.50%	n/a
	Ukupni rashodi	0.00%	-14.70%	-6.70%	15.70%	19.40%	n/a
	<i>Tekući rashodi</i>	0.00%	-1.80%	2.70%	20.70%	20.60%	n/a
	<i>Kapitalni rashodi</i>	0.00%	-48.00%	-32.80%	3.90%	18.10%	n/a
	Primarni bilans	0.00%	-38.40%	-81.10%	2.20%	1.50%	n/a
	<i>Opšti bilans (prema fiskalnom pravilu)</i>	0.00%	-19.40%	-81.10%	35.90%	16.20%	n/a
	BDP	0.00%	-2.70%	6.20%	11.90%	15.90%	n/a

	Opšti deficit kao % BDP-a	0.00%	-36.90%	-82.20%	-8.80%	-12.40%	n/a
	Bankarski bilans kao % BDP-a	2.30%	11.60%	25.00%	63.40%	37.50%	n/a
	Kapitalni rashodi kao % BDP-a	0.00%	-46.50%	-36.70%	-7.10%	1.90%	n/a
	Tekući rashodi kao % BDP-a	0.00%	1.10%	-3.30%	8.10%	4.10%	n/a

Tabele 10a i 10b: Troškovi i finansiranje mera strukturne reforme

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme #1 Prilagodavanje stručnog obrazovanja i stručnog osposobljavanja za potrebe tržište rada

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	1,400,000 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.00 €
2023	0.00 €	1,400,000 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.00 €
2024	0.00 €	1,400,000 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme #1 Prilagodavanje stručnog obrazovanja i stručnog osposobljavanja za potrebe tržište rada

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi ALLED2, GIZ, LUX Development, EYE, OeAD, DVV	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	104,410 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	1,295,590 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.00 €
2023	110,174 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	1,289,826 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.00 €
2024	125,070 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	1,274,930 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme #2 Povećanje i obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju kroz jačanje KOA profilom visokoškolskih ustanove

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	107,121.00 €	236,000 €	0.00 €	0.00 €	343,121.00 €
2023	163,034.00 €	162,000 €	0.00 €	0.00 €	325,034.00 €
2024	0.00 €	15,000 €	0.00 €	0.00 €	15,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme #2 Povećanje i obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju kroz jačanje KOA profilom visokoškolskih ustanove

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	107,121.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	236,000.0 €	0.00 €	0.00 €	343,121.00 €
2023	163,034.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	162,000.0 €	0.00 €	0.00 €	325,034.00 €
2024	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	15,000.0 €	0.00 €	0.00 €	15,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme #3 Povećanje zaposlenosti, smanjenje neaktivnosti, formalizovane, razvijanje profesionalnih veština, unapređenje i proširenje javnih službi za zapošljavanje i stručno usavršavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada sa posebnim naglaskom na ugrožene grupe

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	1,492,999.00 €	648,150.00 €	29,000,000.00 €	940,000.00 €	32,081,149.00 €
2023	1,492,999.00 €	419,790.00 €	29,000,000.00 €	940,000.00 €	31,852,789.00 €
2024	1,492,999.00 €	424,790.00 €	29,000,000.00 €	940,000.00 €	31,857,789.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme #3 Povećanje zaposlenosti, smanjenje neaktivnosti, formalizovane, razvijanje profesionalnih veština, unapređenje i proširenje javnih službi za zapošljavanje i stručno usavršavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada sa posebnim naglaskom na ugrožene grupe

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi ALLED, GIZ DVV, EYE, Lux-Development	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	31,797,789.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	283,360.0 €	0.00 €	0.00 €	32,081,149.00 €
2023	31,797,789.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	55,000.0 €	0.00 €	0.00 €	31,852,789.00 €
2024	31,797,789.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	60,000.0 €	0.00 €	0.00 €	31,857,789.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #4 Pobljšanja zdravstvenih usluga					
Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	225,000 €	300,000.00 €	0.00 €	0.00 €	525,000.00 €
2023	264,400 €	300,000 €	0.00 €	0.00 €	564,400.00 €
2024	0.00 €	0.00 €	300,000 €	0.00 €	300,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme #4 Pobljšanja zdravstvenih usluga								
Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti SB	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	25,000 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	500000	0.00 €	525,000.00 €
2023	264,400 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	300000	0.00 €	564,400.00 €
2024	300,000 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	300,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #5 Razvoj politike EE i BRE u funkciji zelene tranzicije					
Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	6,000 €	10,000 €	310,000 €	0.00 €	326,000.00 €
2023	22,000 €	10,000 €	0.00 €	0.00 €	32,000.00 €
2024	12,000 €	10,000 €	0.00 €	0.00 €	22,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #5 Razvoj politike EE i BRE u funkciji zelene tranzicije								
Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	16,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	310,000.0 €	0.00 €	0.00 €	326,000.00 €
2023	32,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	32,000.00 €
2024	22,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	22,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #6 Reforma energetskeg tržišta					
Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €
2023	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €
2024	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #6 Reforma energetskeg tržišta								
Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €
2023	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €
2024	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #7 Smanjenje zagađenja životne sredine i očuvanje biodiverziteta					
Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	955,100.00 €	424,000.00 €	0.00 €	0.00 €	1,379,100.00 €
2023	95,000.00 €	20,500.00 €	70,000.00 €	0.00 €	185,500.00 €
2024	62,100.00 €	100,500.00 €	0.00 €	0.00 €	162,600.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #7 Smanjenje zagađenja životne sredine i očuvanje biodiverziteta								
Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	621,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	758,100.0 €	0.00 €	0.00 €	1,379,100.00 €
2023	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	185,500.0 €	0.00 €	0.00 €	185,500.00 €
2024	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	162,600.0 €	0.00 €	0.00 €	162,600.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #8 Rasprostranjenost IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i za digitalizaciju obrazovnog Sistema					
Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	2,400,000 €	5,350,000 €	3,992,950 €	11,742,950.00 €
2023	0.00 €	1,900,000 €	4,187,495 €	2,301,449 €	8,388,944.00 €
2024	0.00 €	1,300,000 €	0.00 €	2,000,000 €	3,300,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #8 Rasprostranjenost IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i za digitalizaciju obrazovnog Sistema

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti Svjetska Banka	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	4,081,250.0 €	0.00 €	0.00 €	1,400,000.0 €	0.00 €	6,261,700.0 €	0.00 €	11,742,950.00 €
2023	3,801,449.0 €	0.00 €	0.00 €	1,300,000.0 €	0.00 €	3,287,495.0 €	0.00 €	8,388,944.00 €
2024	2,000,000.0 €	0.00 €	0.00 €	1,300,000.0 €	0.00 €		0.00 €	3,300,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme #9 Poboljšanje poslovnog okruženja kroz smanjenje administrativnog opterećenja, reforme inspekcija

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	150,500 €	694,810 €	0.00 €	679,700 €	1,525,010 €
2023	130,800 €	680,420 €	0.00 €	850,900 €	1,662,120 €
2024	150,700 €	630,100 €	0.00 €	569,400 €	1,350,200 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme:#9 Poboljšanje poslovnog okruženja kroz smanjenje administrativnog opterećenja, reforme inspekcija

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi GIZ/IFC	Projektne krediti Svjetska Banka	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	150,500.0 €	0.00 €	0.00 €	150,000.0 €	664,810.0 €	559,700 €	0.00 €	1,525,010 €
2023	130,800.0 €	0.00 €	0.00 €	130,000.0 €	856,020.0 €	545,300 €	0.00 €	1,662,120 €
2024	150,700.0 €	0.00 €	0.00 €	100,000.0 €	604,500.0 €	495,000 €	0.00 €	1,350,200 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme:#10 Smanjenje sive ekonomije

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	150,000 €	44,100 €	0.00 €	0.00 €	194,100.00 €
2023	30,000 €	6,000 €	0.00 €	0.00 €	36,000.00 €
2024	50,000 €	10,000 €	0.00 €	0.00 €	60,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme:#10 Smanjenje sive ekonomije

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	194,100.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	194,100.00 €
2023	36,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	36,000.00 €
2024	60,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	60,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme:#11 Poboljšanje okruženja za istraživanje, inovacije i preduzetništvo

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	30,000.00 €	2,350,000 €	200,000 €	2,580,000.00 €
2023	0.00 €	30,000.00 €	3,000,000 €	200,000 €	3,230,000.00 €
2024	0.00 €	0.00 €	3,400,000 €	0.00 €	3,400,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme:#11 Poboljšanje okruženja za istraživanje, inovacije i preduzetništvo

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	2,580,000 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,580,000.00 €
2023	3,230,000 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	3,230,000.00 €
2024	3,400,000 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	3,400,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme:#12 Poboljšanje prekogranične trgovine kroz olakšavanje trgovine

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	48,000.00 €	0.00 €	0.00 €	48,000.00 €
2023	0.00 €	41,000.00 €	0.00 €	0.00 €	41,000.00 €
2024	0.00 €	24,000.00 €	0.00 €	0.00 €	24,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme:#12 Poboljšanje prekogranične trgovine kroz olakšavanje trgovine

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	38,000.0 €	0.00 €	0.00 €	10,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	48,000.00 €

2023	41,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	41,000.00 €
2024	24,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	24,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #13 Dalji razvoj infrastrukture kvaliteta i jačanje uloge organa za nadzor tržišta

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	39,000.00 €	0.00 €	0.00 €	39,000.00 €
2023	0.00 €	48,000.00 €	0.00 €	0.00 €	48,000.00 €
2024	0.00 €	24,000.00 €	0.00 €	0.00 €	24,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #13 Dalji razvoj infrastrukture kvaliteta i jačanje uloge organa za nadzor tržišta

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi Lux-Dev	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	29,400.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	9,600.0 €	0.00 €	0.00 €	39,000.00 €
2023	28,000.0 €	0.00 €	0.00 €	20,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	48,000.00 €
2024	24,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	24,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #14 Dalji razvoj i modernizacija transporta

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	24,450 €	105,550 €	0.00 €	30,000 €	160,000.00 €
2023	25,650 €	114,350 €	0.00 €	30,000 €	170,000.00 €
2024	30,000 €	120,000 €	0.00 €	40,000 €	190,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #14 Dalji razvoj i modernizacija transporta

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	130,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.0 €	30,000.0 €	0.00 €	0.00 €	160,000.00 €
2023	140,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.0 €	30,000.0 €	0.00 €	0.00 €	170,000.00 €
2024	150,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.0 €	40,000.0 €	0.00 €	0.00 €	190,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #15 Strukturne promene u sektoru poljoprivrede

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	4,073,199 €	72,331,446 €	2,747,500 €	79,152,145.00 €
2023	0.00 €	4,184,098 €	64,319,166 €	2,822,500 €	71,325,764.00 €
2024	0.00 €	4,150,502 €	66,319,166 €	0.00 €	70,469,668.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #15 Strukturne promene u sektoru poljoprivrede

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti SB	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	76,404,645.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,747,500.0 €	0.00 €	79,152,145.00 €
2023	68,503,264.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,822,500.0 €	0.00 €	71,325,764.00 €
2024	70,469,668.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	70,469,668.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #16 Povećanje konkurentnosti u proizvodnoj industriji

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	40,000.00 €	1,084,634.00 €	1,250,000.00 €	2,374,634.00 €
2023	0.00 €	10,000.00 €	1,084,634.00 €	1,250,000.00 €	2,344,634.00 €
2024	0.00 €	10,000.00 €	1,084,634.00 €	1,250,000.00 €	2,344,634.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #16 Povećanje konkurentnosti u proizvodnoj industriji

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	2,374,634.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,374,634.00 €
2023	2,344,634.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,344,634.00 €
2024	2,344,634.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,344,634.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #17 Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	9,000 €	1,000,000 €	470,000 €	1,479,000.00 €
2023	0.00 €	9,000 €	50,000 €	220,000 €	279,000.00 €

2024	0,00 €	9,000 €	50,000 €	70,000 €	129,000.00 €
------	--------	---------	----------	----------	--------------

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #17 Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	1,159,000.0 €	320,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	1,479,000.00 €
2023	59,000.0 €	220,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	279,000.00 €
2024	59,000.0 €	70,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	129,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #18 Povećati konkurentnost u sektoru trgovine uslugama

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	0.00 €	111,500.00 €	0.00 €	0.00 €	111,500.00 €
2023	0.00 €	114,500.00 €	0.00 €	0.00 €	114,500.00 €
2024	0.00 €	34,000.00 €	0.00 €	0.00 €	34,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #18 Povećati konkurentnost u sektoru trgovine uslugama

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	11,500.0 €	0.00 €	0.00 €	100,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	111,500.00 €
2023	14,500.0 €	0.00 €	0.00 €	100,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	114,500.00 €
2024	34,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	34,000.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #19 Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje uključivanja u ranom obrazovanju

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	309,377.00 €	91,000 €	0.00 €	16,650,000 €	17,050,377.00 €
2023	309,377.00 €	140,000 €	0.00 €	1,350,000 €	1,799,377.00 €
2024	309,377.00 €	140,000 €	0.00 €	1,600,000 €	2,049,377.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #19 Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje uključivanja u ranom obrazovanju

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	12,050,377 €	0.00 €	0.00 €	5,000,000.0 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	17,050,377.00 €
2023	1,799,377 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	1,799,377.00 €
2024	2,049,377 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €	2,049,377.00 €

Tabela 10.a Troškovi mere strukturne reforme: #20 Poboljšanje socijalnih usluga i ojačanje isključenih grupa

Godina	Plate	Robe i usluge	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi	Ukupno
2022	500,000.00 €	1,500,000.00 €	27,000,000.00 €	1,000,000.00 €	30,000,000.00 €
2023	500,000.00 €	1,500,000.00 €	47,000,000.00 €	1,000,000.00 €	50,000,000.00 €
2024	500,000.00 €	1,500,000.00 €	67,000,000.00 €	1,000,000.00 €	70,000,000.00 €

Tabela 10.b Finansiranje mere strukturne reforme: #20 Poboljšanje socijalnih usluga i ojačanje isključenih grupa

Godina	Centralni budžet	Lokalni budžeti	Ostali nacionalni izvori javnih finansija	IPA fondovi	Ostali grantovi	Projektne krediti	Biti utvrđeno	Ukupno
2022	22,000,000.0 €	0.00 €	0.00 €	1,000,000.0 €	7,000,000.0 €	0.00 €	0.00 €	30,000,000 €
2023	37,000,000.0 €	2,000,000.0 €	0.00 €	1,000,000.0 €	10,000,000.0 €	0.00 €	0.00 €	50,000,000 €
2024	52,000,000.0 €	5,000,000.0 €	0.00 €	1,000,000.0 €	12,000,000.0 €	0.00 €	0.00 €	70,000,000 €

Tabela 11: Izvještavanje o implementaciji mjera strukturne reforme ERP-a 2021-2023

Reformna mera #1: Smanjenje potrošnje energije kroz mere energetske efikasnosti		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Primena mera EE u domaćinstvima u 1300 domaćinstava i u 13 višespratnica i 15 javnih zgrada (FMC, FKEE);	3
	2) Instalacija brojlara za merenje potrošnje centralnog grejanja i termostatskih ventila za oko 14000 potrošača CP Termokos, (FMC);	1
	3) Grantovi za mere efikasnosti za poslovne žene i profesionalnu praksu za 100 žena u energetsom sektoru, KEEA (FMC);	5
	4) Priprema Studije izvodljivosti i analize troškova i koristi za izgradnju sistema daljinskog grejanja i početak realizacije studije za izgradnju sistema daljinskog grejanja u nekim gradovima Kosova (MEA);	3
	5) Sprovođenje plana kapitalnih investicija od strane operatora distributivnog sistema srednjeg napona (SN) i niskog napona (NN), uključujući projekte tehničkog i komercijalnog smanjenja gubitaka (KEDS);	5
	6) Primena prvog paketa (55 projekata) i drugog paketa (25 projekata) u 22 opštine za mere EE u osvetljenju, ugradnji fotonaponskih panela i zgrada (FKEE);	3
	7) Izrada podsticajnih mera za EE u domaćinstvima i privatnom sektoru (KEEA).	5
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) KAEE: Projekat je podeljen u tri faze. a) Faza I je završena, b) Faza II se završava . c) Faza III još nije počela.	
	2) KAEE: Ugradnja brojlara još nije počela jer proces izbora izvođača još nije završen.	
	3) KAEE: 100 žena imalo je koristi od ovog projekta tokom 2021.	
	4) DE/ME: Studija izvodljivosti i PESI sistema daljinskog grejanja u regionima sa potencijalom, odnosno u regionu Uroševca, Gnjilana, Peći, Prizrena, Mitrovica i opština Glogovac i Obilić je u fazi razvoja u skladu sa projektnim zadatkom i dinamičkim planom. Inicijalni sastanak je održan 7. oktobra 2021. godine i projekat će trajati 18 meseci.	
	5) KEDS: Investicioni plan ODS-a za 2021. godinu, koji je odobrila RUE iznosi 20,51 miliona evra, a ODS je planirao da uloži oko 23,48 miliona evra tokom ove godine, odnosno više nego što je odobrila RUE, sa ciljem da se završi i nerealizovan deo od 2020. godine. koje je pandemija imala najveći efekat do sada. Oko 38% ovih investicija pripada direktnim ulaganjima u niski napon (NN), dok 47% čine direktna ulaganja u srednji napon. Treba napomenuti da sve ove investicije (u NN i TM) imaju direktan uticaj na smanjenje tehničkih i netehničkih gubitaka, poboljšanje kvaliteta električne energije, proširenje i modernizaciju mreže, precizno merenje energije itd. Predviđeno smanjenje gubitaka u distributivnoj mreži za 2021. godinu je za 1,73 procentna poena u odnosu na 2020. godinu, odnosno sa 19,68% na 17,95%. <i>Dodatni komentar KEDS-a: Izveštaj za novembar i decembar još nije završen, stoga gore navedene numeričke vrednosti predstavljaju plan realizacije investicije za 2021. Tokom januara 2022. godine može se poslati završni izveštaj.</i>	
	6) KFEE: Energetske revizije i dizajni za prvi paket koji uključuje 55 projekata (osvetljenje, ugradnja PV panela i EE mere u zgradama) su završeni. Poslati su Svetskoj banci na odobrenje i 05.10.2011. godine je raspisan tender za realizaciju radova. Dana 19.11.2021. godine primljene su ponude koje se ocjenjuju od strane Komisije	

	<p>Energetske revizije i dizajni za <u>drugi paket</u> koji obuhvata 19 projekata takođe su završeni, pošto od 25 projekata 6 nije ocenjeno kao razumno, za mere EE u osvetljenju i zgradama. Relevantni dizajni su počeli i tender je objavljen 19.11.2021, gde čekamo ponude do 31.12.2021.</p> <p><u>Dodatni komentari KFEE:</u> Takođe 21 drugi projekat je u procesu energetske revizije u okviru novog paketa.</p> <p>7) KAEE: Nacrt Administrativnog uputstva o energetske uslugama (ESCO) je izrađen, preliminarne konsultacije su završene, sada će nacrt biti pokrenut u javnoj konsultaciji.</p>
--	---

Reformna mera #2: Povećavanje raznolikosti izvora energije		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Preispitivanje Energetske strategije Republike Kosovo (MEŽS); 2) Izrada i usvajanje Nacionalnog energetskeog i klimatskog plana 2021-2030 (MEŽS); 3) Usvajanje koncept dokumenta o obnovljivim izvorima energije (MEŽS); 4) Izrada i usvajanje podzakonskih akata za podršku konkurentnim šemama (MEŽS / KRE); 5) Izgradnja sedam malih hidroelektrana snage 28,02 MW (KRE); 6) Izgradnja dve postrojenja za energiju na vetar snage 68,94 MW (KRE); 7) Priprema Master plana za distribuciju i snabdevanje prirodnim gasom i završetak zajedničke studije izvodljivosti za gasovod Severna Makedonija - Kosovo (MEŽS); 8) Funkcionalizacija berze električne energije Albanija -Kosovo (KOSTT);	2 2 4 1 5 5 2 4
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	<p>1) DE/ME:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osnovan je Radni tim za izradu Energetske strategije; - Angažovan je eksterni konsultant koji finansira USAID da podrži izradu Energetske strategije; - Osnovane su radne podgrupe (Radna podgrupa za proizvodnju i fleksibilnost; NGP za OIE i EE, Radna podgrupa za regulatornu i regionalnu saradnju; - Dizajnirani su scenariji snabdevanja; - Odobren je Plan rada Radnog tima; - Do kraja 2021. očekuje se priprema prvog radnog nacrta; <p>Očekuje se da će Energetska strategija i akcioni plan biti usvojeni u Q2 2022. godine</p> <p>2) DE/ME:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen je nacrt rada PKEK-a; - Na Ministarskom savetu Energetske zajednice, 30. novembra 2021. godine, odlučeno je da se prvi nacrt Energetsko-klimatskog plana pripremi do juna 2023. godine i uputi Sekretarijatu Energetske zajednice na komentare; a konačni nacrt Nacionalnog energetskeog i klimatskog plana, prema ovoj odluci, trebalo bi da bude završen u junu 2024. godine. <p>3) DE/ME: Ministarstvo je 20. jula 2020. godine formiralo radnu grupu iz 18 različitih institucija za izradu koncept papira o obnovljivim izvorima energije. Ovaj dokument će preporučiti najbolju opciju za primenu nove konkurentne šeme podrške i analiziraće nedostatke zakonodavstva za efektivnu implementaciju politika podrške za OIE-e. Donatori kao što su USAID i SB bili su angažovani tokom celog procesa izrade i davanja komentara na dokument. Koncept dokumenat za OIE je već prošao preliminarnu fazu i javnu raspravu, a sledeći izveštaj je u pripremi za dalju obradu.</p> <p>4) DE/ME: Nije bilo pomaka kao rezultat razvoja primarnog zakonodavstva i postavljanja ciljeva za 2021-2030. RUE: EBRD je angažovan u ovom procesu dok su korisnici ME i RUE. Još uvek nema rezultata vezanih za ovo.</p> <p>5) RUE: Sprovođenje u potpunosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) HE Brod 1 sa instalacionim kapacitetom od 2.48 MW, b) HE Restelica 3 sa kapacitetom od 2.35 MW, c) HE Albaniki 4 sa kapacitetom od 1.119 MW, 	

	<p>d) HE VICA sa kapacitetom od 4.6 MW, e) HE Dragaš sa kapacitetom od 3.4 MW, f) HE Štrpce sa kapacitetom 4.9 MW, i g) HE Šar 6.45 MW.</p> <p style="text-align: center;">Ukupno 25.3 MW</p>
	<p>6) RUE: Sprovođenje u potpunosti: a) Vetropark SELAC 2 sa kapacitetom 34.47 MW, b) Vetropark SELAC 2 sa kapacitetom od 34.47 MW, i c) Vetropark SELAC 3 sa kapacitetom od 34.47 MW.</p> <p style="text-align: center;">Ukupno 103.41 MW</p>
	<p>7) DE/ME: Gaz Master plan i zajednička studija izvodljivosti za interkonekciju prirodnog gasa Severna Makedonija - Kosovo realizuje u skladu sa zahtevima koje je adresirala konsultantska kuća IPF9, odobrena od strane WBIF/EBRD. Aktivnost nastavlja da se sprovodi u skladu sa Projektnim zadatkom i Dinamičkim planom koji je predstavila konsultantska kuća i odobrile zainteresovane strane. Nadalje, održan je konsultativni sastanak između Ministarstva privrede (Kabineta) i nekih predstavnika WBIF-a/tehničke pomoći.</p>
	<p>8) KOSTT: U maju 2021. godine, ALPEKS (Zajednička berza električne energije) je osnovala svoju filijalu u Republici Kosovo i imenovan je menadžer filijale. Dana 21. oktobra 2021. godine, u Tirani, potpisan je Sporazum o spajanju tržišta električne energije Kosova i Albanije između Regulatornog ureda za energiju (RUE) i Energetskog regulatornog tela (ERT) zajedno sa Operatorima prenosnog sistema i KOSTT-a i OPS zemlje. Putem sporazuma, strane potpisnice priznaju Albansku berzu električne energije ALPEKS kao jedinu berzu električne energije za trgovinu dan unapred (day ahead) i tokom dana (intra-day) za komercijalna područja obe zemlje. Ovaj sporazum je i preduslov za naknadne sporazume koji omogućavaju operacionalizaciju zajedničke berze električne energije – ALPEKS. Potpisivanje sporazuma obavljeno je u okviru sastanka pravne radne grupe za definisanje aktivnosti i sporazuma koji se moraju sprovesti kako bi zajednička energetska berza ALPEKS počela sa radom u Q4 2022.</p>

Reformna mera #3: Strukturne promene u poljoprivrednom sektoru		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Obezbeđivanje osiguranja u poljoprivredi kroz sprovođenje Programa direktnih plaćanja 2020-2021 (MPŠRR);	4
	2) Izrada i usvajanje Programa za poljoprivredu i ruralni razvoj 2021-2027 (MPŠRR);	4
	3) Izrada zakonske osnove za razvoj Fonda za poljoprivredno osiguranje; (MPŠRR);	4
	4) Usvajanje Master plana za navodnjavanje poljoprivrednih zemljišta (MPŠRR);	5
	5) Izrada idejnog dokumenta za poljoprivredno zemljište; (MPŠRR);	4
	6) Izrada koncept dokumenta za regulaciju poljoprivrednog zemljišta (MPŠRR);	2
	7) Izrada koncepta za zajedničku organizaciju tržišta - CMO; (MPŠRR);	3
	8) Izrada nacionalnog plana za popis poljoprivrednog zemljišta Republike Kosovo (MPŠRR);	1
	9) Izgradnja i konsolidacija kapaciteta savetodavnih usluga (MPŠRR);	4
	10) Razvoj sistema za upravljanje grantovima i subvencijama (Razvoj softvera) (MPŠRR, APR);	3
	11) Subvencionisanje poljoprivrednih kredita na period od 1 godine kao mera za ekonomski oporavak od Covid-19 (MF)	1
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji	1) MPŠRR je kroz Program direktnih plaćanja obezbedio direktnu podršku za indeks premije poljoprivrednog osiguranja za poljoprivredne useve maline, jabuke, šljive, grožđe, jagode, paprike i orašaste plodove kao i tradicionalnu premiju poljoprivrednog osiguranja za useve jabuke – intenzivne voćnjake, paprike – intenzivne voćnjake i vinsko grožđe.	

delimično sprovedenje ili nema sprovedenja	2) Nacrt strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja 2022-28 je u postupku javne rasprave do 07.12.2021. godine, dok je u vezi sa Programom poljoprivrede i ruralnog razvoja izrađen Prvi nacrt za sve mere.
	3) Ogromnu većinu nacrt zakona za smanjenje administrativnog opterećenja Vlada je usvojila 24.11.2021. Nakon toga, U/A koji proizilaze iz ovih zakona biće dopunjeni i izmenjeni.
	4) Završena aktivnost Odobren je Master plan za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta.
	5) Finalni nacrt Koncept dokumenta za poljoprivredno zemljište je završen, prošao je fazu preliminarnih konsultacija i javne rasprave, komentari su razmotreni i očekuje se da će isti biti obrađen za mišljenje finansijske procene u MFRT-u.
	6) Izrađen je prvi Nacrt koncept dokumenta o uređenju zemljišta, isti na osnovu vremenskih rokova procesa preliminarnih konsultacija i javnih rasprava biće odložen za usvajanje do K1 2022. godine.
	7) Izrađen je prvi Nacrt Koncept dokumenta o zajedničkoj organizaciji tržišta (ZOT), isti na osnovu vremenskih rokova procesa preliminarnih konsultacija i javnih rasprava biće odložen za usvajanje do K1 2022. godine.
	8) Aktivnost čiji se završetak prema Strateškom i operativnom planu očekuje 2022. godine.
	9) Nacrt zakona o savetodavnim službama prošao je prvo razmatranje u Skupštini; Nastavljen je deo obuka u saradnji sa Opštinskim savetodavnim informativnim centrima.
	10) Planirano je da se razvoj sistema za upravljanje grantovima i subvencijama, na osnovu SOP-a, završi 2022. godine, dok je procena ponuda od strane komisije završena i u toku je objavljivanje.
	11) Što se tiče ove aktivnosti nije bilo pomaka. Međutim, MPŠRR je odlukom ministra g. Mustafa je udvostručio isplate subvencija za 2020. kako bi pomogao poljoprivrednicima.

Reformska mera #4: Povećavanje konkurentnosti u proizvodnoj industriji		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izrada i usvajanje Strategije industrijskog razvoja (industrijska politika);	2
	2) Završetak studije lanca vrednosti za tekstilni sektor (MTI);	5
	3) Stručna podrška za najmanje 40 preduzeća kroz program digitalizacije/digitalne transformacije MSP (KIESA);	5
	4) Finansijska podrška za 25 proizvodnih i uslužnih MSP, sa opremom i mašinama za automatizaciju procesa, kao i novom tehnologijom (KIESA);	5
	5) Subvencionisanje 30 MSP u sertifikaciji proizvoda i konsaltingu u cilju povećanja konkurentnosti, izvoza i produktivnosti (KIESA);	4
	6) Povećanje izvoznog potencijala kroz finansijsku podršku 70 proizvodnih kompanija sa izvoznim potencijalom sa Kosova na 10 međunarodnih sajmova, kako bi se proširilo tržište i uspostavile veze sa međunarodnim kompanijama (KIESA);	4*
	7) Izgradnja fizičke infrastrukture tri ekonomske zone, odnosno poslovnih parkova (Suva Reka, Vitina i Lipljan) (KIESA).	4
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovedenje ili nema sprovedenja	1) Strategija industrijskog razvoja je deo Plana strateških dokumenata (APSD) za period 2020-2022. godine i planirana je za završetak juna 2022. godine. Statistički izveštaj i Analitički izveštaj o razvoju prerađivačke industrije, odnosno Sektora C (10 - 33), na osnovu NACE REV 2. Radna grupa je formirana 16.09.2021. godine i sačinjen je nacrt dinamičkog plana za sprovođenje strategije. Identifikovani su merni indikatori koji će biti deo strategije, konsultovani su postojeći dokumenti koji se odnose na prerađivačku industriju, putem javnog oglasa izabran je međunarodni ekspert koji će pomoći radnoj grupi u izradi strategije. Zbog pandemije COVID-19, izrada Strategije je odložena za 2022. godinu.	
	2) Studija lanca vrednosti je završena. Održan je okrugli sto sa predstavnicima privatnog sektora i Udruženja odeće-KAMA. Studija predstavlja barijere privatnog sektora od ponude do stavljanja na tržište finalnog proizvoda i preporuke za intervencije institucija i privatnog sektora. Studija je objavljena na veb stranici MINT: https://mint.rks.gov.net/page.aspx?id=1.79 Budžet: 4,740.00 evra.	
	3) Tokom 2021. godine razvijene su dve faze za digitalizaciju MSP i ukupno je imalo koristi 50 preduzeća koja su realizovala ili realizuju projekte. Budžet 120,000 evra.	

4) Poziv je raspisan, prijavilo se preko 140 biznisa i trenutno je objavljena preliminarna lista korisnika sa 32 preduzeća. Budžet 500.000 evra
5) Što se tiče kompatibilne šeme grantova tokom 2020. i 2021. godine, potpisano je 28, realizovano 25 biznisa. Ukupna ostvarena vrednost je: 546194,87 evra. Tokom 2021. godine započeli smo sa novim pozivom za podnošenje prijava za grantove- (prijavljeno je preko 500 preduzeća) proces je u fazi procene pristiglih prijava.
6) Zbog pandemije i neodržavanja planiranih međunarodnih promotivnih aktivnosti do septembra 2021. godine, 8 planiranih aktivnosti nije organizovano. Od oktobra 2021. do decembra 2021. godine učestvovali smo u promotivnim aktivnostima na 3 međunarodna sajma na kojima se predstavilo 25 proizvodnih kompanija sa izvoznim potencijalom. Budžet 273.289 evra.
7) Radovi na izgradnji ovih područja su nastavljeni, do sada su uspeali da završe projekte u Suvoj Reci i Lipljanu, dok je u Vitini to u završnoj fazi. Budžet 600.000 evra.

Reformska mera #5 Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izrada i usvajanje Strategije za turistički sektor i Akcionog plana (MTI);	3
	2) Usvajanje Nacrta zakona o turizmu (MTI);	
	3) Usvajanje AU za turističke vodiče, AU za registar sa podacima Turističkih agencija, AU o nezavisnim stručnjacima i klasifikaciju smeštajnih struktura;	0
	4) Finansijska podrška biznisima u razvoju ruralnog turizma i agroturizma (MPŠRR);	0
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) Radna grupa za izradu strategije u sektoru turizma tokom 2021. godine je izradila nacrt strategije kao i nacrt akcionog plana u saradnji sa relevantnim ministarstvima i opštinama Kosova. Rashode za ovu aktivnost uglavnom pokrivaju donatori 5.156,00 evra i iz budžeta Odjeljenja za turizam 1.000,00 evra	
	2) Vlada Kosova je na svojoj 45. sednici od 24.11.2021 donela odluku o usvajanju Zakona o turizmu. Nacrt zakona se šalje Skupštini Republike Kosovo na razmatranje i usvajanje. Rashodi za ovu aktivnost su u okviru opštih administrativnih troškova i iznose oko 1.200,00 evra	
	3) Administrativna uputstva će se izraditi nakon usvajanja Zakona o turizmu od strane Skupštine Republike Kosovo. Nema troškova jer smernice nisu izrađene dok se zakon ne odobri.	
	4) Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja tokom 2021. godine nije obezbedilo finansijsku podršku za razvoj seoskog turizma.	

Reformska mera #6: Povećanje konkurentnosti u sektoru trgovine uslugama		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Dijagnostikovanje potencijalnih sektora trgovine uslugama i procena prednosti konkurentnosti u trgovini uslugama (MTI);	5
	2) Uzajamno priznavanje zemalja članica CEFTA-e za odabrane profesije (lekari opšte prakse, stomatolozi, arhitekte i inženjeri);	0
	3) Ratifikacija dodatnog protokola CEFTA-e, AP6 o trgovini uslugama (MTI);	2
	4) Izrada i usvajanje Zakona o elektronskoj trgovini (MTI);	3
	5) Podizanje ljudskih kapaciteta i infrastrukture IT-a u centralnim institucijama za uspostavljanje APK-a.	4
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično	1) Završene su analize „Trgovina usluga Kosova sa državama članicama EU i CEFTA“ i „Procena revizorskih i računovodstvenih usluga na Kosovu“, „Procena logističkih usluga na Kosovu“. Počela je analiza za sektor pravnih usluga.	
	2) Proces pregovora o međusobnom priznavanju stručnih kvalifikacija između zemalja članica CEFTA je obustavljen, do buduće odluke EU u saradnji sa RCC i CEFTA.	

spvođenje ili nema spvođenja	3) Ostalo je da protokoli budu odobreni na političkom nivou; međutim, dosadašnja kašnjenja u neratifikaciji protokola imaju veze sa imenovanjem ili ne ravnopravnog tretmana položaja Kosova prema CEFTA sporazumu, iz kojeg ovaj protokol proizilazi i koji je potpisao UNMIK u ime Kosova.
	4) Formirana je Radna grupa za izradu početnog nacrt Koncept papira za elektronsku trgovinu 30. juna br. protokol 02/3235. Ova radna grupa se sastala četiri puta kako bi razgovarala o potrebi izrade koncept papira. Uz podršku USAID-a održani su sastanci eksperata USAID-a, DT-a sa predstavnicima relevantnih javnih institucija i privatnog sektora i završen je izvještaj sa ovih sastanaka. Nacrt Koncepta je izrađen ali još nije odobren zbog potrebe da se definišu nadležnosti/poslovi sa Ministarstvom ekonomije. Izrada Zakona o elektronskoj trgovini zavisi od preporuke koja proizilazi iz Koncept dokumenta o elektronskoj trgovini.
	5) Dana 6. oktobra 2020. godine pokrenuta je platforma Kontakt tačke za usluge (https://cps.rks-gov.net/). Ova platforma će se takođe koristiti kao kontakt tačka za CEFTA. Ovaj sajt je popunjen informacijama. U procesu je finalizacije prototipa usluge VPK „Aplikacija za revizora“ u okviru platforme e-Kosovo, a napravljena je i analiza za uključivanje sektora geodezije u VPK.

Reformska mera #7: Poboljšanje poslovnog okruženja smanjenjem administrativnog opterećenja i reformom inspekcija		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Ažuriranje Centralnog registra dozvola i licenci tako da je sistem upotrebljiv za službenike koji imaju pristup podacima i obuka 52 službenika iz PK i institucija koje izdaju dozvole i licence za upotrebu ažuriranog sistema (KP);	3
	2) Izmene i dopune zakona i podzakonskih akata u svrhu pojednostavljenja, spajanja i smanjenja dozvola i licenci (KP);	3
	3) Ukidanje podzakonskih akata koji nemaju pravnu osnovu (giljotina podzakonskih akata) (KP i ministarstva);	3
	4) Izračun poslovne uštede kao rezultat pojednostavljenja, spajanja i smanjenja dozvola i licenci (KP);	1
	5) Ažuriranje i odobravanje priručnika za standardni model troškova sa novim smernicama za merenje administrativnog opterećenja za građane i administraciju (KP);	4
	6) Razvijanje kapaciteta za model standardnih troškova (MST), prva obuka trenera o MST za osoblje KP i ABR koordinatora u ministarstvima (obuka organizovana sa 20 učesnika do kraja 2021. godine) (KP);	1
	7) Usvajanje zakona o inspekcijama koji će postaviti temelje pristupa inspekcije zasnovane na riziku (MTI);	3
	8) Izmjena horizontalnog zakonodavstva dopuštanjem i regulisanjem reforme inspekcije (MTI, KP);	1
	9) Osnivanje centralne inspeksijske kancelarije koja koordiniše inspekcije i prilagođavanje relevantne organizacione strukture (KP).	1
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) Centralni registar dozvola i licenci je ažuriran i unapređen. Trenutno, AID, u saradnji sa IT odeljenjem u KP i ekonomskim operaterom, hostuje registar u AID. Onog trenutka kada ASHI objavi veb stranicu i institucije imaju pristup registru, biće moguće održavati obuke za službenike koji će koristiti registar. Za ažuriranje i unapređenje Centralnog registra dozvola i licenci, Kancelarija premijera je angažovala ekonomskog operatera Botek. Ugovor zaključen sa EO Botek ima rok trajanja od pet (5) godina i vrednost je 46.020,00 evra.	
	2) Tokom 2021. godine, uz podršku IFC – Svetske banke, angažovani su stručnjaci za sprovođenje analize zakonodavstva Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja i Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (deo infrastrukture). Analize su završene i trenutno se završavaju i prevode, a očekuje se da ih Vlada odobri do kraja decembra 2021. godine. Ovu aktivnost finansira IFC-Svetska banka, i shodno tome, Pravna kancelarija u KP nema informacije o troškovima ove aktivnosti.	
	3) Uz podršku GIZ-a izvršena je analiza pravnog osnova za 1762 podzakonska akta, od kojih će 292 podzakonska akta biti stavljena van snage odlukom Vlade. S tim u vezi, analiza je završena, Pravna kancelarija je pripremila nacrt odluke o stavljanju van snage i oni su trenutno u prevodu. Nakon prevoda biće obrađena na usvajanju na sednici Vlade, a usvajanje odluke očekuje se tokom decembra 2021. godine.	

	Ova aktivnost je finansirana od strane GIZ-a, pa prema tome Pravna kancelarija u KP nema informacije o ceni ove aktivnosti.
	4) Obračun poslovnih ušteda kao rezultat pojednostavljenja, spajanja ili ukidanja dozvola i licenci izvršiće se u prvom kvartalu 2022. godine.
	5) U okviru postizanja cilja bolje regulative kroz procenu regulatornog uticaja novih inicijativa, KP je uz podršku GIZ-a započeo ažuriranje priručnika za standardni model obračuna troškova, koncept dokumenata, objašnjavajućih memoranduma i izradio je test filtriranja jakih politika (zakona) i mekih (strategija, koncept dokumenata, programa), „Procena sprovođenja koncept dokumenta, objašnjavajućih memoranduma i modela standardnog obračuna troškova“. Međutim, na ovome još treba da se uradi, pošto se primeri priručnika o modelima standardnih troškova i koncept papira već ažuriraju kako bi sve institucije mogle da koriste isti model za koji se očekuje da će biti finalizovan do kraja ove godine. Pripremna faza priprema je počela i očekuje se da bude završena u prvom periodu 2022. godine.
	6) Pošto prvo treba ažurirati i usvojiti priručnik modela standardnih troškova sa novim uputstvima za merenje administrativnog opterećenja građana i uprave, a nadležne strukture još nisu u funkciji (koordinatori ZBA u ministarstvima), ova aktivnost će se sprovesti u 2022.
	7) Zakon o inspekcijском nadzoru usvojila je Vlada 22.09.2021. Prosleđen je Skupštini i uskoro se očekuje da bude pročitán. Osim administrativnih troškova tokom 2021. godine nije bilo drugih troškova.
	8) Amandman horizontalnog zakonodavstva je predviđen nakon donošenja Zakona o inspekcijском nadzoru.
	9) Predviđeno je nakon usvajanja Zakona o inspekciji.

Reformska mera #8: Osnivanje i funkcionisanje Privrednog suda		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izrada i usvajanje Nacrta zakona o Privrednom sudu (MP);	5
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) Nacrt zakona o Privrednom sudu usvojili su Vlada i Skupština u prvom čitanju.	

Reformska mera #9: Smanjenje neformalne ekonomije u sektoru nepokretnih imovina		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izmena Zakona o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine; (KP)	3
	2) Usvajanje nacrta zakona o katastru (MŽSPP), građevinskom zemljištu (MP) i javnoj svojini (MP);	3
	3) Izrada propisa o dužnostima i odgovornostima Sekretarijata KAUVI-a i Komisije za odlučivanje za adresiranje zahteva za formalizaciju (KAUVI);	1
	4) Funkcionalizacija novog mandata KAUVI-a (KP, KAUVI);	1
	5) Obuka poverenika KAUVI-a i pomoćnog osoblja Sekretarijata KAUVI-a (KAUVI).	4
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili	1) Nacrt zakona o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine usvojen je na 36. sednici Vlade Republike Kosovo, Odlukom br. 02/36, od 22.09.2021. Nacrt zakona je sada u Skupštini.	
	2.1) Nacrt zakona o katastru je u fazi pripreme. Tokom ove nedelje biće upućen na preliminarne i javne konsultacije. Nacrt zakona o građevinskom zemljištu usvojen je od strane Vlade, a završen je i Nacrt zakona o javnoj svojini i očekuje se da bude usvojen do kraja ove godine. Nije bilo dodatnih troškova osim administrativnih troškova izrade nacrta zakona.	

nema sprovođenja	3) Predviđeno je nakon usvajanja Zakona o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine u Skupštini.
	4) Predviđeno je nakon usvajanja Zakona o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine u Skupštini.
	5) Tokom 2021 godine, 120 zaposlenih je održalo obuke u KIJA. Održana je obuka u oblasti IT po ceni od 180 evra.

Reformska mera #10: Smanjenje neformalne ekonomije		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izmena potrebnog zakonskog okvira, usvajanje i izdavanje podzakonskih akata radi smanjenja trenutne transakcije sa 500 na 300 evra za biznis (Zakon o poreskoj administraciji i postupci);	2
	2) Funkcionalizacija novog IT sistema za upravljanje rizikom ispunjenja koji će unaprediti postojeće mogućnosti u identifikovanju, analizi, tretiranju i praćenju rizika ispunjenja;	3
	3) Sprovođenje novog pristupa rizika od strane PAK-a na osnovu dizajna i sprovođenja projekata ispunjenja, usmerenih na tretman visoko rizičnih sektora, kao što su: građevinarstvo, smeštaj, neformalno zapošljavanje, trgovina i kontrola zaliha;	4
	4) Intenziviranje i koordinacija aktivnosti između PAK-a i Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) u cilju identifikovanja i registracije neregistrovanih radnika. Razmena informacija između PAK-a i IR-a o novčanim kaznama izrečenim neprijavljenim radnicima, obuka grupe inspektora za bavljenje neprijavljenim radom, priprema i sprovođenje Priručnika za zajedničke inspekcije u borbi protiv neprijavljenog rada;	3
	5) Povećavanje broja inspekcija i osoblja angažovanog u zajedničkim operacijama između PAK-a i CK-a, pod vođstvom zajedničke grupe koju su ustanovile obe institucije u cilju tretiranja biznisa koji se odlikuju velikim stepenom rizika od utaje poreskih i carinskih obaveza;	4
	6) Razvoj sistema od strane PAK-a za identifikaciju poreskih obveznika kojima je Zadržani porez po odbitku na zakupninu, kamate, imovinska prava, nerezidentna lica i posebne kategorije;	5
	7) Nadgledanje i eventualno preduzimanje mera od strane PAK-a, biznisima koje je Vlada podržala kroz fiskalne pakete, kako bi se osiguralo da su sve izjave ovih biznisa u skladu sa sprovođenjem kriterijuma ovih fiskalnih paketa i pravilno sprovođenje poreskog zakonodavstva, posebno sa fokusom na spisak zaposlenih i ugovore o zakupu;	4
	8) Izrada i usvajanje novog Zakona o radu od strane Skupštine (Uvođenje obavezne elektronskog plaćanja za sve plate i dnevnice zaposlenih u svim sektorima);	3
	9) Restrukturiranje inspekcije rada i zapošljavanje 20 dodatnih inspektora, kao i sprovođenje aktivnosti procenjivanja i praćenja čiji je cilj povećanje učinka i integriteta inspektora;	3
	10) Sastavljanje podataka o neformalnoj ekonomiji i njihova integracija/objavljivanje u bruto domaćem proizvodu (BDP) od strane ASK-a;	5
	11) Objavljivanje analize „Procena najboljih praksi, ostvarivih za Kosovo u smanjenju neformalnog zapošljavanja“.	4
Opis sprovođenja i objašnjenje da	1) Urađena je procena u vezi smanjenja praga za transakcije između biznisa i predloženo je da se ovaj prag smanji sa 500€ na 300€ i isti je uključen u novi nacrt zakona o poreskoj administraciji i postupku koji još nije usvojen od strane Skupštine.	

li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	<p>2) Radi se u ovom pravcu, odobren je opis poslovnih procesa i do kraja ove godine Ekonomski operater treba da donese proizvod koji se odnosi na modul za upravljanje rizikom ispunjenosti koji će unaprediti postojeće mogućnosti u identifikaciji, analizi i tretmanu i praćenju rizika ispunjenosti.</p>
	<p>3) Projekti ispunjenja se sprovode u saradnji sa drugim institucijama za sprovođenje zakona.</p>
	<p>4) Komunikacija i saradnja između PAK-a i IP-a je intenzivirana, izrađen je novi memorandumski sporazum između dve institucije, održani su brojni sastanci tokom 2021. godine, odobren je akcioni plan zajedno sa IP u vezi sa tretmanom neformalnog zapošljavanja i preduzimaju se aktivnosti na identifikaciji i registraciji neprijavljenih radnika.</p>
	<p>5) Tokom ove godine preduzete su zajedničke aktivnosti između PAK-a i DK-a, na osnovu procene rizika obe institucije, timovi sa obe strane se sastaju kontinuirano radi koordinacije aktivnosti, u vezi sa tim imamo posao koji je urađen u izradi akcionog plana za naredne mesece i godinu.</p>
	<p>6) Ovaj deo je u potpunosti razvijen i u funkciji je njegovog sprovođenja, kroz kojeg se sada identifikuju svi poreski obveznici za koje je porez po odbitku zadržan.</p>
	<p>7) Kontinuirana provera i praćenje poštovanja mera kroz koje su preduzeća koristila mere vladinih subvencija, preduzete su radnje da neke od novih subvencijskih mera imaju uslov da samo preduzeća koja su sprovodila mere predostrožnosti moći da iskoriste prednosti novih mera.</p>
	<p>8) Nacrt zakona o radu definisan je Zakonodavnim programom Vlade koji se podnosi na usvajanje krajem decembra 2021. godine. Zbog potrebe prilagođavanja nekih novih koncepata iz radnog odnosa i rešavanja socijalnog dijaloga na tripartitnom nivou u nacrtu zakona, predloženo je da se Nacrt zakona o radu prenese u novi Zakonodavni program 2022. Mera se smatra delimično sprovedenom s obzirom da je Nacrt zakona u većem delu izrađen.</p>
	<p>9) Proces restrukturiranja Inspektorata rada je započet unapred sprovođenjem nekih pripremnih aktivnosti kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrađen je i validiran „Izveštaj sa preporukama za unapređenje sistema inspekcije rada, pripremljen uz podršku Međunarodne organizacije rada; - Paket obuke za inspektore rada 2022-2024 je u izradi kao podrška Međunarodnoj organizaciji rada; - Nova organizaciona struktura Inspektorata rada se priprema kao podrška Međunarodnoj organizaciji rada. <p>Tokom 2020. godine nije realizovano zapošljavanje 20 inspektora.</p>
	<p>10) U cilju procene neformalne ekonomije i obezbeđivanja pune pokrivenosti nacionalnih računa na Kosovu, ASK, odnosno Odeljenje za neformalnu ekonomiju i vladine račune je izvršilo sledeće aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uz pomoć Svetske banke (SB), ASK je sproveo Anketu o neformalnoj ekonomiji u preduzećima u četiri ekonomske aktivnosti: H - Transport i skladištenje NACE 49; F - Građevinarstvo NACE 41-43; I – Hoteli NACE 55; I – Restorani NACE 56. - Na osnovu rezultata Ankete neformalne ekonomije, u okviru projekta podržanog od švedske statistike "Podrška jačanju statističkog sistema Kosova 2019-2023 / Support to Strengthening the Statistical System of Kosovo 2019-2023", ASK je prikupio podatke za neformalnu ekonomiju za iste ekonomske delatnosti za period 2008-2020. Podaci se prikupljaju na godišnjem i kvartalnom nivou, po tekućim i stalnim cenama. - Rezultati za neformalnu ekonomiju za aktivnosti: drumski saobraćaj, restorani i hoteli su integrisani u podatke o bruto domaćem proizvodu i rezultati su prvi put objavljeni u maju 2021. Podaci se objavljuju na godišnjem nivou (2008-2019), sa tekućim i stalnim cenama. - U okviru IPA2017 projekta „Metodologija nacionalnih računa“, ASK je 2021. godine implementirao metodologiju prema međunarodnim standardima za sledeće komponente: <ol style="list-style-type: none"> 1. Procena sive ekonomije na osnovu kontrola fiskalne revizije, 2. Procena neformalne ekonomije na osnovu metode inputa rada (Labor Input Method), 3. Procena trgovine drogom na Kosovu. - U okviru projekta IPA2019, ASK je upravo počeo sa procenom neformalne ekonomije za tip N6 – Netačno prijavljivanje samozaposlenih lica. <p>Takođe, istražuju se i druge ekonomske aktivnosti i fenomeni neformalne ekonomije sa uticajem na ekonomiju zemlje.</p> <p>Sve navedene aktivnosti se sprovode u skladu sa međunarodnim metodologijama i standardima, a proces prikupljanja podataka je dokumentovan.</p>

	11) Objavljivanje Analize „Procena najboljih praksi, izvodljivih za Kosovo u smanjenju neformalne zaposlenosti“ biće obavljeno nakon restrukturiranja nove veb stranice Ministarstva finansija, rada i transfera.

Reformska mera #11: Poboljšanje okruženja za istraživanje, inovaciju i preduzetništvo		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Funkcionalizacija Nacionalnog saveta za nauku i pregled Nacionalnog naučnog programa (MON);	4
	2) Izrada i usvajanje Zakona o inovaciji i preduzetništvu (MEŽS);	4
	3) Izgradnja trenutnog informacionog sistema za istraživanje (CRIS) (MON);	4
	4) Izrada i usvajanje 4 AU u oblasti naučnih inovacija i prenosa znanja (za preduzeća sa statusom naučno-tehnološkog parka; Registar inovativnih naučnih institucija; Prenos tehnologije i znanja i obrasci za prenos tehnologije; Naučna inovacija i nosioci naučne inovacije) (MON)	4
	5) Pokretanje postupaka za prelazak iz partnerske zemlje u pridruženu zemlju; u okvirnom programu EU-a Horizon 2020 (MON);	4
	6) Izrada i usvajanje Vodiča o pametnim gradovima (Smart Cities) (MEŽS);	/
	7) Direktna finansijska podrška za inovativne projekte (start up preduzećima, studentima kao podrška dualnom pohađanju nastave) (MEŽS);	4
	8) Ulaganja u inovacione centre u okviru javnih univerziteta ili srednjih škola (MEŽS).	3
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) Nacionalni naučni savet je usvojen od strane Skupštine Republike Kosovo tokom novembra 2021. godine	
	2) Konačni nacrt Nacrta zakona o inovacijama i preduzetništvu je završen, očekuje se da će se dostaviti na javnoj raspravi i uputiti Vladi na usvajanje u februaru 2022. godine .	
	3) MONT podržava razvoj i rad Kosovskog istraživačkog informacionog sistema (Kosovo Research Informaiton System – KRIS); Ministarstvo je formiralo radnu grupu za KRIS, koja je već završila projektni zadatak za KRIS platformu. U koordinaciji sa partnerima i saradnji sa projektom HERAS+ (ADA)	
	4) Što se tiče administrativnog uputstva, MONT je radio na ovom administrativnom uputstvu na izradi AU o transferu tehnologije i oblicima za transfer znanja, kao i osnovao radnu grupu za AU registar inovativnih naučnih institucija .	
	5) MONT je završio pregovore sa EU o unapređenju statusa Kosova u okvirnom programu EU Horizont Evropa za istraživanje i inovacije. Sporazum je u fazi potpisivanja. Sledi ratifikacija Zakona o sporazumu koji je u zakonodavnom planu za 2021. godinu.	
	6) Procenjuje se da će Vodič za pametne gradove sponzorirati AID, nakon prelaska Odeljenja za inovacije u MIPT .	
	7) Direktna finansijska podrška inovativnim projektima za start-up biznise osnovana pre 3 godine i izdvojena spin off Start-Up preduzeća pokrenuta je krajem septembra i u procesu je procene. Vrednost grant šeme je 1.150.000 evra.	
	8) Završena su ulaganja u inovacione centre u okviru javnih univerziteta. Centri su u fazi punog funkcionisanja.	

Reformska Mera #12: Proširenje odgovarajuće infrastrukture mreža i usluga ITK-a za društveno-ekonomski razvoj		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izrada i usvajanje Strategije za buduću digitalnu agendu Kosova (MEŽS);	4
	2) Podrška za proširenje 5G mobilne infrastrukture (MEŽS);	4
	3) Uspostavljanje fiksne stanice za praćenje frekvencija i nacionalne mreže za istraživanje i obrazovanje (NREN) (MEŽS);	4
	4) Održavanje obuka za 500 mladih i njihovo povezivanje sa mogućnostima rada na mreži - mladi na mreži i program porasta (program Youth Online and Upward - YOU) (MEŽS);	3
	5) Početak digitalizacije tradicionalnih poslovanja (u sektoru turizma, poljoprivrede i prerade drveta i metala) upotrebom ITK-a (MEŽS);	1
	6) Neprekidni razvoj Centra za digitalnu izvrsnost (snabdevanje opremom i rad CDI-a, 5G pilotiranje) (MEŽS);	5
	7) Uspostavljanje sistema za praćenje ITK-a zasnovan na sistemu DESI (engl. Digital Economy and Society Index) (MEŽS).	1
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) Izrada i usvajanje strategije za buduću digitalnu agendu Kosova; Proces izrade Digitalne agende Kosova 2030 je u fazi finalizacije. U cilju garantovanja boljeg kvaliteta i implementacije strateškog dokumenta, u procesu izrade Digitalne agende Kosova 2030, angažovana je tehnička ekspertiza kroz projekat KODE. Prvobitno je razmotreno sprovođenje prethodne Digitalne agende 2013-2021 i analizirani su/proučeni slučajevi pet zemalja koje su odabrane kao najrelevantnije da se uzmu kao primeri i uporede sa Kosovom. Održano je nekoliko serija radionica i mnogo odvojenih sastanaka sa različitim zainteresovanim stranama, kroz koje je identifikovano 5 strateških ciljeva, 5-7 specifičnih ciljeva za svaki strateški cilj, kao i konkretne aktivnosti za postizanje ovih ciljeva. Za svaku aktivnost i cilj definisani su rokovi, indikatori merjenja, nosioci i sl. Konsolidovani nacrt je skoro završen i tokom naredna dva meseca sprovode se procedure preliminarnih konsultacija i javnih konsultacija definisanih Uredbom o izradi strateških dokumenata. Planirano je da Vlada Kosova usvoji Digitalnu agendu Kosova 2030 tokom TM2 2022.	
	2) Podrška proširenju 5G mobilne infrastrukture, kroz program <u>KODE</u> – tokom 2021. godine objavljena su dva Poziva za proširenje širokopojasne infrastrukture u nepokrivenim područjima i dva Poziva za podršku proširenju 5G mobilne infrastrukture, prema šemi garantova za finansiranje digitalne infrastrukture za zainteresovane podnosiocce. Vrednost podrške je 1.003.000 evra. Kroz ova dva Poziva postignuto je potpisivanje i implementacija 8 sporazuma koji su obuhvatili pokrivenost širokopojasnom infrastrukturom elektronskih komunikacija 16 sela i internet konekciju porodica na ovim prostorima. Takođe, kroz dva Poziva za podnošenje aplikacija za podršku u proširenju 5G mobilne infrastrukture, potpisano je 12 Sporazuma koji obuhvataju povezivanje sa fiksnom širokopojasnom infrastrukturom 21 steka mobilne infrastrukture (5G ready). Većina fizičkih radova na implementaciji ovih sporazuma je završena, ali su zbog ukupnog uticaja pandemije Covid-19 i kašnjenja proizvođača neke tehnološke opreme ostali nedovršeni do početka 2022. godine. DPTTI i KODE/PIU planiraju da nastave tokom 2022. sa objavljivanjem novih poziva za podršku širenju 5G mobilne infrastrukture.	
	3) Uspostavljanje Nacionalnog sistema za praćenje frekvencijskog spektra (NSPS) - U okviru podkomponente KODE za uspostavljanje Nacionalnog sistema za praćenje frekvencijskog spektra (ang. NSMS) 18.12.2020. godine potpisan je ugovor sa ekonomskim operaterom sprovodilac za uspostavljanje i NSPS. Prema Dinamičkom planu sprovođenja projekta, rok za završetak projekta je 15 meseci, odnosno do marta 2022. godine. Veći deo projekta je realizovan (> 80%), uključujući tri od četiri fiksne radio nadzorne stanice, TDMS, MMS i opremu Komunikacionog centra SNMS-a. Očekuje se da će realizacija projekta biti završena do marta 2022. godine. Vrednost podrške je 1.690.905 evra.	
	4) Razvoj obuke za mlade i njihovo povezivanje sa mogućnostima za online zapošljavanje (Youth Online and Upward Program - YOU) - Projekat je treća komponenta KODE projekta koji će finansirati pružanje obuke za mlade i njihovo povezivanje sa mogućnostima za posao u oblasti ITK, uključujući online poslove.	

	<p>Zbog situacije sa pandemijom i nespremnosti da se ovi treninzi održavaju online, do sada je došlo do kašnjenja u započinjanju ovih obuka. Međutim, za to vreme su dve sale za obuku opremljene neophodnom opremom za obuku, kao i pripremljeni Projektni zadaci i sada se sprovode procedure za ugovaranje isporuke prvobitno šest različitih modula, koji uključuju obuka oko 500 mladih ljudi za jedan od ovih modula: Python, Advanced Network Administrator, Mobile Development, Digital Marketing, Full Stack developer, 3D printing technology, ili IT Essentials. Očekuje se da obuka počne u januaru 2022. godine i obuhvata oko 300 nastavnih sati za svaki od modula.</p> <p>Do kraja projekta biće dodavani novi moduli po potrebi i planirano je da broj polaznika dostigne 2.000. Očekuje se da će kroz ovu obuku korisnici povećati i svoje kapacitete za traženje posla na lokalnom ITK tržištu. Vrednost 81,780 evra.</p>
	<p>5) Projekat „EU podrška digitalizaciji poslovanja putem ITK-a“ je projekat finansiran od strane IPA 2019. Glavni proizvod ovog projekta biće izrada Sistema elektronske identifikacije (ID System). Ima za cilj povećanje efikasnosti i produktivnosti privatnog sektora kroz korišćenje ITK-a, stvaranje pravog i bezbednijeg ekosistema za e-poslovanje i e-trgovinu omogućavanjem poboljšanja elektronskih usluga za građane i preduzeća. Sprovođenjem projekta rukovodi Kancelarija Evropske unije na Kosovu, dok je korisnik Ministarstvo ekonomije. Projekat je u završnoj fazi izrade Projektnog zadatka za realizaciju projekta.</p>
	<p>6) Stalni razvoj Centra digitalne izvrsnosti (nabavka opreme i funkcionisanje QED, 5G pilotiranje); Realizovan je projekat za uspostavljanje Centra za digitalnu izvrsnost u Inovacionom parku za obuku u Prizrenu. U ovoj fazi projekat je uključivao nabavku, instalaciju i obuku / za napredne 3D štampače i skenere i softver (4 k 3D štampača i 1 k 3D skenera i 2 k prateći softver. 3D štampa je jedno od najvažnijih tehnoloških dostignuća u proizvodnji aditiva koji je implementiran i prepoznat kao deo savremene industrije jer ima mnogo prednosti u odnosu na konvencionalni pristup, od kojih su neki od najvažnijih faktora vreme, jednostavnost, pouzdanost i tačnost itd.</p> <p>Sada, kako bi se iskoristile stvorene mogućnosti, pokrenute su procedure za obezbeđivanje obuke o „Tehnologijama 3D štampanja“ u početku za grupu od 30 mladih ljudi zainteresovanih za ovu novu oblast tehnološkog razvoja.</p> <p>U vezi sa 5G pilotiranjem - Projektni zadatak za pokretanje projekta za realizaciju 5G mobilne mreže u Inovacionom parku za obuku u Prizrenu je u fazi finalizacije. Tokom TM1 2022. planirano je pokretanje postupaka nabavki. Vrednost 1,169,970 evra</p>
	<p>7) Uspostavljanje ITK sistema za praćenje zasnovanog na DESI (Digital Economy and Society Index) sistemu.</p> <p>Ova aktivnost još nije mogla da se realizuje.</p>

Reformska mera #13: Olakšavanje trgovine smanjenjem troškova trgovinskih transakcija		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Završetak novog dokumenta o trgovinskim politikama (MTI);	2
	2) Izmena i dopuna Zakonika o carinama i akcizama (ZCA) i AU-a o primeni ZCA-a (MF-Carina);	4
	3) Usvajanje novog Zakona o unutrašnjoj trgovini i Zakona o spoljnoj trgovini (MTI);	4
	4) Početak procesa pregovaranja za sporazume sa zemljama EFTA-e (MTI);	2
	5) Usvajanje Uredbe o uspostavljanju Informativnog centra za trgovinske olakšice od strane Vlade (MTI-Carina);	2
	6) Studija izvodljivosti projektne platforme NCTS-a (engl. New Computerized Transit System - Novi kompjuterizovani tranzitni sistem) (Carina-MF);	2
	7) Ratifikacija Dodatnog protokola 5. CEFTA-e o olakšavanju trgovine; nema troškova.	2
	8) Završetak pregovora sa zemljama CEFTA-e o Dodatnom protokolu 7. o rešavanju trgovinskih sporova;	4
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji	1) Finalizacija novog dokumenta za trgovinsku politiku – Finalizacija novog dokumenta za trgovinsku politiku počće 2022. godine.	
	2) Izmena/dopuna Zakonika o carini i akcizama (ZCA) i AU za sprovođenje ZCA- Nacrt je završen i nalazi se u zakonodavnom programu za ovu godinu.	

delimično sprovedenje ili nema sprovedenja	3) Donošenje novog Zakona o unutrašnjoj trgovini i Zakona o spoljnoj trgovini - Usvajanje novog Zakona o unutrašnjoj trgovini i Zakona o spoljnoj trgovini - Zakon o spoljnoj trgovini prošao je prvo čitanje u Skupštini i nastavio se u daljoj proceduri i očekuje se da će proći drugo čitanje do kraja 2021. Novi Zakon o unutrašnjoj trgovini izmena i dopuna ovog zakona biće izvršena 2022. godine.
	4) Početak pregovaračkog procesa za sporazume sa zemljama EFTA - Početak pregovaračkog procesa za sporazume sa zemljama EFTA počće 2022. godine
	5) Usvajanje Uredbe o formiranju Informativnog centra za trgovinske objekte od strane Vlade (MTI-Carina) - Kako je ovaj propis proizašao iz AP5, još nije ušao u zakonodavni program.
	6) Studija izvodljivosti za projektnu platformu NCTS (New Computerized Transit System) (Carina-MF); - nije potpisan ugovor, pitanje je ostalo na Ministarstvu finansija
	7) Ratifikacija CEFTA Dodatnog protokola 5 o olakšavanju trgovine – CEFTA Dodatni protokol 5 o olakšavanju trgovine nije ratifikovan zbog netretmana zastupanja u CEFTA. AP5 ostaje da odobri politički nivo; međutim, dosadašnja kašnjenja u neratifikaciji protokola imaju veze sa imenovanjem ili ne ravnopravnog tretmana položaja Kosova prema CEFTA sporazumu, iz kojeg ovaj protokol proizilazi i koji je potpisao UNMIK u ime Kosova.
	8) Finalizacija pregovora sa zemljama CEFTA o Dodatnom protokolu 7 za rešavanje trgovinskih sporova - Pregovori o Dodatnom protokolu 7 o rešavanju trgovinskih sporova u okviru CEFTA su pri kraju. Kosovo je dalo profesionalne komentare o njegovom odobravanju i primeni na podjednak način.

Reformna mera #14: Dalji razvoj infrastrukture kvaliteta i jačanje uloge organa za nadzor tržišta sa osvrtom na građevinske proizvode		Faza sprovedenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Završetak treće faze tehničke pomoći za dva (2) proizvođača građevinskih proizvoda, kao u nastavku, gotovi beton, proizvodi za popločavanje od betona: blokovi, ploče i ivičnjaci;	5
	2) Izrada akcionog plana za prenošenje Uredbe EU-a 2019/1020 o nadzoru tržišta i usklađenosti proizvoda i Uredbe 2019/515 o uzajamnom priznavanju robe (DIC-IT);	2
	3) Usvajanje nacionalnog plana za ispunjavanje obaveza iz članova od 34. do 36. UFEU-a (Ugovor o funkcionisanju Evropske unije), za deo neusaglašene oblasti zakonodavstva (nacionalne odredbe) tehničkog i netehničkog (DIC);	5
	4) Odobrenje koncept dokumenta za opštu bezbednost proizvoda (DIC);	5
	5) Uspostavljanje šeme akreditacije sertifikacionih tela (EN ISO/IEC 17065), uključujući i zahteve tehničkih pravila; (OAK/DIC-MTI);	2
	6) Akreditacija tri laboratorije za ispitivanje/kalibraciju KAM-a (Laboratorija za zapreminu i protok, Laboratorija za masu i Laboratorija za silu i pritisak) - (KAM/MTI);	3
	7) Izrada i usvajanje Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda (prenošenje Direktive 2001/95/EZ);	3
Opis sprovedenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovedenje ili nema sprovedenja	<p>1) Završena je tehnička pomoć dva (2) proizvođača građevinskih proizvoda, uspostavljeni Sistem upravljanja kvalitetom (QMS) i Kontrola fabričke proizvodnje (FPC), što potvrđuje da su ovi proizvođači ispunili sve tehničke i zakonske uslove i zahteve standarda u skladu sa Zakonom 06 / L-033 o građevinskim proizvodima, Administrativno uputstvo (MTI) br. 07/2020 o utvrđivanju uslova za stavljanje gotovih betona u promet i Administrativno uputstvo (MTI) br. 06/2020 o postavljanju uslova za stavljanje u promet proizvoda za betonsko popločavanje. U okviru ove aktivnosti, završena je poslednja misija tehničke pomoći iz projekta „Slobodno kretanje robe“ proizvođačima betona i betonskih elemenata „Titan Beton“ i „Shalaj“ od 07. do 18.06.2021.</p> <p>Dana 18.06.2021 održana je radionica sa proizvođačima građevinskih proizvoda na kojoj su prezentovana iskustva dva proizvođača koji su dobili tehničku pomoć od FMG projekta.</p> <p>Takođe tokom ove misije pripremljena su tri podzakonska akta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Administrativno uputstvo (MIPT) br.05/2021 o stavljanju u promet pločica za terasu, - Administrativno uputstvo (MIPT) br. 04/2021 o stavljanju u promet vrata i prozora, i 	

<p>- Nacrt administrativnog uputstva (MIPT) br. xx /2021 za stavljanje na tržište proizvoda za toplotnu izolaciju. Vrednost 13.000,00 evra.</p>
<p>2) Pripremljen je prvi nacrt Akcionog plana za transpoziciju Uredbe EU 2019/1020 o nadzoru nad tržištem i usklađenosti proizvoda i Uredbe 2019/515 o recipročnom priznavanju robe, aktivnost koju podržava projekat Lux-Dev. Takođe u okviru ove aktivnosti održana je dvodnevna radionica sa međuresornom radnom grupom (Odluka (VRK) br. 21/16 od 22.06.2021. godine) za koordinaciju rada svih nadležnih ministarstava u vezi sa tehničkim zakonodavstvom za koje je nadležna za sprovođenje zadataka koji proizilaze iz slobodnog kretanja robe na osnovu međunarodnih sporazuma potpisanih od strane Republike Kosovo. Vrednost 4.900,00 evra.</p>
<p>3) Odlukom Vlade br. 22/16 od 22.06.2021. godine odobren je Program eliminisanja tehničkih barijera u trgovini 2021-2025 (članovi 34-36 UFEU Ugovor o funkcionisanju Evropske unije). Vrednost 7.000,00 evra.</p>
<p>4) Odlukom Vlade br. 21/34 od 08.09.2021. godine odobren je Koncept dokumenat o opštoj bezbednosti proizvoda. Vrednost 5.000,00 evra.</p>
<p>5) Sprovedena je obuka osoblja DAK-a u standardu ISO/IEC 17065, akreditacija za potrebe obaveštavanja sertifikacionih tela za građevinske materijale. Ova obuka je realizovana kao podrška PTB projektu (29.09.2021). <i>Komentar: DAK nije uspeo da uspostavi ovu šemu akreditacije zbog činjenice da nije podneta nijedna aplikacija za akreditaciju sertifikacionih tela.</i></p>
<p>6) Akreditacija tri laboratorije za testiranje/kalibraciju AMK-a (Laboratorija za zapreminu i protok, Laboratorija za masu i Laboratorija za snagu i pritisak) je u fazi evaluacije od strane Turskog Akreditacionog tela (TURKAK). Do kraja decembra 2021. godine biće završena završna faza evaluacije i izveštavanja u vezi sa akreditacijom navedenih laboratorija. Iz Projekta „FMG II“ izvršena je uplata u iznosu od 9.400,00 evra za TURKAK, za procenu tri laboratorije za akreditaciju.</p>
<p>7) Pripremljen je Nacrt zakona o opštoj bezbednosti proizvoda kojim se transponuje Direktiva o opštoj bezbednosti proizvoda 2001/95/EC i Direktiva o lažnim proizvodima 87/357/EEC. U saradnji sa projektom „Slobodno kretanje robe“ održana je radionica (od 09.07.2021) sa ekspertom projekta FMG koji je bio angažovan na pripremi nacrta – Zakona o opštoj bezbednosti proizvoda, u kojoj su učestvovali predstavnici MIPT, MZ, AHV. <i>Komentar: Zbog obima zakona koji su u proceduri izrade tokom 2021. godine, MIPT je odlučio da Nacrt zakona o opštoj bezbednosti proizvoda bude deo zakonodavnog plana Vlade za 2022. godinu (K1-K2).</i> Vrednost 5,000.00 evra.</p>

Reformska mera #15: Povećanje sveobuhvatnosti i kvaliteta obrazovanja u ranom detinjstvu		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Usvajanje Zakona o obrazovanju u ranom detinjstvu (MON);	3
	2) Završetak nacrta i usvajanje osnovnog nastavnog plana i programa, koji sadrži 5 oblasti, za obrazovanje u ranom detinjstvu (MON);	2
	3) Izrada i usvajanje 5 praktičnih smernica za pilotiranje osnovnog nastavnog plana i programa (MON);	2
	4) Obuka do 100 vaspitača u pilot fazi za primenu osnovnog nastavnog plana i programa (MON);	2
	5) Završetak izgradnje 6 novih objekata predškolskih ustanova i početak izgradnje novog objekta (MON).	5
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili	1. Nacrt zakona o ranom detinjstvu je izrađen kao prvi nacrt. Nacrt zakona je na raspravi u kabinetu ministra da bi se potom nastavila prethodna rasprava i javna rasprava. Očekuje se da će usvajanje Nacrta zakona o obrazovanju u ranom detinjstvu biti u prvoj polovini 2022. godine.	
	2) Osnovni kurikulum e uskoro početi da se izrađuje. Očekuje se da će radna grupa biti formirana početkom 2022. godine	
	3) Ovaj proces je povezan sa osnovnim kurikulumom.	
	4) Ovaj proces je povezan sa osnovnim kurikulumom.	

nema sprovođenja	5) Investicijama iz opštine Orahovac izgrađena su 3 vrtića - izgradnja je završena. Uz investicije iz MJU-a, očekuje se da će do kraja 2021. godine biti završena izgradnja 1 vrtića u opštini Prizren. Prema sporazumu između MONT-a i opština Vitina i Gnjilane, završena je refunkcionalizacija 2 škole u vrtićima, u opštinama Vitina i Gnjilane. Prema sporazumu MONT-a sa opštinom Istok, počela je izgradnja 1 vrtića u ovoj opštini.
-------------------------	--

Reformska mera #16: Primena novog okvirnog nastavnog plana i programa u sistemu stručnog obrazovanja i osposobljavanja		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Usvajanje okvirnog nastavnog plana i programa za sistem SOO-a, revizija nastavnog plana i programa i sastavljanje smernica za primenu osnovnog nastavnog plana i programa (MON);	4
	2) Pregled formule finansiranja za SOO, putem definisanja kriterijuma finansiranja koji se daju putem određenog granta za obrazovanje (MON);	4
	3) Izrada i usvajanje Administrativnog uputstva za ocenjivanje učenika SOO-a, uključivanjem predstavnika poslodavaca (MON);	5
	4) Pilotiranje digitalne platforme u polju ITK-a (MON / MTI /PAK);	5
	5) Funkcionalizacija sistema za saradnju sa poslovanjem za još 10 škola SOO-a (MON);	3
	6) Povezivanje sa jednogodišnjim master programom za nastavnike u službi, koji obezbeđuje Pedagoški fakultet sa ciljnim fakultetima (npr. mehatronika i poljoprivreda) radi osiguranja praktičnog postavljanja nastavnika u SOO-u (MON).	3
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) 85 osnovnih kurikuluma je razvijeno/revidirano za razrede 10, 11 i 12. Vodič za implementaciju kurikuluma je takođe izrađen i predstavljen i distribuiran svim IAAP. Za 14 odobrenih osnovnih kurikuluma izrađeni su nastavni paketi (standard zanimanja, nastavni materijali i kurikulumi) i održane obuke za 108 nastavnika škola koje su započele implementaciju.	
	2) Formula finansiranja i mogućnosti finansiranja u SOO su izrađene i predstavljene svim relevantnim akterima uključujući 64 stručne škole. Završena je i digitalna platforma „Planiraj SAM“, kojoj sada pristup imaju sve stručne škole.	
	3) Uključen je u AU za učenje na radnom mestu.	
	4) Završena digitalna platforma u oblasti ITK u saradnji sa Privrednom komorom.	
	5) Novi sistem saradnje sa privredom implementira se u 12 stručnih škola u kojima su formirana 62 industrijska tela sa 120 zastupljenih biznisa.	
	6) U fazi pokretanja aktivnosti sa MONT-om i Pedagoškim fakultetom (UP). Izvršena je analiza kvalifikacije nastavnika SOO-a.	

Reformska mera #17 Podizanje i obezbeđivanje kvaliteta visokog obrazovanja kroz jačanje KAA-a i profilisanje institucija visokog obrazovanja		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Usvajanje Nacrta zakona o Kosovskoj Agenciji za akreditaciju (MON);	4
	2) Usvajanje Nacrta zakona o visokom obrazovanju (MON);	2
	3) Popunjavanje osoblja i jačanje kapaciteta KAA-a kroz regrutovanje 20 novih službenika (KAA/MON);	2
	4) Osnivanje “Centra kompetencije za vezu sa industrijom” na 2 fakulteta u Prištinskom univerzitetu (MON);	3
	5) Osnivanje istraživačkih kancelarija i istraživačkih planova na javnim univerzitetima i podrška pristupu platformama protiv plagijarizma i elektronskim bibliotekama.	3
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično	1) Nacrt zakona o Kosovskoj agenciji za akreditaciju je završio sve procedure i prosleđen je Vladi Kosova na usvajanje.	
	2) Radna grupa Nacrta zakona o visokom obrazovanju sa predstavnicima visokoškolskih ustanova i civilnog društva je dopunjena/izmenjena. Održavaju se sastanci sa radnom grupom. Planirano je da ovaj nacrt zakona bude usvojen tokom prve polovine 2022. godine.	

spvođenje ili nema spvođenja	3) Službenici će se regrutirati tokom 2022-2023. Pokretanje postupka još nije odobreno od strane MJU.
	4) Memorandum o razumevanju potpisan od tri suosnivača (UP, Grad Priština i PKK). Urađeni su dokumenti za funkcionisanje centra (Akt o osnivanju, Statut, Poslovni plan) a Akt o osnivanju potpisala su dva partnera i čeka na potpisivanje od UP-a.
	5) U okviru Erasmus+ projekta „Podizanje istraživačke kulture u visokom obrazovanju na Kosovu (ResearchCult)“ svi javni univerziteti na Kosovu su osnovali istraživačke kancelarije (za istraživanje) i odgovorne koordinateure kao i planove istraživanja. U sistemu protiv plagijata (engleski sistem Plagiarismcheck.org) svi javni univerziteti na Kosovu imaju pristup elektronskoj biblioteci EBSCO tokom tri godine (2021-2024).

Reformska mera #18: Poboljšanje i proširenje javnih službi zapošljavanja i stručnog osposobljavanja, povećanje zaposlenosti dugoročno nezaposlenih, mladih, žena i drugih osetljivih grupa.		Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	1) Izrada i odobravanje novog ciklusa Politike zapošljavanja 2021 – 2024 (MRSZ);	3
	2) Izrada i odobravanje novog Nacrta zakona o radu (MRSZ);	3
	3) Proširenje usluga zapošljavanja i stručnog osposobljavanja novim uslugama (karijerna orijentacija, priznavanje prethodnog učenja i otvaranje novog profila u CSO na osnovu zahteva tržišta rada) za klijente Kancelarija za zapošljavanje i Centara za stručno osposobljavanje (AZRK/MRSZ);	5
	4) Sprovođenje AMTR-a iz hitnog paketa za period posle Covid 19 za najmanje 3,000 dugoročno nezaposlenih, sa fokusom na ranjive grupe kao što su mladi, žene, osobe sa ograničenim sposobnostima (AZRK/MRSZ);	5
	5) Pregled i izrada 5 kurikuluma, nastavnih paketa zasnovanih na standardima profesije, izdavanje udžbenika za 5 Kvalifikacija i validacija 5 profila stručnog osposobljavanja (AZRK/MRSZ);	3
	6) Izrada jedne (1) studije traganja korisnika usluga zapošljavanja (AZRK/MRSZ);	3
	7) Podrška najmanje 5 projekata za mlade u oblasti IKT-a i obuka najmanje 100 mladih u ovoj oblasti (MRSZ);	5
	8) Realizacija studije izvodljivosti o Kreditnoj šemi za mlade (Youth Guarantee Schemme).	5
Opis sprovođenja i objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	1) Politika zapošljavanja 2021 - 2021. određeno je da bude izrađena Planom rada Ministarstva. Zbog pojašnjenja, definicije, da li će to biti sektorska politika zapošljavanja samo za Zavod za zapošljavanje, ili međusektorska politika, pošto je aktivnost prebačena na prvu polovinu 2022. godine. Ipak, radili smo na nacrtu politike zapošljavanja, na deo opštih trendova ažuriranjem potrebnih podataka, dok ostaje da se definiše da li će se sektorska ili međusektorska politika zaključiti kao aktivnost.	
	2) Nacrt zakona o radu definisan je Zakonodavnim programom Vlade koji će biti dostavljen na usvajanje krajem decembra 2021. godine. Zbog potrebe da se u Nacrtu zakona regulišu neki novi pojmovi iz radnog odnosa i obrađivanje socijalnog dijaloga na tripartitnom nivou, predlaže se da se Nacrt zakona o radu prenese u novi Zakonodavni program 2022. Smatra se da je mera delimično sprovedena s obzirom na to da je Nacrt zakona najvećim delom izrađen.	
	3) Javne službe za zapošljavanje su počele da pružaju usluge karijerne orijentacije na Kancelarijama za zapošljavanje. Osoblje Kancelarije za zapošljavanje je obučeno i proces je u toku. Što se tiče proširenja usluga stručnog osposobljavanja uz podršku DVV-International, otvoren je profil Elektroinstalacija u CSO-Mitrovica, gde je donator takođe snabdeo radionicu opremom, alatom i materijalom ovog profila i isplatio zaradu trenera za godinu dana, takođe uz podršku GIZ projekta, nabavljena je i snabdevena savremenom opremom za profil Krojačke delatnosti u Mitrovici i Prizrenu, takođe je štampana knjiga za potrebe zanimanja Metalac koje je već akreditovano na nivou i IV prema NAK. Ove godine smo započeli novu uslugu u Centrima za stručnu obuku Gnjlane i Mitrovice. Poznavanje prethodnog učenja, gde smo akreditovani od strane Nacionalnog autoriteta za kvalifikacije u profilu zavarivanja.	
	4) Sprovođenjem MATP-a tokom ove godine obuhvaćeno je 3267 lica, od čega 2048 žena, 1035 mladih, 13 osoba sa invaliditetom.	

	Dok je u stručno osposobljavanje uključeno 2761 lice, od čega 798 žena, 1058 mladih, dok 5 osoba sa invaliditetom.
	5) Što se tiče pregleda i razvoja novih kurikuluma u CSO-a uz podršku donatora GIZ-a, revidiran je i izrađen kurikulum za Obradu metala na nivou IV prema SOO. Takođe uz podršku projekta EYE, započeta je izrada kurikuluma zidar, stolar, elektroinstalater i računovođa . Ova aktivnost je počela u septembru 2021. a završiće se u martu 2022. (objašnjenje: ovu aktivnost podržava isključivo donator i s obzirom na okolnosti nastale pandemijom ova aktivnost je počela sa malo zakašnjenja)
	6) Za službe za zapošljavanje se radi prateća studija koja je podržana od strane GIZ projekta i ima za cilj merenje efikasnosti službi za zapošljavanje sa posebnim naglaskom na aktivne mere tržišta rada. Još jedna prateća studija je u toku za usluge stručne obuke, uz podršku Lux-Development projekta. Ovo praćenje podržava stručno obrazovanje i obuku odraslih na Kosovu, gde je direktni korisnik MONT, uključene su sve SOO institucije, gde je korisnik takođe Agencija za zapošljavanje. Implementaciju će obaviti Edguard, dok će tehničke/profesionalne poslove obaviti Global CT. Aktivnosti će biti odvojene, što znači da za deo CSO-a, biće odgovoran APRK
	7) Ministarstvo kulture, omladine i sporta u okviru cilja „ Pružanje veština i priprema mladih za tržište rada “, ove godine je podržalo najmanje 8 projekata iz oblasti IKT, gde će kroz ove projekte imati koristi obuke u oblasti ITK najmanje 150 mladih ljudi u ovoj oblasti.
	8) U skladu sa preporukama EK u vezi sa razmatranjem mogućnosti za implementaciju Youth Guarantee Scheme, Vlada Kosova je usvojila prve napore i izrada studije izvodljivosti za implementaciju Youth Guarantee Scheme je postala deo godišnjeg planiranja i obaveza resornih ministarstava. Izrada studije izvodljivosti o mogućnosti implementacije za sprovođenje Youth Guarantee Scheme bila je deo Vladinog Plana rada za 2020. godinu. U međuvremenu, RCC je obavesthen da planira da pomogne zemljama regiona u izradi studija izvodljivosti o mogućnosti izvodljivosti implementacije Youth guarantee scheme, inicijativa koja je pozdravljena. RCC je ovom prilikom angažovao University College Wisdom da uradi studiju. Jedna takva studija je završena i očekuje se da će uskoro biti objavljena. Vlada Republike Kosovo je pokazala interesovanje i posvećenost u ovom pogledu, a zapošljavanje mladih kao prioritet, uključujući korake za iniciranje sprovođenja Youth Guarantee scheme, biće deo novog Programa Vlade i godišnjih planova Vlade. U međuvremenu, za ovo vreme izveštavamo da je započeo proces izrade Plana implementacije za Youth Gaurantee (tehnički tim, imenovanje koordinatora za YG);

Reformska mera #19: Pобољшanje socijalnih i zdravstvenih usluga i osnaživanje isključenih grupa	Faza sprovođenja reforme (1-5)
Aktivnosti planirane za 2021	
1) Izrada i odobravanje Zakona o porodičnim socijalnim službama i Zakona o šemi socijalne pomoći i podzakonskih akata (MRSZ);	4
2) Odobravanje Zakona o lokalnim finansijama i izrada Administrativnog uputstva o formuli finansiranja socijalnih i porodičnih usluga (Posebnog granta za socijalne usluge) (MRSZ);	2
3) Izrada primarnog i sekundarnog zakonodavstva za regulisanje i upravljanje oblaću penzija i naknada kao i za tretiranje ograničene sposobnosti (MRSZ);	1
4) Podrška licenciranom nevladinom sektoru (50 NVO-a) i registrovanim socijalnim preduzećima (30 preduzeća), grantovima i subvencijama za pružanje socijalnih usluga i zapošljavanje osetljivih grupa (MRSZ);	4
5) Potpisivanje (3) bilateralnih i multilateralnih Sporazuma o socijalnom osiguranju sa zemljama EU-a (MRSZ);	2
6) Pilotiranje testa siromaštva, za socijalne kategorije, na osnovu Operativnog priručnika (MRSZ);	5
7) Povećanje infrastrukturnih i profesionalnih kapaciteta u oblasti sprečavanja, testiranja, tretiranja i inspekcije za suzbijanje Covid 19 (MZ);	5
8) Izmene i dopune Zakona o zdravstvenom osiguranju, izrada podzakonskih akata za utvrđivanje kriterijuma za izuzeće od plaćanja doprinosa (MZ).	2
Opis sprovođenja i	1) Nacrt zakona o socijalnim i porodičnim uslugama je dovršen i dostavljen Pravnom odeljenju na dalje korake u pripremi Izjava, Objasnjujućih memoranduma i Procene uticaja na budžet, dok je formirana

objašnjenje da li postoji delimično sprovođenje ili nema sprovođenja	Radna grupa za izradu Nacrta zakona o šemi socijalne pomoći, gde je Očekuje se da će prvi nacrt biti završen do kraja ove godine. Pet (5) Administrativnih Uputstava je izrađeno u oblasti socijalnih usluga i šest (6) Administrativnih Uputstava su izrađena i očekuje se da će biti obrađena u preliminarnim konsultacijama tokom decembra / 2021. Cena ove aktivnosti iznosila je oko 100.000,00 evra, što je pokriveno saradnjom sa donatorima
	2) Izrađen je novi Zakon o finansiranju lokalne samouprave u okviru kojeg je predviđeno kreiranje posebnog granta za socijalne usluge. Nacrt zakona je prošao fazu javnih konsultacija, deo je Zakonodavnog plana za 2021. godinu. Cena ove aktivnosti iznosila je oko 10.000,00 evra, što je pokriveno saradnjom sa donatorima.
	3) Zakon br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od strane države je odložen za sledeću godinu, dok je nacrt zakona o proceni, priznavanju statusa, beneficijama i uslugama za osobe sa invaliditetom u fazi finalizacije od strane radne grupe. Cena ove aktivnosti iznosila je oko 10.000,00 evra.
	4) Podršku licenciranom nevladinom sektoru u pružanju socijalnih i porodičnih usluga za 2021. godinu dobilo je (39) licenciranih NVO. Cena aktivnosti na koju su dodeljena budžetska sredstva iznosila je 900.000,00 evra, što je pokriveno iz budžeta Kosova.
	5) 2021. godine postignut je Sporazum o saradnji u oblasti socijalnog osiguranja između Republike Kosovo i Republike Albanije. Takođe, postignut je Sporazum o saradnji između Republike Kosovo i Republike Albanije u oblasti zaštite dece. Ne postoji identifikacija troškova za ovu aktivnost.
	6) Završen je Operativni priručnik za oslobađanje od plaćanja socijalnog osiguranja za socijalne kategorije i softver, koji su pilotirali i testirali svi centri za socijalni rad. Cena ove aktivnosti iznosila je oko 50.000 evra, što je pokriveno iz švajcarskog granta deo zajma kod Svetske banke
	7) Što se tiče aktivnosti planirane u 2021. godini za povećanje infrastrukturnih i stručnih kapaciteta u oblasti prevencije, testiranja, lečenja i inspekcije za borbu protiv Covid-a 19, može se smatrati da je u potpunosti realizovana nakon što je angažovano 1450 zdravstvenih radnika koji su angažovani za period od 6 meseci. Za ovu aktivnost Vlada je izdvojila 4,5 miliona evra kao kredit Razvojne banke Saveta Evrope CEB.
	8) Što se tiče Zakona o zdravstvenom osiguranju 2021. godine, izrađen je Nacrt zakona, ali su na zahtev Ministarstva zdravlja, Nacrt zakona o zdravstvenom osiguranju, Nacrt zakona o zdravstvu povučen iz zakonodavnog programa kao rezultat angažovanja u upravljanju pandemijom COVID 19 nije mogao biti završen 2021. Ovi nacrti zakona će biti prebačeni u zakonodavni program 2022. Ova aktivnost nije imala finansijski trošak.

ANEKS 2: VEZE IZMEĐU REFORMSKIH OBLASTI I RELEVANTNIH DOKUMENTA POLITIKE

Mere reforme PER 2022-2024	Ključni strukturni izazovi (procena PER-a od strane Komisije 2021-2023)	Smernice PER politike 2021	Paket proširenja 2021	Ciljevi održivog razvoja 2020-2030	Evropski zeleni dogovor / Zelena agenda za zapadni Balkan	Evropska digitalna agenda / Digitalna agenda Zapadnog Balkana	IPA III projekti koji podržavaju ovu reformu
<p>Mera reforme #1: Prilagođavanje stručnog obrazovanja i osposobljavanja potrebama tržišta rada</p>	<p>Ključni izazov #1: Pобољшanje kvaliteta i relevantnosti obrazovnog sistema za povećanje zaposlenosti i ublažavanje neusklađenosti veština.</p>	<p>Zajednički zaključak 6b: Razviti sistem za praćenje i predviđanje potreba za veštinama na tržištu rada kako bi se olakšalo usklađivanje sistema obrazovanja i osposobljavanja i pružanja prekvalifikacija i usavršavanja sa potrebama tržišta rada.</p>	<p>Ova reformska mera odnosi se na preporuke o usvajanju zakona i daljem usklađivanju SOO politike sa potrebama tržišta</p>	<p>SDG – povezano je sa ciljem 4. Osigurati inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja za sve. Pokazatelji 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 i 4b.</p>		<p><i>Cilj EU za 2030:</i> “ Tehnološki pametan kontinent na kojem su svi digitalno osnaženi ”</p> <p><i>DA ZB-a:</i> 6.4.5. Evropski okvir digitalnih kompetencija za građane i podrška Evropske fondacije za obuku</p>	
<p>Mera reforme #2: Povećanje i osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju kroz jačanje KAA i profilisanje visokoškolskih institucija</p>	<p>Ključni izazov #1: Pобољшanje kvaliteta i relevantnosti obrazovnog sistema za povećanje zaposlenosti i ublažavanje neusklađenosti veština.</p>	<p>Zajednički zaključak 6a: Temeljno primeniti postojeće mehanizme osiguranja kvaliteta na svim nivoima obrazovanja kroz pojačane inspekcije u</p>	<p>Nacrt zakona o KAA obuhvata sve preporuke ENQA, prema zahtevu ENQA-a</p>	<p>SDG – povezano je sa ciljem 4. Osigurati inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja za sve.</p>		<p><i>DA ZV-a:</i> 6.4.4. Inovacija VO-a</p> <p><i>2030 Digitalni kompas: Evropski put za digitalnu deceniju:</i> 3.1 Digitalno kvalifikovana populacija i visokokvalifikovani digitalni stručnjaci</p>	

		školama i delotvornost koordinatora kvaliteta, kao i praćenje studijskih programa od strane Agencije za akreditaciju.		Pokazatelji 4.3, 4.4, 4.5 i 4b			
Mera reforme #3: Povećati zaposlenost, smanjiti neaktivnost, formalizovati, razviti profesionalne veštine, poboljšati i proširiti javne službe za zapošljavanje i stručno osposobljavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada s posebnim naglaskom na ranjive grupe.	Ključni izazov #1: Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti obrazovnog sistema za povećanje zaposlenosti i ublažavanje neusklađenosti veština.	Zajednički zaključak 6 (a i b) - gorenavedeni. Pored toga, c: Uspostaviti međuresornu radnu grupu koja uključuje relevantna ministarstva, njihove agencije i zainteresovane strane kako bi razvili plan sprovođenja Garancije za mlade.	Ova reformska mera odnosi se na preporuke o proširenju Aktivnih mera tržišta rada za dugoročno zapošljavanje mladih, žena, osoba sa invaliditetom	SDG – povezano je sa ciljem 8. Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve. Pokazatelji 8.2, 8.3, 8.5, 8.6 i 8b.		Cilj EU za 2030. godinu: „Tehnološki pametan kontinent na kojem su svi digitalno osnaženi”; Cilj EU za 2030: „Kontinent sa visokim udelom digitalizovanih preduzeća” <i>DA ZB-a:</i> 6.4. Digitalne veštine	IPA 2022 EU 4 Inkluzivni socio-ekonomski razvoj: 7,100,000.00 EUR
Mera reforme #4: Poboljšanje zdravstvenih usluga			Predložena mera je jedan od najvažnijih prioriteta u zdravstvenom sistemu, izmena Zakona o zdravstvenom osiguranju, a bavi se i preporukama iz Izveštaja o zemlji.	SDG – povezano je sa ciljem 3 Osigurati zdrav život i promovisati dobrobit za sve u svim uzrastima. Pokazatelji 3.8, 3.c i 3.b		Cilj EU za 2030: „Modernizovane javne usluge koje odgovaraju potrebama društva” <i>Digitalni kompas 2030: Evropski put za digitalnu deceniju:</i> 3.4 Digitalizacija javnih usluga <i>DA ZB-a:</i> 6.3. eZdravstvo	

<p>Mera reforme #5: Razvoj politika EE i OIE u pogledu zelene tranzicije</p>	<p>Ključni izazov #3: Iskorišćavanje obnovljivih izvora energije i potencijala za uštedu energije i potpuno otvaranje energetskeg tržišta</p>	<p>Zajednički zaključak 4: Usvojiti koherentnu dugoročnu energetske i klimatsku strategiju za smanjenje emisija ugljena, uključujući planove za postupno ukidanje subvencija za ugalj i fosilna goriva kao što je preuzeto Sofijskom deklaracijom. U skladu sa obavezama Zelene agende za zapadni Balkan: povećati podsticaje energetske efikasnosti za privatni sektor i domaćinstva i poboljšati šeme podrške za projekte obnovljive energije uvođenjem konkurentnih ponuda/aukcija;</p>	<p>Povezano je sa Izveštajem o Kosovu 2021 - tačka - 5.3.2. Energetika. Odnosno, realizovati projekte energetske efikasnosti u opštinama i uvesti podsticaje energetske efikasnosti u stambenom i privatnom sektoru. Kao i poboljšati šeme podrške za projekte obnovljive energije uvođenjem konkurentnih ponuda za podršku obnovljivim izvorima energije.</p>	<p>SDG - povezan je sa ciljem 7. Osigurati pristup pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve. Pokazatelj 7.2</p>	<p>Vezano za I stub - Klima, energetika, mobilnost. 2.1.1. Povećanje klimatskih ambicija EU za 2030. i 2050. 2.1.4. Izgradnja i renoviranje na energetske i resursno efikasan način.</p>	<p><i>Digitalni kompas 2030: Evropski put za digitalnu deceniju:</i> 3.4 Digitalizacija javnih usluga</p>	<p>Izgradnja solarne fotonaponske elektrane - 15 miliona evra, 2022</p>
---	--	---	--	---	--	---	---

<p>Mera reforme #6: Reforma energetskog tržišta</p>	<p>Ključni izazov #3: Iskorišćavanje obnovljivih izvora energije i potencijala za uštedu energije i potpuno otvaranje energetskog tržišta</p>		<p>Povezano je sa Izveštajem o Kosovu 2021 - tačka - 5.3.2. Energetika. Što se tiče unutrašnjeg energetskog tržišta, sprovođenje otvaranja maloprodajnog tržišta, kao i postepeno prilagođavanje energetskih tarifa, odražavajući očekivano povećanje troškova i mere ublažavanja za ugrožene potrošače i dalje su neophodni.</p>	<p>SDG - povezano je sa ciljem 7. Osigurati pristup pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve. Pokazatelji 7.1, 7.2, 7.3, 7.a, 7.b.</p>	<p>Vezano za I stub - Klima, energetika, mobilnost. 2.1.2. Snabdevanje čistom, pristupačnom i sigurnom energijom.</p>		<p>Energetska efikasnost u javnom sektoru - 3 miliona evra, 2022</p>
<p>Mera reforme #7: Smanjenje zagađenja životne sredine i očuvanje biodiverziteta</p>			<p>Povezano je sa Izveštajem o Kosovu 2021 – tačka 5.3.4. Životna sredina i klimatske promene. Shodno tome, KCR naglašava da je potrebna politička posvećenost za rešavanje izazova degradacije životne sredine i klimatskih promena.</p>	<p>SDG – povezan je sa ciljem 13 Preduzeti hitne mere za borbu protiv klimatskih promena i njihovih uticaja[b]. Pokazatelji 13.2, 13.3, 13.a 15.a.</p>	<p>Odnosi se na III stub – Uklanjanje zagađenja i V stub – Biodiverzitet. 2.1.7. Očuvanje i obnavljanje ekosistema i biodiverziteta. 2.1.8. Ambicija nulte zagađenosti za okruženje bez toksičnosti. 2.2.1. Sprovođenje zelenih finansija i ulaganja i osiguranje pravedne tranzicije.</p>	<p><i>Digitalni kompas 2030: Evropski put za digitalnu deceniju:</i> 3.3 Digitalna transformacija poslovanja</p>	<p>IPA 2021</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda na Kosovu B (12 mil EUR) 2. Podrška EU čistom vazduhu (dizajn sumpordioksida (SO₂), redukcija) (2 mil EUR) 3. 3Podrška Kompaniji za upravljanje deponijom Kosova (2 mil EUR)

					2.2.3. Mobilisanje istraživanja i podsticanje inovacija. 2.2.4. Aktiviranje obrazovanja i obuke.		IPA 2022 1. Unapređenje cirkularne ekonomije i integrisanog upravljanja otpadom na Kosovu (ACCENT) (ukupni troškovi 11,4 miliona evra, IPA grant 9,9 miliona evra) 2. Prištinska kanalizaciona mreža i kišnica (ukupni troškovi 43,4 mil EUR, IPA grant 20 mil EUR).
Mera reforme #8: Proširenje IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i digitalizacija obrazovnog sistema			Povezana je sa Izveštajem o Kosovu 2021 – tačka -5.2.1. Informaciono društvo i mediji. Odnosno, KCR naglašava da Kosovo treba da osigura da su tržišta istinski konkurentna, uključujući i prenosivost brojeva, bez koje se resursi numeracije ne			Svi ciljevi EU: Cilj EU za 2030: „Vrhunske pouzdane i sigurne digitalne infrastrukture“; Cilj EU-a za 2030. godinu: „Kontinent koji se bavi tehnologijom na kojem su svi digitalno osnaženi“; Cilj EU za 2030.: „Kontinent sa visokim udelom	Podrška EU za konkurentnost kosovskog IKT sektora IPA 2019

			<p>moгу efikasno koristiti</p>			<p>digitalizovanih preduzeća“;</p> <p>Cilj EU za 2030.: „Modernizirane javne usluge koje odgovaraju na potrebe društva“ DA WB-ova: 5.1. Digitalno širokopojasno povezivanje 5.2. Aspekti smanjenja troškova širokopojasnog pristupa 6.1. eVlada 6.4. Digitalne veštine 7.1. Poverenje 7.2. Sajber bezbednost 7.3. Digitalizacija industrija i centara za digitalne inovacije 8.2. Istraživanje informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT)</p>	
<p>Mera reforme #9: Unapređenje poslovnog okruženja smanjenjem administrativnog opterećenja, reforma inspekcije</p>			<p>Ova mera se odnosi na preporuke Izveštaja o zemlji za 2021. godinu i zaključke Pododbora u vezi sa izmenom Zakona o privrednim društvima i jedan od ključnih</p>	<p>SDG - odnosi se na cilj 8, pokazatelje 8.2, 8.3, 8.10, 8.a. Vezano za cilj 16 -Promovisati mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne,</p>		<p><i>Digitalni kompas 2030: Evropski put za digitalnu deceniju:</i> 3.4 Digitalizacija javnih usluga</p>	<p>Program smanjenja administrativnog opterećenja IPA 2021 4,5 mil EUR</p>

			sektorskih prioriteta, razvoj reforme inspekcije.	odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima.			
Mera reforme #10: Smanjenje neformalne ekonomije	Ključni izazovu #2: Formalizacija privrede i niska konkurentnost privatnog sektora.	Zajednički zaključak 5: Ažurirati akcioni plan Nacionalne strategije za prevenciju i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala 2019–2023. i osigurati njegovo sprovođenje. Sprovesti podsticajne mere u cilju formalizacije neformalnog zapošljavanja i poslovanja, kao i rešavanja utaje poreza u identifikovanim sektorima visokog rizika u skladu sa strategijom i akcionim planom. U cilju sprečavanja utaje poreza na prihod od imovine poboljšati transparentnost	Ova mera reforme bavi se preporukama o poboljšanju kvaliteta upravljanja privredom i povećanju finansijskih sredstava za javne usluge povećanjem poreskih prihoda i sprovođenjem strategije za prevenciju i borbu protiv sive ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala.				

		objavljanjem svih prodajnih cena nekretnina					
Mera reforme #11: Poboljšanje okruženja za istraživačke inovacije i preduzetništvo			Ova mera ima za cilj da dopuni SOO sistem formalnim kvalifikacijama i kvalifikacijama za celoživotno učenje, uključujući priznavanje prethodnog učenja (RPL) na osnovu zahteva tržišta rada.	SDG – povezan je sa ciljem 8. Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve. Pokazatelji 8.2, 8.3; cilj 9, pokazatelji 9.5 i 9.b.		<i>Cilj EU za 2030:</i> „Kontinent sa visokim udelom digitalizovanih preduzeća“ <i>Digitalni kompas 2030:</i> evropski put za digitalnu deceniju: Digitalna transformacija poslovanja <i>DA WB-ova:</i> 6.5. Inovacije i start-up ekosistemi – Start-up Europe 7.3. Digitalizacija industrija i centara za digitalne inovacije 8.2. Istraživanje informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT)	
Mera reforme #12: Poboljšanje prekogranične trgovine kroz olakšavanje trgovine			Ova mera se bavi preporukama o smanjenju dugotrajnog trgovinskog deficita Kosova proširenjem trgovine uslugama, ratifikacijom i primenom CEFTA Dodatnog protokola 5, 6 i 7 i	SDG – povezan je sa ciljem 8. Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve. Pokazatelji 8.a;	Evropski zeleni dogovor, tačka 2: Transformacija ekonomije EU za održivu budućnost; podtačka 2.1.3. Mobilizovanje industrije za čistu i cirkularnu ekonomiju (Digitalne	<i>DA WB-ova:</i> 6.1. eVlada 7.1. Poverenje	

			spvođenjem obaveza prema Zajedničkom regionalnom akcionom planu tržišta 2021-2024..	cilj 17 ojačati sredstva sprovođenja i revitalizovati Globalno partnerstvo za održivi razvoj	tehnologije su ključni pokretač za postizanje ciljeva održivosti Zelenog dogovora u mnogim različitim sektorima		
Mera reforme #13: Dalji razvoj infrastrukture kvaliteta i osnaživanje uloge organa tržišnog nadzora			Ova reformska mera odražava se na preporuke za dalje usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU u oblasti infrastrukture kvaliteta i povećanje kapaciteta za sprovođenje, posebno tela za ocenu usklađenosti i nadzor nad tržištem.	SDG - povezan je sa ciljem 9 izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije. Pokazatelji 9.1, 9a	Evropski zeleni dogovor, tačka 2: Transformacija ekonomije EU za održivu budućnost; podtačka 2.1.3. Mobilizovanje industrije za čistu i kružnu ekonomiju (energetski intenzivne industrije, kao što su čelik, hemikalije i cement, nezamenjive su za evropsku ekonomiju, budući da snabdevaju nekoliko ključnih lanaca vrednosti)		IPA 2021 EU za trgovinu i unutrašnje tržište 5,500,000.00
Mera reforme #14: Dalji razvoj i modernizacija saobraćaja			Povezan je sa Izveštajem o Kosovu 2021 – tačka -5.3.1. Transportna politika. Odnosno, KCR naglašava da Kosovo treba da ispunji preporuke	SDG – povezan je sa ciljem 11. Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, sigurnim, otpornim i održivim. Pokazatelji 11.2.		Cilj EU za 2030.: „Vrhunske pouzdane i sigurne digitalne infrastrukture ”	

			CONNECTA o održavanju železnice i puteva, inspekcijama bezbednosti na putevima, inteligentnim transportnim sistemima i uspostavljanju sistema podataka o sudaru još uvek nisu sprovedeni				
Mera reforme #15: Strukturne promene u sektoru poljoprivrede			Povezan je sa Izveštajem o Kosovu 2021 – tačka 5.4.1. Poljoprivreda, Izveštaj o Kosovu naglašava da Kosovo treba da izvrši kvalitativnu procenu efektivnosti direktnih plaćanja i programa ruralnog razvoja. Kosovo je u procesu uspostavljanja integrisanog poljoprivrednog informacionog sistema nadogradnjom i poboljšanjem međupovezanosti postojećih elemenata, koji uključuju sistem administracije i	SDG - odnosi se na cilj 2. Ukinuti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu. Pokazatelji 2.3, 2.4, 2.5, 2.a, 2.b, 2.c.	Odnosi se na IV stub - Održiva poljoprivreda i proizvodnja hrane. 2.1.6. Od „Farme do viljuške“: dizajniranje pravednog, zdravog i ekološki prihvatljivog sistema ishrane.		

			kontrole (IACS), informacioni sistem poljoprivrednog tržišta (AMIS) i mrežu računovodstvenih podataka farme (FADN).				
Mera reforme # 16: Povećanje konkurentnosti u proizvodnoj industriji			Ova mera sprovodi preporuke za usvajanje strategije za podršku poslovnom okruženju i industrijskom razvoju Kosova i sveukupnom razvoju preduzeća i industrijske politike.	SDG – povezan je sa ciljem 9 Izgradnja otporne infrastrukture, promovisanje inkluzivne i održive industrijalizacije i podsticanje inovacija. 5 Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica.		Cilj EU za 2030.: „Vrhunske pouzdane i sigurne digitalne infrastrukture ”	IPA 2021 EU za trgovinu i unutrašnje tržište 5,500,000.00 EUR
Mera reforme # 17: Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva			Ova mera odražava se na preporuke u vezi sa obavezama koje proizilaze iz Zakona o turizmu, kao i ukupnim razvojem turističkog sektora.	SDG – povezan je sa ciljem 8. Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve. Pokazatelji 8.9.			
Mera reforme # 18: Povećati konkurentnost u sektoru trgovine uslugama			Ova mera se odražava na preporuke za uklanjanje identifikovanih	SDG – povezan je sa ciljem 8. Promovisati održiv, inkluzivan i održiv	Takođe, u dokumentu o zajedničkom regionalnom tržištu, koji je		

			barijera za pravo poslovnog nastanjivanja i slobodu pružanja usluga daljom primenom zakona o uslugama.	ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve. Pokazatelji 8.a. SDG, Cilj 17, ojačati sredstva sprovođenja i revitalizirati globalno partnerstvo za održivi razvoj.	proizašao iz samita u Sofiji, ističe se usvajanje paketa liberalizacije trgovine uslugama kako bi se, između ostalog, omogućilo pružanje usluga bez obaveznog uspostavljanja i odobrenja, u skladu sa Poglavljem 3 pravnih tekovina EU, omogućiti mobilnost za studente, istraživače i profesore i uspostaviti regionalno tržište e-trgovine usvajanjem ključnih usklađenih pravila i načela unutrašnjeg tržišta, olakšavanjem carinjenja paketa i uklanjanjem geoblokiranja.		
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije u ranom obrazovanju	Ključni izazov #1: Pобољшanje kvaliteta i relevantnosti obrazovnog sistema za	Zajednički zaključak 6a: Temeljno primeniti postojeće mehanizme	Nacrt zakona o ranom obrazovanju i vaspitanju bavi se preporukom iz Izveštaja o zemlji, koja ima za cilj da	SDG – povezan je sa ciljem 4. Osigurati inkluzivno i pravedno kvalitetno			

	povećanje zaposlenosti i ublažavanje neusklađenosti veština.	osiguranja kvaliteta na svim nivoima obrazovanja kroz pojačane inspekcije u školama i delotvornost koordinatora kvaliteta, kao i praćenje studijskih programa od strane Agencije za akreditaciju.	doprinese uključivanju dece u rano obrazovanje. Dva zakona (kao što su Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o Kosovskoj agenciji za akreditaciju), imaju za cilj da poboljšaju kvalitet obrazovanja na osnovu preporuka iz Izveštaja o zemlji 2021.	obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja za sve. Pokazatelji 4.1, 4.2, 4.3, 4.5, 4.7, 4.a, 4.b, 4.c.			
Mera reforme # 20: Poboljšanje socijalnih usluga i osnaživanje isključenih grupa			Ova mera reforme sprovodi preporuke usvajanjem Zakona o lokalnim finansijama i izradom Administrativnog uputstva o formuli finansiranja socijalnih i porodičnih usluga.	SDG - povezan je sa ciljem 1 Iskoreniti siromaštvo u svim njegovim oblicima svuda, pokazatelji 1.3, 1.4. 5 Ostvariti rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i devojke, 5,4 10 Smanjiti nejednakost unutar i među zemljama, 10,4.		Cilj EU za 2030: „Modernizovane javne usluge koje odgovaraju potrebama društva”	

ANEKS 3: EKSTERNI DOPRINOS PER-U 2022-2024

Odeljak područja primedbe	Komentar primljen 17. januara 2022:	Davalac komentara	Status komentara	Komentar
Opšte				
Ceo ERP dokument	Pre svega, primećujemo da koncept „inkluzivnog rasta“ treba da bude ojačan u celom dokumentu, i da bi trebalo da postane centralno mesto u konceptualnoj analizi iznesenoj u poglavljima 1 do 4 ovog dokumenta i da u jezičkom smislu treba da zameni upotrebu terminologija „ekonomskog rasta“ gde je to prikladno. U skladu sa konceptualnim okvirom inkluzivnog rasta, analiza i rezultati predloženih politika u poglavljima od 1 do 4 treba da naglase aspekte siromaštva na Kosovu i rastuće društveno-ekonomske ekonomske nejednakosti i njihove efekte na ljudsko blagostanje i prosperitet. Duboka, ali koncizna analiza koja obuhvata probleme pre udara pandemije COVID-19, grananje nejednakosti usled krize COVID-19 za određene segmente stanovništva Kosova i rizike od njihovog pogoršanja u odsustvu reformi inicijative treba dalje razraditi. Preporučeni naponi za povećanu detaljnost analize pomoći će da se bolje uspostavi veza između izloženih problema i relevantnih predloženih inicijativa/mjera strukturnih reformi.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Odbijen	Vlasti su shvatile važnost koncepta „inkluzivnog rasta“ i u potpunosti se slažu da ERP treba modifikovati i/ili obogatiti kako bi obuhvatio inkluzivni rast uz naglašavanje aspekta siromaštva i rastuće ekonomske nejednakosti. Zbog kratkih rokova, u narednom ERP-u biće pokušaja da se pomenute teme obrađuju.
Joint Conclusion 1 (A i D)	Komentari dati na formulaciju/formulisanje zajedničkih zaključaka (koristeći „osobe“ umesto „domaćinstva“ i korišćenje „rodno transformativne revizije“ umesto samo	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Komentar nije prihvaćen jer je formulaciju/formulisanje Zajedničkih zaključaka obezbedila Evropska komisija i stoga nije podložna promenama. Međutim, EK će

	„pregleda” u vezi sa preduzimanjem revizije poreskih rashoda.			biti obavještena o ovim komentarima za buduće reference.
Odgovor na 1 Joint Conclusion	Objašnjenje vladine mere u vezi sa obezbeđivanjem hrane za porodice u nevolji preko lokalnih NVO nije bilo jasno i stoga je zatraženo dodatno pojašnjenje.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćeno	Više detalja je dato u ERP dokumentu u vezi sa merom.
Odgovor na Joint Conclusion 1 (A and D)	Potrebna je ex post procena uticaja na rodnu ravnopravnost kako bi se sagledao kratkoročni i dugoročni uticaj ovih politika na trajno zapošljavanje.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	Vlasti shvataju važnost takve procene, ali to nije u okviru ekonomske reforme Program i nije obavezan odobrenim Zajedničkim zaključcima u julu 2021.
Joint Conclusion 2A	Analiza rodnog uticaja je neophodna kao deo određivanja prioriteta, planiranja i izvršenja i praćenja kapitalnih rashoda.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	Vlasti shvataju važnost takve procene, ali to nije u okviru Programa Ekonomskih Reformi i nije zahtevano odobrenim zajedničkim zaključcima u julu 2021.
Joint Conclusion 4A	Procena rodnog uticaja mora biti uključena u izradu Energetske Strategije.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	Vlasti shvataju važnost takve procene, ali to nije u okviru Programa ekonomskih reformi i nije zahtevano odobrenim Zajedničkim zaključcima u julu 2021.
Joint Conclusion 4A and 5A	Odgovor u vezi sa implementacijom ova dva zaključka je nedostajao u nacrtu konsultacija ERP-a.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćeno	U konačni nacrt dodane su informacije u vezi sa implementacijom zajedničkog zaključka 4A i 5A.
Odgovor na Joint Conclusion 5B	Potrebno je više informacija u vezi sa aktivnostima Akcionog plana Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i finansijskog kriminala (2019-2023). Takođe, pružene su preporuke i pomoć u vezi sa nekim od aktivnosti Strategije.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	ERP odeljak u vezi sa Zajedničkim zaključkom treba da bude koncizan i kratak na osnovu Smernica za ERP politiku i stoga se ne može dati mnogo detalja o aktivnostima Strategije. Preporuke o načinu unapređenja aktivnosti Strategije dostavljene su

				radnoj grupi zaduženoj za izradu Strategije.
Joint Conclusion 5B	Šesti zajednički zaključak u vezi sa primenom postojećih mehanizama obezbeđenja kvaliteta na svim nivoima obrazovanja treba da uključi procenu u kojoj meri instruktori transformišu rodne norme i da se pozabave rodnim nejednakostima.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	Vlasti shvataju važnost takve procene, ali to nije u okviru Programa ekonomskih reformi i nije zahtevano odobrenim Zajedničkim zaključcima u julu 2021.
Joint Conclusion 5B	Šesti zajednički zaključak u vezi sa izradom Plana implementacije Garancije za mlade takođe treba da bude zasnovan na proceni uticaja na rod.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Delimično prihvaćeno	Komentari se dostavljaju radnoj grupi odgovornoj za ovu aktivnost. Međutim, ERP nije dužan da izveštava o takvom pitanju.
Joint Conclusion 4A	Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH podržao je izradu nacrt Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana (NECP) 2021-2030 i posvećen je doprinosu razvoju energetske strategije. Sveobuhvatna radionica održana od 6. do 7. jula 2021. godine takođe je bila fokusirana na utvrđivanje dugoročnih strateških orijentacija u energetskeg sektoru.	GIZ	Odbijeno	Već je pomenuto u ERP dokumentu da se Energetski i klimatski plan izrađuje uz podršku GIZ-a. Međutim, zbog ograničenog broja stranica koje zahtevaju Smernice o politici u vezi sa sprovođenjem Zajedničkog zaključka, nije moguće uključiti sve detalje u vezi sa pomoći GIZ-a u ovoj oblasti.
Joint Conclusion 4B	GIZ podržava zainteresovane strane u razvoju opcija za finansijske mehanizme koji povećavaju stope implementacije EE i RE mjera u stambenom/privatnom sektoru.	GIZ	Prihvaćeno	Zajednički zaključak 4B je modifikovan kako bi se pomenula podrška GIZ-a u takvoj aktivnosti.
Joint Conclusion 1B	U dokumentu se ističe cilj vraćanja fiskalnog pravila od 2% do kraja 2023. godine i na deficit od 3% BDP-a do kraja 2022. godine. rezove, a sa druge strane, neizvesnost oko privrednog rasta tokom 2022. godine, pretpostavke o uspešnom povratku na fiskalno pravilo treba dalje objasniti.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Odbijeno	Makro-fiskalne projekcije na kojima se zasnivaju budžetske projekcije uzimaju u obzir neizvesnost oko ekonomskog rasta tokom 2022. godine, nove vladine politike u pogledu prihoda i rashoda i budući razvoj finansijskih stavki.
Opšte	Ciljevi održivog razvoja pomenuti u nekoliko sekcija dokumenta (SDG 4, 16, 17, itd.). Bilo	UNDP	Odbijen	Ograničeni prostor u PER dokumentu određen

	bi korisno dati dublje upućivanje na Agendu 2030, s obzirom na to da osim ovde spomenutih SDG-ova, postoji veliki broj dodatnih ciljeva koji podržavaju ovu agendu i mogu biti deo resursa međunarodnih partnera za saradnju.	Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org		Smernicom EK ne dozvoljava da se pruži dublje upućivanje na Agendu 2030
Opšte	Kroz Energetsku strategiju dokument ukazuje na povećanje raznolikosti izvora energije. Međutim, pored predstavljenih aktivnosti – tranzicija zahteva prelazak na prihvatanje očuvanja i finansiranja klime, što će biti ključno za pomoć pokretanju revolucije alternativne generacije.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Odbijen	Energetska strategija je u izradi, a ovo pitanje će biti obrađeno u narednom ciklusu PER-a (naredne godine)
Opšte	PER dokumentu nedostaju čvrste sektorske analize. Sektorske analize uključene u odeljak o trenutnom stanju nude ograničene kvantitativne i kvalitativne podatke. Rodno raščlanjeni podaci uglavnom su segregirani pod zdravstvenim faktorom, zapošljavanjem, socijalnom zaštitom i inkluzijom i obrazovanjem. Svi ostali sektori politike ne uključuju takve podatke. Neshvatljivo je analizirati neformalnu ekonomiju, istraživanje i inovacije, poljoprivredu, a na neki način tokom analize ne koristiti ili upućivati na rodno razvrstane informacije.	UN Woman Vlora Nushi vlora.nushi@unwomen.org	Prihvaćen	Ovi podaci razvrstani prema polu su dati prema dostupnosti podataka. U nekim od sektora. U onim sektorima u kojima nisu dati takvi podaci biće uzeti u obzir u budućim PER ciklusima nakon dostupnosti podataka.
Opšte	Uočljivo je da dokument ne prati ili se ne pridržava Dijagnostičkog alata OECD-ovog <i>programa ekonomskih reformi za identifikaciju ključnih ograničenja konkurentnosti</i> , što je uticalo na kvalitet dijagnostike kao ključnog temelja svih predloženih mera reforme politike koje imaju za cilj rešavanje logičkog sleđa rešavanja strukturnih barijera.	UN Woman Vlora Nushi vlora.nushi@unwomen.org	Odbijen	Komentar je preširok i nedovoljno objašnjen.
Opšte	Komentari primljeni od GIZ-a o finansijskim i doprinosima za sprovođenje aktivnosti na određenim merama politike (Mera reforme 1, 3, 5, 7, 11, 12, 15, 16, 19)	GIZ Samira Ajzeri Maloku samira.ajzeri@giz.de	Prihvaćen	Komentari dobijeni od GIZ-a u vezi sa finansijskim i drugim doprinosima o realizaciji aktivnosti na određenim merama politike predviđeni su u budžetskim

				tabelama koje predlažu resorna ministarstva
Opšte 5.1. Ažuriranje o tri glavne prepreke sveobuhvatnoj konkurenciji i rastu i merama reforme - Analiza glavnih prepreka	Važno je ovo razvrstati prema polu; Kosovo je takođe među najlošijim u regionu u pogledu učešća žena u radnoj snazi. Ovo je nedvosmisleno jedna od ključnih prepreka rastu, budući da je značajan deo radno sposobnih žena nezaposlen i obavlja neplaćeni, nepriznat posao. Formalizacija njihovog rada, posebno transformacijom trenutno neplaćenih usluga nege u usluge plaćene nege, značajno bi doprinela rastu, kao što pokazuju dokazi iz drugih zemalja. Identifikovanje ograničenog učešća žena u radnoj snazi ključno je kao ključna prepreka koja se mora rešiti kako bi se došlo do rasta i blagostanja za različite žene i muškarce, i treba je uključiti ovde. Potreba za ulaganjem u usluge brige kao sigurnog doprinosa rastu postala je posebno očigledna i usred pandemije COVID-19, jer su žene neproporcionalno pogođene zatvaranjem nekoliko centara za brigu o deci i osobama sa invaliditetom. Ove prepreke treba ukratko navesti.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Ovo je obuhvaćeno u prvom izazovu, <i>promovisanje održivog zapošljavanja poboljšanjem kvalitetnog obrazovanja i povezivanjem sa potrebama tržišta rada</i>
Mikro-fiskalni okvir				
Tržište rada	Predstavite indikatore tržišta rada prema polu, s obzirom na velike razlike između žena i muškaraca, za podatke dobijene od ASK. Takođe, za podatke dobijene od Poreske uprave, bilo bi preporučljivo prikazati podatke razvrstane po polu kako bi se bolje razumelo da li su neke određene grupe više pogođene/sklone prijavljivanju iz neformalnog sektora.	UN Women	Delimično prihvaćeno	Na osnovu konsultativnih komentara, konačni dokumenti ERP-a predstavljaju ASK prema polu, dok podaci PAK-a još uvek ne. U ERP-u za narednu godinu, formalni podaci o zapošljavanju biće takođe dati razvrstani po polu.
Nedavna ekonomska kretanja na Kosovu i izgledi za 2021	Kao feministička ekonomista primetila sam BDP nije baš dobar pokazatelj blagostanja među različitim ženama i muškarcima. Razmislite o dodavanju barem jedne rečenice u kojoj bi se primetilo da različiti žene i muškarci mogu biti različito pogođeni ovim trendovima, iako pozitivni, i da će analiza rodnog uticaja nastojati da se bavi svim identifikovanim dodatnim ranjivostima.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	Vlasti shvataju važnost takve procene, ali to nije u okviru Makro fiskalnog okvira Programa ekonomskih reformi i nije zahtevano u Smernicama politike ovog programa. ERP je sačinjen na osnovu vrlo specifičnih

Alternativni scenariji i rizici	Zahteva se da „Alternativni scenariji i rizici“ sadrže kratak odeljak sa nalazima iz ex-ante procena uticaja na pol. Takođe, ovaj odeljak bi trebalo da se osvrne na rodne nejednakosti i fiskalne rizike iz rodne perspektive, i mogao bi uključiti pažnju na gorepomenute nejednakosti često prikrivene pažnjom isključivo na BDP.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	zahteva Evropske komisije, detaljnih za svaki pododeljak dokumenta, koji MFLT mora održavati svake godine. Ipak, da bismo odgovorili na ove komentare, želimo da napomenemo da Okvirna procena javne potrošnje (PEFA) za 2021. godinu, sprovedena uz podršku EU, po prvi put sadrži odeljak „Detaljna procena rodno odgovornog upravljanja javnim finansijama“. PEFA za 2021. će poslužiti MFLT-u da uključi što više ovih razmatranja druge buduće budžetske dokumente.
Alternativni scenariji i rizici: Pritisak da se poveća potrošnja na nove šeme	I ex ante procena rodno uticaja u dizajnu inicijativa za socijalnu podršku i ek post procena uticaja na rod koji procenjuju očekivane i stvarne rezultate biće potrebne da bi se procenilo u kojoj meri se rashodi programa bave potrebama različitih žena i muškaraca i osiguravaju najugroženije. imaju pristup predviđenim beneficijama. Važan rizik je da šeme oporavka i oni koji ciljaju najugroženije na Kosovu možda neće doseći različite žene i muškarce, što zahteva kontinuirano praćenje i evaluaciju.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijeno	PEFA za 2021. će poslužiti MFLT-u da uključi što više ovih razmatranja druge buduće budžetske dokumente.
Alternativni scenariji i rizici: 1. rizik od ograničenja usporavanja širenja virusa Covid-19	Pored Delta varijante virusa, treba pomenuti i Omikron kao podsetnik na mogućnost širenja novih varijanti.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćeno	Omicron je nedavno postao dominantna varijanta virusa na Kosovu (nakon što je završen proces konsultacija ERP-a)
Ključni izazov #1: Promovisanje održivog zapošljavanja poboljšanjem kvaliteta obrazovanja i povezivanjem sa potrebama tržišta rada				
Analiza glavnih prepreka	<ul style="list-style-type: none"> - Važno je napomenuti da neprijavljeni rad različito utiče na žene i muškarce. - Preporučujemo da se precizira povećanje broja žena i muškaraca koji traže posao, prema podacima KZ-a. - Na primer, 2016. godine KZ je našao zaposlenje za 4% prijavljenih (od kojih su samo 39% žene); dok su 2017. godine našli zaposlenje samo za 3% prijavljenih (od kojih su samo 40% bile žene. Nedostaju kvalitativne informacije o razlozima za ove rodne razlike i potrebna su dalja istraživanja. 	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Analize kada je u pitanju rad na crno su skraćene zbog ograničenja stranica PER dokumenta (smernica EK), pa su i komentari uklonjeni.

Glavne strukturne prepreke	Kontekst ovde zvuči nejasno, a mi bismo predložili da se ovo podeli u jednu rečenicu, s obzirom na ulogu Inspektorata rada. “Inspekcija rada nedovoljno sankcioniše neformalni sektor, ostavljajući zaposlene žene i muškarce u neformalnom sektoru bez odgovarajuće socijalne zaštite i smanjenjem poreske osnovice.”	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Deo teksta u glavnim strukturnim preprekama je uređen i skraćen.
Mera reforme#1: Prilagođavanje stručnog obrazovanja i obuke potrebama tržišta rada	Predložena aktivnost za 2022. i 2023.: Podrška razvoju, institucionalizaciji i promociji raznovrsnijih SOO programa koje se bave potrebama tržišta i prilagođene su posebnim potrebama žena; (MONTI)	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Aktivnost broj 1 i 2 se bavi ovom predloženom aktivnošću
Mera reforme#1: Prilagođavanje stručnog obrazovanja i obuke potrebama tržišta rada	Predloženi pokazatelj: Povećana stopa zaposlenosti žena	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Zbog ograničenog predloga pokazatelja (do 3) nismo uključili ovaj pokazatelj
Mera reforme#2: Povećanje i osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju jačanjem KAA i profilisanjem visokoškolskih institucija	Potrebno je obratiti pažnju na Nacrt zakona o visokom obrazovanju, kako bi se uskladio sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i bazirao na proceni rodnog uticaja.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Procena rodnog uticaja je već obavezna prilikom izrade koncept dokumenta i zakona.
Mera reforme#2: Povećanje i osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju jačanjem KAA i profilisanjem visokoškolskih institucija -	Ova mera će takođe doprineti rodnoj ravnopravnosti, budući da se više programa visokog obrazovanja može i biće identifikovano, kroz njihovo prilagođavanje potrebama žena na tržištu rada.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	

Očekivani uticaji na društvene ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost				
Mera reforme#3: Povećanje zaposlenosti, smanjenje neaktivnosti, formalizacija, razvoj profesionalnih veština, poboljšanje i proširenje javnih službi za zapošljavanje i stručne obuke u skladu sa zahtevima tržišta rada, s posebnim naglaskom na ranjive grupe.	Razmotriti uključivanje kao aktivnost saradnje sa EU, MŽK i drugim akterima radi sprovođenja procene rodnog uticaja kako bi se informisala vladina strategija i buduće aktivnosti za rešavanje neformalne ekonomije (pošto je MŽK ovo planirala uz podršku EU). To bi onda moglo doprineti konkretnijem planiranju u narednim godinama.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Procena rodnog uticaja je već obavezna prilikom izrade koncept dokumenta i zakona.
Mera reforme#1: Prilagođavanje stručnog obrazovanja i obuke potrebama tržišta rada	Može li se dodati i nezainteresovanost privrede i nedostatak kapaciteta preduzeća za smeštaj učenika stručnih škola za primenu dualnog obrazovanja u IAAP-u?	UN Woman Bashkim Isufi	Odbijen	Prema smernicama EK ne možemo imati više od 3 potencijalna rizika.
Mera reforme#2: Povećanje i osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju jačanjem KAA i	I možda povećati kvalitet obrazovanja?	UN Woman Bashkim Isufi	Prihvaćen	

<p>profilisanjem visokoškolskih institucija - Očekivani uticaji na društvene ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost, <i>Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost</i></p>				
<p>Pokazatelji u meri reforme #3: Povećanje zaposlenosti, smanjenje neaktivnosti, formalizacija, razvoj profesionalnih veština, unapređenje i proširenje javnih službi za zapošljavanje i stručno osposobljavanje u skladu sa zahtevima tržišta rada, s posebnim naglaskom na ranjive grupe.</p>	<p>U 2020. godini 51,8% korisnika aktivnih mera (bez stručnog osposobljavanja) bile su žene. Zašto je predviđeno smanjenje. 26,2% pripravnika bile su žene. Bolje je odvojiti ove pokazatelje, odnosno odvojeno za stručno osposobljavanje i posebno za druge aktivne mere.</p>	<p>UN Woman Bashkim Isufi</p>	<p>Odbijen</p>	<p>Zvanični podaci dobijeni su od Agencije za zapošljavanje Republike Kosovo</p>

Ključni izazov #2: Reorganizacija zdravstvenog sektora kako bi se obezbedile adekvatne i dostupne zdravstvene usluge za sve građane				
<p>Mera reforme #4: <i>Poboljšanje zdravstvenih usluga</i></p> <p>Pokazatelji</p>	<p>- predložimo dalje pružanje ovih podataka razvrstanih prema polu. Kao što smo ranije spomenuli, visoka stopa nezaposlenosti žena može značiti da one nemaju vlastiti prihod za plaćanje zdravstvene zaštite. U otprilike jednoj trećini kosovskih porodica, muškarci su primarni donosioci odluka o porodičnim finansijama, što bi takođe moglo da ometa pristup žena zdravstvenoj zaštiti.</p> <p>Predložite da se preformuliše: a) žene i muškarci koji nemaju pristup osnovnim zdravstvenim uslugama iz ekonomskih razloga.</p> <p>- Sličan pokazatelj bi se mogao koristiti za praćenje procenta građana i građanki koji zbog socijalnih, etničkih i/ili geografskih razloga nemaju pristup osnovnim zdravstvenim uslugama. Predložite da se osigura razvrstavanje prema polu.</p>	<p>MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org</p>	Odbijen	<p>Pokazatelj je razvijen u ukupnom sprovođenju mere i zbog ograničenog predloga pokazatelja (do 3) nismo uključili ovaj pokazatelj</p>
<p>Mera reforme #4: <i>Unapređenje zdravstvenih usluga</i> <i>Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje siromaštva, rodna ravnopravnost</i></p>	<p>Ova mera će uticati na sveobuhvatan pristup kroz obuhvat usluga sa liste zdravstvenih usluga za sve kategorije, socijalne i rodne, po pristupačnoj ceni. Takođe utiče na poboljšanje socijalnih usluga, posebno za marginalizovane grupe, kao i osobe sa posebnim potrebama, manjine i žene</p>	<p>MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org</p>	Prihvaćen	
Ključni izazov #3: Stvaranje uslova za održivo snabdevanje energijom				
Oblast reforme 1: Upravljanje javnim finansijama				
<p>Analiza oblasti reforme.</p>	<p>U okviru međunarodnih standarda, želimo da skrenemo pažnju da je u kontekstu reforme UJF i izrade novog zakona o UJF na Kosovu, ovo pravi trenutak za inkorporisanje i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja..</p>	<p>UN Woman Vlora Nushi vlora.nushi@unwomen.org</p>	Odbijen	<p>Ministarstvo finansija, transfera i rada nije predvidelo nijednu meru ove godine, Strategija o PFM i novi zakon je u izradi i</p>

				uvođenje rodno odgovornog budžetiranja će biti deo toga.
Analiza oblasti reforme.	Za upravljanje javnim finansijama ne postoji mera reforme, za razliku od većine drugih domena u nastavku, iako će različiti akteri i GIZ dati značajan doprinos poboljšanju kontrole obaveza	GIZ Samira Ajzeri Maloku samira.ajzeri@giz.de		Ministarstvo finansija, transfera i rada nije predvidelo nijednu meru ove godine, pa će to biti razmotreno u narednom ciklusu ERP-a budući da ministarstvo radi na izradi nove Strategije i zakona o UJF-u..
Upravljanje javnim finansijama	Predložena mera: Mera reforme #7 Unaprediti transparentnost i odgovornost upravljanja javnim finansijama kroz rodno responzivnu fiskalnu politiku	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	MFPT u ovom ciklusu ERP-a nije predložio meru, ali će to biti uzeto u obzir za sledeći ERP ciklus.
Oblast reforme 2: Zelena tranzicija				
Mera reforme #7 Smanjenje zagađenja životne sredine i očuvanje biodiverziteta	Predložite da se Zelenoj tranziciji doda „Aktivnosti za 2022.: - Priprema Mape puta kružne ekonomije kroz konsultativni proces koji vodi MESPI. - Operacionalizacija međuresornog Komiteta za klimatske promene i ažuriranje Akcionog plana za klimatske promene (koji vodi MESPI) UNDP je spreman da obezbedi ciljanu izgradnju kapaciteta kako bi osigurao da će CCC biti u stanju da efektivno igra svoju ulogu u osiguravanju uključivanja zabrinutosti zbog klimatskih promena u ključne procese planiranja i donošenja odluka. UNDP je spreman podržati ove napore.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Prihvaćen	
Oblast reforme 3: Digitalna transformacija				
Mera reforme # 8: Proširenje IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i digitalizacija obrazovnog sistema	U dokumentu ne postoji nikakva strategija sajber sigurnosti. Sigurnost treba da bude sastavni deo (proširenje digitalne infrastrukture i online usluga), a ne da se doživljava kao dodatak. Kao jednog od načela za digitalni razvoj treba ga se pridržavati u celosti.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Odbijen	Strategija sajber sigurnosti je u izradi i uskoro će biti usvojena tako da nije bilo potrebe da se nalazi u ERP dokumentu

	Kako se navodi u dokumentu, predviđene su aktivnosti na ubrzanju transformacije obrazovnog sistema na svim nivoima. UNDP preporučuje uključivanje privatnog sektora u proces, kako bi se utvrdilo koje su veštine najviše tražene kako bi se osigurala i zapošljivost.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Prihvaćen	Privatni sektor je uključen u proces
Mera reforme # 8: Proširenje IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i digitalizacija obrazovnog sistema	Aktivnost 7: nakon aktivnosti može se dodati „Proširenje ponude za razvoj digitalnih veština u ITP Prizren“	GIZ Samira Ajrezi Maloku samira.ajzeri@giz.de	Odbijen	Postoji ograničen prostor na ERP dokumentu koji je postavljen Smernicama EK koji nam ne dozvoljava da prekoračimo određeni broj stranica
Mera reforme # 8: Proširenje IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i digitalizacija obrazovnog sistema	Aktivnost 8: može se dodati u zagrada („... podrška za uspostavljanje centra za digitalne inovacije u ITP Prizren“)	GIZ Samira Ajrezi Maloku samira.ajzeri@giz.de	Odbijen	Postoji ograničen prostor na ERP dokumentu koji je postavljen Smernicama EK koji nam ne dozvoljava da prekoračimo određeni broj stranica
Analiza oblasti reforme.	Molimo navedite podatke razvrstane po polu o ovom broju. Ovo je važno posebno s obzirom na mali broj žena uključenih u ovaj sektor.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	U skladu sa dostupnošću podataka, ovi podaci razvrstani po polu će biti dostavljeni.
Mera reforme # 8: Proširenje IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i digitalizacija obrazovnog sistema	Predložite korišćenje afirmativnih mera u aktivnosti 7 i 8, pružajući podsticaje ženama da se pridruže ovim obukama i dajući prioritet preduzećima u vlasništvu žena za digitalizaciju njihovih usluga. Ovo, s obzirom na nizak broj žena u IKT-u zbog rodni uloga i stereotipa koji su trenutno prisutni u ovom sektoru.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	Dve aktivnosti unutar sebe već pružaju afirmativne mere za obuku i poslovanje žena

Mera reforme # 8: Proširenje IKT infrastrukture i usluga za društveno-ekonomski razvoj, napredne javne usluge, kao i digitalizacija obrazovnog sistema	Predložena aktivnost za 2022-2023: Proširenje primene afirmativnih mera u IKT sektoru, kroz podršku digitalizaciji preduzeća u vlasništvu žena, finansijsku podršku ženama i devojkama u IKT-u i mogućnosti za unapređenje digitalnih veština;	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Aktivnosti 7 i 8 se već bave ovom predloženom aktivnošću
Oblast reforme 4: Poslovno okruženje i smanjenje neformalne ekonomije				
Mera reforme #10: Smanjenje neformalne ekonomije	Predložena aktivnost: „Rodna analiza za bolje razumevanje nivoa uključenosti žena i muškaraca u neformalnu ekonomiju, koja će dodatno informisati sve intervencije za smanjenje neformalnosti, na osnovu različitih posledica za uključene žene i muškarce” I dalje insistiramo da sve navedene intervencije budu zasnovane na ex-ante rodnoj analizi kako bi se razumeo položaj žena i muškaraca i njihov nivo uključenosti u neformalnu ekonomiju. Nizak nivo zaposlenosti žena mogao bi značiti da su one aktivnije zaposlene u neformalnom sektoru, a intervencije mogu imati ozbiljniji uticaj na njih, ako nisu dobro obavestene prethodnim istraživanjima i dokazima o tom pitanju. Kao i prošle godine, predlažemo da se to može uraditi od strane ASK-a i putem Ankete o radnoj snazi, koristeći ekspertizu organizacija za prava žena	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	ASK razvija 5-godišnji plan i za to vreme ćemo predložiti izradu Ankete o radnoj snazi, kako bismo bolje razumeli nivo uključenosti žena i muškaraca u neformalnu ekonomiju, kako bismo mogli da uključimo u ciklus ERP narednih godina.
Mera reforme #10: Smanjenje neformalne ekonomije Očekivani uticaji na socijalne ishode, kao što su zapošljavanje, smanjenje	Može doprineti rodnoj ravnopravnosti i smanjenju siromaštva utvrđivanjem kršenja radnih prava koja posebno utiču na učešće žena u radnoj snazi.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	

siromaštva, rodna ravnopravnost				
Oblast reforme 5: Istraživanje, razvoj i inovacije				
Mera reforme #11: Poboljšanje okruženja za istraživanje, inovacije i preduzetništvo	Predlaže se primena afirmativnih mera za ženska preduzeća, za sve sektore	UN Woman Bashkim Isufi	Odbijen	Ovo se radi putem poziva za podnošenje zahteva
Oblast reforme 6: Reforme energetske integracije				
Oblast reforme 7: Reforme energetskog tržišta				
Oblast reforme 8: Reforme transportnog tržišta				
Oblast reforme 9: Poljoprivreda, industrija i usluge				
Mera reforme #17: Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva	Mera reforme ukazuje na završetak Strategije turizma i Akcionog plana uključujući subvencije za ruralni turizam. Važno je da eko-turizam i/ili održivi turizam bude preovlađujući model kada se daju subvencije za ublažavanje već identifikovanog rizika/očekivanog uticaja na životnu sredinu. Kao deo mere #17 preporučuje se da i MALS i MŽSPPI budu uključeni u proces zbog svojih uloga.	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Prihvaćen	Prema AU 07/18 o izradi i praćenju strateških dokumenata, ministarstvo predlagač je u obavezi da pozove nadležna ministarstva na izradu strateškog dokumenta uključivanjem u radne grupe.
Stanje u sektoru poljoprivrede	Molimo navedite broj žena i muškaraca korisnika. Ovo je važno jer je broj žena korisnica znatno manji od muškaraca.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	
Mera reforme br. 15: Strukturne promene u poljoprivrednom sektoru	Predložena aktivnost: Sprovođenje rodne analize žena i muškaraca uključenih u sektor poljoprivrede	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Ova aktivnost nije deo ERP-a pošto je aktivnost već počela kao što je pomenuto u komentaru MŽK-a.
Mera reforme br. 15: Strukturne promene u	Nejasno. Da li ste mislili gde će prioritet biti dat ženama tokom evaluacije prijave?	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	

poljoprivrednom sektoru				
Mera reforme # 17: Povećanje konkurentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva	<p>Preporučuje se da se pre pokretanja aktivnosti “Analiza i istraživanje turističkih tržišta za pristup i promociju turističke ponude Kosova na međunarodnim tržištima (MIET)” izvrši analiza na celom Kosovu i mapiranje potencijalnih turističkih ponuda (kulturnih, zimskih, ruralnih, itd.) se preduzima. Analiza treba da spoji MIET, MKOS, MŽSPPI, MALS i MPŠRR. Sastavni deo analize treba da bude procena postojeće i potrebne infrastrukture.</p> <p>Predlaže se da Vlada razmotri zasluge osmišljavanja ciljanih intervencija podsektora turizma u odnosu na planiranu aktivnost „Određivanje prioriternih područja za razvoj turizma (MIET)“ (planirano za 2024).</p>	UNDP Marta Gazideda, marta.gazideda@undp.org	Prihvaćen	
Mera reforme br. 15: Strukturne promene u poljoprivrednom sektoru	Razvoj poljoprivrednog sektora direktno utiče na ekonomsko angažovanje žena, a samim tim i na njihovo ekonomsko osnaživanje.	UN Woman Bashkim Isufi	Prihvaćen	
Oblast reforme 10: Obrazovanje i veštine				
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije u ranom obrazovanju.	ne uspeva rešiti ozbiljan nedostatak ustanova za rano detinjstvo. Niska stopa upisa i učešća utiče i ograničava budućnost dece uskraćujući im mogućnosti da ostvare pune potencijale. U međuvremenu, nedostatak ustanova za ranu brigu o deci utiče na učešće žena na tržištu rada ili na učešće u obrazovnim prilikama za nadogradnju veština i znanja i njihovo bolje usklađivanje sa zahtevima tržišta rada.	UN Woman Vlora Nushi vlora.nushi@unwomen.org	Odbijen	Ova zabrinutost je već spomenuta u analizama, posebno efekti na učešće žena na tržištu rada i ustanovama za rano detinjstvo. Vlada je već planirala izgradnju 24 nove predškolske ustanove i adaptaciju 12 škola u vrtiće.
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije	predložene pokazatelje rezultata treba preispitati. Dokument predlaže da se u fazi sprovođenja ERP-a stopa učešća poveća za ukupno 4.691 dete! Predloženi broj, kao što je već spomenuto, je prenizak; ako Kosovo mora da napravi razliku u	UN Woman Vlora Nushi vlora.nushi@unwomen.org	Odbijen	Rezultat pokazatelja je zasnovan na izgradnji i usvajanju ustanova za rano detinjstvo. Kada su u pitanju rezultati očekivanog broja

u ranom obrazovanju.	učešću i pristupu obrazovanju u ranom detinjstvu, godišnje učešće bi trebalo da se poveća za najmanje 5.000 dece! S obzirom na predloženu stopu upisa, predložena inicijativa ne bi značajno poslužila kao podsticaj za povećanje učešća žena u kontinuiranom obrazovanju i tržištu rada. Takođe, pod pokazateljima rezultata i aktivnostima, ne adresira se očekivani broj zaposlenih (nastavnici, pomoćno osoblje, itd.) za rad novih javnih ustanova za rano detinjstvo.			zaposlenih (nastavnika, pomoćnog osoblja i sl.) za rad novih javnih ustanova ranog detinjstva nismo ga stavili zbog ograničenog broja pokazatelja koje možemo staviti u dokument, po meri.
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije u ranom obrazovanju.	Pohvaljujemo sastavljачe politike za povezivanje predložene mere sa SDG 4;	UN Woman Vlora Nushi vlora.nushi@unwomen.org	Prihvaćen	Već je povezan sa SDG 4
Trenutno stanje u obrazovanju i veštinama	Pohađanje predškolskih ustanova je nisko i daleko od ispunjavanja EU ciljeva određenih u Barseloni zbog nedovoljno pristupačnih predškolskih objekata. Ovo slabi obrazovne rezultate, ali i ometa učešće žena u radnoj snazi, s obzirom na njihovu dominantnu sociokulturnu ulogu negovateljica.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	
Trenutno stanje u obrazovanju i veštinama	Molimo da dostavite podatke razdvojene po polu i etničkoj pripadnosti u vezi sa studentima. Ovo bi se odrazilo na razliku u nivou napuštanja školovanja između devojčica i dečaka različitih etničkih grupa, i poslužilo bi kao podsticaj za dalja istraživanja i razumevanje društvenog razloga za stopu napuštanja školovanja kod devojčica i dečaka. Posebno se preporučuje da se obezbede podaci o stopama napuštanja školovanja za romsku, aškalijsku i egipćansku decu, koje mogu biti posebno visoke	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Prihvaćen	Prema dostupnosti podataka, ovi podaci razvrstani po polu i različitim etničkim pripadnostima.
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije	Predloženi: - Broj angažovanih psihologa - Broj edukatora obučeni u rodno-transformativnoj pedagogiji sa fokusom na ukidanje socijalizovanih	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Zbog ograničenog predloga pokazatelja (do 3) nismo uključili ovaj pokazatelj

u ranom obrazovanju.	rodni normi, uloga i stereotipa, kao i rodno uslovljenih odnosa moći - Broj SOO programa razvijenih i prilagođenih potrebama žena Porastao je procenat dece sa smetnjama u razvoju i dece iz manjinskih zajednica koja pohađaju školu			
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije u ranom obrazovanju.	- Angažovanje # školskih psihologa i jačanje njihovih profesionalnih kapaciteta u rešavanju rodno zasnovanog nasilja i prevenciji napuštanja školovanja; - Razviti, institucionalizovati i promovisati raznovrsnije SOO programe koji se bave potrebama tržišta i prilagođeni posebnim potrebama žena; - Poboľjšati dostupnost obrazovanja deci sa smetnjama u razvoju, posebno trenutno marginalizovanim devojčicama, izdvajanjem sredstava za lične asistente, pristupačan transport, pristupačne zgrade i adekvatne didaktičke materijale.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	MONTI nije predvideo ove aktivnosti tokom ERP-a 2022, mi ćemo razmotriti predložene aktivnosti za sledeći ciklus ERP-a prema planu ministarstava.
Mera reforme #19: Reforma preduniverzitetskog obrazovanja i povećanje inkluzije u ranom obrazovanju.	Bolje je napomenuti učešće u ranom obrazovanju jer je to takođe povezano sa SPOK-om?	UN Woman Bashkim Isufi	Prihvaćen	
Oblast reforme 11: Zapošljavanje i tržište rada				
Trenutna situacija	U ovom poglavlju nema predloženih/planiranih radnji? Možda se malo preklapa sa prethodnim odeljkom.	MŽK Valmira Rashiti valmira@womensnetwork.org	Odbijen	Mera predložena za ovu oblast reforme obuhvaćena je u Ključnom izazovu 1
Oblast reforme 12: Socijalna zaštita i inkluzija				
Analiza glavne oblasti reforme.	Imajte na umu da na Kosovu nema sirotišta. Postoji nekoliko rezidencijalnih dečijih kuća za decu bez roditeljskog staranja koje vode međunarodne i lokalne nevladine organizacije i objekti su u vlasništvu nevladinih organizacija, a ne zgrade u vlasništvu vlade. Verovatno se	UNICEF Dafina Zuna, dzuna@unicef.org	Prihvaćen	Ovaj deo je već uklonjen

	misli na izgradnju domova za dečiju zaštitu, koje je planiralo uspostaviti MFRT 2022. godine i narednih godina.			
Mera reforme #20: Poboljšanje socijalnih usluga i osnaživanje isključenih grupa	Predlaže se korišćenje ispravnog naziva nacrtu zakona: izrada primarnog zakonodavstva za evaluaciju, priznavanje statusa, beneficija i usluga za osobe sa invaliditetom i Izrada podzakonskih akata za sprovođenje zakonodavstva za evaluaciju, priznavanje statusa, beneficije i usluge za osobe sa invaliditetom.	UNICEF Dafina Zuna, dzuna@unicef.org	Prihvaćen	
Mera reforme #20: Poboljšanje socijalnih usluga i osnaživanje isključenih grupa	Da li je Budžetom za 2022. godinu predviđena izgradnja domova za dečiju zaštitu i realizacija programa dečjeg dodatka?	UN Woman Bashkim Isufi	Prihvaćen	Kako je saopštilo nadležno ministarstvo, ova aktivnost je predviđena budžetom za 2022. godinu
Mera reforme #20: Poboljšanje socijalnih usluga i osnaživanje isključenih grupa	Ne postoji pokazatelj za zajednice Roma, Aškalijski i Egipćana.	UN Woman Bashkim Isufi	Odbijen	Pokazatelji odražavaju čak i marginalizovane grupe uopšteno
Oblast reforme 13: Zdravstveni sistemi				